

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ŞANLIURFA AĞZI SÖZ VARLIĞI

SİBEL ÇINAR
ORCID: 0000-0001-5937-8970

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi RIDVAN ÖZTÜRK
ORCID: 0000-0003-4085-0010

Konya – 2023

ÖN SÖZ

Yazı dilinin de temelini oluşturan ağızlar, dil bilimi araştırmalarının vazgeçilmez kaynaklarıdır. Özellikle Türkler gibi geniş bir coğrafyaya yayılmış ve tarihi eskilere uzanan milletlerin bütün dil numunelerini görmek, kaybolan ses ve şekillerin izlerini sürmek ağızlar sayesinde mümkündür (Kaynak, 2020: 293).

Türk dili, tarihî devirlerle günümüzdeki gelişme seyri incelendiğinde bir ağız deryâsı gibidir (Şimşek, 2017: 3). Türkiye Türkçesi ağızlarından biri de kendine özgü söz varlığı bulunan Şanlıurfa ağızıdır. Tabii ki bu ağız çalışmasını seçmemdeki en büyük etkenin, memleketimin dil özelliklerine hâkim olduğum ve bir nebze de olsa Türk diline fayda sağlayacağım düşüncesi olduğunu yadsıyamam. Buna mukabil çalışma boyunca kendimi, Hayâlî'nin “Cihân-ârâ cihân içindedir ârâyı bilmezler / O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler.” beytindeki balık misâli kelime deryâsının sonsuzluğunda buldum diyebilirim.

Ağız sözlükçülüğü, yazı dili sözlükçülüğüne nazaran yeterli bir olgunluğa erişememiştir. Şanlıurfa ilini ele alacak olursak yapılan akademik çalışmaların bölgesel olduğu (Halfeti Türkmen Ağızı, Birecik Ağızı, Siverek Merkez Ağızı, Urfa Merkez Ağızı) ve bu eserlerde sözlük bölümünün gramer ve metin bölümlerine göre arka plânda kaldığını görmekteyiz. Ayrıca çalışmalarda dizin kısmının kelime hazinesi açısından yetersiz kaldığı âşikârdır. Dolayısıyla bu çalışma ile Şanlıurfa ili ve yöresinin söz varlığı gün yüzüne çıkarılarak daha önce derli toplu bir sözlüğe sahip olmayan ağız çalışmalarında Şanlıurfa'ya önemli bir katkıda bulunulacaktır. Ayrıca bahsi geçen konu üzerinde yapılan çalışmalarda göz ardı edilen “söz varlığının tasnifi” konusu da bu çalışmada detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Çalışmamızın bölümlerinden bahsedecek olursak birinci bölümde: Şanlıurfa'nın tarihçesi, fizikî coğrafyası, ekonomik ve kültürel yapısı ve Bugünkü Şanlıurfa hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili birkaç araştırmacının tasnifine yer verilmiş ve Leyla Karahan'ın “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması” adlı çalışması esas alınarak Şanlıurfa'nın hangi ağız grubunda olduğu detaylı şekilde anlatılmıştır. Akabinde bahsi geçen eserden hareketle Şanlıurfa ağzının fonetik ve morfolojik özellikleri örnekler üzerinde incelenmiştir.

Çalışmamızın asıl kısmı olan sözlük, üçüncü bölümü oluşturmaktadır. Şanlıurfa ağzının söz varlığını gün ışığına çıkarmak amacıyla hazırlanan bu bölümde, *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* temel kaynak kabul edilmiş ve eserin altı cildi satır satır

tarandıktan sonra, Şanlıurfa ili ve ilçeleri de dâhil olmak üzere bu bölge ağzında kullanılan kelimeler fişlenerek kaydedilmiştir. Fişlenen kelimeler, alfabetik sıraya konularak bir dizin hâline getirilmiştir. Bunun yanı sıra Kemal Edip KÜRKÇÜOĞLU'nun *Urfa Ağzı (UA)*, Sadettin ÖZÇELİK'in *Urfa Merkez Ağzı (UMA)*, M. Emin ERGİN'in *Urfa Ağzı Sözlüğü (UAS)*, Sadettin ÖZÇELİK ve Erdoğan BOZ'un *Siverek Merkez Ağzı (SMA)*, Mehmet Adil SARAÇ'ın *Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü (ŞADS)* ile *Tanıklarıyla Urfaca Urfalıca (TUU)* çalışmaları incelenmiş ve bu çalışmaların dizin kısımları da tezin temel çatısı olan sözlük bölümüne eklenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünü, dizin kısmındaki kelime hazinesinin tasnif edilmesi şekillendirmektedir. Elde edilen söz varlığı tematik olarak: “ziraat ile ilgili kavramlar, hayvancılık ile ilgili kavramlar, mutfak kültürünü yansıtan kavramlar, eşya isimleri, akrabalık isimleri, kişiler için kullanılan tâbirler, çocuklar ile ilgili kavramlar, oyun isimleri, meslek isimleri, mimarî kültürü yansıtan terimler, hastalık isimleri, düğün âdetleri ile ilgili kavramlar, gök bilimi ile ilgili terimler, renk isimleri, organ isimleri, zaman bildiren ifâdeler, ünlemler, deyimler, beddualar, musiki ile ilgili terimler, ikilemeler, fiiller ”başlıkları altında tasnif edilmiştir. Ayrıca bazı başlıklar (ziraat ile ilgili kavramlar, hayvancılık ile ilgili kavramlar, mutfak kültürünü yansıtan kavramlar, eşya isimleri) kendi içinde de kategorize edilmiştir. Buradan hareketle Şanlıurfa ilinin kültürel dokusu tahlil edilmiştir.

Beşinci bölümde *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*nde sadece Şanlıurfa ili özelinde tespit edilen kelimeler (dar bölge kelimeleri) yer almaktadır. Bu özgül çalışma neticesinde, Şanlıurfa ağzının dil mecrâsındaki zenginliği ortaya çıkarılmıştır.

Altıncı bölümde ise Şanlıurfa ağzındaki bazı kelimelerin tarihî uzantıları tespit edilerek kelimelerin tarihî gelişimleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde de genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Lisans ve lisansüstü eğitim hayatım boyunca bilgi ve tecrübesiyle yolumu her dâim aydınlatan, gönlüme dil bilimci olma ruhu aşılayan kıymetli hocam, danışmanım ve manevî babam Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan ÖZTÜRK’e sonsuz şükranlarımı sunarım...

Ayrıca bu meşakkatli yolculukta, manevî desteklerini benden esirgemeyen değerli aileme, eşime ve yegâne kızıma teşekkür ederim...

SİBEL ÇINAR

Mart 2023

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	viii
BİLİMSEL ETİK BEYANNÂMESİ	viii
KISALTMALAR.....	ixx
TEZDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞÂRETLERİ	x
ÖZET	ix
ABSTRACT	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	1
1.3. Önem	2
1.4. Sınırlılıklar.....	2
1.5. Yöntem	2
1.5.1. Araştırmanın modeli.....	5
1.5.2. Evren ve örneklem.....	5
1.5.3. Verilerin toplanması	5
1.5.4. Verilerin çözümlenmesi	6
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1.1. Şanlıurfa İlinin Tarihçesi.....	7
1.2. Şanlıurfa İlinin Fizikî Coğrafyası	8
1.3. Şanlıurfa İlinin Ekonomik ve Kültürel Yapısı	8
1.4. Bugünkü Şanlıurfa.....	9
İKİNCİ BÖLÜM	11
ŞANLIURFA AĞZININ TASNİFİ VE ÖZELLİKLERİ.....	11
2.1. Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması	11
2.1.1. Doğu grubu ağızları.....	12
Alt gruplar	12
2.1.2. Kuzeydoğu grubu ağızları	13
Alt gruplar	13
2.1.3. Batı grubu ağızları	13
Alt gruplar	13
2.2. Şanlıurfa Ağzının Fonetik Özellikleri	14
2.2.1. Arka damak ünsüzlerinin etkisiyle meydana gelen ünlü kalınlaşmaları	14

2.2.2. Ek ünlülerinde meydana gelen ve sebebi belli olmayan kalınlaşmalar.....	14
2.2.3. Dudak ünsüzleri yanında bulunan ilk hece dışındaki yuvarlak ünlülerin.....	
durumu.....	15
2.2.4. Arka damak ünsüzü ğ'nın iki ünlü arasında ve hece sonunda korunması	15
2.2.5. Arka damak ünsüzü k'nın ön seste korunması	15
2.2.6. Arapça ve Farsçanın ünlü ve ünsüzler üzerindeki etkisi	15
2.2.7. h ünsüzü karakteristik ünsüzdür	16
2.2.8. . ñ > y değişmesi.....	16
2.2.9. İlk hece dışındaki ünlü düzleşmesinin sebep olduğu düzlük-yuvarlaklık..	
uyumsuzluğu	16
2.2.10. Metatez (Göçüşme-Yer Değiştirme)	16
2.2.11. Bazı kelimelerde ön ses “y” ünsüzünün düşmesi	16
2.3. Şanlıurfa Ağzının Morfolojik Özellikleri.....	17
2.3.1.Zamir kökenli teklik 1. ve 2. şahıs ekleri ile bildirme eklerindeki ses.....	
değişmeleri	17
2.3.2. Teklik ve çokluk 1. şahıs olumsuz geniş zaman ekinin yapısı.....	17
2.3.3. Şimdiki zaman ekinde meydana gelen değişimler	17
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	19
SÖZLÜK	19
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	120
ŞANLIURFA İLİNİN KÜLTÜREL DOKUYU YANSITAN SÖZ VARLIĞI.....	120
4.1. Ziraat ile İlgili Kavramlar.....	120
4.1.1. Bitki isimleri.....	120
4.1.2. Meyve isimleri.....	124
4.1.3. Tahıllar	126
4.1.4. Baklagiller	126
4.1.5. Diğerleri.....	127
4.2. Hayvancılık ile İlgili Kavramlar.....	130
4.2.1. Geçim kaynağı olan hayvan isimleri	132
4.2.2. Hobi amaçlı barındırılan hayvan isimleri	132
4.2.3. Diğer hayvan isimleri	133
4.3. Mutfak Kültürünü Yansıtan Kavramlar	136
4.3.1. Et yemekleri	136
4.3.2. Tatlılar	137
4.3.3. Hamur işleri.....	138
4.3.4. Çorbalar	139
4.3.5. Çerezler	139
4.3.6. İçecekler	140
4.3.7. Diğerleri.....	140
4.4. Eşya İsimleri.....	142

4.4.1. Ev eşyaları	142
4.4.2. Süs eşyaları.....	143
4.4.3. Kıyafet İsimleri.....	144
4.4.4. Araçlar	146
4.4.5. Aletler.....	149
<i>Tarım âletleri</i>	149
<i>Müzik âletleri</i>	150
<i>Diğer âletler</i>	150
4.5. Akrabalık İsimleri.....	153
4.6. Kişiler İçin Kullanılan Tâbirler	155
4.7. Çocuklarla İlgili Kavramlar.....	162
4.8. Oyun İsimleri.....	163
4.9. Mimarî Kültürü Yansıtan Terimler	163
4.10. Meslek İsimleri.....	165
4.11. Hastalık İsimleri	167
4.12. Düğün Âdetleri ile İlgili Kavramlar	168
4.13. Gök Bilimi ile İlgili Terimler	169
4.14. Renk İsimleri	170
4.15. Organ İsimleri.....	170
4.16. Zaman Bildiren İfâdeler	171
4.17. Ünlemler.....	173
4.18. Deyimler.....	173
4.19. Beddualar.....	175
4.20. Musikî ile İlgili Terimler.....	176
4.21. İkilemeler.....	176
4.22. Fiiller	177
BEŞİNCİ BÖLÜM	193
DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDE ŞANLIURFA İLİ ÖZELİNDE TESPİT EDİLEN.....	
KELİMELER (DAR BÖLGE KELİMELERİ).....	193
ALTINCI BÖLÜM.....	206
ŞANLIURFA AĞZINDAKİ BAZI KELİMELERİN TARİHİ UZANTILARI.....	206
SONUÇ	209
KAYNAKLAR.....	212

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Şanlıurfa Ağzı Söz Varlığı başlıklı tez çalışmamın toplam **224** sayfalık kısmına ilişkin, 23/03/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%8** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Ön söz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dâhil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

23/03/2023

SİBEL ÇINAR

Dr. Öğr. Üyesi RIDVAN ÖZTÜRK

BİLİMSEL ETİK BEYANNÂMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyân ederim.

23/03/2023

SİBEL ÇINAR

KISALTMALAR

Eser Adları Kısaltmaları

DS: Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü

SMA: Siverek Merkez Ağzı

ŞADS: Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü

TUU: Tanıklarıyla Urfaca Urfalıca

UA: Urfa Ağzı

UAS: Urfa Ağzı Sözlüğü

UMA: Urfa Merkez Ağzı

Dil Adları Kısaltmaları

Ar: Arapça

Far: Farsça

TEZDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞÂRETLERİ

1. Ünlüler

á : a-e arası ses

ā : uzun a sesi

ªa : ayınlı a sesi

è : kapalı e sesi

ē : uzun e sesi

ªe : ayınlı e sesi

é : e-i arası ses, kapalı e

í : ı-i arası ses

ªi : ayınlı i sesi

ī : uzun i sesi

ō : uzun ö sesi

ªö : ayınlı ö sesi

ú : u-ü arası ses

ū : uzun u sesi

ªu : ayınlı u sesi

2. Ünsüzler

ǵ : ön damak g'si

ǵ : gırtak g'si

ħ : nefesli gırtlak h'si

ħ : sızıcı, tonsuz art damak ünsüzü

ķ : arka damak k'si

ñ : arka damak n'si, damaklı geniz ünlüsü

w : çift dudak v'si

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

ŞANLIURFA AĞZI SÖZ VARLIĞI

SİBEL ÇINAR

Ağız; aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü konuşma dilidir. Türkler gibi köklü bir geçmişi olan bir milletin dili de âdeta bir ağız deryâsı misâlidir.

Türkiye Türkçesi ağızlarından biri de kendine has özellikleri bulunan Şanlıurfa ağızıdır. Bu çalışmayla Şanlıurfa ağzının söz varlığını gün ışığına çıkaran bir sözlük oluşturulmuştur. Elde edilen kelimeler, kavrambilim çerçevesinde “ziraat ile ilgili kavramlar, mutfak kültürünü yansıtan kavramlar, hayvancılık ile ilgili kavramlar, akrabalık isimleri, kişiler için kullanılan tâbirler, çocuklar ile ilgili kavramlar, oyun isimleri, meslek isimleri, mimarî kültürü yansıtan terimler, hastalık isimleri, düğün âdetleri ile ilgili kavramlar, gök bilimi ile ilgili terimler, renk isimleri, organ isimleri, zaman bildiren ifâdeler, ünlemler, deyimler, beddualar, musiki ile ilgili terimler, eşya isimleri, ikilemeler, fiiller” başlıkları altında tasnif edilmiştir.

Bunun hâricinde Şanlıurfa özelinde tespit edilen kelimeler (dar bölge kelimeleri) üzerinden Şanlıurfa ilinin kültürel dokusu tahlil edilmiştir. Taranan kaynaklar ışığında, Şanlıurfa ağzının fonetik ve morfolojik farklılıkları örnekler üzerinden incelenmiştir. Ayrıca Şanlıurfa ağzındaki bazı kelimelerin tarihî uzantıları tespit edilerek kelimelerin tarihî seyirleri hakkında bilgi verilmiştir.

Şanlıurfa ağzının söz varlığını ortaya koyarak bir dizin oluşturduğumuz bu çalışmada; Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, temel kaynak kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra çalışmanın sözlük kısmını oluştururken Urfa Ağızı, Urfa Merkez Ağızı, Urfa Ağızı Sözlüğü, Siverek Merkez Ağızı, Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü ve Tanıklarıyla Urfaca Urfalıca adlı eserlerden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Söz varlığı, Şanlıurfa ağızı, Kültürel doku, Sözlük.

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Turkish and Social Sciences Education
Turkish Language and Literature Education Program
Master Thesis

THE VOCABULARY OF ŞANLIURFA DIALECT

SİBEL ÇINAR

A local dialect is a spoken language that can vary in sound, shape, syntax and meaning within the same language and it has certain settlement areas or classes. The language of a nation with a deep-rooted past, like the Turks, is like an ocean of local dialect.

One of the dialects of Türkiye Turkish is Şanlıurfa dialect, which has its own characteristics. With this study, a dictionary study has been carried out that brings the vocabulary of Şanlıurfa dialect to light. The words obtained, within the framework of the concept, are defined as “concepts related to agriculture, concepts reflecting culinary culture, concepts related to animals, kinship names, expressions used for people, concepts related to children, game names, occupational names, terms reflecting architectural culture, names of diseases, concepts related to wedding customs, astronomy terms, color names, organ names, expressions of time, exclamations, idioms, curses, terms related to music, names of objects, duplications, verbs are classified under the headings”.

Apart from this, the cultural texture of Şanlıurfa province was analyzed through the words (narrow region words) which are peculiar to Şanlıurfa were determined . In the light of the scanned sources, the phonetic and morphological differences of the Şanlıurfa dialect were examined through examples. In addition, historical and geographical extensions of some words in Şanlıurfa dialect were determined and information was given about the historical course of the words.

In this study, we created an index by revealing the vocabulary of Şanlıurfa dialect; In Türkiye, the Compilation Dictionary from Folk Dialect has been accepted as the main source. In addition, while forming the dictionary part of the study, works called Urfa Dialect, Urfa Central Dialect, Urfa Dialect Dictionary, Siverek Central Dialect, Şanlıurfa Proverbs and Idioms Dictionary and Urfa with Witnesses were used.

Keywords: Word treasury, Şanlıurfa dialect, Cultural texture, Dictionary.

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Çalışmanın konusunu; Şanlıurfa ağzının söz varlığının gün ışığına çıkarılması, elde edilen malzemenin bir dizin hâline getirilmesi ve tasnif edilerek Şanlıurfa'nın kültürel dokusunu nasıl yansıttığı, ortaya çıkan kelime hazinesinden hareketle kelimelerin tarihî ve coğrafi uzantılarının mukayese edilmesi oluşturmaktadır.

Bir dilbilim terimi olarak ağız, bir dilin veya bu dilin bir lehçesinin sınırları içinde, belli bölge veya bölgelerde, belli topluluklar tarafından kullanılan; bağlı olduğu dil veya lehçeden ses, yapı, anlam ve kimi zaman da söz dizimi bakımından birtakım farklılıklar gösteren konuşma biçimi şeklinde tanımlanabilir (Yıldırım, 2002: 136).

Yazı dilinin temelini oluşturan ağızlar, dil bilimciler için önem arz etmektedir. Türkiye Türkçesi ağızları üzerine ilk yayın, Maksimov tarafından yapılmıştır. 1940'lı yıllara kadar Türk araştırmacıların ihmâl ettiği ağız bilimi, bu tarihten itibaren gelişme göstermeye başlamıştır. Bölge ağızları üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde sözlük bölümünün gramer ve metin bölümlerine nazaran arka plânda kaldığını görmekteyiz. Mamafih müstakil olarak ağız sözlüğü çalışmalarının yetersiz kaldığı âşikârdır.

Bu bağlamda *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* ana kaynak olarak kabul edilip bu eser minvâlinde Şanlıurfa ağzı ile ilgili yazılmış diğer kaynaklar da taranarak bir dizin oluşturulmuştur.

1.2. Amaç

Çalışmanın beş amacı vardır:

1. Şanlıurfa ağzının söz varlığını şümül eden bir dizin çalışması yapmak.
2. Şanlıurfa ağzı söz varlığında bulunan kelimeleri kavrambilim çerçevesinde tasnif etmek (ziraat ile ilgili kavramlar, mutfak kültürünü yansıtan kavramlar, meslek isimleri, hayvancılık ile ilgili terimler, deyimler, hastalık isimleri, fiiller vb.). Buradan hareketle bölgeye ait folklor malzemesi hakkında bilgi vermek.
3. Şanlıurfa özelinde tespit edilen kelimeler (dar bölge kelimeleri) üzerinden Şanlıurfa ilinin kültürel dokusunu meydana çıkarmak.

4. Şanlıurfa ağzının fonetik ve morfolojik özelliklerini örnekler üzerinde incelemek.

5. Şanlıurfa ağzındaki bazı kelimelerin tarihî uzantılarını tespit etmek.

1.3. Önem

Ağız sözlükçülüğü, yazı dili sözlükçülüğüne nazaran yeterli bir olgunluğa erişmemiştir. Şanlıurfa ilini ele alacak olursak yapılan akademik çalışmaların bölgesel olduğu (Halfeti Türkmen Ağzı, Birecik Ağzı, Siverek Merkez) ve bu eserlerin dizin bölümlerinin kelime hazinesi açısından yetersiz kaldığı görülmektedir.

Bu çalışma ile Şanlıurfa ili ve yöresinin söz varlığı gün yüzüne çıkarılarak daha önce derli toplu bir sözlüğe sahip olmayan ağız çalışmalarında Şanlıurfa'ya önemli bir katkıda bulunulacaktır. Ayrıca bahsi geçen konu üzerinde yapılan çalışmalarda göz ardı edilen “söz varlığının tasnifi” konusu da bu çalışmada teferruatlı bir şekilde tahlil edilmiştir.

1.4. Sınırlılıklar

Şanlıurfa ağzının söz varlığını ortaya koyarak bir dizin (sözlük) oluşturduğumuz bu çalışmada *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*’nün altı cildi temel kaynak kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra çalışmanın sözlük kısmını oluştururken Kemal Edip KÜRKÇÜOĞLU’nun *Urfa Ağzı (UA)*, Sadettin ÖZÇELİK’in *Urfa Merkez Ağzı (UMA)*, M. Emin ERGİN’in *Urfa Ağzı Sözlüğü (UAS)*, Sadettin ÖZÇELİK ve Erdoğan BOZ’un *Siverek Merkez Ağzı (SMA)*, Mehmet Adil SARAC’ın *Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü (ŞADS)* ile *Tanıklarıyla Urfaca Urfalıca (TUU)* eserlerinden faydalanılmıştır. Adı geçen eserler, sözlük bölümünün sınırlarını çizmiştir.

1.5. Yöntem

Çalışmamıza *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*’nün altı cildi alfabetik sırayla satır satır taranarak başlanmıştır. Eserlerde geçen Şanlıurfa ili ve ilçeleri de dâhil olmak üzere bu bölge ağzında kullanılan kelimeler fişlenerek kaydedilmiştir. Fişlenen kelimeler, dizin hâline getirilerek sıralanmıştır. Akabinde Şanlıurfa ağzı ile ilgili yapılan diğer çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmaların dizin kısımları da tezin temel çatısı olan sözlük bölümüne eklenmiştir.

Çalışmamızın metot kısmında aşağıdaki hususlara dikkat edilmiştir:

1. Madde başı sözcükler, koyu renkle yazılmıştır:

anısaz: Huysuz, yaramaz. *DS/1:273 –Urfa*

2. Birden fazla çalışmada karşımıza çıkan, aynı anlamlı kelimeler tek madde içerisinde gösterilmiş ve eser isimleri virgülle (,) ayrılarak sıralanmıştır:

bostana: Salata (Far. bostâne). *UAS:25, UA:97, UMA:256*

3. Birden fazla eserde tespit edilen, aynı anlamda kullanılan kelimelerin yaygın olan şekli madde başı olarak alınmış, fonetik farklılıkları olan diğer şekilleri Derleme Sözlüğü'nün sistematüğinde olduğu gibi [] (köşeli parantez) içinde gösterilmiştir. Ayrıca Derleme Sözlüğü ana kaynak kabul edildiği için buradan alınan kelimeler, dâima madde başı olarak ele alınmıştır:

acı [‘acı, ‘ecir, ‘encir]: Dolması yapılan, üzeri tüylü bir çeşit küçük hıyar, acur. *DS/1:52*
*Suruç, *Birecik, *Siverek, *Viranşehir –Urfa, *UA:94, UMA:255, UAS:54, SMA:283*

behteniz [beğteniz, madanos, mağdanos]: Maydanoz. *DS/1:489 –Urfa, UA:96, UMA:256, UAS:21, ŞADS:181, SMA:289*

4. Birbiriyle ilişkili birkaç anlamı bulunan kelimelerin her anlamı, aynı madde içinde 1. , 2. , 3. şeklinde gösterilmiştir:

aba (I): 1. Abla, büyük kız kardeş. *DS/1:1 –Urfa* 3. Üvey anne, analık. *DS/1:4*Halfeti, *Birecik –Urfa* 6. Yenge. *DS/1:4 *Halfeti, *Birecik –Urfa*

5. Yazılışları aynı fakat anlamları birbiriyle ilgisiz olan kelimeler, ayrı madde başı yapılmış ve bunlar (I), (II), (III) rakamlarıyla ifade edilmiştir:

ahıtma (I): Hayvanların alnından burnuna doğru uzanan beyazlık. *DS/1:131 –Urfa, UAS:11, UA:92*

ahıtma (II): Sac üzerinde pişirilen ve yassı kadayıfa benzeyen bir çeşit tatlı. *DS/1:131 –Urfa*

ahıtma (III): Topaç'ın ip üzerinden sarkıtılarak oynanması. *UAS:11*

ahıtma (IV): Kadınların tepeliklerinde bulunan altın süs. *UMA:255, UAS:11, UA:92*

6. Taranan eserlerden sözcük alınırken önce kısaltılmış olarak eser adı, akabinde sayfa numarası ve en sonda da belirtilmişse derleme yerinin adı verilmiştir:

aküre: Taşlı tarla. *DS/1:164 *Birecik –Urfa*

7. Sözcüklerin cümle içi kullanımları, altı çizili şekilde gösterilmiştir. Ancak cümle örnekleri madde başındaki yaygın kelimelere göre verildiği için bazı örneklerde o bölgeden derlenen kelimeyle fonetik olarak farklılık arz edebilir:

aşlanık: Şaka: Böyle aşlanıh olmaz. *DS/1: 360 *Halfeti –Urfa*

8. Derleme Sözlüğü ve diğer eserlerden alınan kelimelerde, eserlerin kâidelerine genel olarak bağlı kalınmıştır. Ancak yazımı günümüz imlâ kurallarına uymayan kelimelerde fonetik değişiklikler yapılmıştır:

benziyen > benzeyen, pantolon > pantolon, miğde > mide, korsa > korse, sarımsak > sarımsak, yarıyan > yarayan aptesane > abdesthâne vb.

9. Başka illerin bünyesinde olan ilçeler, Derleme Sözlüğü’ndeki bazı örneklerde Şanlıurfa iline mensup gibi gösterilmiştir. Derleme Sözlüğü’ndeki yer adları ile ilgili bu yanlışlıklar düzeltilerek çalışmaya eklenmiştir:

mürdün (II): 1. Sırık. *DS/4:3230 *Silvan –Urfa > *Hilvan –Urfa*

uyuntu (I): Kişiliksiz, onun bunun ardına takılan, serseri, tembel, uyuşuk (insan ve hayvan için). *DS/6:4053 *Havran –Urfa > *Harran –Urfa*

süymek (I): 1. Fışkırıp çıkmak, çimlenmek, sürgün vermek, uzamak. *DS/5:3731 *Elbistan –Urfa > –Urfa*

şehir: Köylü kadınlarının başlarına, fes üstünden sardıkları renkli örtü. *DS/5:3758 Hartlap –Urfa > –Urfa*

10. Şanlıurfa bünyesindeki bazı ilçe isimlerinin yazımında tespit edilen yanlışlıklar düzeltilmiştir:

Sürüç > Suruç

Haran > Harran

11. Derleme Sözlüğü'ndeki madde başı olan bazı kelimelerin açıklamalarında anlatım bozuklukları tespit edilmiştir. Lâkin DS'nin kâidelerine genel olarak bağlı kalındığı için bunlara müdahale edilmemiştir:

bıtırlaşmak: 2. At, kapalı yerde çok kalmaktan, yiyip içmekten huysuzlaşmak. *DS/1:672 –Urfa*

berbirlenmek: 2. Çocuk bağırarak. *DS/1:631 –Urfa*

12. Derleme Sözlüğü, 1932-1960 yılları arasında ülkemizin çeşitli bölgelerinde halk ağzından derlenmiş kelime hazinesini barındırmaktadır. Bazı köylerin ilçelere, ilçelerin de ile bağlanmaları zamanla değişmektedir. Dolayısıyla bu geniş zaman diliminde derleme yerleri ile ilgili değişiklikler olmuştur. Şanlıurfa'ya 1954 yılında ilçe olarak bağlanan Halfeti de buna emsâldir. Ancak çalışmamızda sistematik bir düzen olması açısından *Halfeti*, ilçe olarak kabul edilmiş ve isminin önüne (*) işareti getirilmiştir.

13. Sözlük kısmını oluştururken faydalanılan eserlerin bibliyografyasında yer alan çalışmalar, tekrar incelenmemiş ve kaynakça kısmında bu eserler gösterilmemiştir.

1.5.1. Araştırmanın modeli

Araştırmamızda art zamanlı ve eş zamanlı inceleme modeli esas alınmıştır. Çalışmamız Şanlıurfa ağzı söz varlığını gün yüzüne çıkarmak için, *Derleme Sözlüğü* ana kaynak olmak üzere toplam yedi farklı kaynak taranmış, elde edilen kelime hazinesi alfabetik sıraya konulmuştur.

1.5.2 Evren ve örneklem

Çalışmanın evrenini, Şanlıurfa ağzı söz varlığına dâir kelimeler teşkil etmektedir. Örneklem alanını ise *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* başta olmak üzere *Urfa Ağzı (UA)*, *Urfa Merkez Ağzı (UMA)*, *Urfa Ağzı Sözlüğü (UAS)*, *Siverek Merkez Ağzı (SMA)*, *Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü (ŞADS)* ve *Tanıklarıyla Urfaca Urfalica* adlı eserler oluşturmaktadır.

1.5.3 Verilerin toplanması

Şanlıurfa ağzı ile ilgili tespit edilen kelimeler, örneklem kısmında bahsi geçen eserlerden tarama ve fişleme yoluyla elde edilmiş; ardından indeks hâline getirilmiştir.

Akabinde elde edilen malzeme, tasnif edilerek Şanlıurfa'nın ekonomik ve sosyal yapısı değerlendirilmiştir.

1.5.4 Verilerin çözümlenmesi

Şanlıurfa ağzının söz varlığını kapsayan bu tez, bir derleme ve araştırma çalışmasıdır. Elde edilen kelime hazinesi alfabetik olarak sıralanmış ve bir sözlük oluşturulmuştur. Akabinde Şanlıurfa ağzı söz varlığındaki kelimeler; ziraat ile ilgili kavramlar, mutfak kültürünü yansıtan kavramlar, meslek isimleri, hayvancılık ile ilgili terimler, deyimler, hastalık isimleri, fiiller vb. şeklinde tematik olarak incelenmiş ve tasnif edilmiştir. Ayrıca sadece Şanlıurfa özelinde tespit edilen kelimeler sıralanmış ve buradan hareketle Şanlıurfa ilinin kültürel değerleri ön plâna çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra Şanlıurfa ağzının fonetik ve morfolojik özellikleri örnekler üzerinden tahlil edilmiş ve Şanlıurfa söz varlığındaki bazı kelimelerin eski dönemlerdeki kelimelerle bağlantısı meydana çıkarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Şanlıurfa İlinin Tarihçesi

Urfa platosu adı verilen hafif dalgalı ve geniş bir platonun orta kesiminde kurulmuştur. Musul'u Halep'e bağlayan kadim yol üzerindedir. Damlacık dağının eteğindeki bir tepede şehre hâkim heybetli kalesi yükselir. Halk rivayetlerinde Hz. İbrâhim ve Nemrûd hikâyelerine konu olmuş, “kutsal şehir, peygamberler şehri” gibi tanımlamalarla anılmıştır. Hatta şehrin Nemrûd tarafından kurulduğuna inanılmıştır. Burası ayrıca Hıristiyanlık tarihi açısından önemli bir yere sahiptir (Turan, 2010: 336).

Anadolu-Irak ve Suriye'yi birbirine bağlayan el-Cezîre'nin Diyârimudar bölümünde kalan şehrin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Bugünkü Şanlıurfa'yı içine alan bölge milâttan önce I. binden başlayarak Asurlular, Medler ve Persler dönemini yaşadıkdan sonra milâttan önce 332'de Makedonyalılar'ın eline geçmiş, İskender'in ölümünden Romalılar'ın hâkimiyet kurmasına kadar İskender İmparatorluğu'nun vârisleri olan Selevkoslar (Selefkiler), Abgar ve Osrhoëne krallıkları elinde kalmıştır. Bilinen fakat kısa süre kullanılan en eski adı Edessa, Selevkoslar dönemine uzanmaktadır ve eski Makedonya krallık merkezi Selevkosça isminden alınmıştır. Urfa kelimesinin menşei ise tartışmalıdır. Süryânîce Orhai'den (Urhay) geldiği, bu ismin Arapça “suyu bol” anlamındaki “verîha”dan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Bir başka görüş Yunanca Osrhoëne, Latince Orrpei'ye dayandığı yolundadır. Bu dillerdeki anlamı “kale” veya “pınar”dır. Fakat bu görüşlerin doğru olmadığını söyleyenler de vardır. Türkler döneminde yazılı kaynaklar vasıtasıyla yaygınlaşan Ruha kullanımı şehrin Arapça adı olan Ruhâ'dan gelmiştir. Meşrutîyet'e kadar Osmanlı döneminde böyle kullanılmış, daha sonra muhtemelen şifahi Türkçe söyleniş kabul görerek Urfa'ya dönüşmüştür. 1984 yılında, Millî Mücadele dönemindeki önemine işaret etmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla şehir Şanlıurfa adı verilmiştir. (Turan, 2010: 337).

1429 ve 1480'de Memlûkler tarafından tahrip ve yağma edildikten sonra Şah İsmâil'in ortaya çıkması ve Doğu Anadolu'da yayılması sırasında (1514'e kadar) Akkoyunlu emîrlerinin birbirleriyle mücadelelerine sahne oldu; ayrıca burada Memlûk etkisi arttı. Şehir bu son tarihte Safevîler'in eline geçti ve Safevî Devleti'nin müstahkem sınır kalesi özelliğini kazandı. Akkoyunlu Yâkub Bey'in oğlu Sultan Murad'la yapılan savaştan sonra Safevîler şehri Kaçarlar'ın idaresine bıraktı. Ardından Osmanlılar'la Safevîler arasında cereyan eden Dede Gargın muharebesi (922/1516) ve alınan sonuç 1517 yılı ilkbaharında önce Mardin'in, ardından Urfa'nın Osmanlı topraklarına katılması anlamına gelecektir. Osmanlı idaresine girdikten sonra Ruha adıyla Osmanlı sancağı statüsünde Diyarbekir eyaletine bağlandı ve idaresi Baltaoğlu Pîrî Bey'e verildi. (Turan, 2012: 338).

Osmanlı hâkimiyetinin ardından yaklaşık 100 yıl Urfa tarihinin nisbî istikrar devresidir. XVI. yüzyılın son yıllarına rastlayan isyanlar sırasında Celâlî Karayazıcı Abdülhalim'in eline geçen şehir 1600'de kurtarıldı. Ancak bölgedeki güvensizliğin devamı halkın topraklarını terk edip buradan göç etmesine yol açtı. Ardından gelen yüzyıllar ise şehir tarihi açısından uzun bir durgunluk dönemidir. IV. Murad'ın Bağdat seferine giderken buraya uğradığı ve bir süre kaldığı bilinmektedir. Şehirde XVII ve XVIII. yüzyıllarda bazı ufak çaplı sosyal olaylar vuku buldu. 1839'da Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrâhim Paşa'nın kısa süre kontrolü altına giren Urfa Mart 1919'da İngilizler, yedi ay kadar sonra da Fransızlar tarafından işgal edildi. 7 Şubat 1920'de işgal güçlerine karşı halk ayaklandı. Çarpışmalar neticesinde 10 Nisan 1920'de Fransızlar antlaşma şartlarıyla Urfa'yı boşaltmayı kabul ettiler

ve ertesi gün şehri terk ettiler. Urfa, Cumhuriyet döneminde (20 Nisan 1924) vilâyet merkezi oldu (Turan, 2012: 339).

1.2. Şanlıurfa İlinin Fizikî Coğrafyası

Kuzeyden güneye doğru eğimli olan Şanlıurfa ilinin kuzeyindeki Karacadağ Diyarbakır ili ile sınırı meydana getirir. Karacadağ su bölümü çizgisinin güneyi Şanlıurfa ilinin sınırları içinde kalır. Kuzeyden itibaren güneye doğru tatlı eğimlerle iniş yapan platolar alçak plato özellikleri gösterirler. Sözü edilen platoların çukur alanlarına biriken topraklar çevresine göre insan hayatına olumlu etkilerde bulunurlar.

Geniş bir alanı kapsayan Şanlıurfa ilinde karasala yakın bozulmuş bir Akdeniz iklimi hâkim olup kışlar yağışlı olup yaz mevsimi tamamen kurak geçtiğinden dolayı doğal bitki örtüsünün hayatı tehlikeye girer. Bu nedenle kuraklığa son derece dayanıklı olan otsu ve odunsu doğal bitki örtüsü hayatını devam ettirebilmiştir. Kış mevsiminin fazla uzun sürmediği bu sahada kar yağışı birkaç yılda bir görünüp yerde uzun süre kalamaz.

Jeolojik anlamda genç olan üçüncü ve dördüncü zamana ait çökel ve volkanik ürünleri bulunduğu sahada kırmızı kahverengi ve bazaltik topraklar sahanın kuzeyinde hâkim olmasına karşılık, güneydeki çöküntü ovalarında ise alivyal topraklar yoğunluk gösterirler. Sözü edilen alivyal topraklar yağışlı dönemlerdeki sel karakterli suların taşınmasına bağlı olarak meydana gelmiştir.

Bölge sınırları içinde doğan tek süreklilik arz eden akarsu Culap Çayı olup diğerleri dönemlik özellik gösterirler. Doğu Anadolu bölgesinin yüksek ve kar yağışlı alanlarında (kaynaklanan Fırat nehri batıda Gaziantep, kuzeybatıda ise Adıyaman ili ile Şanlıurfa arasında doğal bir sınır oluşturur. Sözü edilen bu nehir üzerindeki Atatürk ve Birecik barajları ilin enerji ihtiyacı ve tarımsal sulamasında çok fazla öneme sahiptir (Güzel, 2020: 214).

1.3. Şanlıurfa İlinin Ekonomik ve Kültürel Yapısı

Şanlıurfa, halk arasındaki kısa adıyla Urfa veya eski çağlarda bilinen adıyla Edessa, Türkiye'nin bir ili ve en kalabalık sekizinci şehridir. Şehrin doğuda Mardin, batıda Gaziantep, kuzeyde Adıyaman, kuzeydoğuda Diyarbakır illeri ve güneyde Suriye ile sınırı vardır. Şanlıurfa'nın 13 ilçesi vardır. Ortalama yükseltisi 518 metre olan Şanlıurfa, 19.451 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye'nin en büyük yedinci ilidir.

İki milyonu aşkın nüfusuyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en kalabalık şehri olan Şanlıurfa, aynı zamanda yaklaşık 20,4 ortalama yaş ile Türkiye'nin en dinamik nüfusa sahip ilidir. Şehrin ekonomik faaliyetleri başta tarım olmak üzere hayvancılık, turizm ve sanayi ürünleridir. Şanlıurfa tarım olarak verimli topraklara sahiptir. Suruç Ovası ve Harran Ovası'nda bunların başında gelir. Tarımsal faaliyetlerde fıstık tarımı, pamuk tarımı, mercimek, buğday vb. tahıl tarımı gelişmiştir. Son beş yılda sulama kaynaklarının da gelişmesiyle mısır tarımı da önem kazanmıştır. Hayvancılık olarak daha çok küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Şanlıurfa>).

Urfa bir kalesi, bir idarî merkezi ve koruyucu duvarlarıyla Ortaçağ'ın en müstahkem ve karakteristik şehirlerinden biridir. Şehrin fiziksel özellikleri eski çağlarda oluşmuş gözükmemektedir. Dinî bir merkez haline gelmesi de gelişiminde önemli rol oynamıştır. Grek ve Süryânî kaynaklarına göre burası, Fırat üzerinde Zeugma (Belkıs) ve Bırsa'dan (Birecik)

başlayıp Mardin-Nusaybin üzerinden Dicle'ye uzanan doğu-batı doğrultusundaki büyük ticaret yoluyla Samsat'tan Harran'a giden yolun kavşağında bulunuyordu. Osmanlılara kadar Araplar ve Türkler Urfa'ya kendi renk ve çizgilerini kazandırmış, Osmanlılar, bunları kendi üsluplarıyla netleştirerek Türk-İslâm şehir tipini gösterir bir fizikî yapı oluşturmuştur. Şehri belirleyen fizikî unsurların belli başlıları sur, pazar yerleri, idarî ve ticarî yapılar, ibadethâneler ve hayır kurumlarıdır (Turan, 2010: 339).

Tarihi, son bulunan Göbekli Tepe tapınma merkeziyle 11.500 yıl önceye dayanan Urfa'nın zengin ve çeşitli kültürleri barındırdığı ve buna bağlı olarak çeşitli dönemlerde söyleyeni veya yazanı belli olan ve olmayan edebiyat ürünleri ile zengin bir söyleme zenginliğini yaşadığı muhakkaktır. Hristiyanlık sonrasında Şanlıurfa'ya hakim olan Doğu Roma İmparatorluğu ve onu izleyen Bizans İmparatorluğu döneminde Urfa'da bazı şairlerin yaşadığı, bazı metinlerin kaleme alındığı seziliyor. Bizans Dönemi'ni takip eden ve 7. ve 11. yüzyılları kapsayan dönemde ise bölgede İslam ve Arap egemenliği vardır. 7. yüzyılda Hazret Ömer RA döneminde İyad bin Ganem tarafından fethedilen Urfa Haçlı Seferleri'ne kadar bir İslam - Arap dönemi yaşamıştır. Bu bölgede özellikle Harran'da kurulan büyük medrese Urfa'yı bir ilim, sanat, kültür merkezi haline getirmiştir. Böyle büyük ve önemli bir merkezde zengin Arap edebiyatının tanınmaması ve bu zengin eserlere özenen insanların bu eserlere ve şairlere imrenerek benzer eserler meydana getirmemesi düşünülemez. Bu büyük medreseden yetişen ve Arap dünyasında tanınan Ebu't Tayyib Abdurrahman bin Ahmed'el Harranî, Ebu'l Haris Muhammed bin Abdullah'el Harranî, Muhammed bin Abdullah bin Ahmed'el Müsebbihî el Harranî gibi şairler bu söylediklerimizin kanıtıdır (Saraç, 2018: 106).

1.4. Bugünkü Şanlıurfa

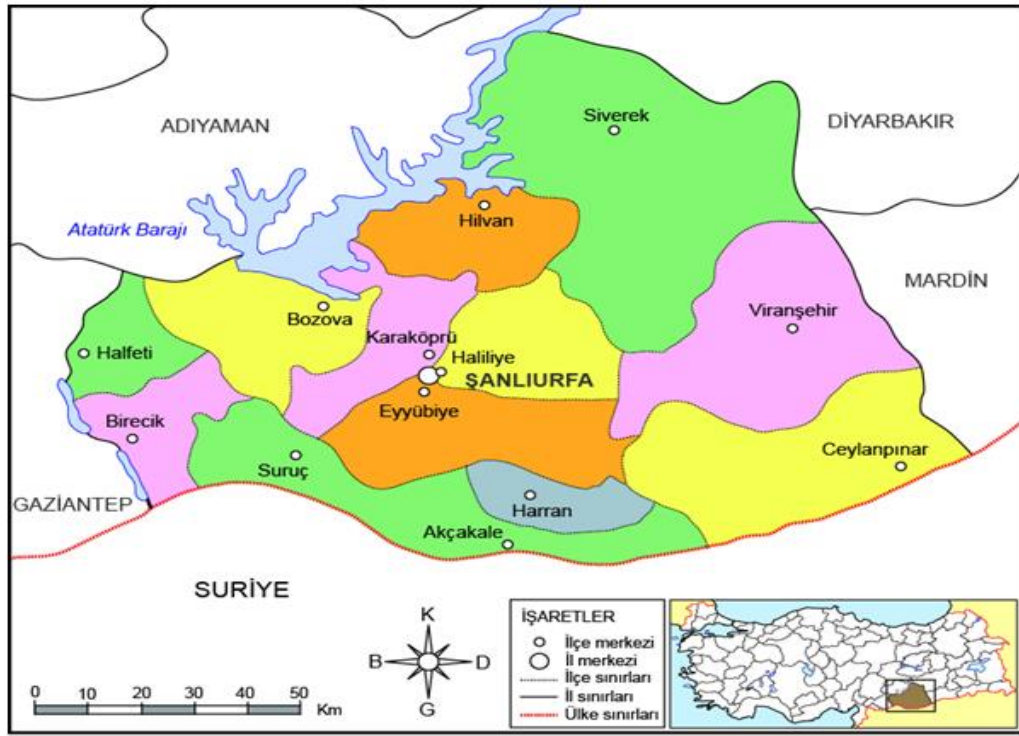
I. Dünya Savaşı'ndan sonra önce İngilizlerin, ardından Fransızların işgal ettiği, bu sırada önemli ölçüde hasar gören Urfa 20 Nisan 1924 tarihinde il merkezi yapıldı ve şehrin hızlı gelişmesi bundan sonra başladı. Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımında (1927) nüfusu 30.000'i bulmuyor (29.918), kapladığı alan da tarihî çekirdek kesiminin dışına taşmıyordu (Tuncel, 2010: 341).

Eski Urfa'nın topografyasında biri 570, diğeri 568 m. yüksekliğinde iki tepe ile onları ayıran ve içinden Daişan suyunun geçtiği deniz seviyesinden 520 m. yükseklikteki, boyun noktası dikkat çeker. Urfa bu iki tepe ve aralarındaki boyun üzerine kurulmuş şekliyle şehircilikte “semer tipi yerleşme” adıyla bilinen yerleşim tipinin ilginç bir örneğini oluşturur. 570 rakımlı tepe üzerinde kuruluşu tarihin çok eski dönemlerine kadar inen ve buraya peygamberler şehri ya da kutsanmış şehir unvanlarının verilmesine sebep olan Urfa Kalesi, onun kuzeyinde yer alan ve Tırfındıl adıyla bilinen tepe üzerinde ve yamaçlarıyla eteklerinde sivil mimari yönünden önem taşıyan Rastgeldi ve Yorgancı gibi eski dar sokaklar, tipik evler ve çeşitli dinî yapılar yer alır. Eski evlerin restore edilenlerinden bazıları ve şehrin ünlü çarşısı da bu tepenin güney yamaçları üzerindedir. Tepelerin arasındaki boyun noktasında sonradan havuz biçimine sokulan iki küçük göl bulunur. Şanlıurfa'nın âdeta simgesi haline gelen bu iki havuzdan büyük olanına içindeki kutsal sayılan sazan balıkları sebebiyle Balıklıgöl veya Halîlürrahman, bir kanalla ona bağlanan daha küçüğüne de Aynzelîha denilir. Halîlürrahman'ın bir kenarında Rıdvâniye (Rızvâniye) Camii ve Külliyesi, yer alır. Şehrin turistik yerlerinden olan ünlü çarşısı da havuzlar civarından kuzeydeki Hâşimiye Meydanı'na kadar uzanır. Yörenin geleneksel yapısına uygun dükkân ve hanlardan oluşan çarşıda kısmen de olsa eski esnaf ve zanaat mensupları kendilerine ayrılmış bölümlerde etkinliklerini sürdürmektedir. Bu durum günümüzde de çarşının farklı kesimlerinin farklı adlarla tanınmasını sağlamıştır: Çulcu Pazarı, Kınacı Pazarı, Aktar Pazarı, İssotçular Pazarı (issot

[ıssı ot] “acı biber”), Sipahi Pazarı, Nacar/Neccâr Pazarı, Bakırcılar Çarşısı, Kunduracılar caddesi gibi. Ancak bunlardan bazıları adlarını korumuş olsalar da fonksiyonlarını değiştirmişlerdir. Günümüzde Sipahi Pazarı adı verilen kesimde halıcıların yoğunlaştığı, Bakırcılar Çarşısı’nda eski bakırlardan çok modern mutfak gereçlerinin ve Kunduracılar caddesinde kunduradan ziyade çeşitli ticaret eşyasının satıldığı görülmektedir. Şanlıurfa Çarşısı’nın şöhreti ve bugün de devam eden canlılığı her şeyden önce Urfa’nın çeşitli yönlerden gelen tarihî ticaret yollarının düğümlendiği bir yerde bulunmasından kaynaklanır (Tuncel, 2010: 341).

Şehrin genişlemesinde, çevrenin ziraî imkânlarını çoğaltarak ürünlerdeki çeşitliliği arttırıp burayı daha renkli bir alım satım merkezi haline getiren Güneydoğu Anadolu Projesi’nin (GAP) büyük etkisi olmuş, aynı etki çevreden gelen göç akınını da hızlandırarak nüfusa her sayım döneminde gittikçe artan miktarların eklenmesini sağlamıştır. 1965’te 75.000’e yaklaşan nüfus 1970’te 100.654’e, 1975’te 132.934’e, 1980’de 147.488’e, 1985’te 194.969’a, 1990’da 276.528’e, 2000’de 385.588’e ve 2007’de 472.238’e çıkmıştır (Tuncel, 2010: 342). 2020 yılı TÜİK verilerine göre nüfusu 2.115.256’dır.

Şanlıurfa; coğrafyası ve tarihiyle her dönemde ekonomik, kültürel, dinî açılarından büyük önem arz etmiştir.

Şekil 1.1. Şanlıurfa il haritası.¹

¹ http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari5.html

İKİNCİ BÖLÜM

ŞANLIURFA AĞZININ TASNİFİ VE ÖZELLİKLERİ

2.1.Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması

Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili ilk sınıflandırma çalışması, 1896 yılında İ. Kunos tarafından yapılmıştır. Leyla Karahan'a göre bu sınıflandırma, hiçbir ilmi temele dayanmayan muhayyel bir sınıflandırmadır (Kaynak, 2020: 293).

İgnas Kunos Tasnifi

1. İzmir ile Bursa arasında Zeybekçe
2. Kastamonu ağzı
3. Karadeniz'in doğu kıyılarına doğru Lazca
4. Harputça
5. Güneydoğu Anadolu'da Mersin ile Konya arasında Karamanlıca
6. Kızılırmak havzasında Ankara ağzı
7. Anadolu'da dağınık olarak yaşayan Yörük ve Türkmenler (Buran, 2011: 42).

Kisazsiai Török Dialektusairal adlı eserinde verilen bu tasnifte Kunos; Ankara ağzı, Zeybekçe, Yörük ve Türkmen ağızlarının esas Türk ağızlarını, diğerlerinin ise Türkleştirilmiş unsurların ağızlarını temsil ettiğini belirtir (Buran, 2011: 42).

İkinci tasnif ise Ahmet Caferoğlu tarafından 1946 yılında yapılmıştır. Caferoğlu 1946'da yapmış olduğu tasnif şu şekildedir:

Ahmet Caferoğlu Tasnifi

1. Doğu illeri ağızları (Kars, Elazığ, Van ve civarı, Malatya) bölgesi
2. Erzurum, Trabzon, kısmen Rize ağızları bölgesi
3. Sivas, kısmen Tokat illeri ağızları bölgesi
4. Amasya, Çorum, Ankara, kısmen Yozgat ağızları bölgesi
5. Orta Anadolu (Kayseri başta olmak üzere) ağızları bölgesi
6. Gaziantep (ve kuzey sınır ağızları) bölgesi
7. Batı illeri ağızları (Eskişehir, Balıkesir, Manisa, İzmir, kısmen Afyon, Aydın ve Antalya'ya kadar) bölgesi
8. Konya ağzı bölgesi
9. Kastamonu ağzı bölgesi (Buran, 2011: 42).

Caferoğlu, 1959 yılında yaptığı yeni bir tasnif denemesinde ağızları 6 bölgeye ayırır:

1. Güneybatı ağızları (Bandırma'dan Antalya civarlarına kadar)
2. Orta Anadolu ağızları (Afyon'dan Elazığ ve Erzurum'a kadar)
3. Doğu ağızları (Elazığ ve Erzurum'dan doğu sınırına kadar)
4. Kuzeydoğu ağızları (Samsun'dan Rize'ye kadar)
5. Güneydoğu ağızları (Gaziantep, Adana, Antalya ve civarı)
6. Kastamonu (Buran, 2011: 42).

Fundamenta'da yayımlanan (Caferoğlu, 1959: 239-260) bu tasnif, eksiklikleri olmakla birlikte bir öncekine göre daha tutarlıdır. Caferoğlu'nun iki tasnifinde de Kunos'ta olduğu gibi Rumeli ağızlarına yer verilmemiştir (Buran, 2011: 43).

Leyla Karahan ise Anadolu ağızlarının başlıca üç ana grup içinde toplanacağını belirtmiştir (Karahan, 1996: 1):

2.1.1. Doğu grubu ağızları

Ağrı, Artvin merkez ile Şavşat, Ardanoç ve Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa (Birecik ve Halfeti hariç), Van ağızları (Karahan, 1996: 1).

Alt gruplar

I. Grup : Ağrı, Van, Muş, Bitlis, Bingöl, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Hakkâri, Urfa (Birecik ve Halfeti hariç), Palu, Karakoçan (Elazığ) ağızları (Karahan, 1996: 57).

II. Grup : Kars (Ardahan, Posof hariç), Erzurum merkez, Aşkale, Ovacık, Narman, Pasinler, Horasan, Hınıs, Tekman, Karayazı, Erzincan merkez, Tercan, Çayırlı, Kemah, Refahiye, Gümüşhane ağızları (Karahan, 1996: 58).

III. Grup : Ardahan, Posof (Kars), Artvin merkez, Şavşat, Yusufeli, Ardanoç (Artvin), Oltu, Tortum, Olur, Şenkaya, İspir (Erzurum) ağızları (Karahan, 1996: 58).

IV. Grup : Kemaliye, İliç (Erzincan), Elazığ merkez, Keban, Baskil, Ağın, Harput (Elazığ) Tunceli ağızları (Karahan, 1996: 58).

2.1.2. Kuzeydoğu grubu ağızları

Hopa, Borçka, Arhavi (Artvin), Rize ve Trabzon ağızları (Karahana, 1996: 1).

Alt gruplar

I. Grup : Trabzon, Rize merkez, Kalkandere, İkizdere, Gündoğdu, Büyükköy ağızları (Karahana, 1996: 57).

II. Grup : Çayeli, Çamlıhemşin, Pazar, Ardeşen, Fındıklı (Rize) ağızları (Karahana, 1996: 57).

III. Grup : Arhavi, Hopa, Borçka, Kemalpaşa, Muratlı, Ortacalar, Gökteş, Camili, Meydancık, Ortaköy (Artvin) ağızları (Karahana, 1996: 57).

2.1.3. Batı grubu ağızları

Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları (Karahana, 1996: 2).

Alt Gruplar

I. Grup : Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ve Nallıhan (Ankara) ağızları (Karahana, 1996: 116).

II. Grup : İzmit ve Sakarya ağızları (Karahana, 1996: 116).

III. Grup : Bolu (Göynük, Mudurnu, Seben, Kıbrısçık hariç), Zonguldak, Bartın, Kastamonu (Tosya hariç), Ovacık, Eskipazar (Çankırı) ağızları (Karahana, 1996: 116).

IV. Grup : Beypazarı, Çamlıdere, Kızılcahamam, Gündül, Ayaş (Ankara), Göynük, Mudurnu, Seben, Kıbrısçık (Bolu), Çankırı (Ovacık), Eskipazar ve Kızılırmak hariç), Tosya (Kastamonu), Boyabat (Sinop), Çorum merkez, İskilip (dağ köyleri hariç), Bayat, Kargı, Osmancık (Çorum) ağızları (Karahana, 1996: 116).

V. Grup : Sinop (Boyabat hariç), Samsun (Havza, Lâdik hariç), Ordu (Mesudiye hariç), Giresun (Şebinkarahisar ve Alucra hariç), Şalpaazarı (Trabzon) ağızları (Karahana, 1996: 117).

VI. Grup: Havza, Lâdik (Samsun), Amasya, Tokat, Sivas (Şarkışla ve Gemerek hariç), Mesudiye (Ordu), Şebinkarahisar, Alucra (Giresun), Malatya merkez, Hekimhan, Arapkir ağızları (Karahan, 1996: 117).

VII. Grup: Tarsus (İçel), Ereğli, Konya merkez ilçesinin bazı yöreleri, Adana, Hatay, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman, Darende, Akçadağ, Doğanşehir (Malatya), Birecik, Halfeti (Urfa) ağızları (Karahan, 1996: 117).

VIII. Grup: Ankara merkez, Haymana, Bâlâ, Şereflikoçhisar, Çubuk, Kırıkkale, Keskin, Kalecik, Kızılırmak (Çankırı), Çorum merkez ilçesi ile güneyindeki ilçeler, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Kayseri, Şarkışla, Gemerek (Sivas), Yozgat ağızları (Karahan, 1996: 117).

IX. Grup: Konya (merkez ilçenin bazı yöreleri ve Ereğli hariç), İçel (Tarsus hariç) ağızları (Karahan, 1996: 117).

Karahan'ın tasnifini temel alacak olursak Şanlıurfa ağızları (Birecik ve Halfeti hariç), Anadolu ağızlarının tasnifinde “Doğu grubu ağızları” kısmında yer almaktadır. Alt gruplar içinde de Şanlıurfa ağızları, I. grupta bulunmaktadır. Buna karşılık, Birecik ve Halfeti ilçeleri ise Batı grubu ağızlarının VII. alt grubunda yer almaktadır.

2.2. Şanlıurfa Ağızının Fonetik Özellikleri

2.2.1. Arka damak ünsüzlerinin etkisiyle meydana gelen ünlü kalınlaşmaları (Karahan, 1996: 58)

düşecek > **düşecah**

içelim > **içah**

evlenmek > **evlenmah**

2.2.2. Ek ünlülerinde meydana gelen ve sebebi belli olmayan kalınlaşmalar (Karahan, 1996: 60)

evinde > **evinde**

düşecek > **düşecah**

dişimize > **dişimize**

2.2.3. Dudak ünsüzleri yanında bulunan ilk hece dışındaki yuvarlak ünlülerin durumu (Karahana, 1996: 62)

Dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı etkisinden dolayı, Eski Türkçeden itibaren içinde dudak ünsüzü bulunan bazı kelimelerde, bu ünsüzden sonra gelen düz-dar ünlü, yuvarlak-dar ünlüye dönüşmüştür. Şanlıurfa ağzında bu kelimelerin düz-dar ünlülü şekilleri görülür.

yağmur > **yağmır**

çamur > **çamır**

armut > **armit**

2.2.4. Arka damak ünsüzü ğ'nın iki ünlü arasında ve hece sonunda korunması (Karahana, 1996: 64)

sevmeği > **sevmağı**

vuracağım > **vuracağam**

2.2.5. Arka damak ünsüzü k'nın ön seste korunması (Karahana, 1996: 64)

Tonsuz, patlayıcı arka damak ünsüzü “k”, Doğu Grubu ağızlarının birçoğunda kelime başında tonlulaşarak “ğ” olurken I. Grup ağızlarında (Urfa, Diyarbakır, Van, Siirt...) korunmakta, hatta boğumlanma noktası arka damaktan daha geriye, dip damağa doğru kaydırılmaktadır:

koyınçı, kırdım, kapiyi, kurı (Karahana, 1996: 64).

2.2.6. Arapça ve Farsçanın ünlü ve ünsüzler üzerindeki etkisi

Arapçadaki ayın (°) ünsüzü, Şanlıurfa ağzında net olarak duyulur (Karahana, 1996: 67).

°arabana: Araba. UA:94

°ecir: Hıyar nev'inden, çiğ yenir ve patlıcan gibi içi oyulup dolma yapılı bir sebze.
UA:94

°ölbe: Sıvı yiyeceklerin konulduğu oval tahta kap. ŞADS:182

2.2.7. **h** ünsüzü karakteristik ünsüzdür (Karahana, 1996: 56)

acılatmaḥ: Kızdırmak, öfkelen­dirmek, sinirlen­dirmek. *DS/1:47 –Urfa*

barmaḥ: Parmak. *UA:95*

cırnaḥ (I): Tırnak, pençe. *DS/2: 936 –Urfa*

farş olmaḥ: Sırları ortaya çıkmak. Farsça­daki “faş” sözcüğünden gelir. *TUU:387*

dorğamaḥ: Doğramak. “r” ve “ğ” ünsüzleri arasında göçüşme (metatez). *TUU:331*

2.2.8. “ñ > y” de­ğişmesi

babañ > **babay**

2.2.9. İlk hece dışındaki ünlü düzleşmesinin sebep oldu­ğu düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğu (Karahana, 1996: 71)

bulunur > **bulınır**

olun > **olın**

2.2.10. Metatez (Göçüşme-Yer De­ğiştirme)

Metatez, bir kelimenin içinde yan yana bulunan veya aralarında mesafe bulunan iki sesin yer de­ğiştirmesi olayıdır. Şanlıurfa ağzında karşımıza çıkan bir yapıdır:

dorğamaḥ: Doğramak. *TUU:331*

görsetmaḥ: Göstermek. *SMA:284, UMA:260*

görstedmak: Göstermek. *UMA:260*

2.2.11. Bazı kelimelerde ön ses “y” ünsüzünün düşmesi

üz: Yüz, çehre. *UA:140, UMA:270*

üzik: Yüzük. *UAS:172*

igit: Yiğit. *UMA:262*

2.3. Şanlıurfa Ağzının Morfolojik Özellikleri

2.3.1. Zamir kökenli teklik 1. ve 2. şahıs ekleri ile bildirme eklerindeki ses değişimleri

Doğu Grubu ağızlarının büyük bir bölümünde zamir kökenli teklik 1. ve 2. şahıs ekleri ile bildirme ekleri, Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi “-am/-em, -san/-sen”dir. Şanlıurfa ağzında bu eklerin yapısı düzenli ve kurallıdır (Karahan, 1996: 68).

sevmişim > **sevmişem**

gideceksin > **gidecahsan**

yapmışsın > **yapmışsan**

2.3.2. Teklik ve çokluk 1. şahıs olumsuz geniş zaman ekinin yapısı

Yazı dilinde “-ma-m/-me-m, -ma-y-ız/-me-y-iz” olan teklik ve çokluk 1. şahıs olumsuz geniş zaman eki, Urfa ağzında “-manam/menem, -manıh/-menih” şeklindedir (Karahan, 1996: 74).

almayız > **almanıh**

satmam > **satmanam**

içmeyiz > **içmenih**

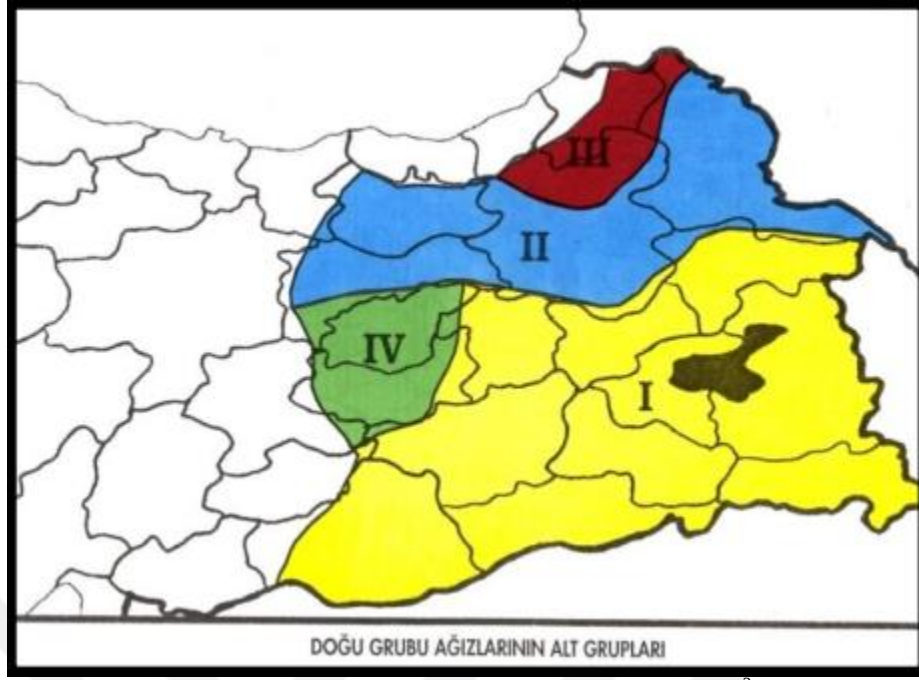
2.3.3. Şimdiki zaman ekinde meydana gelen değişimler

Yazı dilinde “-yor” olan şimdiki zaman eki, Urfa ağzında “-i(y)/-(y)i” şeklindedir (Karahan, 1996: 75).

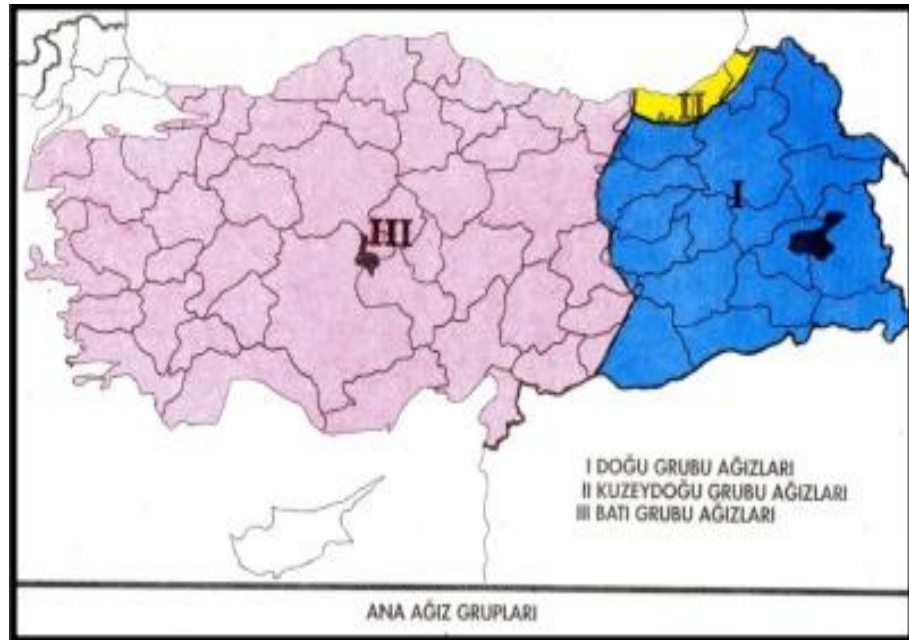
içiyorum > **içi**

geliyorsun > **gelisen**

korkuyorum > **korhıyam**

Şekil 2.1. Doğu grubu ağızlarının alt grupları.²

Şekil 2.2. Ana ağız grupları.³

² BURAN, Ahmet (2011). Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 6/1, s.45

³ BURAN, a.g.e., s.47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

a: Aha, işte. *SMA:279*

aba: 1. Abla, büyük kız kardeş. *DS/1:1*
–*Urfa*. 2. Üvey anne, analık.
*DS/1:4 *Halfeti, *Birecik*
–*Urfa* 3. Yenge. *DS/1:4*
**Halfeti, *Birecik –Urfa*

abdāl: Âşık, gamsız (Ar.). *UAS:9*

abdesšana: Tuvalet, kenef
(Far. Abdesthane). *UAS:9*

ablaḥ: Ablak. *DS/1:23 –Urfa*

abo, abō: Şaşma ve korku ünlemi.
*DS/1:24 *Halfeti, *Birecik,*
**Hilvan, *Siverek, *Suruç*
–*Urfa, SMA:279*

abra: 1. Teraziyi dengeye getirmek için
hafif olan kefeye konulan - taş,
demir, çivi gibi- ağırlık.
DS/1:27 –Urfa. 2. Dara: *Şu*
kabın abrasını alıver. DS/1:27
**Hilvan, *Suruç, *Siverek,*
**Birecik –Urfa*

ac: Aç. *SMA:279*

accayıb: Acayip. *UMA:255*

aceba [acep]: Acaba. *SMA:283,*
UMA:255, UAS:9

acıḥmak: Acıkmak. *UA:91, SMA:279,*
UMA:255

acıḥlatmaḥ: Kızdırmak, öfkelenlendirmek,
sinirlendirmek. *DS/1:47 –Urfa*

acık [acıḥ, azacıḥ azçıḥ]: Biraz, azıcık,
pek az. *DS/1:42 *Halfeti*

–*Urfa, UA:91-94, UAS:9-*
15, UMA:255-256

acır [‘acır, ‘ecir, ‘encir]: Dolması
yapılan, üzeri tüylü bir çeşit
küçük hıyar, acur. *DS/1:52*
**Suruç, *Birecik, *Siverek,*
**Viranşehir –Urfa, UA:94,*
UMA:255, UAS:54, SMA:283

‘acızmak [‘ecizmak]: Sıkılmak, bıkmak.
TUU:368, UMA:255

‘aci [aci]: Acı. *SMA:279*

acḥḡ: Açlık. *UMA:255*

açıgaz: Çocukların atlı karınca denilen
eğlence aracı. *DS/1:58 –Urfa*

açıḥ ekmek: Pide. *DS/1:58 –Urfa*

ad tahmak: Ad koymak. *SMA:279*

adelet: Adalet. *UMA:255*

adisa: Halbuki, oysaki, haniya. *DS/1:67*
–*Urfa*

afara: Harman yerindeki hububatın taş ve
toprakla karışık kalıntısı.
*DS/1:70 *Viranşehir,*
**Akçakale, *Siverek, *Hilvan,*
**Suruç, *Birecik, *Bozova,*
–*Urfa*

‘afyet: Afiyet. *SMA:279*

aḡa[aḡa]: 1. Baba. 2. Büyük erkek kardeş,
aḡabey. 3. Patron. 4. (Bey ve
efendi gibi) bir unvan. *UA:91*
UAS:10

agbanki: Bir tür beyaz üzüm. *SMA:279*

agbat: Âkibet. *UMA:255*

ağé [ağē]: “Ağa”nın (ağa) hitap şekli.
İltifat makamında küçüklere de
söylenir. *UA:91, UAS:10*

ağı [ağı]: Ağu, zehir. (mecâzen: pek tuzlu.)
UA:91, UAS:10

ağ [ağ]: Yaka kenarı, beyaz. *UAS:9, UA:91*

ağ [ag]: Ak. *UMA:255, UAS:9*

ağ darı: Beyaz mısır. *DS/1:87 –Urfa*

ağabanı: Başa örtülen bir çeşit beyaz örtü.
UAS:10

ağardanlıh: Üzüm suyunun daha çabuk ve
daha kolay durulması için,
içine konulan beyaz toprak
veya ufaltılmış taş kırıntıları.
DS/1:82 –Urfa

ağartı: Süt, yoğurt, ayran vb. ürünler.
*DS/1:83 *Halfeti –Urfa*

ağbatı: Darısı. *UAS:10, ŞADS:181*

ağca bey: Bir beye akrabalığı olan.
*DS/1:86 *Halfeti –Urfa*

ağcil: Ağarmış, ağarmış renk. *UAS:10*

ağé [abe, aga, age]: Ağabey, büyük erkek
kardeş. *DS/1:75 –Urfa,*
SMA:279, UMA:255

ağıl: Bağ evi, koyun barınağı. *UAS:10*

ağılanmak: Zehirlenmek. *DS/1:89 –Urfa*

ağız [ağız]: Koyun, keçi inek gibi eti
yenilen, sütü içilen hayvanların
doğurma akabinde alınan
sütleri. *UAS:10, UA:91*

ağız bağı: İstenilen bir kızın verilmesine
razı olmayan, zorluk gösteren
akraba ve dostlarına erkek

tarafından verilen hediye.

*DS/1:95 Arah *Halfeti –Urfa*

ağızlık: Huni. *DS/1:98 –Urfa*

ağmak: Yükselmek, yukarı çıkmak:

Gönülsüz namaz, göklere
ağmaz. Sürü yamaca ağdı.
*DS/1:103 *Halfeti, –Urfa*

ağış: Kardeş, arkadaş. *DS/1:76 *Birecik*
–Urfa

ağşamacan: Akşama dek. *DS/6:4411*
**Halfeti –Urfa*

ağura yatırmak: Daldırma yapmak,
soğuktan müteessir olan veya
kök salması istenen sürgünleri
toprağa gömmek. *DS/1:82*
–Urfa

ağzı açık [ağız açılı]: Peynir, kıyma veya
mercimekle yapılan bir çeşit
börek. *DS/1:116 –Urfa, UA:92*

ağzı yumuḥ, (yumuk) [ağız yumuḥ]: İçi
kıymalı bir çeşit börek.
DS/1:121 –Urfa, UA:92

ahmak: Akmak. *UMA:255*

aha: İşte. *UA:92, UAS:11*

ahar: Çeşme. *DS/1:125 *Birecik*
–Urfa

ahın: Akın. *UMA:255*

ahırmak: Balgamlı tükürmek.
UA:92, UAS:11

ahırı [ahir]: Sonunda. *SMA:279, UAS:11*

ahırven: Tabakhanede deri temizlemeye
mahsus çukur. *DS/1:131*
–*Urfa*, *UAS:11*

ahıtma (I) [ahıtma]: Hayvanların
alnından burnuna doğru uzanan
beyazlık. *DS/1:131 –Urfa*,
UAS:11,UA:92

ahıtma (II): Sac üzerinde pişirilen ve yassı
kadayıfa benzeyen bir çeşit
tatlı. *DS/1:131 –Urfa*

ahıtma (III): Topaç’ın ip üzerinden
sarkıtılarak oynanması.
UAS:11

ahıtma (IV): Kadınların tepeliklerinde
bulunan altın süs. *UMA:255*,
UAS:11, UA:92

ahıtma bilezik: Enli ve uzun altın
çubukların arası altın zincirle
örülmüş bilezik. *DS/1:131*
**Siverek –Urfa*, *UAS:11*

ahılah: Ahlak. *UMA:255*

ahşam: Akşam. *UA:92,UMA:255*,
SMA:279, UAS:11

ahıtmak: Dolu kaptan
boşaltmak. *UAS:12*,
UA:92

ahtarağaç [ahtar ağacı]: Sac üzerinde
pişirilen yufkayı çevirmeye
yarayan, tahta veya demirden
yapılan aygıt. *DS/1:128 –Urfa*,
UA:92

ahtif: Aktif. *SMA 279*

akar: Çeşme, pınar, kaynak, su oluğu.
*DS/1:138 *Birecik –Urfa*

akbe: Kese. *SMA:279*

akey: Ağabey, büyük kardeş. *DS/1:136*
**Birecik –Urfa*

akıt: Çoğu kaynatmak suretiyle
akideleşmiş şeker, pekmez,
koyu pekmez. *DS/1:150 –Urfa*,
UAS:12

akıtma: Enli bilezik. *DS/1:154 *Siverek*
–*Urfa*

akika: Doğan çocuk için kesilen kurban.
SMA:279

akka: Ağabey, büyük kardeş.
*DS/1:136 *Birecik –Urfa*

akrıba [ahıraba, akırıba,akrıbe]: Akraba
UMA:255, SMA:279

aktarağacı: Sacın üzerindeki yufkayı
çevirmeye yarayan, yassı demir
veya tahta aygıt. *DS/1:148*
–*Urfa*

aküre: Taşlı tarla. *DS/1:164 *Birecik –*
Urfa

alaca (I): Üzüme düşen ben. *DS/1:175*
–*Urfa*

alaca (II): Yerlilerin el tezgâhlarında
dokudukları renkli pamuklu
bez. *DS/1:169 –Urfa, UA:92*,
UAS:12

alakadar: İlgi. *UMA:255*

alaktrik: Elektrik. *UMA:255*

alamaç: Yüksek alev, çalı, ot ateşi: *Haydi alamaçlı ateş yakalım.*
DS/1:192 *Halfeti, *Birecik
–Urfa

alaman: Alman. UMA:255

alamyon: Alüminyum. UMA:255

alav: Alev. DS/1: 183 –Urfa UAS:12,
UA:9, UMA:255

alim: Âlim. UMA:255

alımını almak: Bir şeyin veya bir işin
huyunu, kolayını almak,
meleke kesbetmek, alışmak:
*Usta işin alımını almış, eline
hiç iş bulaşmıyor.* DS/1:218
–Urfa

alışmak: Tutuşmak (ateş). UAS:12, UA:92

alıştırmak: Alevlemek, yakmak,
tutuşturmak, ateşe vermek.
DS/1:186 –Urfa

allahisen: Allah'ı seversen, Allah aşkına!
(and verme şekli). UAS:12
UA:92

allef [ellef]: Zahiracı, aşlıkçı: *Allaftan un
aldık.* DS/1:223–Urfa,
UAS:55

allek: Düzensi, yalancı, döneke, geveze.
DS/1: 224 –Urfa

alma: Elma. DS/1: 226 *Siverek, *Birecik,
*Viranşehir –Urfa, UMA:255,
UAS:12, UA:92

altatar: Revolver. UA:92,UAS:12

altun: Altın. UMA:255

amanat [amanet]: Emanet. UMA:255

āmarat etmek: Tarla, bağ ve bahçeleri ot,
çalı gibi yabancı bitkilerden
temizlemek. DS/1:237 –Urfa

ameleliğ: İşçilik. UMA:255

amile: Hamile. UMA:255

ammo: Üvey baba, babalık. DS/1:239
–Urfa

anaç: Analanmış, çok yavru doğurmuş,
yaşlanmış, kümes hayvanı, kuş
ve evcil memeli hayvan.
DS/1:245 –Urfa, UA:93,
UAS:12

analıh: Üvey anne. DS/1:250 *Birecik,
*Siverek, Suruç, –Urfa

anca [ancah]: Ancak. SMA:279,UMA:255

ancur: Bir çeşit hıyar, acur. DS/1:255
*Siverek, *Viranşehir –Urfa

ane, anē [ané]: Anne. DS/1:244 –Urfa,
UAS:13, UA:93

aney: Anne. DS/1:244 *Birecik –Urfa

angut, aṅgut [enḡut, enḡut]: Koyu kızıl
renkli evcil güvercin. DS/1:268
–Urfa, UA:94, UAS:57

ani (I): Anı. SMA:279

ani (II): Hani. SMA:279

anisaz: Huysuz, yaramaz. DS/1:273 –Urfa

ankut: Kırmızıya yakın koyu sarı renk.
DS/1:274 –Urfa

annaşmak: Anlaşmak. SMA:279

annatmak: Anlatmak. SMA:279, UA:93

annın çatı: Alın çatı, alnın ortası: *Annı
çatına vurursam, kafanı iki
parça ederim.* DS/1:278 –Urfa

antirikli: Hastalıklı. DS/1:281 *Birecik

–Urfa

aparmak: Götürmek, alıp götürmek.

DS/1:285 *Siverek, *Viranşehir

–Urfa, UAS:13, UA:93,

SMA:279, ŞADS:181, UMA:255

apartıman: Apartman UMA:255

apartmak: Götürmek, alıp götürmek.

DS/1:285 *Halfeti, *Birecik

–Urfa

apır sapır: Saçma sapan, gelişigüzel, ileri

geri, boş söz. DS/1:20 –Urfa

apo: Amca. SMA:279

arabana [arabana, erabana, eraba]:

Araba. DS/1:291–Urfa, UA:94,

SMA:283, UAS:57

arahçin [arahçin]: Bereye benzeyen,

şapka içine veya yalnız olarak

giyilen takke. DS/1:294 –Urfa

UAS:13, UMA:255

arakçın: Bereye benzeyen, şapka içine

veya yalnız olarak giyilen

takke. DS/1:294 –Urfa

arakı: İçki, rakı. DS/1:293 –Urfa

araköriye almak: Birkaç kişi, bir kişiyi

sözle sıkıştırmak, bunaltmak,

kandırmak: Beni dinle, gitme

seni araköriye alırlar.

kurtulamazsın. DS/1:295 –Urfa

aralıh: Zaman, an vakit. DS/1:297

–Urfa

arapbazar: Satılık şeylerin topuna birden

verilen fiyat. UAS:13

arbet aşert: Çirkin, biçimsiz, gülünç yüz

veya vücut. DS/1:302 *Halfeti

–Urfa

arca: Temiz. DS/1:302 *Birecik –Urfa

UAS:13, UA:93

arğımak [arğımak]: Ağrımak. UA:93,

UAS:13

arğıtmak: Ağrıtmak, incitmek. UMA:255

arh: Su yolu, ark. DS/1:315 –Urfa

UAS:13, UA:93

arha: Arka, sırt. SMA:279, UA:93, UAS:13,

UMA:255

arhasına vermek: Ardından koşmak,

kovalamak. SMA:279

arı: Temiz, tertemiz, saf, iyi. DS/1:312

–Urfa

arı sili: Temiz, tertemiz, saf, iyi. DS/1:313

*Birecik –Urfa, UA:93

arıca: Temiz, tertemiz, saf, iyi. DS/1:313

–Urfa

arınmak: Temizlenmek, yıkanmak.

DS/1:321 –Urfa

arış [eriş]: Asma. DS/1:324 –Urfa,

UAS:58

arıtmak: Temizlemek. DS/1:319 –Urfa

ariş: Asma çardağı. DS/1:325 *Birecik

–Urfa

armaz: Bir işin yapılması için gerekli araç.

DS/1:328 *Halfeti –Urfa

arpaçarpa: Bir nevi tura oyunu. UA:93,

UAS:13

arpalama: Çok arpa yemekten ileri gelen bir hayvan hastalığı. *DS/1:330 –Urfa*

arrut: Yoksul, parasız, malsız: *O arrutun biridir, nesini alacaksın.*
DS/1:331 –Urfa

arsız: Terbiyesiz, yaramaz, şımarık.
UAS:14

arşın terazi: Gece yarısı terazi şeklinde görülen dokuz yıldız. *DS/1:333 –Urfa*

arvad [arvat, arwat, avrad, avrat]:
Kadın, zevce,eş. *UMA:255,*
TUU:181 SMA:279, UAS:14

aryan: Ayran. *DS/1: 338 *Birecik –Urfa*

arzele [erzele]: Asma çardağı. *DS/1:338 –Urfa, UA:94, UAS:58*

arzıl: Bir çeşit balık ağı. *DS/1:338 *Halfeti –Urfa*

arzlamak: Arzulamak. *UMA:255*

asbab: Elbise. *UAS:14, UMA:255*
TUU:181

asbap gécesi: Evlenme ritüellerinden biri.
UMA:255

asbaplıh: Elbiselik kumaş. *UMA:255*

askın: Azgın. *ŞADS :181*

aş: 1. Yemek (isim anlamıyla). 2. Tahsisen bulgur pilavı. *UA:93,UAS:14*

aşşığı [aşah, aşag]: Aşağı. *UMA:255,*
SMA:279

āşarlamak: Yiyecek konacak tenekeleri önceden eritilmiş balmumu ile kaplamak. *DS/1:351 –Urfa*

aşayır: Aşireti olan, geniş aile mensubu kimse. *UMA:255*

aşırım: Kaynama, sıvının bir defalık kaynayışı. *UMA:255*

aşlanık: Şaka: *Böyle aşlanıh olmaz.*
*DS/1:360 *Halfeti –Urfa*

aşlıh: Buğday, mısır gibi tahıl, bunlardan yapılan çorbalık, bulgur gibi yemeklikler.*DS/1:361 –Urfa,*
UAS:14

‘aşr: Kur’an-ı Kerimden birkaç ayet okuma. *SMA:279*

aşşih: Aşık kemiği. *UAS:14*

ataş: Ateş. *SMA:279, UA:93, UAS:14*

atcığaz: Atlı karınca: *Bayram yerinde atcığazlar kuruldu.* *DS/1:367 –Urfa*

atmış: Altmış. *UA:93, UAS:14, UMA:255*

avara: Şaşkın, kararsız, beceriksiz, işsiz, avare. *DS/1:376 –Urfa*

avaralıg: Boşa harcanan zaman. *UMA:255*

avce: Hıyar, karpuz gibi şeylerin tohumu. *DS/1:378 *Birecik –Urfa*

avıtmak: Avutmak. *UMA:255*

‘avlamak: (Köpek) havlamak. *UA:94*

avlah: Ayın çevresindeki aydınlık. *UA:93,*
UAS:14

avmak (I): Parçalamak, çok küçük parçalara ayırmak. *DS/1:387 –Urfa*

avmak (II): Defetmek, kovmak. *DS/1:390 –Urfa*

avsın: Okuyup üflemek (Far. efsun). *UAS:15, UA:93*

avsunlamak [avsınnamak]: Hastaları iyileştirmek için okuyup üflemek, birtakım göreneksel işlemler yapmak. *DS/1: 393 *Suruç, *Birecik, *Siverek –Urfa, UA, UAS:15*

aymak: Anmak. *ŞADS:181, UAS:15, UA:93*

ay harmanlanmak: Ay halelenmek. *DS/1:415 *Birecik –Urfa*

ayağına vurmak: Aleyhinde konuşmak. *SMA:279*

ayah yolu: Abdesthâne, helâ, ayak yolu. *DS/1:398 –Urfa*

ayak kltı: Ayak ucu, son taraf, aşağı taraf. *DS/1:398 –Urfa*

ayaküftesi: Çiğ köftenin avuç ayası içerisinde yayvanlaştırılarak yağda kızartılması şeklinde yapılan bir köfte çeşidi. *UAS:15*

ayıl: Ayılmış, uyanık, akli başında. *DS/1:417 –Urfa*

ayılma: Ayılmak, uyanmak, aklını başına almak, intikal etmek. *DS/1:417 –Urfa*

ayık: Ayılmış, uyanık, akli başında. *DS/1:417 –Urfa*

ayıt: Ait. *UMA:255*

aykırı doykuru: Tarla ve bağların enine boyuna sürülmüş durumu. *DS/1:423 –Urfa*

ayle: Aile. *SMA:279, UMA:255*

aynamak [annamak]: Anlamak. *UA:93, UAS:15, UMA:255*

aynak: Su kıyısında yaşayan, kara, küçük bir çeşit leylek. *DS/1:427 *Birecik –Urfa*

aynatmak [enatmak]: Anlatmak. *UA:93, UAS:15, UMA:256, SMA:283*

ayni arada: Bir arada. *SMA:279*

ayruk: Muhalif. *DS/1:431 –Urfa*

azadlamak: Salıvermek. *DS/1:434 *Viranşehir, *Siverek –Urfa*

azame: Düğüne çağırın kimse. *DS/1:435 *Birecik –Urfa*

azan: Ezan. *SMA:279*

azap: Bir yıllık tutulan erkek hizmetçi. *DS/1:435 *Halfeti, *Birecik –Urfa, ŞADS:181*

azdan azdan: Azar azar. *UMA:256*

azdırmak, azdırma: Başboş bırakmak, baştan savmak, şaşırtıp ortada bırakmak: *Senin köpek çok fenalaştı, şunu azdır da kurtul.* *DS/1:437 –Urfa*

aznavur: Asık yüzlü, sinirli, sert, haşın, iriyarı. *DS/1:443 –Urfa*

azvay: Kalaycı çamuru ile birlikte yaralar için kullanılan bir ilaç. *UA:94*

azye [‘ezye, eyze]: Entari. *DS/1:443 –Urfa, UMA:259, UAS:61*

azzap [ezzap]: Bir yıllık tutulan erkek hizmetçi. *DS/1:435 *Suruç, *Birecik, *Siverek –Urfa, UAS:62*

babat [bafat]: Çeşit, cins, şekil. *DS/1:451 –Urfa, UAS:17, UA:94*

babıneç: Küçük çiçekli ve güzel kokulu bir çeşit papatya. *DS/1:453 –Urfa, UAS:17*

babo [babi]: Baba. *UAS:17, SMA:279*

baboş: Arkadaş, kardeş anlamında bir hitap. *DS/1:453 –Urfa*

bacey [bacé, bacı]: Kız kardeş, abla, bacı. *DS/1:457 *Birecik –Urfa, UA:94, UAS:17*

baç: Hayvan vergisi. *DS/1:458 –Urfa*

badırgan: Yaprığı maydanoza benzeyen ve sapı soyularak yenen bir bitki. *DS/1:468 –Urfa*

badiya [badiye]: Tencereden büyük, içerisine yağ veya su konulan bakır kap. *UAS:17, SMA:279*

bağdaş: Emsal, akran. *UA:94*

bağdaş kurmak: Bacakları yayarak oturmak. *UA:94*

bağli: Bağlı. *SMA:279*

bağmançı [bağmançı, bağwancı]: Bağcı (Far. bağban). *UA:94, UAS:18, SMA:279*

bağa yaprağı: Su kenarlarında biten ve geniş yaprakları iltihaplı yaraların tedavisinde kullanılan bir bitki. *DS/1:474 *Halfeti –Urfa*

bağ: Bağ. *SMA:279*

bağmak: Bakmak. *UMA:256*

bahalı: Pahalı. *UMA:256*

bahar ağzı: Baharın başı. *SMA:279*

bağça [bagça]: Bahçe. *SMA:279, UMA:256*

bağteniz: Maydanoz. *DS/1:489 *Birecik –Urfa*

bājārino: Ey şehirliler. *SMA:280*

bakiye: Bakaya. *SMA:280*

bala: Süt emen çocuk (mecâzen: yavru). *UAS:18*

balak (I): Manda yavrusu, malak. *DS/1:497 –Urfa*

balak (II) [balah]: Donun, pantolonun paçası. *DS/1:498 –Urfa, UAS:18*

balbal: Kösnemiş (deve). *UA:94, UAS:18*

balcan: Patlıcan. *DS/1:502 –Urfa, UA:94, UAS:18, ŞADS:181, UMA:256*

balcanlı: Patlıcanlı kebab. *UMA:256*

balcanli: Patlıcanlı. SMA:280

baldırgan: Baldıran. DS/1:502 *Halfeti
–Urfa

balgam atma: Bir işi karıştırma, sıcak işe
soğuk su katma. (argo) UA:94

balıh: Balık. UMA:256

balkımak: 1. Parlamak, parıldamak, göz
alıcı güzel olmak: Ne güzel kız
balk balk (bam bam) balkıyor.
DS/1:508 –Urfa, 2. Şimşek
çakmak. DS/1:508 –Urfa

balkmak [balhmak]: Şimşek çakmak.
DS/1:508 –Urfa, UAS:18

balma üzüm: Taneleri iri ve koni şeklinde
olan, kurutulmaya elverişli
üzüm. DS/1:510–Urfa,
UAS:18, UA:95

bambaşha: Bambaşka. SMA:280

banak: Marul. DS/1:516 –Urfa

bar: 1. Sirke, pekmez vb. sulu yiyeceklerin
üzerindeki köpük, küf, mantar.
DS/1:522 –Urfa 2. Ateşten,
mide bozukluğundan, ağızda,
dil ve dişlerde hâsıl olan acılık,
sarı tortu, pas. DS/1:523 –Urfa

barabar [bereber]: Birlikte, beraber.
UAS:18, SMA:280, UA:95,
UMA:256

baran: Üzüm, meyve ağaçları ve bitkilerin
dizisi. DS/1:525
–Urfa, UA:95, UAS:18

bardağı: Taze incir. DS/1:527 *Halfeti
–Urfa

bardağ: Toprak testi, küçük testi.
DS/1:528–Urfa, UAS:18,
UA:95

bardağ: Çamdan yapılmış su testisi.
DS/1:528 –Urfa

bardağ: Kiremit. UA:95, UAS:18

bardağ: Bardak. SMA:280

bardağcı: 1. Testici. 2. Kiremitçi. UA:95,
UAS:18

barfıl: Biçilen tomrukların işe yaramayıp
atılan kabuğu. UAS:19

barğ: Bağır, döş. UMA:256

barhana, barhana: Grup, takım, kabile,
kalabalık, göç, küçük kervan,
aile fertleri. DS/1:530 –Urfa,
UAS:19, UA:95

barı: Bahçe duvarı, çit, avlu, duvarları
üzerine konulan çalı çırpı,
harçsız yapılan duvar, tarla
sınırı, tarlaların alt yanına
çekilen taş set, siper. DS/1:531
–Urfa

barlatmak: Parlatmak. UMA:256

barmah: Parmak. UA:95, UAS:19

barmil: Varil, fıçı. UAS:19

baryam: Bayram. DS/1:536 *Birecik
–Urfa

basdıh: Pestil. DS/1:546 –Urfa

basdık: Pestil. DS/1:546 –Urfa

baska: Bel korsesi: Kızın baskası küçüldü.
DS/1:541 –Urfa

baskı: İnzibat, terbiye. *DS/1:542*

–*Urfa*

basta: Yünün keçe yapılmak üzere dövülüp sıkılaştırılmış hali.

UMA:256

bastık [bastıh, pastıh]: Pestil. *DS/1:546*

**Birecik –Urfa, UA:95,*

UAS:19, SMA:280-291

başa çıharmak : Bir işin sonuna ermek.

UMA:256

başah etmek: Tahıl ve meyveleri devşirdikten sonra geriye kalan döküntüleri toplamak.

DS/1:551 –Urfa

başbaşı: Bulgur, buğday ve benzerleri kalburlandığı zaman kalburun üstünde kalan iri kısım.

DS/1:554 –Urfa

başha [başha]: Başka. *UMA:256,*

SMA:280

başhası: Başkası. *SMA:280*

başkaha: Sureti mahsusada. *UA:95*

başkıltı: Yatağın baş tarafı. *DS/1:561*

–*Urfa*

başlıh [başlıh]: Evlenecek erkeğin kız tarafına verdiği para, mal veya ziynet eşyası, ağırlık. *DS/1:563*

–*Urfa, UA:95, UAS:19*

başlıh: Başlık. *SMA:280*

başta: Önce. *SMA:280*

batman: 6 okkalık ölçü; kantarın 30’da biri. *UA:95 UAS:19, SMA:280*

batman buçuk: Duvar örülürken düzgün taşların arasına konulan irili ufaklı taşlar (İrilerine batman, ufaklarına buçuk denir).

DS/1:572 –Urfa

batman kuyruk: Bir çeşit kuş. *DS/1:572*

**Halfeti –Urfa*

bay: Zengin, ağa. *DS/1:574 *Birecik –Urfa*

bayağ: Demin, az önce, şimdi: *Aradığınız adam bayak burada idi.*

*DS/1:576 *Birecik –Urfa*

bayah: Demin, az önce, şimdi: *Aradığınız adam bayak burada idi.*

DS/1:576 –Urfa, UA:95,

UAS:20

bayahki: Deminki, biraz önceki. *UA:95 UAS:20*

bayahıtan: Demin, az önce, şimdi: *Aradığınız adam bayak burada idi.*

DS/1:576 –Urfa, UAS:20, UA:95

bayaktan: Demin, az önce, şimdi: *Aradığınız adam bayak burada idi.* *DS/1:577 –Urfa*

baynamak: Horoz ötmek: *Vakitsiz banlayan horozun başını kesmeli.* *DS/1:521 –Urfa*

bazar: Pazar. *SMA:280, UMA:256*

bazbend [pezvent]: Pazubent. Pazuya bağlanan kuvvet muskası ya da dualar. *UAS:134, SMA:280*

bazlama: Mısır, arpa, darı ve buğday unlarından yapılan mayalı, mayasız, yağlı, yağsız, şekerli, şekersiz, ince ve kalın pişirilen sac ekmeği. *DS/1:587 –Urfa, UA:95*

bazlamaç: Mısır, arpa, darı ve buğday unlarından yapılan mayalı, mayasız, yağlı, yağsız, şekerli, şekersiz, ince ve kalın pişirilen sac ekmeği. *DS/1:588 –Urfa, UAS:20, ŞADS:181*

bazrakı [bazarakı]: Salyangoz. *DS/1:589 –Urfa, UAS:20, UA:95*

bebirlenmek: Mırıldanmak: *Ne bebirlenip durursun?* *DS/1:591 –Urfa*

becis: Cinsi kötü (bed cins). *UAS:20*

beçara: Çaresiz, zavallı (Far. bi-çâre). *UAS:20*

bed: Sevimsiz, antipatik (Far.). *UAS:20*

bedde'e: Beddua. *UAS:20*

bede'et: Kötü, çirkin. *UAS:20*

beg: Bey. *UA:95, UAS:20*

begen etmek: Beğenmek. *SMA:280*

beḥsimet [behsimet]: Peksimet. *UA:95, UAS:21*

beht: İnsaf. *UMA:256*

beḥteniz [beḡteníz, madanos, maḡdanos]: Maydanoz. *DS/1:489 –Urfa,*

UA:96, UMA:256, UAS:21, ŞADS:181, SMA:289

bekere: 1. Makara. *DS/1:491 –Urfa*
2. Dokuma tezgahı. *ŞADS:181*

bekmez: Pekmez. *UA:96, UMA:256, UAS:21*

bel: Meni, sperma. *DS/1:605 –Urfa*

bel bağı [bél bağı]: Kuşak, kemer, uçkur. *DS/1:606 –Urfa, UA:96, UAS:21*

bél vérmaḡ: Desteklemek, yardım etmek: *Bana bel ver, bu işi yapayım.* *DS/1:624 –Urfa*

belbent: Tahta veya demirden yapılmış pencere parmaklığı. *DS/1:607 *Halfeti, *Birecik –Urfa*

béle [bèle, bele, böle]: Böyle. *UA:96, UMA:256, ŞADS:181, UAS:21, SMA:280*

belengaz: Dilenci, üstü başı eski olan kimse. *DS/1:613 –Urfa*

belesir: Mürver ağacı. *UA:96, UAS:21*

beleş: Bedava, parasız. *UAS:21, UA:96*

beli: Tasdik edatı (Evet). *UA:96, UAS:21*

belkim [beki, bekki]: Belki. *SMA:280, UMA:256*

bellemek: Öğrenmek. *UA:96, UAS:21*

bélleā, bellea [belle'e]: Pis kokan su birikintisi. *DS/1:621 –Urfa, UAS:21*

bellemah: Hasta yoklamak, hasta
ziyaretine gitmek. *DS/1:622*
–*Urfa*

belletmek: Öğretmek. *UA:96, UAS:21*

belli: Beri. *UMA:256*

bellibelek: Besbelli, apaçık, belli, belirli.
*DS/1:616 *Birecik –Urfa*

bellibenek: Besbelli, apaçık, belli, belirli.
*DS/1:616 *Birecik –Urfa*

ben beni: Kendimi. *UMA:256*

bén: Beyin. *ŞADS:181*

bendek: 1. Bir insanın taşıyabileceği odun
demeti. *DS/1:626 *Halfeti,*
**Birecik –Urfa* 2. Kaba yük.
*DS/1:626 *Harran –Urfa*

benek[beng]: (Yüzdeki) ben. *UA:96,*
UAS:21

beng: Meyvede, en çok üzümde
olgunlaşma belirtisi: Üzümlere
ben düştü. *DS/1:625 –Urfa*

beng düşmek: Meyve, en çok üzüm
olgunlaşmaya başlamak:
Üzümlere ben düştü. *DS/1:627*
–*Urfa*

beraberde: Yanında. *SMA:280*

berbirlenmek: 1. Mırıldanmak, kendi
kendine söylenmek. *DS/1:631*
–*Urfa* 2. Çocuk bağırmak.
DS/1:631 –Urfa

berdel: İki erkeğin karşılıklı olarak kız
kardeşlerini vermek suretiyle
evlenmeleri. (bknz. değişik)
SMA:280, UAS:22

bereşe: Tarla kuşu. *DS/1:633 *Halfeti*
–*Urfa*

beri: Koyunların sıra hâlinde sağılması.
DS/1:630 –Urfa

beribenzer: Alelade, bayağı, sıradan: Bu
işi beribenzer usta yapamaz.
DS/1:634 –Urfa

beribenzer: Şöyle böyle, az çok, oldukça,
biraz, üstünkörü. *DS/1:633*
–*Urfa*

berrehlemaḥ (I): Sevinç ve heyecandan
koşmak, zıplamak: Ali haberi
alınca bir görsen nasıl
berrehledi. *DS/1:636 –Urfa*

berrehlemaḥ (II): Bocalamak, uğraşmak.
UAS:22

bersim: Yonca. *DS/1:636 –Urfa, UAS:22*

bertemek: İncinmek, burkulmak.
DS/1:637 –Urfa

bertik: Hazımsızlıktan karında meydana
gelen şişkinlik. *DS/1:637*
**Halfeti, *Birecik –Urfa*

bertmek: İncinmek, burkulmak. *DS/1:637*
–*Urfa*

besli: Besili. *UMA:256*

bestir [bestır]: Pestil. *UA:96 UAS:22*

beşhana: Dam üstüne kurulan tahta
karyolanın etrafına çevrilen
bez. *DS/1:642 *Birecik –Urfa*

beşik kertme, beşik kertme: Kız ve erkek
çocukları beşikte iken
nişanlama veya böylece
nişanlanmış kız, erkek.
DS/1:643 –Urfa

beşirmek: Pişirmek. *SMA:280*

beşkardeşler: Beşi bir arada bulunan
terazi yıldızı. *DS/1:644 –Urfa*

betre (I): Göz bebeği. *UAS:22, UMA:256*

betre (II): Yüz, yüz nuru. *şADS:181*

beyhude: Boş yere. *SMA:280*

beyhut: Baygınlık derecesinde yorgunluk
hali. *UAS:22*

bezek: Bayram, şenlik, donanma, resmî
eğlence. *DS/1:650 –Urfa*

bézemař: Süslemek. *DS/1:650 –Urfa*

bezenk: Bayram, şenlik, donanma, resmî
eğlence. *DS/1:650 –Urfa*
UAS:22

bezi: Bazı, kimi. *UMA:256, SMA:280*

bezisi: Bazı kimseler. *UMA:256*

bezzaz: Kumaş tüccarı bez satan esnaf.
(Ar.) *UAS:22*

bıçıl: Buçuk. *UMA:256*

bıçkı: Testere. *UAS:22*

bıhmak: Bıkmak. *SMA:280*

bıharat [bıharet]: Baharat. *SMA:280*

bışavı: Bukağı. (bknz. köstek) *UA:96,*
UAS:22

bıkınak: Eklem. *DS/1:664 –Urfa*

bılbıl: Bılbıl. *SMA:280*

bıldır: Geçen yıl. *şADS:181, UAS:23*
UA:96

bılevilemaş: Bilemek. *DS/1:689 –Urfa*

bılevi: Bileği taşı. *DS/1:690 –Urfa*

bılgur [bilgur, burgıl]: Bulgur. *SMA:280,*
UMA:256

bılışlamaş: Yemeği kıyısından azıcık
yemek, tatmak, parmak
batırmak, parmakla
karıştırmak, artıklamak.
DS/1:522 –Urfa

bıraşmak: Katmak. *SMA:280*

bıraşı: Gelinin kardeşine kapıda verilen
para. *UMA:256*

bırdaki: Buradaki. *SMA:280*

bışe: Bir şey. *UMA:256*

bıtır: 1. Kapalı yerde kaldığından dolayı
huysuzlaşan hayvan. *DS/1:671*
–Urfa 2. Toprağının kuvvetli
olmasından fazla gelişmiş
nebat; fazla yem yemekten
azgınlaşmış at. *UA:96, UAS:23*

bıtır olmak: Gamsızlaşmak, arsızlaşmak.
*DS/1:672 *Siverek –Urfa*

bıtırılaşmak: At, kapalı yerde çok
kalmaktan, yiyip içmekten
huysuzlaşmak. *DS/1:672 –Urfa*

bıttım [buttım]: Fıstık cinsinden meyve.
DS/1:671–Urfa, UAS:27, UA:98

bıttun [bıttün, bıttün]: Bütün. *SMA:280*

bi pırtık: Çelimsiz, kısa boylu. *DS/1:697 – Urfa*

bibi: Hala. *DS/1:677 Türkmen, Avşat*
*Siverek –Urfa, *UAS:23,*
SMA:280, ŞADS:181, UA:96,
UMA:256

bicik: Buzağı. *DS/1:812 *Harran –Urfa*

bicik: Dana. *DS/1:683 *Harran –Urfa*

biçin: Hasat, biçim. *UA:96, UAS:23*

bihiri: Kilerde bir bölüm. *SMA:280*

bikir: Halis, su katılmamış. *UA:97,UAS:23*

bilahere: Bilahire,sonra. *SMA:280*

bilevi: Bileği taşı. *DS/1: 690 –Urfa*

bilezik daşı: Kuyuların yerden yukarı
kısına konulan ortası delik
büyük taş. *UAS:23, UA:97*

bilur: Kaval. *SMA:280*

binakıl: Bir kere. *DS/1: 695 –Urfa*

binnik: Bir kilodan fazla sıvı alan şişe.
DS/1:697 –Urfa

birdırbir: Birdirbir, bir tür oyun. *SMA:280*

birez: Biraz. *SMA:280, UMA:256*

birin birin: Birer birer, tek tek. *UA:97*

birma: Burma bilezik. *SMA:280*

bişmek: Pişmek. *UA:97, UAS:24,*
UMA:256

bişe: Pide, tatlı yapılmak üzere kızartılan
ekmek. *DS/1:705 –Urfa,*
UAS:24, UA:97

bişi: Çörek, bayramlarda yapılan yağlı,
tatlı ekmek, sac ekmeği.
DS/1:705 Maraba –Urfa

bişirmek: Pişirmek. *UAS:24*

bişkin: Pişkin. *UA:97, UAS:24*

bitçe: Bütçe. *SMA:280*

bitme: Son. *SMA:280*

biyanbalı: Meyan şerbeti. *UAS:24*

biye: Bana. *DS/1:712 –Urfa, ŞADS:181,*
UAS:24

biz: Ayakkabıcının, eskicinin iğne
sokacağı yeri delmek için
kullandığı sivri çelik alet.
UA:97,UAS:24

bizzik: Arı iğnesi. *DS/1:676 –Urfa*

bobuş: Genellikle erkek çocuklarına
söylenen ve sevgi ifâde eden
delikanlı anlamında bir söz.
DS/1:453 –Urfa

bocu [boci]: Küçük köpek. *DS/1:716*
*Birecik –Urfa, *UA:97,UAS:24*

boğanak: Sağanak, şiddetli yağmur.
*DS/1:722 *Birecik –Urfa*

boğın: Boğum. *UA:97, UAS:24*

boğnamak: Boğar gibi sıkı sıkı bağlamak.
DS/1:729 –Urfa

boğoz çiçeği: Papatya. *DS/1:449 *Halfeti*
–Urfa

bolamadı: Bol, geniş, ferah. *DS/1:734*
*Halfeti, *Birecik –Urfa

boncılığ: Boncuk. *UA:97, UAS:24*

bongalmak: Usanmak, yorulmak, bunalmak, darda kalmak. *DS/1:791 *Birecik –Urfa*

bor: Sürülmemiş tarla. *UAS:24, UA:97*

boranı: Bakla taneleri veya pancar saplarıyla yapılmış ve içine bulgur köftesi konulmuş yemek. *DS/1:739–Urfa, UAS:24, ŞADS:181, UMA:256 UA:97*

borı: Boru. *UMA:256*

bostana: Salata (Far. bostâne). *UAS:25, UA:97, UMA:256*

boşatmak: Boşaltmak. *UMA:256*

boşlığ: 1. Boşluk. 2. Hayvanın kaburgasının üstündeki et. *SMA:280*

boyah: Boya. *UA:97, UAS:25*

boyama: Boyanmış bez, şalvar, başörtüsü. *DS/1:745 –Urfa*

boydağ, boydak: Yüğü olmayan yaya. *DS/1:745 –Urfa*

boyimak: Boyamak. *SMA:280*

boylama: Bir bağla boyuna takılan muska. *DS/1:746 –Urfa*

boyna: Durmadan. *SMA:280*

boyra: Hasır. *DS/1:747 –Urfa*

boyraz: Poyraz. *UA:97, UAS:25*

boz: Gri renk. *UAS:25*

bozyakalı: Çiftçi, köylü. *DS/1:753 *Halfeti –Urfa*

böcük: Böcek, haşere. *UAS:25*

böc: 1. Zehirli bir nevi örümcek. 2. Umacı. *UA:97*

böcü: Kurt. *DS/1:755 –Urfa*

bögez: Bu defa. *UA:97*

bögin [böğün, böğün]: Bugün. *UMA:256 UAS:25*

böke [bökke]: Elebaşı, yiğit. *UAS:26, UA:97*

bölenmağ: Bulaşmak, bulanmak, serpilmek: *Değirmene girdim una belendim. DS/1:613 –Urfa*

bölik: Bölük. *UMA:256*

bön: Öğütülmüş kahve. *DS/1:769 –Urfa, UA:97, UAS:26*

börk: Kel baş için kara sakızla yapılan yakı. *DS/1:770 –Urfa*

börke: Havuz. *DS/1:770 *Halfeti –Urfa*

böyık [böyüg, böyük]: Büyük. *UMA:256*

böyrek [bögrek]: Böbrek. *UA:97, UAS:26*

böyümek: Büyümek. *SMA:280, UMA:256*

böyütmek: Büyütmek. *UMA:256*

budam: Bağ budamı, budam zamanı. *UAS:26, SMA:280*

buddum: Antep fıstığının küçükleri. *DS/1:778 *Birecik –Urfa*

buğ [buğ]: Buhar, buğu. *DS/1:778 –Urfa, UA:98, UAS:26*

buğda [bugda]: Buğday. *SMA:280, UA:98, UAS:26, UMA:256*

buğır: Erkek deve. *UA:98, UAS:26*

buhar: Bahar. *SMA:280*

buhça: Bohça. *UAS:26*
bulağaç: Küçük dolgu taşı. *UAS:27*
bulaha: Ebleh. *UAS:27*
bulak: Çeşme *DS/1:785 –Urfa*
bulamaç [bılamaç]: Un, şeker ve yağla yapılan lüzûcî tatlı. *UA:96, SMA:280, UAS:27*
bulunmak: Bulunmak. *UMA:256*
bullâ: Abî. *DS/1:666 –Urfa*
bun: Zehir. *ŞADS:181*
burcî burcî kohmak: Hoş hoş kokmak. *UA:98*
burî: Karın sancısı; ishal. *UA:98, UAS:27*
burma: Musluk. *DS/1:799 *Halfeti –Urfa*
burma: Eğirilmek üzere bükülmüş yün. *DS/1:800 *Halfeti –Urfa*
burma: Yaşken burulup kurutulan ot. *DS/1:800 *Halfeti –Urfa*
butrak: Ekinler içinde biten, yapışkan, dikenli bir ot. *DS/1:807 *Halfeti –Urfa*
buva: Çocuk dilinde su. *DS/1:807 –Urfa*
buyırmak: Buyurmak. *UMA:256*
buynız [buynuz]: Boynuz. *UA:98, UAS:27*
buyrultu: Davetiye. *DS/1:808 –Urfa*
buyurultu: Davetiye. *DS/1:808 –Urfa*
buzâğılamak: Doğurmak (İnek hakkında). *DS/1: 676 *Siverek –Urfa*
bülmek : Bilmek. *SMA:280*
bürıklî: Peçeli. *UMA:256*

bürîk: Yüz örtüsü. *UAS:27*
bürüklenmağ: Kadın, başörtüsü örtmek. *DS/1:828 –Urfa*
bürüklenmek [bürîklen-]: Kadın, başörtüsü örtmek. *DS/1:828 –Urfa, UA:98, UAS:27*
bürün: Zeytin posası. *DS/1:829 –Urfa*
bütîn [bütün, bütün, büttîn]: Tam, bütün. *UA:98, UMA:256-257, UAS:27*
büyük olmak: Büyümek. *SMA:281*
büzmük: Halk hekimliğinde kullanılan bir bitki. İshal ilâcı olarak kullanılır. *UAS:27*
cab: Yer, kenar. *ŞADS:181*
cacırın: Kavrulmamış undan yapılan helva, tatlı. *DS/2:840 *Halfeti –Urfa*
ca`de: Cadde. *SMA:281, UMA:257*
cağ (I): Dokuma tezgâhında kullanılan yassı tahta veya sacdan makara. *DS/2:841 –Urfa*
cağ [cağ] (II): Çorap şişi. *DS/2:842 –Urfa, UA:98*
cağ (III): 2. Meni. *DS/2:1018 –Urfa*
cağ (IV): Demir parmaklık, korkuluk. *UAS:28*
cağ çekmek: Karnını doyurmak. *DS/2:1283 –Urfa*
cahal: Genç, çocuk, toy. *UAS:28*
cahallîh: Cahillik. *UMA:257*

camadan: Kolsuz veya yarım kollu geniş yelek. (Far. câmedân). *UAS:28, UA:98*

camhana: İçerisine yatak konulan büyük gömme dolap. *UAS:28*

camı: Cami. *UMA:257*

canerik, caneraği: Sarı veya koyu kırmızı olunca yenilen bir nevi erik. *UA:98, UAS:28*

cankurtadan: 1. Etrafı açık plastik yazlık ayakkabı. 2. Ambulans. *UAS:28*

cansız at: Bisiklet. *DS/2: 857 *Siverek –Urfa, UAS:28*

cap: 1. Çelik çomak oyununda çeliğin konulduğu çukur yer. *DS/2:858 –Urfa 2. Emin yer. DS/2:858 –Urfa*

carcar [cercer] (I): Düven. *DS/2:860 –Urfa, UAS:30*

carcar (II): Bulgur çekme makinesi. *UA:98, UAS:29*

cardon: Büyük fare. *UMA:257*

carıt: Ateş küreği. *UA:98*

cava: Sarımsak dövmeye yarayan tahta veya taş havan. *DS/2:865 –Urfa*

cavan: Sarımsak dövmeye yarayan tahta veya taş havan. *DS/2:865 –Urfa, UAS:29*

cavan: Kalın ip. *UA:98*

cavsah: 1. İki vadi kavşağı. 2. Urfa'da böyle kavşak olan bir semt. *UA:98, UAS:29*

cayız [cayız]: Caiz. *SMA:281, UMA:257*

cec: Buğday kümesi. *UAS:29*

cécim [cecim]: İnce dokunmuş kilim. *UAS:29, UA:98*

ceft: Bir tür bitki olup, deri terbiyesinde kullanılır. *ŞADS:181*

ceft: Palamut kabuğu. *UAS:29*

ceht: Çalışma, çabalama, uğraşma (Ar. cehd). *UAS:29*

celep (I): Hizmetçi, işçi. *DS/2:878 –Urfa*

celep (II): Başı boş (deve), acemi (insan). *UA:98, UAS:30*

celep (III): Kasaplık hayvan alışverişi yapan. *UAS:30*

ceme'et [cemat, cem'et]: Cemaat. *SMA:281, UMA:257*

cemel: Duvar. *UAS:29*

ceneh: Başı yumru kamış sopa. *UAS:29*

ceneze: Cenaze. *UMA:257*

cengeri: Bakır pası, bakır pası rengi (Far. jengâri). *UAS:29, UA:98*

cenik: Alın, şakak. *UAS:30*

cepe: Cephe. *SMA:281*

cerah: Cerrah. *SMA:281*

cereyan: Elektrik. *UMA:257*

cerme: Herhangi bir zararı karşılamak, riziko. *UAS:30*

cerp: Sövme, küfür. *UAS:30, UA:98*

cerp çekmek: Küfretmek. *DS/2:886 –Urfa, UA:98, UAS:30*

ceryan: Elektrik. *SMA:281*

cewuz: Ceviz. *SMA:281*

ceyız: Çeyiz. *UMA:257*

ceyrik: Üzüm salkımının bir parçası.
*DS/2:888 *Siverek –Urfa*

cııldız: Baldırı çıplak, çirkef insan.
UAS:30

cıfıt [cıftı]: Kötü kalpli, kuşkulu, fenalık
düşünen (adam). *UAS:30,*
UA:99

cıgara: Sigara. *UMA:257*

cığa: Kümes hayvanları ve kuşların baş,
kanat ve kuyruklarındaki renkli
ince ve uzun tüyler. *DS/2:899*
–Urfa

cıgıcığı: Gelinlerin ve genç kızların
düğünlerde başlarına süs olarak
taktıkları parlak renkli tel veya
tüy. *DS/2:899 –Urfa*

cığıštağı: Hayvan sürmek için kullanılan
25-30 cm. boyunda, ucunda
sivri bir cisim bulunan zincirli
bizlengiç. *DS/2:902 –Urfa*

cılh: Çürük, bozuk (yumurta). *UA:99,*
UAS:30, SMA:281

cıllanmak : Aciz kalmak, oyunbozanlık
etmek. *UAS:30*

cım'a: Cuma. *UMA:257*

cımtı: Yanmış insan dışkısı. *DS/2:917*
–Urfa

cımsıtmak: Çıldırmaq. *DS/2:1178 –Urfa*

cıncıh [cincih]: Camdan ve porselenden
yapılmış şey. *DS/2:918 –Urfa,*
UA:99, UAS:31

cıncık: Camdan ve porselenden yapılmış
şey. *DS/2:918 *Siverek –Urfa*

cırcır: Pamuk kozalarının pamuğunu ve
çekirdeğini birbirinden ayıran
çıkırık. *DS/2:927 –Urfa*

cırıs: Arsız, terbiyesiz. *DS/2:862 –Urfa,*
UA:99, UAS:30

cırıla: Âciz. *DS/2:931 *Harran –Urfa*

cırlamak (I): Tiz sesle bağırıp çağırmak.
DS/2:932 –Urfa

cırlamak (II): Çâresiz kalmak. *DS/2:933*
–Urfa, UA:99

cırnağ: Tırnak, pençe. *DS/2:936 –Urfa,*
UA:99

cırnak: Lâdes. *DS/2:936 –Urfa*

cırnak çekmek: Lâdes tutuşmak. *DS/2:936*
–Urfa

cırta (I): Geveze. *DS/2:937 –Urfa*

cırta (II): Düşkün. *DS/2:937 –Urfa*

cırtatan: Yaban acuru, Ebuçehil karpuzu.
UAS:30

cıvıh [cıvığ]: Sulu, cıvık. (Mecazen:
olgunlaşmamış insan). *UAS:32,*
SMA:281

cızgı [cızlığ]: Çizgi. *UAS:30, UA:99*

cızma: Çizme. *UA:99, UAS:30*

cıbil'ınnık: Oburluk timsali hayalî insan
azmanı. *UA:99*

cıbin: Karasinek. *DS/2:1202*
–Urfa, UA:99, UAS:31

cibinnik: Cibilik. UA:99, UAS:31
cibre: Üzüm posası. UA:99, UAS:31
cibril: Cebrail. SMA:281
ciger: Ciğer, karaciğer. UMA:257, UA:99, UAS:31
ciger [ciğer]: Mecâzen pek fazla sevilen yakın akraba. UA:99, UAS:31
cihal: Okuyup yazma bilmeyen. DS/2:963 *Birecik –Urfa
cihsinmek: 1. Sabırsızlanmak. DS/2:963 –Urfa 2. Şımarıklık yapmak. DS/2:963 –Urfa UA:99, UAS:31
cilet: Jilet. UMA:257
cimit: Yanmış insan dışkısı. DS/2:973 –Urfa
cincavat: 1. Bencil, açık göz (kimse). DS/2:1226 –Urfa 2. Ufak tefek ama zeki, ele avuca sığmayan kişi. TUU:252, UAS:31
cincih: Boncuk. ŞADS:181
cincik: Ziyet eşyası. DS/2:976 –Urfa
cindar: Cin çağıran, onların marifetiyle büyü yapan, büyü bozan, fala bakan kişi. TUU:252, SMA:281
cindili: Vesveseli. UAS:31, UA:99
cinibit: Açık göz, yaramaz (çocuk). UAS:31
cinküfir olmak : Son derecede hiddetlenmek. UA:99
cip (I): Hiç: “Beni cip rahatsız etmeyin.” DS/2:983 –Urfa
cip (II): Büsbütün. UA:99, UAS:31

ciriş: İrmigi andıran bir bulgur türü. TUU:254
ciye: Abla. DS/2:957 –Urfa
cole: Köpek yavrusu. UAS:32
com etmek: Budamak. DS/2:997 –Urfa
cop: Ufak köpek cinsi. UA:100, UAS:32
cortın: Tahta oluk. SMA:281
culban: Yabanî bezelye, burçak. DS/2:1012 *Birecik –Urfa
cullık: Hindi. TUU :256, UAS:32
curcunmak: Durmadan çalışmak. DS/2:1018 *Birecik –Urfa
curun [curın, curn]: 1. Taş veya tahtadan yapılmış oluk, kurna. DS/2:1019 *Birecik –Urfa ŞADS:181, UMA:257, UA:100, UAS:32 2. Taş, çimento veya tahtadan yapılmış üzüm ezmeye yarayan kazan. DS/2:1019 *Birecik –Urfa
cücük [cücik]: Kümes hayvanlarının yavrusu, civciv. DS/2:1022 *Siverek –Urfa, ŞADS:181, UA:100, UAS:32
cügap: Cevap. UAS:32
cügap etmek: Reddetmek. UAS:32
cük: Fıstık kabuğu ve erik çekirdeği ile oynanan oyun. DS/2:1025 –Urfa, UAS:32, UA:100
cünek: Köşebaşı. DS/2:1017 –Urfa

cünk: Köşebaşı. *DS/2:1017 –Urfa*
UAS:32, UA:100

cüre: Tiz ses. *DS/2:1018 –Urfa,*
UA:100, UAS:32

cürün: Hamam kurnası. *DS/2:1028 –Urfa*

çabuḥ: Çabuk. *SMA:281*

çağa: Bebek, çocuk. *DS/2:1033 –Urfa*

çağala: Olmamış meyve. *DS/2:1034 –Urfa*

çağala: Erik ve kayısının hamı. *UA:100,*
UAS:33

çağıl: Ufak çakıl taşı. *UAS:33, UA:100*

çağırmak [çağırmak, çığırmak]:
Çağırmak, davet etmek,
bağırmak. *UA:100-102,*
UAS:33-38, SMA:281

çağırtırmak [çığırtırmak]: Çağırtmak.
SMA:281, UMA:257

çaḥṣaḥ: Kağşak, laçka, gevşek. *UA:100*

çaḥṣaşmak: Kağşamak, laçkalaşmak.
UA:100, UAS:33

çakçak: Geveze, dedikoducu. *DS/2:848*
**Birecik –Urfa*

çakşak: Gevşek, yerinden oynamış.
DS/2:846 –Urfa

çakşaşık: Dengesiz. *DS/2:1046 –Urfa*

çakşaşmak: Bir şeye karar verememek.
DS/2:1046 –Urfa

çalacak: Kibrit. *DS/2:1048 –Urfa*

çalğın: Mefluç, sakat. *UAS:33*

çalkap: Bir anda, hemen. *DS/2:1057*
–Urfa

çalma çelek: Bir tür giysi. *SMA:281*

çanağ [çanaḥ]: Çanak. *DS/2:1067*
**Birecik –Urfa, UA:100*
UAS:35

çanaḥ: Bir çeşit eski bozuk para. *UA:100,*
UAS:35

çangal [çanğal]: Çengel. *UA:100, UAS:35*

çapaḥ [çappah]: Göz kiri. *UA:100*
UAS:35, ŞADS :181

çapıt: Eski bez parçası. *DS/2:1075*
–Urfa, UAS:35, UA:100,
SMA:281

çapmak: Koşmak, ivmek. *DS/2:1077*
–Urfa

çaptan düşmek: Güçsüz duruma düşmek.
SMA:281

çara: Çare. *UMA:257*

çarasız: Çaresiz. *UMA:257*

çarçaf [çarçav]: Çarşaf. *SMA:281*

çarçar: Düven. *DS/2:1080 *Birecik*
–Urfa

çardağ: Çardak. *DS/2:1080 *Birecik*
–Urfa

çardah: Avlulu evlerde merdivenle çıkılan
yüksek oda. *UAS:35*

çarıḥ: Çarık. *UAS:35*

çarnaçar: Çaresiz, ister istemez (Far.
çar nâ-çar). *UAS:34*

çarpana: Eski ayakkabı. *DS/2:1083*
*Birecik –Urfa, *ŞADS:181*,
UAS:34

çatah: İki vadinin kavşağı. *UA:100*,
UAS:34

çatal ağaç: Entari giyildiği zamanlarda
pantolon giyenlere verilen
argomsu ad. *UA:100*

çavamak: 1. Buğday filizleri başak
vermeden uzamak. *DS/2:1093*
–Urfa, *UAS:34*, *UA:100*
2. Çabalamak. *UAS:34*,
UA:100

çayan: Çıyan. *UA:101*, *UAS:34*

çebelleşmek [çepelleşmek]: Güçleşmek,
sarpa sarmak. *UAS:34*, *UA:101*

çeç: El (Çocuk dilinde). *DS/2:1104*
–Urfa

çedene: Kendir, kenevir tohumu: *Bu sene*
bizim kendirler çok iyi idi.
çedenesi çok iyi çıktı.
DS/2:1105 –Urfa

çekçek (I): Üzüm ve nişastadan yapılan bir
çeşit tatlı (çerez). *DS/2:1108*
–Urfa, *UA:100*, *UAS:34*

çekçek (II): Küp biçimindeki şeyler.
DS/2:1108 –Urfa

çekçekli: Kareli, damalı. *UAS:34*

çekecek: Kar temizlemeye yarayan aygıt.
DS/2:1109 –Urfa

çeket: Ceket. *UMA:257*

çekili: Çekilmiş. *SMA:281*

çekilmast: Süzme yoğurt. *SMA:281*

çekirdeg: Çekirdek. *SMA:281*

çekiş: Kavga. *UA:101*

çekişmek: Kavga etmek. *UA:101*, *UAS:34*

çelem: Şalgam. *DS/2:1119 *Siverek*
–Urfa

çellik çomah [çellik çubuh]: İki ucu sivri
ufak değnek parçalarını
(çelikleri), uzunca sopalarla
(çomahlarla) vurup uzağa
gönderme oyunu. *UA:101*,
UAS:36

çelpesenk [çelpeşik]: Çapraşık (iş).
UA:101, *UAS:36*

çelpesük: Düzenbaz, üç kağıtçı (argo).
UAS:36

çeltik: Nişasta çıkarıldıktan sonra arta
kalan buğday kabuğu, suyu
alınan meyvelerin posası.
*DS/2:1127 *Birecik –Urfa*

çemen [çem, çim]: Çimen (Far.). *UAS:36 -*
39, *UA:101*

çemkirmek: Fazla ağlayıp bağırmak.
UAS:36, *UA:101*

çemremek: Kolunu veya paçalarını
sıvamak, eteğini toplamak.
*DS/2:1132 *Birecik –Urfa*
UA:101, *UAS:36*

çemrenmek: Sıvanmak (kol, paça).
UA:101

çençüne: Kısa boylu, bodur. *DS/2:1133*
–Urfa

çenet: Karşılıklı kapı, pencere kapaklarının
her biri. *UA:101, UAS:36*

çenge: Çene. *UA:101, UAS:36*

çente: Çanta: Çocuğa çente aldım.
*DS/2:1139 *Birecik –Urfa*

çepel: Terbiyesiz, soysuz (adam). *UA:101,*
UAS:36

çepele: Beceriksiz, sakar. *UAS:36*

çepik [çeppek, çeppek]: Alkış, el çırpma.
DS/2:1143 –Urfa, UAS:37,
ŞADS:181

çepik çalmak [çeppek çalmak]:
Alkışlamak. *UAS:37, UA:101*

çepiş [çebiş]: 1. Bir yaşındaki keçi
yavrusu. *DS/2:1100–Urfa,*
UA:101, UAS:34 2. İki yaşında
olan keçi. *DS/2:1101 –Urfa*

çeppek: 1. Eli çabuk, 2. Becerikli. *UAS:37*

çerçi: Köylere merkeple attarı eşya satmak
için giden seyyar satıcı.
UAS:37

çerik: Çeyrek. *SMA:281*

çermik: Ilıca, kaplıca. *UAS:37, UA:101*

çeşme: Tuvalet, kenef. *UAS:37*

çetele: 1. Fırsat (Konuşma sırası).
2. Fırıncıların toptan ekmek
sattıkları ve bunu kontrol için
kullandıkları teneke marka.
UAS:37

çeti: Baklagillerden dikenli bir çalı.
(taneleri hayvanlara verilir,
çalısından süpürge yapılır).
Prosopis stephaniana
(Leguminosae): Bugün çetili

düze keklik avına gidelim.
DS/2:1150

çevirgen: İdareci olan (kimse). *DS/2:1152*
–Urfa

çewürmek: Çevirmek. *SMA:281*

çezmek: Çözmek. *UAS:37*

çıft: Çift. *UMA:257*

çığ (I) [cığ]: Çadırlarda kamıştan yapılmış
bölme. *DS/2:1158 –Urfa,*
UAS:38, UA:99

çihmak: Çıkmak. *SMA:281*

çihadmak [çiharmak]: Çıkarmak.
UMA:257, SMA:281

çihartmak: Çıkartmak. *SMA:281,*
UMA:257

çiharttırmak: Arttırmak. *SMA:281*

çiharı: Dışarı. *UA:101, UAS:37, UMA:257*

çihın: Çıkın, ufak bohça. *UA:101, UAS:37*

çihışmak: Çıkışmak, müşterek fakat
paylaşılması mümkün olmayan
bir mala karşılık alıp alâkayı
kesmek. *UAS:37*

çihtisa: Çıkarsa. *SMA:281*

çihur: Çukur. *SMA:281*

çılgı (I): Akıl, us: Çılgısı seyrek.
DS/2:1173 –Urfa

çılgı (II): Terbiye. *DS/2:1173 –Urfa*

çılgı (III): Biçim. *DS/2:1173 *Harran*
–Urfa

çılgısız: Akılsız: O çılgısızın biri hayır mı
gelir? *DS/2:1173 –Urfa*

çalgıt: Çılgılık. *DS/2:1162 –Urfa*

çımsıtmak (I): 1. Sezdirmek, duyurmak.

DS/2:1066 –Urfa

çımsıtmak (II): Çıldırmaq. *DS/2:1178*

–Urfa

çın, çin: Omuz. *DS/2:1178 –Urfa*

çındır (I): Sinirli ve köpüklü et.

DS/2:1179 –Urfa, UAS:38,

SMA:281 ŞADS:181, UA:102

çındır (II): Sinsin denilen oyun.

DS/2:1179 –Urfa

çingı: Kıvılcım: *Ateş çingı attı. DS/2:1180*

–Urfa, UA:102

çingirdaḥ: Çingirak. *UA:102*

çingırlavı: Çocuk oyuncağı. *DS/2:844*

–Urfa, UA:102, UAS:38

çıra: Lamba *DS/2:1184 *Birecik –Urfa,*

UAS:38, UA:102

çıra kürsüsü: Üzerine lamba, fanus gibi aydınlatıcı alet konmaya yarayan tabure yüksekliğinde dikdörtgen sehpa. *UAS:38*

çırılḥ [çırığ, çırılḥ]: Çıkrık. *UMA:257, UAS:38*

çırmak: Yırtıp parçalamak. *DS/2:933*

–Urfa

çırnak [çırnaḥ, çırnah]: Tırnak, pençe. *DS/2:936 –Urfa, UAS:38, UA:102*

çırnaklamak: Tırmalamak. *DS/2:935*

–Urfa

çırnaz: Cılız. *DS/2:936 –Urfa*

çırpıntı [çırpı kırş]: Çalı çırpı. *UMA:257, SMA:281*

çıtrılḥ: Kavgacı adam (argo). *UAS:39 UA:102*

çi kifte [çi kifte, çı küfte, çi köfte]: Çiğ köfte. *UMA:257, TUU:282, SMA:281*

çibik: Alkış. *DS/2:1232 –Urfa*

çiçeg: Çiçek. *UMA:257*

çift ayak: Bir Urfa oyunu. *DS/2:1205 –Urfa*

çiğ: Çiğ, pişmemiş. *UA:102, UMA:257, UAS:39*

çiğ: Kadar. *ŞADS:181*

çiğdem: Çiğdem. *UA:102, UAS:39*

çiğit: Pamuk çekirdeği. *UA:102, UAS:39*

çiğrimek: 1. Kötü yıkanmak. (çamaşır)
2. Nefret etmek. *UAS:39, UA:102*

çiğit: Çekirdek. *DS/2:1209 –Urfa*

çik: Aşık kemiğinin çukur tarafı. *DS/2:1212 –Urfa, UAS:39, UA:102*

çillek: Obur. *UAS:39*

çillik: Dişilik organı. *DS/2:1218 –Urfa*

çiloreş: Bir üzüm çeşidi. *UAS:39*

çılpaḥ [çılpaḥ, çiplaḥ]: Çıplak, mecâzen: züğürt. *UA:102, UAS:38, UMA:257*

çimecek: Banyo, yıkanacak yer, yunak. *DS/2:1223 –Urfa, UAS:39*

çimmek: Yıkanmak. DS/2:1224 *Birecik
–Urfa, UAS:39, UA:102

2. Yüzmek. UAS:39, UA:102

çin (I): Omuz. DS/2:1208 –Urfa Dört
gişinin çininde gidesen.
TUU:128, UAS:39, UMA:257
ŞADS:181, UA:103

çin (II) [çm, çeyin]: Kadar: Harran'dan
Urfa'ya çin. UAS:39,UMA:257

çincil: Çocuk salıncağı. DS/2:1226 –Urfa

çinilevendi: Çin-i ravendi (kaşıntı ilâcı).
UAS:40

çipçiplag: Çırılçıplak. SMA:281

çipik: Alkış. DS/2:1232 –Urfa

çir: Meyve kurusu. DS/2:1234 –Urfa

çiriş: Sarı zambak kökünden yapılan bir
çeşit yapışkan macun.
(mecazen: yapışkan adam)
UAS:40, UA:103

çirpi: Ağaçlardan, bilhassa kütüklerden
kesilip kurutulan dallar.
UA:103, UAS:40

çirteyne: Hafif meşrep (kadın). DS/2:1238
*Halfeti –Urfa

çirtik (I): Ufak üzüm salkımı.
UAS:40,UA:103

çirtik (II): Baş ve orta parmakları
şakırdatmak. UAS:40,
TUU:286, ŞADS:181

çirtik daşı: El parmakları arasına
sıkıştırılıp atılan taş. UAS:40

çit: Basma (kumaş). DS/2:1240 *Birecik
–Urfa, UA:103, UAS:40

çitara: Renkli, ipekli entarilik kumaş.
UAS:40, UA:103

çitelemek: Çamaşırı parmaklar arasında
ovalayıp yıkamak. UAS:40,
UA:103

çitrik [çitrih]: Sıçrayan çamur damlası.
DS/2:1248 –Urfa, UA:102,
UAS:39

çiyemek: Nefret etmek. DS/2:1251 –Urfa

çizo: Sıska yapılı, zayıf (insan). UAS:41

çoban: Çıban, Urfa çıbanı. UAS:41,
UA:103

çocuh [çociğ, çoçih]: Çocuk. SMA:281,
UMA:257

çoh [çoğ]: Çok. UAS:41, SMA:281,
UMA:257, UA:103

çohmak: Çakmak. SMA:281

çoluh çocih: Çoluk çocuk. (mecâzen: akli
işe ermez kimseler. UA:103

çoluhçı: Sepetçi. UA:103, UAS:41

çor: Dert, keder, hastalık. DS/2:1269
–Urfa, UAS:41, ŞADS:181
UA:103

çortun [çortın]: Pınar veya damdan su
akıtan ağaç veya teneke oluk.
DS/2:1293 *Siverek
–Urfa, SMA:281

çöğen: Ucu eğri baston. DS/2:1279
–Urfa, UAS:41, UA:103

çöğün: Omuz. DS/2:1208 *Siverek –Urfa

çoğür: Bir çeşit saz, tambur. *DS/2:1280*

–*Urfa, UAS:41*

çölmek: Çömlek, güveç. *UAS:41, UA:103*

çömçe: 1. Kepçe, büyük tahta kaşık.

DS/2:1284 –Urfa, ŞADS:181,

UA:103, UMA:257, UAS:41

2. Ateş küreği. *UAS:41*

çörten: Pınar veya damdan su akıtan ağaç

veya teneke oluk. *DS/2:1293*

–*Urfa, UAS:41, UA:103*

çöz yağı [çöz yağı]: Kuzu bağırsağı

çevresinden elde edilen ince iç

yağı. *UMA:257*

çuçe: Kepçe. *DS/2:1300 –Urfa*

çuha: Çuka balığı. *UA:104, UAS:42*

çul: Eskimiş kilim. *UAS:42*

çükündür: 1. Pancar. *DS/2:1307 *Siverek*

–*Urfa* 2. Şalgam. *DS/2:1307*

–*Urfa*

çün [çüki, çüngü, çünküle]: Çünkü.

SMA:281

çürímek: Çürümek. *UMA:257*

çüt [çıt]: Çift. *UAS:42, UA:104,UMA:257,*

SMA:281

dabança: Tabanca. *SMA:282, UMA:257*

dabaz [dabbaz]: Deri üzerinde olan ve

kaşıntı yapan kırmızı

kabarcıklar, kurdeşen.

DS/2:1315 –Urfa, UA:104,

UAS:43

dadak: Yemiş, çerez. *DS/2:1318 *Birecik*

–*Urfa*

dadı: Kadın hizmetçi. *UA:104*

dadımlıh: Tadımlık. *UAS:43*

dağar: Çukur. *DS/2:1321 –Urfa*

dağar: Çukur. *DS/2:1321 –Urfa*

dağdağan: Çitlembik ağacı ve meyvesi.

DS/2:1324 –Urfa, UAS:43,UA:104

dağkıtı, dağkıyıtı: Yaban güvercini.

DS/2:1325 –Urfa

dağan: Dekan. *UMA:257, SMA:282*

dağka [dakke, dağa, dağa, değe, değke]:

Dakika. *UMA:257-258, SMA:282*

dalap: Aygırsamış, kösnemiş hayvan.

UA:104, UAS:43

dalaz: Kasırga, toz, dalaz. *UAS:43,*

UA:104

dalda: Yağmur, güneş, ve rüzgârın etki

yapamadığı gizli, kuytu yer,

kenar, saklanılacak yer, ağaç,

bina gölgesi, gölge. *DS/2:1597*

–*Urfa, UA:104*

daldalanmak: Duldalanmak. *UMA:257*

daldalıh [duldalıh]: Gölge, yağmura ve

rüzgara karşı muhafazalı yer,

sığınak. *UAS:43-52*

dam: Toprak damlı ev, kulübe, köy evi.

*DS/2:1347 *Siverek –Urfa,*

UAS:44, UA:104, UMA:257

damah: Damak. *UA:104, UAS:44*

damazlıh: Damızlık, maya. *UA:104, UAS:44*

dambıra: Tambur. *UA:104, UAS:44*

damlamaca [damlaca]: Tepesinden, kenarlarından su sızan, damlayan mağara, kaya kovuğu. *DS/2:1353 –Urfa, UAS:44, UA:104*

danışmak: Sormak, fikir almak. *DS/2:1361 –Urfa*

daraba: Yukarıdan aşağıya doğru inen, açık olduğu vakit bir sopa ile kaldırılan dükkan kapağı, kepenk. *UAS:44, UA:104*

darağ [darağ] (I): Tarak. *DS/2:1366 *Birecik –Urfa, UA:104, UAS:44*

darağ (II): Urfa mimarisinde damların ve gezeneklerin etrafına kimse aşağı düşmesin diye 15-20 cm eninde, 75 - 80 cm yüksekliğinde yapılan tarak dişi motifinde taş korkuluk. *TUU:303, UA:104, UAS:44*

darağ (III): Yapağıyı yün haline getirmek için kullanılan keçeci el aleti. *TUU:303*

darağlıh: Salçalı pirzola. *UA:104, UAS:45*

daralttırmak: Daraltmak. *UMA:257*

darı: Mısır. *UA:104, UAS:45*

darı kuşu: Serçe. *DS/2:1369 *Halfeti –Urfa*

dartmak: Tartmak. *UA:104, UAS:45*

daş: Taş. *SMA:282, UAS:45, UA:104, UMA:257*

daş ekmeği: Hamurdan yapıp üzerine pekmez dökülerek yenilen bir tatlı çeşidi. *UAS:45*

daşmak: Taşmak. *UMA:258*

daşçı: Taşçı. *UMA:258*

daşınmak: Taşınmak. *SMA:282, UMA:258*

daşlamak: Taşlamak. *UMA:258*

daşlıh: 1. Taşlık 2. Tavuk, kuş gibi hayvanların midesi. *UAS:45*

dat [dad]: Tat. *SMA:282, UA:105, UAS:43*

datmak: Tatmak. *UA:105*

dath [datlı]: Tatlı. *UA:105, UAS:46, UMA:258, SMA:282*

datsız: Tatsız, yavan. *UA:105, UAS:46*

davıl: Davul. *SMA:282, UMA:258*

davşan: Tavşan. *SMA:282*

davuklamak: Bir darbeden sersemlemek. *DS/2:1382 *Birecik –Urfa*

daʿwet [deʿvet, dawet]: Davet. *SMA:281-282, UMA:258*

dayağ: Dayak. *SMA:282*

dayım: Dâim. *DS/2:1388 –Urfa*

dayma: Dâima. *UAS:46*

dayre: Ev, resmî daire. *UMA:258, SMA:282*

dayzaogli: Teyze oğlu. *SMA:282*

daz: Dazlak, başı saçsız adam. *UAS:46, UA:105*

debbe: 1. Güğüm. 2. Şişkin karın.
(mecâzen) *UA:105, UAS:47*

debbus: Topuz. Dervişlerin cezbe halindeyken kendi kendilerine batırdıkları şiş. *UAS:47, UA:105*

debelenmek: Yuvarlanmak, haşır neşir olmak. *UA:105, UAS:47*

debrîke: Darbuka. *UMA:258*

dedirgin etmek, dedirgiñ etmek:
Rahatsız etmek, huzurunu kaçırmak, üzmek. *DS/2:1398 Satılmış –Urfa*

de'eler: Dualar (Allah'a ısmarladık manasına kullanılır). *UAS:47*

def 'atlerce: Defalarca. *UMA:258*

defterder: Defterdâr. *UMA:258*

degenek [denek]: Değnek, sopa.
UA:105, UAS:47-48

deger: Fiyat. *UA:105*

degil: Değil. *UMA:258*

degirmi: Değirmi, yuvarlak. *UA:105, UAS:47*

değişig [deyişik]: Değişik. *SMA:282*

değişik: İki erkeğin birbirlerine kız kardeşlerini vermek suretiyle evlenmeleri. (bknz. berdel)
UAS:47

deh düşmek: Dikkat etmek, farkına varmak, dikkatle bakmak.
DS/2:1404 –Urfa, UAS:47

dehfe [def 'e, dahfe]: Defa, kez. *UMA:258, UMA:257*

dehliz: Mahzen. *UAS:47*

dehre: Ağaç budamaya mahsus, küçük balta. *UAS:47, UA:105*

dêi: Diyor. *SMA:282*

delâl [dellal]: Tellal. *SMA:282, UAS:48*

delalino çağırmaq: Sesli kayıp ilânı yapmak. *SMA:282*

deleme (I): Topaç. *DS/2:1409 –Urfa UAS:47, UA:105*

deleme (II): Peynir tekerleği. *UAS:47, UA:105*

delice [deluce]: Şahin, atmaca. *DS/2:1411 –Urfa, UAS:48, SMA:282*

delîmit: Dinamit. *UMA:258*

dellek: Tellak. *DS/2:1414 *Birecik –Urfa, UAS:48*

delme (I): 6. Bir çeşit kadın ceketi, paltosu. *DS/2:1414 –Urfa*

demah [dimek]: Demek, söylemek, anlatmak. *UMA:258, SMA:282*

deman etmek: Bir yeri geçici olarak yönetmek, oradan faydalanmak: *Bu köyü ben deman ettim.* *DS/2:1415 *Siverek –Urfa*

demircek: Parmaklık. *DS/2:1417 –Urfa*

demirzikke: Kutup yıldızı. *DS/2:1418*

**Birecik –Urfa*

demreği [demregi]: Temriye, egzama.

DS/2:1419 –Urfa, UA:105,

UAS:48

den: Değın. *SMA:282*

dengbej: Halk hikayecisi,ozan. *SMA:282*

dengiz: Deniz. *UAS:48, UA:105*

denk: Sersem, dengesiz, akılsız, dalgın.

DS/2:1423 –Urfa, UAS:48,

UA:105

densiz: İtibarsız, düşük, dengesiz,

hareketlerde bulunan (insan).

UAS:48, UA:105, SMA:282

densizlik: İtibarsızlık, düşüklük. *UA:105,*

UAS:49

dereç: Taş merdiven. *DS/2:1432 *Birecik*

–Urfa

derinti: 1. Şurdan burdan toplanmış (eşya,

şey, insan). *DS/2:1434*

**Birecik –Urfa* 2. Kimliği,

seciyesi, ailesi belirsiz kimse.

*DS/2:1434 *Birecik –Urfa*

3. Rüzgârın, suyun sürükleyip

getirdiği birikinti. *DS/2:1434*

**Birecik –Urfa*

dermen [derman]: İlaç. *UA:105, UAS:49,*

UMA:258, SMA:282

derweş: Derviş. *SMA:282*

deste: Göğse takılan elmas iğne.

DS/2:1436 –Urfa

deşti: Susuz yapılan ziraat, susuz yetişen meyve veya sebze. *UAS:49*

de'va [de'wa, dawa]: Dava. *UMA:258,*

SMA:282

devır: Zaman, çağ. *UMA:258*

devirsi [devrisi]: Ertesi, bir sonrası.

TUU:320, UMA:258

devrisi gün: Ertesi gün. *UAS:49, UA:105*

devşenmek -1: 1. Yaramazlık yapmak.

DS/2:1445 –Urfa

devşın: Hareketli, yerinde duramayan (çocuk). *UAS:49*

devşinmek: Yaramazlık yapmak.

DS/2:1445 –Urfa

dewir: Defa, defalık. *SMA:282*

dëyi: Diye. *UMA:258*

deza [dayza, dayzé]: Teyze. *DS/2:1386*

**Birecik –Urfa, UMA:258,*

TUU:306, UA:105,UAS:46

dıbık [dıbıḡ]: Tatlı bulaşığı, sıralı,

yapışkan madde: Çocuk

pekmez yemiş, üstünü başını

dıbık etmiş. *DS/2:1448*

**Halfeti –Urfa, UAS:49,*

UA:105

dıgme: Düğme. *UMA:258*

dıha: Daha. *SMA:282*

dıka [dıkka]: Nokta, ufak leke. *DS/2:1454*

–*Urfa, UAS:49, UA:106*

dıngıldef: Zayıf, kuru, mecalsiz (kimse).

DS/2:1469 –Urfa

dırnağ: Tırnak. *UA:106, UAS:49*

dırnaklı: Bir çeşit pide. *DS/2:1472*

**Birecik –Urfa*

dışlık: Rahat, huzur, neşe, iç ferahlığı.

DS/2:1473 –Urfa

dıvar: Duvar. *UMA:258*

dibek: Kahve dövmeye mahsus, taştan veya ağaçtan oyma büyük havan. *UAS:49, UA:106*

dibik: Tatlı bulaşığı, sıralı, yapışkan

madde: *Çocuk pekmez yemiş.*

üstünü başını dibik etmiş.

DS/2:1448 –Urfa

dibis: Pekmez. *ŞADS:181*

dik: Horoz. *SMA:282*

dilençi: Dilenci. *UA:106, UAS:49*

UMA:258

dillehle- : Ağız eğerek konuşmak. *UAS:49*

dılme: Üzüm suyundan yapılan peltenin güneşte kurutulmuş ve lokum büyüklüğünde kesilmiş olan parçası. *DS/2:1497 *Birecik –Urfa*

dılme: Doğranmış. *SMA:282*

dinayet: Diyanet. *UMA:258*

dindinkana: İltihaplı yaralarıdeşmek için kullanılan iri yapraklı, sinirli

bir ot. *DS/2:1501 Subuğaz*

**Halfeti –Urfa*

dinemek: Dinlemek. *UAS:49*

dinya: Dünya. *SMA:282*

direk: Direkt olarak. *SMA:282*

dískínmek: Tiksinmek. *UMA:258*

diş: Rüya, düş. *DS/2:1519 –Urfa*

dişeği: Taşları yontmak için kullanılan

dişli bir çeşit çekiç. *DS/2:1521*

–*Urfa*

dişemek: Dişeği denilen ucu tırtıllı çekiçle değirmen taşı ya da herhangi bir şey üzerinde diş yapmak. *DS/2:1522 –Urfa*

dişlemek: Isırmak. *UA:106, UAS:50*

divana: Deli. *UMA:258*

diyer dèmez: Der demez. *SMA:282*

dizim: Hazırlama. *SMA:282*

dobıradobır: Yüz yüze, çekinmeden.

UA:106

dogım: Doğum. *UMA:258*

dogırmak: Doğurmak. *UMA:258*

dogış: Kavga. *SMA:282*

doğrı: Direkt olarak. *SMA:282*

dohımak [dohıtmak]: Dokumak.

UMA:258

dohsan [doğzan, dołzan]: Doksan.

UMA:258 UAS:50 UA:106

dohıtor [duhtor]: Doktor. *SMA:282-283*

doğkız: Dokuz. *UAS:50, UA:106*

dolama: Özellikle el parmak uçlarında oluşan çıban. *UAS:50*

dolamaç: Dolambaçlı yol. *UA:106, UAS:50*

dolap: 1. Kuyu çıkırığı. 2. Haremle selamlık arasında bir şey alıp vermeye mahsus döner dolap *UAS:50, UA:106*

doldurmak: Doldurmak. *SMA:282, UMA:258*

dolunmak: Batmak. *UA:106, UAS:50*

domalan: Patatese benzeyen ve yenilebilen bir çeşit mantar. *DS/2: 1544 –Urfa*

domatiz: Domates. *SMA:282*

dombalmak: Domalmak. *UA:106, UAS:50*

domırçah [domırcah]: Tomurcuk. *UAS:50, UA:106*

don atmak: Donmuş toprağın buzu çözülme. *DS/2:1559 *Birecik –Urfa*

dondırma: Dondurma. *SMA:282*

dongız: Domuz. *UA:106, UAS:51, TUU:331*

doranı: Söğüt ağacına benzeyen, yaprakları söğüt yaprağından daha kalın olan, meyvesiz bir ağaç. *DS/2:1564 *Halfeti –Urfa*

dorganmak: Doğranmak. *UMA:258*

dorgı [dorgu, dorgı, doğru]: Doğru.

SMA:282, UMA:258, UAS:51, UA:106

dorgılıh: Doğruluk. *UMA:258*

dorgıtmak: Doğrultmak. *UMA:258*

dorğama: Patlıcan, domates, soğan, taze biber, et ve koruk ekşisiyle yapılan salçalı, sulu yemek türü. *TUU:331, UAS:51*

dorğamağ [dorğamak, dorğumak, doğrımak]: Doğramak. *TUU:331, UAS:51, UMA:258 UA:106, SMA:282*

dorğultmak: Doğrultmak. *SMA:282*

doyım: Doyum. *UMA:258*

doz: Dost. *SMA:282*

dögmek: Dövmek. *SMA:282, UMA:258*

dögin: Vücuda iğne ile yaptırılan mavi renkli işaretler. *UAS:51, UA:107*

döğme [dögme]: Dövülüp kabuğu çıkartılmış buğday, yarma. *DS/2:1570 –Urfa, ŞADS:181, SMA:282*

döğmeç: Yufka ekmeği, peynir, soğanı yağda kızartarak yapılan yiyecek. *DS/2:1571 –Urfa, UAS:51*

döl: 1. Soy, soyun devamını sağlayan çocuk. *DS/2:1575 –Urfa* 2. İnek, koyun, keçi, köpek, kedi gibi hayvanların yavruları. *DS/2:1575 –Urfa, UA:106, UAS:51*

dölbent: Tülbent. *TUU:334*

döndermek [dündermek]: Döndürmek,
çevirmek UAS:51, UMA:258,
UA:106, SMA:283

döndereç: Sacda pişirilen yufkayı
döndürmeye yarayan tahta ya
da ince demirden yapılmış
fırıncı küreği. DS/2:1582
*Birecik –Urfa

dönüm: Defa, sefer: *Bu dönüm gel.*
DS/2:1586 *Birecik –Urfa

dört gişinin çininde gidesen: Dört kişinin
omzunda gidesin –ölesin-
anlamındaki ilenç. TUU:1281

döş: Göğüs, bağır. DS/2:1589 *Halfeti
–Urfa, UAS:52, UA:106

döşek: Döşek, yatak. SMA:282

döşeme: 1. Serilecek sergi. 2. Urfa’da bir
semt. 3. Hamam takımı,
hamam yaygısı. 4. Avlulu
evlerde yere döşenen sert taş.
UA:107, UAS:52

döşimek: Döşemek. SMA:282

döşirmek: Devşirmek, toplamak.
SMA:283, UAS:52

döt: Dört. SMA:283

dövlet: Zenginlik, servet, devlet. UAS:52,
UMA:258

dövme: Dövülüp kabuğu çıkartılmış
buğday, yarma. DS/2:1570
–Urfa

dövmeç: Peynir, ekmek ve soğanı
doğrayıp yoğurarak yapılan bir
çeşit yemek. DS/2:1593 –Urfa

dubara: Hile, sahtekarlık, aldatma.
UAS:52

duda: Deve. DS/2:1595 –Urfa

dudah: Dudak. UA:107, UAS:52

du’e: Dua. UMA:258

dura: Çatının saçağı. DS/2:1604 *Hilvan –
Urfa

durgın: Durgun. UMA:258

durım: Durum. UMA:258

durnacık: Parmak uzunluğunda yaprakları
olan ve beyaz çiçek açan bir ot.
DS/2:1606 *Halfeti –Urfa

duvah: Duvak. UA:107, UAS:52

duyılmak: Duyulmak. UMA:258

duz [düz]: Tuz. SMA:283, UAS:52,
UMA:258

duzlamak: Tuzlamak. UMA:258

duzlu [duzli]: Tuzlu (bkz. şor, şorlah).
UAS:52, UA:107, SMA:283

dübara: Hile. ŞADS : 181

duble: Double. SMA:283

düdügli: Düdüklü tencere. SMA:283

dügín [digün]: Düğün. UMA:258,
SMA:282-283

dügürcü [dügürçü]: Kız görmeye giden
kimse, görücü. DS/2:1632
–Urfa, UAS:53

düğe: Soy, soyun devamını sağlayan
çocuk. DS/2:1619 –Urfa

düğür: Kalın, pürüzlü. DS/2:1625 –Urfa

düken: Dükkan. SMA:283

dümbek: Dümbelek. UA:107, UAS:53

dümük [dümüg, dümik]: Ukde, içe dert olan şey, endişe. *ŞADS:181 UAS:53, UA:107*

dünegin: Dün. *UAS:53, UA:107,UMA:258*

dünür, düñür: Kız görmeye giden kimse, görücü. *DS/2:1632 –Urfa*

dünye: Dünya. *UMA:258*

dürmük [dürmik]: İçine katık konularak sarılmış yufka ekmeği. *DS/2:1634 –Urfa, UAS:53, UA:107*

dürrek: Yabanî güvercin. *DS/2:1635 –Urfa*

dürü: 1. Gelinlerin damat ve akrabalarına, damatların da gelin ve akrabalarına verdikleri hediyeler. *DS/2:1636 *Halfeti, *Birecik –Urfa* 2. Düğüne çağrılan kimseler. *DS/2:1636 –Urfa*

dürülü: Marul. *DS/2:1637 –Urfa*

düş konak olmak [düş konah olmak]: Oturup misafir olmak. *DS/2:1639 – Urfa, UA:107*

düşünmeğ: Düşünme. *SMA:283*

düzmek: Dizmek. *SMA:283,UAS:53,UA:107, UMA:258*

düzençi: Düzenbaz, hilekâr (bknz. dubara). *UAS:53, UA:107*

düzenme: Dizilme. *UMA:258*

düzetmek: Düzeltmek. *SMA:283*

düzilmek: Dizilmek. *UMA:259*

e'e: (Çocukta) def-i tabii ihtiyacı, kaka. *UA:107,UAS:54*

ebdis [ebdes]: Abdest. *SMA:283*

ebemkuşağı: Kavs-i kuzah (gökkuşağı). *UA:107, UAS:54*

ebetaran: Fesleğen. *UAS:54*

ebra: Dara, saf ağırlık.

ebrim ebrim: Büklüm büklüm. *DS/3:1658 –Urfa*

ecebe: Acaba. *UMA:259*

eceler [ecele]: Acele. *DS/3:1659 *Birecik – Urfa, UMA:259*

ecemi: Acemi. *SMA:283*

eç etmağ: Çocuk dilinde dövmek. *TUU:369*

edden: Bahçelerde su verilen arkın ağız kısmı. *UAS:54*

ede: Büyük kardeş. *DS/3:1663 *Halfeti – Urfa*

edet: Âdet, gelenek. *UMA:259*

edi: Düşman. *ŞADS:181*

edik: 1. Köylü çizmesi. *DS/3:1663 *Halfeti –Urfa* 2. Terlik. *DS/3:1665 –Urfa*

efara: Yontulmuş beyaz taş ufağı. *UAS:54*

efintefin: Darmadağınık, karmakarışık. *DS/3:1669 –Urfa, UA:107*

efismek [evsmek]: Taneli şeyleri kabuğundan ayırmak için

tepside savurmak. *DS/3:1667*
*Siverek–Urfa, *UA:109*,
UAS:61

egmek: Eğmek. *UMA:259*

eglenmek: Eğlenmek. *SMA:283*

egleşmek: Gecikmek, biraz beklemek,
durmak, meşgul olmak.
UAS:54, UA:107

egrice: Elbise ve perde asacak eğri demir.
UA:107

eğyar: Ağyar, başkaları. *UMA:259*

eğış: Ateş küreği. *DS/3:1822 –Urfa*

egrice: Elbise ve perde asmaya yarayan
eğri demir. *UAS:55*

ehil: Olgunlaşmış (insan). *UAS:55*

ehirven: Deri dibagat yeri. *UA:107*,
UAS:55

ehkam: Şaka. *SMA:283*

ehlak: Ahlak. *UMA:259*

ehlula: Ehlullah. *UMA:259*

ehram: Yünden yapılma kadın örtüsü.
UAS:55

ehret: Ahiret. *UMA:259*

ejdeha: Ejderha. *UA:107, UAS:55*

eker [eke, heger]: Eğer. *SMA:283-285*

ekeze [ekkaza]: Baston (bknz. çöğen).
*DS/3:1694 *Birecik –Urfa*,
UAS:55

ékiz: İkiz. *UA:107*

ekke: Bilgiç, yaşımdan çok yaşamış
görünen. *UAS:55*

ekran: Akran. *UMA:259*

eksiketek: Kadın, kız. *UAS:55*

ekşili [eşkili]: Turşu. *DS/3:1699 –Urfa*
UAS:60, UA:109

el wurmamış: El değer değmez. *SMA:283*

elaç: İlâç. *DS/3:1702 *Birecik –Urfa*

elbaşı: Oyunda ilk oynayan (kimse)
DS/3:1703 –Urfa

elcek: İplik bükülen çıkığın el ile tutulan
yeri. *DS/3:1715 –Urfa*

ële [öle, övle]: Öyle. *UAS:55, SMA:283*,
UMA:259-266, SMA:291,
UA:108

elece: Öylece. *UMA:259*

elektıranik: Elektronik. *SMA:283*

elem: Dünya. *ŞADS :181*

elemet: Alâmet. *UMA:259*

elengir: Karışık, dolaşık, zor (argo).
UAS:55

elerlemek: İlerlemek. *UMA:259*

eletmek: İletmek, götürmek. *DS/3:1712*
–Urfa

ëleyse [ëles]: Öyleyse, o hâlde. *SMA:283*

elfettun: Açıkgoz (argo). *UAS:55*

eli: Elli. *SMA:283*

ellah: Allah. *SMA:283*

elleem: Galiba, zannedersem. *UAS:55*

ellek: İki yüzlü. *UAS:55*

elleşmek: Dokunmak. *DS/3:1722*
–*Urfa, UA:108, UAS:56*

ellik: Para birimi. *UAS:56*

elöpen: Kertenkele. *DS/3:1726 *Birecik*
–*Urfa*

em: İlâç, merhem. *DS/3:1729 *Harran*
–*Urfa, UAS:56, UA:108*

ema: Ama. *SMA:283*

emcek: Meme. *DS/3:1730 *Siverek*
–*Urfa*

‘emel: İshal. *UAS:56*

emlek: Süt emen (kuzu, oğlak vb.).
UAS:56, UA:108

‘emmí [‘ammí, emmí, ‘emí, ‘emuca]:
Amca. SMA:283, UMA:255-259, UAS:56

emzik: 1. Sigara ağızlığı 2. Biberon.
UAS:56, UA:108

en ög [en önce]: İlk olarak, önce.
UMA:259, SMA:283

enmek: İnmek. *UMA:259*

endirmek: İndirmek. *UMA:259*

eng [enk]: En. *UAS:57, UA:108*

engin: Alçak, yere yakın. *UAS:57*

‘engüt [engüt]: Kırmızı saçlı insan. *UA:94*
UAS:57

‘enî: Aynı. *UMA:259*

enik (I): Kedi ve köpek yavrusu.
DS/3:1757 –Urfa, UA:108, UAS:57

enik (II): Büyük han ve konak kapılarının
insan girmeye mahsus, yerden

yarım boy yüksek, açılır
kapanır kapıları. *UA:108, UAS:57*

eniş: İniş. *UMA:259*

ennebi: Kahverengi, sarı arası kavuniçi
rengine benzer bir renk.
UAS:57

entar: Zemheri soğuğu. *UAS:57*

epiyi: Epey. *SMA:283*

eprimek: Bozulmak, eskiyip çürümek,
peltelenmek. *DS/3:1763 –Urfa, UAS:57, UMA:259, UA:108*

er: Erken. *UAS:57*

err: Taaccüp edatı. *UA:108, UAS:58*

‘erasa: Buğday pazarı. *ŞADS:181*

erbap: Açık göz, becerikli. *UAS:57*

erenk perenk: Darmadağın. *UA:108*

ergen: Evlenmemiş, bekar. *UAS:57, UA:108*

ergennih: Ergenlik. *UA:108 UAS:58*

erinmek: Üşenmek, tembellik etmek.
DS/3:1770 –Urfa, UAS:58, UA:108

erişe: Erişte. *UMA:259*

erk: Sözü, nazı geçme, etkisi olma, hatırını
kırmama anlamında kullanılır:
Benim erkim ellere geçer de kardeşime geçmez. DS/3:1773
–*Urfa, UAS:58, UA:108*

erkeg şahsi: Erkek kılığı. *UMA:259*

erkek kilit: Çıkıntılı anahtar. *UAS:58, UA:108*

erki [ekî]: Eğer ki. *SMA:283*

erki geçmek: Teklifsiz olmak (birisiyle).

UA:108, UAS:58

erwah: Ruhlar. *SMA:284*

erz: Irz. *UMA:259*

esasan: Esasen. *UMA:259*

eses: Esas. *UMA:259*

esilmek: Eksilmek, azalmak. *DS/3:1782*

–Urfa

esir: Hasır bilezik. *SMA:283*

esker: Asker. *SMA:283*

eskici: Eskici. *UMA:259*

essahiden: Gerçekten. *SMA:284*

esseh: Gerçek, hakikat (Ar. esah). *UAS:58*

estek: Elbise. *DS/3:1787 –Urfa ve çevresi*

ester: Katır (Far.). *UAS:58*

eşayir: Köylü, aşirete mensup. *UAS:59*

éşek: Eşya yığmaya mahsus iskele.

UA:109, UAS:59

eşgarlı su: Kömürden süzdürülmüş su.

*DS/6:4500 *Birecik –Urfa*

éşitmek [eşitmek]: İştirmek. *SMA:284,*

UMA:259

eşiret [eşir]: Aşiret. *SMA:283*

eşk: Aşk. *SMA:283, UMA:259*

eşkere: Apaçık (Far. âşikâre). *UAS:59,*

ŞADS:181, UA:109

erşkın [erşkin]: Asma sürgünü, asma filizi.

UAS:59, UA:94

eşki [eşkı]: Ekşi. *DS/3:1791 *Birecik*

–Urfa, UMA:259, UA:109,

UAS:60

eşki: Bol domatesli yemek. *SMA:284*

eşme: Pamuktan yapılmış sicim, kırınap.

DS/3:1795 –Urfa

erşür: Aşur. *SMA:283*

étmek: 1. İstemek 2. Yapmak. *SMA:284*

etbe: Yardımcı, hizmetçi (erkek). *UAS:60*

etebe: Oda eşiği. (bknz. gidemeç)

UAS:60, TUU:382

etraf: Ahali, tanıdıklar. *SMA:284*

etref: Etraf. *UMA:259*

ettar: Aktar. *UAS:60*

ev çıkımı: Yaz başlangıcı. *DS/3:1802*

–Urfa

evel [ewel]: Evvel. *SMA:284, UMA:259*

evele: Evvelâ. *SMA:284*

evermak: Evlendirmek. *UA:109, UAS:60*

evgin: Aceleci. *DS/3:1803 –Urfa*

evgöre: Herhangi bir kimseye götürülen

yeni ev hediyesi. *DS/3:1806*

–Urfa

evirgen: İşini bilen, tedbirli. *DS/3:1809*

–Urfa, UA:109, UAS:60

evladlıg: Evlatlık. *UMA:259*

evlek: Kolay, basit. *DS/3:1810 –Urfa*

evreç: Sac üzerinde pişirilen yufka

ekmekleri çevirmeye yarayan

uzun ve yassı tahta araç.

DS/3:1809 –Urfa

evsim: Avlanırken, avcılarının hayvanlardan gizlendiği yer, öneze.

DS/3:1815 –Urfa, UA:109

evsin: Avlanırken, avcılarının hayvanlardan gizlendiği yer, öneze.

*DS/3:1815 *Halfeti –Urfa*

evvelce: Eskiden. *UMA:259*

eye: Sahip, müzahir. *UAS:61, UA:109*

eyerlemek: Ayarlamak. *SMA:283*

eyib [eyip]: Ayıp. *UMA:259, SMA:283, ŞADS:181*

eyletmek: Getirmek. *DS/3:1823 –Urfa*

eynen: Aynen, aynı şekilde. *SMA:283*

eynesi açlıh: Aydınlık, ferah (ev). *UAS:61*

eyni [éyni]: Aynı. *SMA:283-284*

eynim: Aynen. *UAS:61*

eyvan: Avlulu evlerde iki çardak veya oda arasında oturmaya mahsus, üstü kapalı yazlık. *UAS:61*

eyyan: Açık, belli. *SMA:283*

eyyi [eyi]: İyi. *UA:109, UAS:61, UMA:259*

ezap: Azap. *UAS:61*

ezen: Ezan. *SMA:284*

ezezi: Bir üzüm çeşidi. *UAS:61*

ezilmek: Su içinde dağılmak. *UMA:259*

ezvay: Kalaycı çamuru ile birlikte yaralar için kullanılan bir ilaç. *UAS:62*

ezvehli: Yorucu, cefalı, eziyetli. *UAS:62*

faḥat [faḥet, feḫat, feḫet]: Fakat.

UMA:259, SMA:284

fak: Kapan, tuzak. *UAS:63, UA:109*

fakılte: Fakülte. *UMA:259*

familiye: Aile, soy. *UMA:259*

fanilya: Fanila. *UMA:259*

fara: Fare. *SMA:284*

farş olmaḥ: Suçu açığa çıkarak rezil olmak. Farsçadaki “faş” sözcüğünden gelir. *TUU:387, ŞADS:181*

farşı malamat olmaḥ: Sırrı ortaya çıkarak herkese rezil olmak. *TUU:387*

fasülya: Fasulye. *UMA:259*

fatha: Fâtiha. *SMA:284*

fayiz: Faiz. *UMA:259*

fe^eel: Erkek işçi. (bknz. emele)*UAS:63*

fek: Kuş kanadının büyük kalemli. *DS/3:1840 –Urfa*

feketimki: Gelgelelim ki. *UAS:63*

feḫir: Fakir. *UMA:259, SMA:284*

felḫan: Taşsız, kumsuz toprak. *UMA:259, UAS:63*

felḫanlıḥ: Toz toprak. *UMA:259*

fenikmek: Bunalmak, yarı baygınlık geçirmek, sıkıntı basmak. *DS/3:1844 *Siverek –Urfa*

fennos [fanıs]: Gemici feneri. *DS/3:1844*

**Birecik–Urfa, UAS:63,*

UA:109

ferfilemek [ferfirlemek]: Çocuk sesi
kesilinceye kadar bağlamak.
DS/3:1845 –Urfa, UA:109

ferik: Kümes hayvanlarının civcivlikten
çıkışmış yavruları, piliç.
DS/3:1846 –Urfa, UA:109,
UAS:63

ferk: Fark. *UMA:259*

fermana: Entarinin üzerine giyilen aba
şeklinde kolsuz kadın giysisi.
UAS:63

feşelleh: Meyvesi yenilen bir çiçek çeşidi.
UAS:64

fetir [fettir]: Sacda pişirilen mayasız
yufka ekmeği. *DS/3:1848*
–Urfa, UAS:64

fetir: İyi yetişmemiş, mayası gelmemiş
ham (üzüm). *UAS:64, UA:109*

fetlemek: Atılmış pamukları bir çöpe
takarak yuvarlamak.
DS/3:1849 –Urfa, UA:109
UAS:64

fezle: Fazla. *SMA:284*

fidık: Fidan. *DS/3: 1850 *Halfeti –Urfa*

fındığı kırısan: Sönmüş kireci andıran
mantar ilacı. *UAS:64*

fındıh: Fındık. *SMA:284*

firanca: Francala ekmek. *SMA:284*

firdolayı: Çepeçevre. *UAS:64*

fırfır: Fırıldak. *UA:109, UAS:64*

fırınçı: Fırıncı. *UMA:259*

fırtana: Fırtına. *UA:109, UAS:64*

fıs: İçi boş, kof. *DS/3:1858 –Urfa, UAS:64*

fıstıh: Fıstık. *SMA:284, UMA:259*

fış: İçi boş ya da çürük fındık, fıstık, ceviz,
badem gibi yemişler.
*DS/3:1859 *Birecik –Urfa*

fışkı: Yaş gübre. *UA:109, UAS:64*

fıta: Peştemal. *UA:109, UMA:259, UAS:64*

fızıl: Fitneci (adam). *UAS:64, UA:109*

fillez: Müflis, iflas etmiş. *ŞADS:181*
UAS:64

finger: Fol yumurtası. *DS/3:1866 –Urfa*

finnik: Kısa boylu (kimse). *DS/3:1868*
–Urfa

firengi: Kilit. *UAS:64*

firenk [fireng]: Domates. *DS/3:1868*
**Birecik –Urfa, UMA:259,*
ŞADS:181, UA:110, UAS:65

firenksuyu: Salça. *UAS:65*

firez: 1. Biçilmiş hububat tarlası.
2. Ağaç ve çiçek sürgünleri. *UAS:65,*
UA:110

firik (I): 1. Olgunlaşmaya başlayan tahıl.

DS/3:1869 –Urfa 2. Çerez
olarak yenen tahıl kavurgası.
DS/3:1870 –Urfa, UAS:65
UA:110

firik (II): Turfanda. *DS/3:1870 –Urfa*
UAS:65, UA:110

firkete: Çengelli iğne. *UAS:65*

fiske: İdare lambası, kandil. *DS/3:1872*
–Urfa

fişne: Vişne. *UA:110, UAS:65*

fit: Koğu. *UA:110*

fit vermek: Koğulamak, tahrik etmek.
UAS:65, UA:110

fitle: Parça. *DS/3:1874 –Urfa*

fiyet: Fiyat. *UMA:260*

gah: 1. Eşya veya bir yerin kenarı.
2. Bazen (Far. geh). *UAS:65*

gavır: Gavur, kâfir. *UMA:260*

ğazte [ğeste]: Gazete. *UMA:260, SMA:284*

gazvel: Hardal otu. *DS/3:1955 *Birecik*
–Urfa

gazzık: Kazan. *DS/3:1955 –Urfa*

gebeş: Kısa boylu, şişman, göbekli.
DS/3:2122 –Urfa

gebre: Hayvana kaşağı çalındıktan sonra
sürülen sert bez. *UA:110,*
UAS:65

gece kabarı: Uçukluk. *UA:110*

geçi: Gerçi. *SMA:284*

gêçi: Keçi. *UA:110, UAS:66, UMA:260*

geçirgen: Bilet. *DS/3:1960 –Urfa*

gelberi: Tırmık. *DS/3:1972 –Urfa*
UAS:67, UA:110

geliç: Ayrık otu cinsinden, zehirli, kökü
derinlere kadar giden boğumlu
bir çeşit ot. *DS/3:1977 –Urfa*

gelin bacé [gelin bacı]: Amca veya dayı
karısına hitap şekli. *UAS:67,*
UA:110

gelinboğan: 1. Hayvanların mafsallarında
bulunan yuvarlak ve kaygan
kıkırdak. 2. Bir çeşit üzüm.
UAS:67

gelingöre: Geline götürülen hediye.
DS/3:1980 –Urfa

gelinlîh: Gelinlik. *SMA:284*

gem: Düven. *DS/3:1985 –Urfa, UAS:67*

gemik: Kemik. *UA:110, UAS:67*

gemirmek: Kemirmek. *UA:110, UAS:67*

gemirtik: Kulağın kıkırdak kısmı, kulak
kepçesi. *DS/3:1987 –Urfa*

gen: Geniş. *DS/3:1989 –Urfa*

gendi [geni, genni]: Kendi. *UA:110,*
UAS:67, SMA:284, UMA:260

gene: Yine. *SMA:284, UAS:67*

gene: Hayvanların kanını emen, tahta
kurusundan büyük bir böcek.
UA:110, UAS:67

genelek: Gelenek. *SMA:284*

ġenimet: Ganimet. *SMA:284*

genler: Kendileri. *SMA:284, UMA:260*

gerdanlıġ: Gerdanlık. *UAS:68*

gerib: Garip. *UMA:260*

geriz: Çeşme. *DS/3:2003 *Birecik*
–Urfa

germeç: Çamaşır ipi. *DS/3:2004*
–Urfa, UAS:68, UA:110

gerneşmek: Gerinmek. *UAS:68*

ges: Çamaşır. *UA:110, UMA:260, UAS:68*

ges yıkamak: Çamaşır yıkamak.
DS/3:2007 –Urfa

gespetmek: Gasbetmek, el koymak.
SMA:284

getmek: Gitmek. *SMA:284, UAS:68,*
UA:111, UMA:260

gettirmek: Getirmek. *UMA:260*

gever: Bahçe ve tarla sulamak için açılan
ince su yolu, ark. *DS/3:2009*
–Urfa

gevvat [gavvat, gevad]: Pezevenk (Ar.
kavvâd). *UAS:65, UMA:260*
ŞADS:181

ġeymek: Giymek. *UMA:260*

ġeyib: Kayıp. *UMA:260*

ġezeb: Gazap. *UMA:260*

gezeġen [gezegen]: Çok gezen (kimse).
DS/3:2019 –Urfa, UA:111,
UAS:68

gezenek: Taraça. *UA:111, UAS:68*

gezengevi: Kudret helvası. Bazı ağaçların
üzerinde oluşan bal gibi bir
madde. *UAS:68*

gezgele: Taş, toprak, kum taşımaya
yarayan sedye şeklinde bir
çeşit araç, teskere. *DS/3:1960*
–Urfa

gezi: İpek ve iplikle karışık harelî kumaş.
UA:111, UAS:68

ġijjik: Darmadaġın, taranmamış (saç).
UAS:69, UA:111

gır: Türkü. *DS/3:2051 –Urfa*

ġırım beş: Yirmi beş. *UMA:260*

ġírmí [igirmi]: Yirmi. *UMA:260,*
SMA:284, UA:115, UAS:86

ġírmíncí: Yirminci. *SMA:284*

ġíşí: Kişi. *UMA:260*

gidemeç [gedemeç, giremeç]: Eşik. (Kab
veya çardak girişinde esas
zeminden 15 - 20 cm aşağıda
kalan bölüm.) *DS/3:2074*
–Urfa, UAS:66, UA:110,
TUU:407,

gidermaġ: Gidermek. *UMA:260*

gidişmek: Kaşınmak. *UA:111, UAS:68*

gil: Aile, familya eki. *UA:111, UAS:69*

gilgil: Bir çeşit mısır. *UA:111, UAS:69*

gip: Büsbütün. *UA:111*

girani: Davul zurna eşliğinde oynanan bir tür halk oyunu. Anadolu'nun birçok yerinde oynanan "ağırlama"nın Urfa'daki biçimidir. *TUU:413*

giremice gitmek: Gezmeye gitmek, sokağa çıkmak. *DS/3:2081*
**Halfeti –Urfa*

gişi: Koca, eş. *UAS:69, UA:111*

giyecah: Giyecek. *UMA:260*

gizik: Arı iğnesi. *DS/3:2087 –Urfa, UAS:69*

göbelek: Yenilen bir çeşit mantar. *DS/3:2115 *Birecik, *Halfeti –Urfa, UAS:69, UA:111*

gögermek: 1.Yeşilenmek, yeşermek.
2. Küflenmek. *UAS:69, UA:111, SMA:284*

gökmesili: Bir çeşit incir. *DS/3:2138*
**Halfeti –Urfa*

gömmağ: Gömmek. *UMA:260*

gön: Kösele, deri. *UA:111, UAS:70, ŞADS:181*

göncük: Giyim eşyalarındaki cep. *DS/3:2052 –Urfa*

göresi gelmek: Özlemek. (bkz. öksemek). *UA:111*

görücü: Görücü. *UMA:260, SMA:284*

görükmak [görünmak, gözükmak]:
Görünmek. *UMA:260*

görmezden: Görmeden önce. *UMA:260*

görsetmah [görstedmah, gösterdmah]:
Göstermek. *SMA:284, UMA:260, SMA:284*

görüm: Kocanın kız kardeşi, görümce.
*DS/3:2163 *Halfeti –Urfa, UAS:70*

göttürmek: Götmek. *UMA:260*

göttürilmek [götrilmek]: Götürülmek.
SMA:284

götüre: Götürü, toptan. (bkz. kabala).
UAS:70, UA:111

götürge: Manivela (kaldıraç). *UA:111, UAS:70*

göwerçin: Güvercin. *SMA:284*

göydek: Güllaç. *DS/3:2171 –Urfa*

göyín [göyün, göyil]: Gönül. *UMA:260, ŞADS:181, UAS:70*

göz: 1. Gözenek. 2. Kaynak. *SMA:285*

göz kulağ olmak: İtina ve ihtimam göstermek araştırıp soruşturmak. *UA:111, UAS:71*

göz sahlama: Bir tür oyun. *SMA:284*

gözemek: Dokumanın, giyecek bir eşyanın yırtık ve söküğünü tamir etmek. *UA:111, UAS:70*

gözel [gözzel]: Güzel. *UA:111, UMA:260, UAS:71*

gözelliğ: Güzellik.

gözlek: Gözetleme yeri. *DS/3:2182 –Urfa*

gözleme: Ekmek kadayıfı. *UA:112, UAS:71*

gözü yassı [gözi yassı]: Miskin (kimse). *DS/3:2184 –Urfa, UAS:71, UA:111*

gul-ı kinnî: Beylerin hanımlarına hitabı. *SMA:285*

gurk: Kuluçka. *DS/3:2199 –Urfa ve çevresi*

gülgülü [gülgili]: Pembe üzüm. *DS/3:2219 –Urfa, UAS:71, UA:112*

gülînc: Gülünç. *UMA:260*

gülle: Bilye, misket. *UAS:71*

gülük: Güllük. *SMA:285*

gümen: Zan, tahmin, şüphe (Far.gümân). *UAS:71, UA:112*

gümgüm: Silindir şeklinde kahve kaynatmaya mahsus büyük cezve. *UAS:72*

gümmük [gümmik]: Yumruk. (bkz. zımsızırık). *DS/3:2194 –Urfa, UA:112, UAS:72*

gümp: Yumruk. *DS/3:2194 –Urfa*

gümrük: Gümrük. *UMA:260*

gündüz: Gündüz. *UMA:260*

günlük: Günlük. *UMA:260*

güzellik [gözelliğ]: Şark çıbanı. *DS/3:2243 –Urfa, UA:111, UAS:71*

güzlek: Sonbahar yağmuru. *DS/3:2244 *Birecik –Urfa*

hachacık [heçecik]: Kırlangıç. *DS/3:2248 *Siverek –Urfa, SMA:285*

haclegleg: Leylek. *UAS:73*

haffaş: Yarasa. *UMA:260*

hafiflamağ: Hafiflemek. *SMA:285*

hafli: Havflı, korkak. *SMA:285*

hağ: El, yabancı. (bkz. kerip, yad) *ŞADS:181, UMA:26, UA:113, UAS:73*

hal: Ben, leke (bkz. benek). *UAS:73*

halahala'hey: Mani ve türkülerin sonunda topluca söylenen nakarat. *UAS:74, UA:112*

halal: Helal. *UMA:260*

halbır [harbıl]: Kalbur. *UA:113, UAS:74, SMA:285, ŞADS:181*

haley [hale]: Hâlâ. *DS/3:2259 *Birecik –Urfa, SMA:285*

hali: Halı. *SMA:285*

halik: Hınzır otu. *DS/3:2261 *Birecik –Urfa*

halka: Halka, daire. *UMA:260*

halla halla: Allah Allah. *SMA:285,*
UMA:260

halo: Dayı. *SMA:285*

halta: Teyze. *SMA:285*

hama: Hemen. *SMA:285*

hamampuç: Küçük toprak kümeleri.
UAS:74

hamaylı: 1. Muska. 2. Boyna asılan ziynet
eşyası. *UA:112, UAS:74*

hambal [hemal]: Hamal. *UMA:260,*
SMA:285

hamballıg: Hamallık. *UMA:260*

hamır: Hamur. *SMA:285*

hamirtlek: Kıkırdak. *DS/3:2362 –Urfa*

haml: Doğum. *UMA:260*

hammadda: Ham madde. *UMA:260*

hampa: Toptancı. *DS/3:2268 –Urfa*

hampara: Yontulmamış büyük taş.
UAS:74, UA:113

hampo: Ahmak. *UA:113, UAS:74*

hana: Hâne, ev. *UMA:260, UAS:74*

handek [hendek]: Hendek. *UMA:260,*
UA:113

hanek: 1. Söz, lakırdı: *Sana bir hanekim*
var. *DS/3:2272 *Birecik –Urfa*
2. Şaka, alay. *DS/3:2272 –Urfa*

hanek etmek: Konuşmak, şakalaşmak.
*DS/3:2272 *Birecik –Urfa*

hankı [hanki]: Hangi. *UMA:260, UAS:74,*
UA:112

hapan: Aç. *ŞADS:181, UAS:74*

hapenk: Eski evlerde pencerelerin
üstündeki dolap. *DS/3:2279*
–Urfa

haphap [haphap]: Takunya, nalın.
UA:113, ŞADS:181, UMA:260
UAS:75

har: Gül dikenî. *UAS:75*

haraf: Hayvanla çekilen su dolabı ve
suyun döküldüğü havuz.
*DS/3:2282 *Birecik –Urfa*

haral: Büyük ve geniş çuval. *UA:113,*
UAS:75

haram olmak: Hiç olmak, boşa gitmek.
SMA:285

hardel: Marul (bkz. has). *UMA:261*

harhar: Sesli ve sürekli. *SMA:285*

harhut: Laçka, bozuk (makine v.s.)
UAS:75

harın: Çok yem yemekten azgınlaşmış at.
UA:112, UAS:75

harmonato: Karbonat. *UMA:261, UAS:75*

harran gürra: Gürültü, patırtı. *UA:113*

hartel: Temel üzerine konulan bağlama
beton. *UAS:75*

hartlap [hartlap]: Ak gürgene
benzer meşe ağacı. *DS/3:2296*
–Urfa, UA:113

has: Marul. *UA:113, UMA:261, UAS:75*

ḥası potin: Boğazlı ayakkabı. SMA:285

ḥāsır: Hazır. SMA:285

ḥasıtlıḥ: Kıskançlık. UMA:261

haspir [hespir]: Yemeklerde kullanılan ve safrana benzeyen bir otun çiçeği. DS/3:2300 –Urfa, UAS:79

ḥaşa: Büyük çuval. UAS:75

ḥaşlamak [ḥarçlamak]: Harcamak (para). UAS:76, UMA:261

ḥaşlimak: Haşlamak. SMA:285

ḥatın: Hatun, hanım. UA:113, UAS:76

ḥatıra gitmek: Taziye sonrası tekrar ziyaret etmek. SMA:285

hatire [hatra]: Kez, sefer anlamında kullanılır: *Bu hatire sen gel yanıma.* DS/3:2306 *Birecik –Urfa, UAS:80

hatunparmağı: Uzun, beyaz bir çeşit üzüm. DS/3:2307 *Siverek –Urfa

ḥav [hav] : Kumaşın veya halının ince tüyü. UAS:76, UA:113

havala: Etrafı açık. UAS:76

havar: İmdat, feryat, el’aman! UA:112, UAS:76

havara [hevara]: Yumuşak, beyaz, tebeşirimsi bir çeşit yapı taşı. DS/3:2309 –Urfa, UA:113, UAS:80

havayı: Uçurtma. DS/3:2309 *Siverek –Urfa

havayı: Havai fişek, maytap. UAS:76, UA:112

ḥavız: Havuz. UMA:261

ḥavla [hevla]: Helva. SMA:285, UAS:80

ḥavlanmak: Göyünmek. UA:113, UAS:76

ḥavlı [ḥavlu, ḥawlu]: Avlu. SMA:285

havrız [havrüz]: Oturak, lazımlık. DS/3:2312 –Urfa, UAS:76

havuç: Avlu, bahçe. DS/3:2311 *Siverek –Urfa

havur: Ateş, kızgınlık. ŞADS:181

havurlanmak: Yara cerahetlenmek, şişmek, azmak. DS/3:2308 –Urfa

havurman: Kurumuş nar tanesi. DS/3:2313 *Birecik –Urfa

ḥavut [hemut]: Devenin üstüne yerleştirilen tahtadan eyer. UAS:76, UA:113, ŞADS:181

ḥaya: Haya, utanma. SMA:285

hayat [heyat]: Avlu. DS/3:2315 *Birecik –Urfa, UAS:76, UA:113, UMA:261, ŞADS:182

ḥayathı: Avlulu. UMA:261

hayho: Bıkkınlık ifade eden bir ünlem: *Hayho! Bı keder de olmaz, bi adamın üzerine bı keder gelinmez ki.* TUU:430

hayım tayım: Durup dururken, birdenbire, apansızın. DS/3:2317 –Urfa

hayır: İncir. DS/3:2317 *Birecik –Urfa

haytalya: Su muhallebisi. UAS:77, UA:112

ḥayva: Ayva. *UA:113, UAS:77*

ḥazırlıḥ: Hazırlık. *SMA:285*

hazna: Hamanın su deposu. *UAS:77*

hazvel [ḥezvel]: Kömür tozu kırıntısı.

DS/3:2314 –Urfa, UA:114,

UAS:80

he [hı]: Evet anlamında gerçekleştirme edatı

olup soruların olumlu olduğunu

belirtir. *DS/3:2323 *Birecik*

–Urfa, UAS:77, UA:112,

SMA:285, UMA:261, UAS:80

ḥebbe: Tane. *SMA:285, UMA:261*

ḥebeni: Testi. *DS/3:2246 –Urfa*

ḥeber: Haber. *UMA:261*

ḥebil: Boş, lüzumsuz iş. *ŞADS:181*

ḥeci: Hacı. *SMA:285*

ḥeç: Hiç. *UMA:261*

ḥedik: Haşlanmış buğday, bulgur, mısır,

nohut vb. şeyler. *DS/3:2327*

–Urfa, UAS:77

ḥedise: Hadise, olay. *SMA:285*

ḥedye: Hediye. *UMA:261*

ḥefif: Hafif. *UMA:261*

ḥefte: Hafta. *SMA:285*

ḥegden: Tabakhanede deriyi kireçleme
veya boyamaya mahsus küçük
havuz. *UAS:77*

hek: Meyve ya da sebze taşımaya yarayan

büyük sepet, küfe. *DS/3:2329*

**Siverek –Urfa*

ḥekâmlıḥ: Şaka. *SMA:285*

ḥekâret: Hakaret. *SMA:285*

ḥeket: Masal, hikaye. *ŞADS :181, UAS:78*

ḥekîketen: Hakikaten. *UMA:261*

ḥekîki: Hakiki. *UMA:261*

ḥekke: Küçük bahçe çapası. *UAS:78*

ḥel: Hâl. *SMA:285*

ḥel'at: Düğünde gelinin akrabalarına
damat evinin verdiği hediye.
UMA:261

ḥele mele: Şöyle böyle. *DS/3:2331*
–Urfa

ḥelfe: Kalfa. *UMA:261, UAS:78*

ḥelim [henin]: Yumuşak huylu (insan).
UAS:78

ḥelḳ: Halk. *SMA:285*

ḥelke: Kova. *SMA:285*

ḥellave: Kalitesi düşük bir kumaş çeşidi.
UAS:78

ḥelvaçı: Helvacı. *UMA:261*

ḥema [hama, hîma]: Ama. *SMA:285-*
286

ḥemile: Hamile. *SMA:285*

ḥenek [ḥenek]: Şaka, alay. *DS/3:2272*
–Urfa, UAS:78, SMA:285,
UA:113

henek etmek: Şaka yapmak, alay etmek.

*DS/3:2339 *Siverek –Urfa*

hepís: Hapis. *UMA:261*

hepşirmek: Aksırmak. *UA:113, UAS:78*

hêr: Hayır. *UMA:261, ŞADS:182*

herefene: Ortaklık, masrafları paylaşmak.
UAS:78

heremiz: Her birimiz. *SMA:286,UMA:261*

heresí: Her biri. *UMA:261*

hereze: 1. Taştan oyulma kuyu bileziği.
2. Koyunların iç kısımlarında
bulunan öd. *UAS:78, UA:114*

herhel [herhalden]: Herhalde. *SMA:286*

herif: Erkek, koca, eş. *UAS:79, SMA:286,
UMA:261*

herkez: Herkes. *SMA:286*

herp: Harp, savaş. *SMA:286*

herse keşkek: Döğme ve et ile pişirilen
yemek, keşkek. *SMA:286*

hesit: Haset eden, kıskanan. *UAS:79*

hesret: Hasret. *SMA:286*

hesretlik: Özlem. *SMA:286*

heste [haste]: Hasta. *SMA:286, UMA:261*

hestelîh [hestelîg]: Hastalık. *SMA:286,
UMA:261*

hêşa: Haşa. *SMA:286*

heşeş: Başiboş (insan). *UA:113, UAS:79*

heşk: Çadır perdesi. *UAS:79*

heşşe: Haşa. *UAS:79*

heşşeş: Sarhoş, başiboş. *ŞADS:182*

hêt: İnce ve sağlam urgan. *ŞADS:182,
UAS:79*

heşa: Hata. *SMA:286*

hetani: Hatta ne. *SMA:286*

hetem: Bir yüzük çeşidi. *UAS:79*

hetîr: Hatır. *UMA:261, UAS:79, UA:114,
ŞADS:182*

hetırına gelmek: Hatırlamak. *SMA:286*

hêti kesilmağ: Korkmak. *TUU:480*

hetîrlî: İtibarlı, hatırlı. *UA:114, UAS:80*

hette: Hatta. *UMA:261*

heva: Hava. *UMA:261*

hevçîk: Küçük havuz. *UMA:261*

heyf: Öç, ceza. *SMA:286, UMA:261*

heyret: Hayret. *UMA:261*

heze: Yeni, biraz önce, şimdi. *UAS:80,
ŞADS:182, UA:112*

hezim: Henüz. *DS/3:2355 –Urfa*

heziran: Kamıştan yapılma baston. *UAS:80*

hı’: Hayır. *UA:112*

hîlf: İnce ağaç dalları. *UAS:80*

hîllesi: Beceriksiz, zavallı (argo). *UAS:80*

hîllo tırşîk: Ekşili, sulu yemek. *SMA:286*

hîllorik [hîllhrik]: Bir tür köfte. *SMA:286*

hîlt: Kışın el ve ayak parmaklarının
soğuktan kızararak şişmiş
durumu. *DS/3:2360–Urfa,
UAS:80*

hîltan: Rutubetli yerlerde yetişen bir çeşit
ot. *UAS:81*

hımbıl: Beceriksiz. *UA:114, UAS:81*

hımbım: Burundan konuşma. *UA:114, UAS:81*

hımlık: Rehavet. *UAS:81*

hımsımak: Bayatlamak, ekşimek, kokmak (yemek için). *DS/3:2362 –Urfa, UAS:81*

hınam: Kemik veremi. *DS/3:2362 –Urfa*

hıra (I): 1. Cılız, çelimsiz, sıska: *Bu çocuk hıra.* *DS/3:2367–Urfa*
2. Küçük (çocuk için): *Ali Ağa'nın hıra oğlu.* *DS/3:2367 –Urfa, UAS:81, UA:114*

hıra (II): Hatmi çiçeği. *DS/3:2368 –Urfa, UAS:81, UA:114*

hırçık [hırçık]: Eski, lime lime, yamalı (eşya için). *DS/3:2369 –Urfa, UAS:81, ŞADS:182*

hırfiri olmak: Bunamak. *SMA:286*

hırgür: Gürültü, patırtı, geçimsizlik. *UA:114, UAS:82*

hırğa: Hırka. *UA:114, UAS:81*

hırhana: Kalabalık aile. *ŞADS:182, UAS:81*

hırheşek: Sayılmaya değer olmayan, alınmaya değmeyen önemsiz şeyler. *TUU:484*

hırhır [hırhır]: El ile çekilen küçük araba. *DS/3:2369 –Urfa, UAS:81, UA:114*

hırhız: Hırsız. *SMA:286, UAS:81, ŞADS:182, UA:114, UMA:261*

hırif [hırif]: İhtiyar. *DS/3:2370 *Birecik –Urfa, UAS:82, UA:114*

hırlı hırçıklı: Üstü başı eski ve yırtık. *UMA:261*

hırnık: Burundan konuşan (kimse). *DS/3:2371 –Urfa*

hırpo: Saf, enayi. *SMA:286, UAS:82, ŞADS:182*

hırt: Oyun bozan, kaypak insan (argo). *UAS:82*

hırtlek: Gırtlak, boğaz. *ŞADS:182, UAS:82*

hış: Boş, fos, içi çürük. *DS/3:2375 –Urfa*

hış olmağ: 1. Çok yorulmak, bitkin hale gelmek. 2. Hayal kırıklığına uğramak, ümitleri suya düşmek. *TUU:488*

hışhış: Bir çeşit çocuk oyuncacı. *UAS:82*

hışır [hışr, hışır]: Kadınların kullandıkları mücevher. *DS/3:2377 –Urfa, UAS:82, UA:114, UMA:261*

hışva: Açılmış pamuk kozası. *DS/3:2380 –Urfa*

hıta [hıttı]: İnce, uzun ve üzerinde uzunlamasına çizgiler olan açık yeşil renkte bir çeşit hıyar, acur. *DS/3:2380 *Birecik –Urfa, UAS:82, ŞADS:182, UA:114*

hıvarda: Hovarda. *SMA:286*

hızma: Burunun bir tarafını delmek veya burun delikleri arasına

sıkıştırmak suretiyle takılan süs
eşyası. *UA:114, UAS:82*

hızmalı köpri: Urfa'da Karakoyun suyu
üzerinde bir köprü. *UA:114*

hızmeker: Hizmetçi. *UAS:83*

hızmet: Hizmet. *UMA:261*

hızur: Huzur. *SMA:286*

hikeye: Hikâye. *UMA:261*

hilafet: Yalan, aldatma. *SMA:286*

hiliklemek: Ata binerek sürmeye
çalışmak. *DS/3:2384 –Urfa*

hille: Kenarları leğen kadar yüksek kazan.
DS/3:2384 –Urfa

hille: Hile. *UA:113*

hillik: Çok eski giyim eşyası. *DS/3:2385*
**Halfeti –Urfa*

hilliklemek: Çabalamak. *DS/3:2385 –Urfa*

him: Temel: *Bu evin himi çürüktür.*
*DS/3:2385 *Halfeti, *Birecik*
–Urfa, UAS:83, ŞADS:182,
UA:112

hinç: Zamk. *DS/3:2386 –Urfa*

hindi: Şimdi. *UAS:83, UA:112*

hingir mingir: Gülüp oynama hâli.
UA:113

hirçik [hırçık]: Yırtık pırtık, eski.
DS/3:2388 –Urfa

hirnik [hırnik]: Burnunun ucunda şark
çıbanı çıkmış kimse. *UAS:82,*
UA:114

hisab: Hesap. *UMA:261*

hişte: Elbisede kol altına konulan üçgen
biçimindeki parça. *DS/3:2389*
–Urfa

holaz: Armağan. *DS/3:2396 –Urfa*

hopan: Az üzümlü bağ. *DS/3:2405*
–Urfa

hor görünmek: Hor görülmek. *SMA:286*

hor: Bilye veya taşla oynanan bir oyun.
UMA:261

horız [horuz]: Horoz. *UA:115, UAS:83,*
UMA:261

horozkarası: Sivri ve uzun bir çeşit üzüm.
DS/3:2412 –Urfa

horrak: Kumaş yanığı kokusu: *Çocuklar*
horrak kokuyor etrafınıza
*bakın. DS/3:2412 *Birecik*
–Urfa

horum: Tahılın sapıyla birlikte deste
yapılması. *UAS:84*

hoir: Ağaçta kendiliğinden kuruyan incir.
*DS/3:2422 *Birecik –Urfa*

hoilu: Sofa, koridor: *Aliler hoiluda*
oturuyorlar. DS/3:2422
**Birecik –Urfa*

hoirat: Bir çeşit ezgi, türkü. *DS/3:2423*
–Urfa, TUU:493, UAS:84,
UA:115

höcre: Hücre, oda. *SMA:286*

höllük [höllik]: Kundak çocuklarının
altına konulan elenmiş ince

toprak. *DS/3:2430 –Urfa*,
ŞADS:182

hörege: Çocuk muşambası. *DS/3:2434*
–Urfa

hövf: Korku. *ŞADS:182*

hulh: Neşe, moral, bir işi yapabilme isteği,
bir iş için gösterilmesi gereken
sabır. Sözcük, Arapça “hulk:
ahlâk” kökenli olduğu halde
Urfa’da asıl anlamıyla
kullanılmaz. *TUU:494*,
ŞADS:182, UAS:84, UA:115

hullorik: Yuvarlak. *SMA:286*

humusu: Bir üzüm çeşidi. *UAS:84*

hunu: Kızarmış, kan rengi. *UAS:84*

hurç: Büyük heybe. *UA:115, UAS:84*

hurdahaş: Kırık dökük, paramparça (Far.)
UAS:85

hurık: Küçük taneli pirinç. *SMA:286*

hurnuf: Halk hekimliğinde kullanılan bir
bitki. İshal ilacı olarak
kullanılır. *UAS:85*

hurp: Darbe. Topaç oyununda topaçların
birbirine vurulması şeklinde
oyunması. *UAS:85*

husumeli: Husumetli. *SMA:286*

husyet: Hususiyet, özellik. *UMA:261*

huva: Avanta, haraç, bedavadan gelen.
UAS:85, ŞADS:182

huylanmak: Sinirlenmek, aşırı derecede
hiddetlenmek. *UAS:85*,
UA:115

hükim: Hüküm. *UMA:261*

**hükmat [hükumat, hükmet, hökmet,
hökümet]:** Hükümet. *SMA:286, UMA:261*

hülhülü: Kuruntulu. *DS/3:2449 –Urfa*

hüsmak: Susmak. *UA:112*

hüşre: Hücre. *SMA:286*

hüyük: Toprak yığını, tepecik. *DS/3:2440*
**Birecik –Urfa*

ihıyar: İhtiyar. *UMA:261*

ılgıt ılgıt: Yavaş yavaş, hafif hafif (esen
rüzgâr, akan su vb. şeyler için).
DS/4:2470 –Urfa, UA:115

ılığ: Ilık. *UMA:261*

ılınçak [ilinçah]: Küçük çocuk salıncağı.
DS/4:2472 –Urfa, UAS:87

ıllıh: Can, ruh. *UAS:85, UA:115*

ıllık: Güç, kuvvet. *DS/4:2471 –Urfa*

ımmı: Hala. *SMA:286*

ındı: Şimdi (bkz. hindi). *UMA:261*

ısot: Biber. *DS/4:2494 –Urfa*

ızar: Patiska. *UAS:89*

ızgara: Izgara. *UMA:261*

iban: Yılan kokusu. *DS/4:2501 –Urfa*

ibar: Yılan kokusu. *DS/4:2501 –Urfa*

ibcek: Bölüşülebilen bir şeyi almak için
çekilen kur’a. *DS/4:2501*
–Urfa

ibitmek: Islatmak. *DS/4:2504 –Urfa*

ibobop [ibibik]: Çavuşkuşu. *DS/4:2501*
–Urfa, UA:115

ibrıh [ibrık]: İbrik. *SMA:286*

icar: Kira. *UAS:86*

icbar : Zorlama. *UAS:86*

iclal: Büyüklük. *UMA:262*

icran: Cerahat, irin. *UAS:86*

içlik: Yelek. *DS/4:2508 –Urfa*

idara: İdare. *UMA:262*

ifah [ufah]: Ufak. *UMA:269, UA:115, UAS:86, UMA:262*

igal: Baştaki örtüyü tutmaya mahsus (erkekler için) ipek bağı. *UAS:86*

igit: Yiğit. *ŞADS:182, UAS:86, UA:115, UMA:262*

ihtibar: İtibar. *UMA:262*

ihtikat: İtikat. *UMA:262*

ihtiraz: İtiraz. *UMA:262*

ihvan: Dost, arkadaş (Ar.). *UAS:87*

iki canlı: Hamile, gebe. *UA:115, UAS:87*

ikircin: Tereddüt. *UA:115, UAS:87*

ikki: İki. *UMA:262*

ilac: İlaç. *UMA:262*

ilan: Yılan. *UAS:87, UA:115, UMA:262*

ilangeç: Yengeç. *UA:115, UAS:87*

ilinti: Terzilerin prova için muvakkat dikişleri. *UAS:87*

ilişmek: Dokunmak. *UA:115, UAS:87*

ilişir: Evvelki yıl. *DS/4:2528 –Urfa*

ilkîn: İlk olarak, önce. *UMA:262*

illehim [ille, ilam, illem, elahim]: İllaki, mutlaka. *TUU:502, SMA:283, UMA:262, SMA:286*

ilmer: Cam gibi düz ve parlak yüzülü. *DS/4:2534 –Urfa*

imtizaç: Uygun, uyuşma, kaynaşma (Ar.). *UAS:87*

ince ağrı [ince ağrı]: Verem. *DS/4:2538 –Urfa, SMA:286*

incirbiş: İncir mevsiminde çıkan, öten bir çeşit böcek. *DS/4:2540 *Halfeti –Urfa*

incitmek: Rahatsız etmek. *SMA:286*

indekçi: Düğün çağırıcısı. *DS/4:2540 –Urfa, UAS:87*

indeklemek: Elçi göndermek. *UAS:87*

indirilmek: Konulmak. *SMA:287*

ineci: İğneci. *SMA:287*

inme: Nüzul, felç. *UAS:88*

inne [ine]: İğne. *UAS:88, UA:115, UMA:262, SMA:287*

innedenlik: İğne saplanarak iğnenin muhafaza edilmesi için kullanılan kumaş. *UAS:88*

intile: Mide ekşimesi. *UAS:88*

ipar: Yüksek yerlerin kar tutmayan yerlerinde yetişen bir çeşit dikenli otun, kurusa bile kokusu uzun zaman gitmeyen sarımtırak çiçekleri misk, amber. *DS/4:2546 –Urfa*

irak [irah, irağ, ırağ, yirah, yırak]: Uzak. *DS/4:2482 –Urfa, UA:116, UAS:181, UA:144, UAS:88, UMA:261*

irelf: Gelecek, ileri. *UAS:88, UMA:262, UA:116*

irilmek: Deri, kulak, dudak vb. organlar yırtılmak. *DS/4:2551 *Birecik –Urfa*

irin: Cerahat. (bkznz. icran) *UA:116, UAS:88*

isim konmak: Ad konmak. *SMA:287*

iskel: Balta, çift demiri gibi şeyleri çelikleme işi. *DS/4:2557 –Urfa*

iskele: Yüklük. *DS/4:2557 –Urfa*

islah: Islak. *UAS:88, UA:116*

isot: 1. Biber. *DS/4: 2558 *Birecik –Urfa, UMA:262*

isot: 2. Yeşil biber. *DS/4:2559 *Siverek –Urfa, UAS:89, UA:116*

isot: 3. Kırmızı biber. *DS/4:2559 –Urfa, UAS:89, UA:116*

isut: Biber. *DS/4:2559 –Urfa*

iş kâr: İş güç. *SMA:287*

işeret: İşâret. *UMA:262*

işi kırılı: İş kötü . *SMA:287*

işkil: Şüphe, kuşku. *UAS:89*

işkillenmek: Şüphelenmek. *UAS:89*

işli köfte: İçli köfte. *SMA:287*

işşallah [işalla, işallah]: İnşallah. *SMA:287, UMA:262*

iteği: Un elerken dökülmemesi için yere serilen bez ya da şaplanmış deriden yapılan örtü. *DS/4:2567 –Urfa*

itik: Kayıp, yitik. *DS/4:2569 –Urfa UAS:89, UA:116*

itirmek: Kaybetmek. *DS/4:2570 –Urfa, UAS:89*

ivez [üvez]: Sivrisinek (bkznz. cibin, milçek). *UA:116, UAS:171*

iyicene: İyice. *UMA:262*

izar: Keten çarşaf. *UA:116*

izim: Üzüm. *SMA:287*

ka: Kadar. *SMA:287*

kab (I): Kemerli çatı, tonoz. *UAS:90, UA:119*

kab (II): Eski Urfa mimarisinde evin avlusuyla aynı düzeyde olan odalar. Bu odalara giremeç (gedemeç) denilen bir eşikle girilir. *TUU:515, ŞADS:182, UAS:90*

kaba: Çok aşırı. *SMA:287*

kabağ: Kabak. *SMA:287*

kabala: Götürü, toptan (bkznz. götüre). *UAS:90, UA:119*

kabaltı: Kemer altı (üstüne bina, ev yapılır). *DS/4:2581 –Urfa, ŞADS:182, TUU:516*

kabarcılı: Bir üzüm çeşidi. *UA:119, UAS:90*

kabin: Kürk, gocuk, yağmurluk. *DS/4:2584 İncirli –Urfa*

kabiye: Büyük kavun. *DS/4:2584 *Halfeti, *Birecik –Urfa*

kaçag: Kaçak. *UMA:262*

kaçar: Küçükbaş hayvanlara ödenen vergi.

*DS/4:2587 *Birecik –Urfa*

kadamak: Teyellemek, iri iri dikmek.

DS/4: 2590 –Urfa, UA:119, UAS:90

kadanmak: Yerleşmek, kalmak.

DS/4:2590 –Urfa, UA:120

ķader [ķeder]: Kader. *UMA:262*

kadıbeni: Yoğurtla pekmezin

karıştırılması. *UAS:90*

kafağan: Çok yorulmadan dolayı dalak

şişmesi. *UAS:90*

ķağıd: 1. Lira. 2. Kâğıt. *UMA:262*

ķağ: Meyve kabuğu kurusu. *UAS:90*

ķağa: Evlerin yazın oturulan serin yeri,

oturma odası. *DS/4:2594*

**Birecik –Urfa*

ķağıt: Muska. *UAS:91*

ķahmak: Kalkmak. *SMA:287, ŞADS:182,*

UMA:262, UA:120, UAS:91

ķahınç: Kakinç, ayıplama. *UA:120,*

UAS:91

ķakçı: Sonuncu (yarış, yarışma vb.).

DS/4:2603 –Urfa

ķakırcamak: Yemek bozulmak.

DS/4:2604 –Urfa, UA:120,

UAS:91

ķako [ķeke, ķeko]: Erkek kardeş.

*DS/4:2600 *Siverek –Urfa,*

SMA:287

ķaķo: Samimi arkadaşların birbirine hitabı,

kardeş. *SMA:287*

ķala: Kale. *SMA:287*

ķalag: Küçük taş. *DS/4:2608 –Urfa*

ķalak: Küçük taş. *DS/4:2608 –Urfa*

ķalas: Deriden yapılma su kabı. *UAS:91*

ķalbonat: Karbonat. *SMA:287*

ķāl-ı ķali: Yaşlı hanımların beylerine

hitabı. *SMA:287*

ķaltaban: Pezevenk, namussuz (Far.).

UAS:91

ķamber: Simidin gevrek yerleri.

DS/4:2615 –Urfa

ķamga: Yonga, iri talaş, ağaç kabuğu,

ağaç kırıntısı. *DS/4:2616*

**Birecik –Urfa*

ķamka [ķamķa]: Yonga, iri talaş, ağaç

kabuğu, ağaç kırıntısı.

DS/4:2616 –Urfa, ŞADS:182,

UA:120, UAS:91

ķanazisyon: Kanalizasyon. *UMA:262*

ķanne [ķenne]: Şişe, lamba şişesi, cam

kırığı. *DS/4:2627 *Halfeti,*

**Birecik –Urfa, ŞADS:182,*

UA:121, UMA:262, UAS:96

ķanşar: Karşı karşıya. *DS/4:2628 –Urfa*

ķapmak: Isırmak. *UA:120, UAS:91*

ķapahlı: Kapalı. *UA:120, UAS:91*

ķapķacaķ: Mutfak takımları. *UA:120,*

UAS:91

ķaplakpişi: Kadınların taktıkları altınlı

başlık. *DS/4:2635 –Urfa*

kapsacağı: Bulaşık teli. *UAS:91*

kar basmak: Karlığa kar yığmak. *UA:120, UAS:92*

karacı [karaçı, kelecı]: Çingene.
DS/4:2640 –Urfa, ŞADS:182, UA:120, UAS:91, SMA:288

karaçörek: Çörekotu. *DS/4:2641 –Urfa*

karahavuç: Çörekotu. *DS/4:2641 –Urfa, UAS:92*

karalmak: Kararmak. *UA:120, UAS:92*

karannıh: Karanlık. *UA:120, UAS:92*

kardeş: Kardeş. *SMA:287*

kargamak: İlenmek. *DS/4:2659 –Urfa*

karış: Karış. *SMA:287*

karın kıstı: Karın ağrısı. *DS/4:2664 –Urfa*

karın: İşkembe. *UA:120, UAS:92*

karınça: Karınca. *UAS:92, UA:120*

karı: Hanım. *SMA:287*

karğa: Karga. *UAS:92, UA:120*

karlambaç [karlamaç]: Kar, pekmez ya da şeker karışımı. *DS/4:2665 –Urfa, UAS:93, UA:120*

karlangaç [karlankuç]: Kırlangıç.
DS/4:2665 Demirci
**Viranşehir –Urfa, UAS:93, UA:120*

karlıh: 1. Kışın yağan karları, yazın kullanmak üzere saklamak için mağara içlerinde oyulan, üstü

kapalı derin mahzen. 2. Bir tarafına kar koyarak içindeki suyu soğutmaya mahsus kap.
UAS:93, UA:120

karınağı: Kanseri. *SMA:287*

karıyarih: Karnıyarık. *UMA:262*

karoyla: Karyola. *SMA:287*

karıp: 1. Karpuz. *UAS:93, UA:121, UMA:262* 2. Abajur. *UAS:93, UA:121* 3. Sır (argo). *UAS:93*

karşıma karşı: Karşı karşıya. *UA:121*

kartanoz [kart]: Geçkin, yaşlanmış.
UAS:93

kasalak: Kibirli, onurlu, kendini beğenmiş. *DS/4:2674 –Urfa*

kasar: Bezi ağartmak için kullanılan nesne, kitle. *UAS:93, UA:121*

kasarlamak: Bezi kitle içinde tutup beyazlatmak. *UAS:93, UA:121*

kaşih [kaşığ]: Kaşık. *SMA:287, UMA:262*

kaşkun: Kaçkın. *SMA:287*

kaşmer: Şakacı, maskara, güldürücü:
Kaşmerliğin lüzumu yok.
*DS/4:2681 *Birecik –Urfa*

kat [kathı]: Takım elbise. *UAS:93, SMA:287*

katahor: Karmakarışık. *DS/4:2682 –Urfa*

katı: Çok, pek, fazla. *DS/4:2683 –Urfa*

katı kalmak: Koyu hâle gelmek. *SMA:287*

kavaltak (II): 2. Altı boş şey. *DS/4:2688*

–*Urfa*

ķavım [ķavum]: Hısım, akraba. *UAS:93, UA:121, ŖADS:182*

ķavırmak: Kavurmak. *UMA:262*

kavlah: Kavlanmış, kabuksuz. *UAS:94*

kavuruge [ķavırġa]: Ateşte kavrulmuş tahıl. *DS/4:2695 *Birecik –Urfa, UA:121, UAS:94*

ķawal: Kaval. *SMA:287*

ķawaltı [ķeĥwalti]: Kahvaltı. *SMA:287*

ķayġana [ķayġanah]: Yaġda pişirilen yumurta, çılbır. *UAS:94, UA:121*

ķayırmak: Korumak, tercih etmek. *SMA:287, UAS:94*

kayme [keyme]: Kadın tellak. *DS/4:2705 *Birecik –Urfa, UAS:100, ŖADS:182*

kaynar: Hastalara kaynatılarak içirilen pekmez, yaġ ve baharat karışımı. *DS/4:2706 –Urfa*

kaynar: Çamaşır için yakılan ateş. *ŖADS:182*

kaypmek: Ayak kaymak. *DS/4:2707 –Urfa*

kayrak [ķayrah]: Döşeme taşı. *DS/4:2707 –Urfa, UA:121, UAS:94*

kazaĥ: Kazak. *SMA:287*

ķazançı: Kazancı. *UMA:262*

ķazançılıġ: Kazancılık. *UMA:262*

kazata: Gazete. *UAS:94*

ķazıġlanmak: Alışverişte aldatılmak.

SMA:287

ķazzaz: İpek işleyen, ipekçi. *UMA:262, UAS:94*

ķebr [ķabr]: Kabir (bkz. sin, mezer). *UMA:262, SMA:287*

ķeci: İpek bir kumaş. *UA:116, UAS:94*

ķeçeçilıĥ: Keçecilik. *UMA:262*

ķeçel: Kel. *UA:116, UAS:94*

ķeçelinak: Hindi büyüklüğünde, başı çıplak, kara tüylü göçmen bir kuş. *DS/4:2716 *Birecik –Urfa*

ķeçeşmek: Vücut uyuşmak. *DS/4:2717 *Siverek –Urfa*

ķeçi emceġi: Siyah renkli bir çeşit incir. *DS/4:2717 *Siverek –Urfa*

ķeda: Kaza, bela. *UAS:94, ŖADS :182*

ķedayıf [ķadayıf]: Kadayıf. *SMA:287, UMA:262*

ķedeh: Bardak, testi. (Ar.) *UAS:95*

ķedene: Çift süren hayvanların boyunlarına takılan meşin halka, boyunduruk. *DS/4:2718 –Urfa*

ķeder [ķader, ķaddar, ķede]: Kadar. *UMA:262, SMA:287*

ķedırlık: Saygı, kıymet bilme. *UMA:262*

ķedim: Devamlı. *UAS:95*

ķef : Keyif. *SMA:287, ŖADS:182, UAS:95,*

UMA:262

k f: Köpük. * ADS:182, UAS:95*

kefin: Kefen. *SMA:287*

keflemek: Toz h linde bir şeyi avuçla a za atmak. *DS/4:2721 –Urfa UA:116, UAS:95*

kehildemek: Nefes nefese gelmek, sık sık solumak. *UAS:95*

keşke [ka ke]: Simit. *SMA:287,  ADS:182, UAS:95, UMA:262, UMA:262*

 ehwe: 1. Kahve. 2. Kahveh ne. *SMA:287*

kekeç: Kekeme, peltek. *DS/4:2723 –Urfa, UAS:95, UA:116*

kekey: Kardeş. *DS/4:2723 –Urfa*

kelaynak ku u: Hindi b y kl  nde, ba ı çıplak, kara tüylü göçmen bir ku . *DS/4:2716 *Birecik –Urfa*

 elb: Kalp. *UMA:262*

kele: 1. “Ayol, hey, yahu” anlamında  nlem. *DS/4:2726 *Birecik –Urfa* 2. Kız ya da kadın çağırma  nlemi. *DS/4:2726 *Halfeti –Urfa*

 elem: Kalem. *SMA:287*

kelep: 1.  plik  ilesi. *DS/4:2729 –Urfa*
2. Dizi, inci dizisi. *DS/4:2729 –Urfa, UAS:96, UA:116*

kele : Güzel, yakışıklı (insan). *DS/4:2731 –Urfa*

kelete: Hemen kullanılmak için    t len az ölçüde buğday, tahıl. *DS/4:2731 –Urfa, UAS:96, UA:116*

kelete: Ayakkabı  ekece i. *UAS:96*

kelg r: Delikli kepçe, süzgeç. *DS/4:2733 *Siverek –Urfa*

kelle: Kuzuba ı  orbası. *UAS:96*

 elle: Kumbara, para  ekmecesi. *UA:121*

kellem: Lahana. *DS/4:2728 –Urfa*

 elli: Sincap. *UA:121*

kelme : Küçük sivrisinek. *SMA:287*

kelpi : Kerpiç. *UMA:262*

kem i: Kamçı. *UA:121, UAS:96*

keme: Patatese benzeyen bir çeşit mantar. *DS/4:2739 –Urfa,  ADS :182, UAS:96, UA:116*

kemin: Kimyon. * ADS:182, UAS:96*

kemirtlek: Kıkırdak. *DS/4:3037 –Urfa*

kemirtlik: Kıkırdak. *DS/4:3037 –Urfa*

kemun: Herhangi bir şeyi saklamak. *UAS:96*

kendi kibi: Kendi isteğine göre. *SMA:288*

keneotu: S tle engillerden hintya ı çıkarılan bitki. *DS/4:2743 –Urfa*

 enepe: Kanepe. *UMA:262*

kenere: 1. Kasap  engeli. 2. Nargile sebili. *UAS:96*

kenevüz: Kavanoz. (bkz. ketremiz)

UAS:96

kengene: Kendi kendine. SMA:288

kenger: Yabani, dikenli bir sebze.

UAS:96, UA:116

kenne: 1. Lamba şişesi, cam kırığı.

ŞADS:182, UA:121, UMA:262,

UAS:96 2. Taştan su terazisi.

3. Havuzun ortasında, su

seviyesinden daha yukarıya

kadar çıkan amûdî oluk.

UAS:96, UA:121

kent: Köy. UA:116, UAS:97

kepeg: Kepek. UMA:262

kepenek: 1. Kelebek. UA:117, UAS:97

2. Çobanların soğuktan

korunmak için kışın sırtlarına

giydikleri keçeden yapılma

aba. UAS:97

kepez: Tavuk ve kuşların ibiği ya da

başındaki tüyler, sorguç.

DS/4:2750 –Urfa, UA:117,

UAS:97

kepir: 1. Verimsiz, kıraç toprak.

DS/4:2749 *Birecik –Urfa

2. Taşlı ve engebeli yerler.

DS/4:2750 –Urfa, UAS:97,

UA:117 3. Sürülmüş tarla.

DS/4:2750 –Urfa

kepirkesme: Kısa yoldan, kestirmeden

gitme. DS/4:2750 –Urfa,

UA:117

kepkepe: İri, kocaman, heybetli.

UMA:262, UAS:97

kerbigit: Yoksul, fakir, düşkün. UAS:97,

ŞADS:182

kerç: Alay, kinayeli söz. DS/4:2752

–Urfa, UAS:97, UA:117

kerçlenmek: Alay etmek. DS/4:2753

–Urfa, UAS:97

kere: Zor, zahmetli. SMA:288

kere yağı: Tereyağı. UA:117, UAS:97

kerebalıh [karabalıh, kelebalıh]:

Kalabalık. SMA:287-288

kerekol: Karakol. SMA:288

keremet: Emaneten alınan bir şeyde

meydana gelen zararı ödemek.

UAS:97

keremit: Kiremit. UA:117, UAS:97

kerez: Garaz, kasıt, inat. UAS:98

kerí: İhtiyar kadın. UA:121, UAS:97

kerímah: İhtiyarlamak (kadın). UA:121

kerí kız: Evde kalmış kız. UMA:262

kerik: Bir çeşit sert, ufak incir, baba incir.

DS/4:2755 –Urfa

kerip: Yabancı, el. UAS:98, ŞADS:182

kerkere: Çok zayıf ve yaşlı. DS/4:2756

*Birecik –Urfa

kerkêrî: İri, büyük. UAS:98, SMA:288

kerküd: Kerkük. UMA:262

kerme: Başta olan kepek. *DS/4:2741*
–*Urfa, UAS:98, UA:117*

kermeli kavın: Üstü pütür pütür bir cins
kavun. *UA:117*

kese: Kestirme, kısa (yol vb.). *DS/4:2761*
–*Urfa*

kesek: Belin ya da çapanın çıkardığı
sıkışmış kuru, iri toprak
parçası. *DS/4:2762 *Birecik*
–*Urfa*

kesim: Mehir, düğün öncesi iki tarafın
alınacak takı üzerine
anlaşması. *UMA:263, UAS:99,*
UA:117

keside: Kaside. *SMA:288*

kesil: Başak vermemiş yeşil arpa. *UAS:99*

kesme: Üzüm suyu, un ve baharat ile
yapılan kıvamlı, kurutulmuş
kış çerezi (bkz. çekçek,
bastık). *SMA:288, UAS:99,*
UA:117

kesmerlîh: Maskaralık. *UA:121*

kesmik: İri saman. *UA:117, ŞADS:182,*
UAS:99

kesnek: Kasıtlı. *UAS:99*

kestel: Çeşme. *UAS:99*

kestene: Kestane. *UA:117*

kestenkele: Kertenkele. *UA:117, UAS:99*

keşik: Sıra, nöbet. *DS/4:2772 –Urfa,*
UAS:99, UA:117

keşir (I): Havuç. (bkz. pırçikli)
DS/4:2772 –Urfa

keşir (II): Kusur, özür. *DS/4:2772 –Urfa,*
UAS:99

keşir (III): Sır. *ŞADS:182*

keşkek: Dövülmüş buğdayla etten yapılan
bir yemek türü. *UAS:99,*
UA:117, UMA:263

keşkül: Seyyah dervişlerin, içerisine su
veya yemek koyduğu kab.
UAS:100

keşmer: Maskara. *UA:121, UAS:100*

keşmerlîh: Maskaralık. *UA:121, UAS:100*

keşniş: Kişniş, bir tür bitki. *SMA:288*

ketmer: 1. Kaymak ve şekerle yoğrulmuş,
kalınca açılmış yağlı hamur
tatlısı. *UA:121, UAS:100,*
UMA:263 2. Bir nevi çiçek.
UA:121

ketremiz: Kavanoz. *UA:122, UAS:100*

kevr: Kavl. *UMA:263*

kevrân: Kervan. *UMA:263*

keya: Kaya. *UMA:263*

keybetmek: Kaybetmek. *UMA:263*

keybolmak: Kaybolmak. *SMA:288,*
UMA:263

keydetmek: Kaydetmek. *SMA:288*

keyit: Kayıt. *SMA:288*

keypmek: Kaçırmak. *UAS:100*

keytan: İnce kurdela, ince ipek iplik.
UAS:100

keze: Kaza, ilçe. *UMA:263*

kezevi: Küçük çuval. *UA:122, UAS:101*

kıcıt vermek [kıcık vermek]: Dedikodu

yapıp iki kişiyi birbirine
düşürmek, kışkırtmak.

*DS/4:2784 –Urfa, UAS:101,
UA:122*

kıdde: Küçük parça. *UAS:101*

kıdıhlamak: Gıdıklamak. *UA:122,
UAS:101*

kıfıl: Böceklerden korumak için asma
kütüklerine ve filiz yerlerine
sürülen macun. *DS/4:2789
–Urfa, UA:122, UAS:101*

kıkırlık: Kılkuyrak kuşu. *DS/4:2793
–Urfa, UAS:101*

kıkırlık alacası: Yüzü çilli (adam).
UAS:101

kılavı: Demir sıyrığı. *UAS:101*

kılbaş: Açık baş, örtüsüz, giysisiz baş.
UAS:101

kılımbaz: Pancar. *DS/4:2799 –Urfa*

kılımboz: Pancar. *DS/4:2799 –Urfa*

kılınboz: Pancar. *DS/4:2799 –Urfa*

kılırtmak: Koşmak. *DS/4:2800 –Urfa*

killoz: Ahmak, dangalak. *DS/4:2802
–Urfa*

kıltı (I): Ense ile baş arasındaki yer, omuz.
DS/4:2802 –Urfa

kıltı (II): Yatağın baş ya da ayakucu.

*DS/4:2802 –Urfa, ŞADS:182,
UAS:101*

kımlı: Buğdaylara dadanan, tahtakurusuna
benzer koku çıkaran kanatlı bir
böcek. *DS/4:2804 *Birecik
–Urfa, UAS:101*

kıncıfır (I) [kincifir]: Hoppa, oynak, hafif
(kadın). *DS/4:2807 –Urfa,
UAS:102, UA:122*

kıncıfır (II): Sözünde durmayan, dönecek
kimse. *DS/4:2807 –Urfa*

kındırğa: Bir yabani ot. *UAS:102*

kındırık (I): Hamur açmakta kullanılan
merdâne. *DS/4:2810 –Urfa*

kındırık (II): Ufak tefek, kısa boylu
(kimse). *DS/4:2838 –Urfa*

kındirek: Hamur açmakta kullanılan
merdâne. *DS/4:2810 –Urfa*

kınıt: Banyo havlusu. *SMA:288*

kınifir [kınıfir, kınifir, kınıfıl, kınıfıl]:

*Karanfil. UAS:102-103, UMA:263,
UA:123, UMA:263*

kıra: Çiçeği düşmemiş, ceviz
büyüklüğündeki küçük kavun,
karpuz. *DS/4:2815 –Urfa*

kıraç: Taşlı, verimsiz, susuz tarla.
(bkz. kepir) *UA:122,
UAS:103*

ķirat: Bir hububat (tahıl) ölçüsü. *UA:122, UAS:103*

ķirbíd: Kibrit. *UMA:263*

ķirbız: Kırmızı boya. *UA:122, UAS:103*

ķiret: En son. *DS/4:2822 –Urfa*

ķirevet: Kravat. *UMA:263*

ķırh: Kırk. *SMA:288*

ķırmıt: Kiremit kırığı. *UAS:103*

ķırnařmak: İş yapan adamın başında dolaşarak engel olmak.

DS/4:2836 –Urfa, UA:122, UAS:103

ķırnav: Kedilerin çiftleşme dönemlerinde çıkardıkları sesler. *UAS:103*

ķırnava gelmek: Dişi kedinin erkek kediye istemesi. *UA:122*

ķırnaz: Hasis, cimri. (bknz. mıhrıs, tıktıkı) *UA:122, UAS:103*

ķırpmaç: Ekilmek için çiçekten kopartılan dal. *DS/4:2837 –Urfa*

ķırret: Sonuncu oynayan. *DS/4:2837 –Urfa*

ķirtik: 1. Pek az, azıcık, bir parça: *Bir ķirtik ekmek ver.* *DS/4:2839 –Urfa, UAS:103*

ķıska: Arpacık soğanı: *Bahçeye ķıska diktim.* *DS/4:2843 –Urfa, UAS:105*

ķıskaç (I): Cımbız. *DS/4:2843 –Urfa*

ķıskaç (II): Soğanların, sebzelerin içine giren küçük böcek. *DS/4:2843 *Halfeti –Urfa*

ķıskı: Saç tokası. *DS/4:2841 –Urfa*

ķıssa: Kısa. *UAS:103*

ķıtlıh: Kıtılık. *SMA:288*

ķıtto: Boyu kısa kişi. *SMA:288*

ķıvetmek: Bırakmak, salıvermek. *UAS:103*

ķıvır zıvır: Ehemmiyetsiz, basit şey. *UAS:103*

ķıvrak: Dayanıksız, direşmez: *ķıvraklar sözünde durmazlar.* *DS/4:2853 *Siverek –Urfa*

ķıyamat: Kıyâmet. *UMA:263*

ķıygaç: Üçgen biçimi. *DS/4:2856 –Urfa*

ķıyık: Çuvaldız. *DS/4:2856 *Halfeti, *Birecik –Urfa*

ķıymalı: Urfa'da lahmacuna ad aktarması yoluyla verilen ad. *TUU:561*

ķıymalıcı: Lahmacun satan. *UMA:263*

ķıymat: Kıymet. *UMA:263*

ķızdırmağ: 1. Isıtmak 2. Hiddetlendirmek, sinirlendirmek. *UAS:104, UA:122, TUU:562*

ķızdırma: Sıtma, ateşli hastalık. *UAS:104, UA:122, TUU:562*

ķuzzılķurt [ķızıl ķurt, kozzıl kort]: Ehli hayvanların bağırsaklarında üreyip onları öldüren bir kızıl ķurt. Mecâzen: “yarana kızıl

kurtçuklar üşüşsün.” anlamında kullanılan beddua. *TUU:580, UA:122, UAS:106*

kızılbanki: Bir tür kırmızı üzüm. *SMA:288*

kızırığ olmak: Üzölmek. *SMA:288*

kibe kuloş: İşkembe çorbası. *SMA:288*

kible: Kible. *UMA:263*

kidik: Keçi yavrusu, oğlak. *DS/4:2787*
*Siverek –Urfa

kiğ [kığ]: Keçi, koyun, deve vb. hayvanların yuvarlak gübresi. *DS/4:2871 –Urfa, UAS:101, şADS:182, UA:122*

kildanlıh: Kil kabı. *SMA:288*

kile: Bir ölçü birimi. *UAS:104*

kilit daşı: Kapı kemerlerinin veya cami kubbelerinin üst orta kısımlarında yer alan taş. Kemerleri ve kubbeleri ayakta tutuğu için bu adla anılmaktadır. *TUU:603*

kímín [kimin, kímí, kíbí]: Gibi. *SMA:288, TUU:603, UA:117, şADS:182, UAS:104, UMA:263*

kimin: “Anda” anlamındaki zarf. *TUU:603*

kimsi: Kimisi. *SMA:288*

kinefe: Kadayıf. *DS/4:2874 *Birecik –Urfa*

kiprik: Kirpik. *UMA:263*

kipri [kiprohı]: Kirpi. *UA:118, UAS:104*

kirçane: Küçük el şamdanı. *DS/4:2818 –Urfa*

kirlik: 1. Önlük 2. İş entarisi. *UAS:104, UA:118*

kirmen: Elde yün eğirmeye yarayan araç. *DS/4:2881 *Birecik –Urfa*

kirt: Yolsuz, emeksiz, karşılıksız elde edilen şey. *DS/4:2883 –Urfa, UA:118, UAS:105*

kirtik: Pek az, azıcık, bir parça: *Bir kirtik ekmek ver.* *DS/4:2839 –Urfa, UA:123*

kirve: 1. Sünnet olan çocuğun elini kolunu tutan ve çocuk üzerinde babalık hakkı olan kimse. *DS/4:2884 –Urfa* 2. Sağdıç. *DS/4:2884 –Urfa*

kiş kiş: Kümes hayvanlarını kovalama ünlemi. *DS/4:2846 *Harran –Urfa*

kit: 1. Güdük 2. Tırnaktan atma yaman insan (argo) 3. Müflis (argo) 4. Kuyruğu kesik kuş. *UAS:105, UA:123* 5. Güvercin. *TUU:563*

kitlemak: Kilitlemek; kapamak. *UA:118, UAS:105, UMA:263*

kivre [küvre]: 1. Sağdıç. *DS/4:2884 –Urfa, UAS:111, UMA:263* 2. Bir ailenin çocuğunu kucağında sünnet ettiren yakın dost. *UA:119*

kiyma: 1. Kıyılmış et. 2. Sulu çiğ bulgur köftesi. *UA:123, UAS:104*

kizetmek: Derinin kıllarını ateşte yakmak.
DS/4:2889 –Urfa

kızır: Harman bekçisi. *UA:118, UAS:105*

ķomak: Bırakmak. *UMA:263*

kocabaş: 1. Pancar, şeker pancarı.
DS/4:2892 –Urfa

ķoķak [ķoķaķ]: Eli açık, cömert.
*DS/4:2894 –Urfa, UA:123,
UAS:105*

ķoķı: Koku, esans. *SMA:288*

ķoķa: Kova (bkz. külek). *UA:123,
UAS:105*

ķol almak: Kuvvet almak. *DS/4:2908
–Urfa*

ķol vermek (I): Karpuz, kavun tevekleri
dal ķol salmak, uzamak.
DS/4:2913 –Urfa

ķol vermek (II): Kuvvet vermek.
DS/4:2913 –Urfa

ķolķi ķaķaķķi: Bir tür oyun. *SMA:288*

ķoltuķ: Koltuk. *UMA:263*

ķomır: Kömür . *SMA:288*

ķondıra: Kundura, ayakkabı. *SMA:288*

ķondıraķı: Kunduracı. *UMA:263*

ķonı: Konu. *UMA:263*

ķonıřmak: Konuşmak. *UMA:263*

ķonřı [ķonıř, ķomřı]: Komşu. *SMA:288,
UMA:263*

ķop: Yalnız el ve ayak felci. *DS/4:2920
–Urfa*

ķopardmak: Koparmak. *UMA:263*

ķor: 1. Sıra, dizi, altın dizisi. *DS/4:2923
–Urfa, UAS:105, UA:123*
2. Yapıda aynı boyda taşlardan
yan yana dizilerek yapılan bir
sıra: *Bizim kapı dokuz ķordur.*
DS/4:2923 –Urfa

ķor duman: Koyu sis. *UA:118*

ķór: Kör. *UA:118, UMA:263, UAS:105*

ķordon: Süs eşyası olarak kullanılan altın
zincir. *UMA:263*

ķorıķ: Koruk. *UA:123, UAS:105*

ķorıķmak: Korkmak. *UMA:263*

ķormıřkan [ķormuřkan]: Bahar
eğlencesi. *SMA:288*

ķotur [ķotır]: Uyuz hastalığı (insanlarda
ve hayvanlarda). *DS/4:2938
–Urfa, şADS:182*

ķowalamaca: Bir tür oyun. *SMA:288*

ķoyılmak: Konulmak, verilmek. *SMA:289,
UMA:263*

ķoyın: Koyun. *UMA:263*

ķölge: Gölge. *UA:118, UAS:106, UMA:263*

ķölgeľķ: Gölgeľik. *UMA:263*

ķömcek [ķömķek]: Kök, soy. *UAS:106,
UA:118*

ķöme: Yıgın. *UMA:263*

ķömeķ: Ebegümeçi. *DS/4:2957 –Urfa,
UAS:106, UA:118*

ķöppík: Köpük. (bkz. ķef) *UMA:263*

ķöprü: Köprü. *UMA:263*

ķör: Sin, gömüt. *DS/4:2963 –Urfa*

körafehem: Anlayışı kıt, zor anlayan.
UAS:105

körük: Körük. UMA:263

körköfte: Suda pişmiş yuvarlak bulgur
köfesi. DS/4:2967 *Birecik
–Urfa

körocak: Çocuğu olmayan aile, çocuksuz
aile. DS/4:2968 –Urfa

köstek: 1. Saat kordonu. (bknz. masat)
2. Ufak bukağı. UA:118,
UAS:106

köstekli: Yürüyüşü dar (at). UAS:106,
UA:118

köşek: Deve yavrusu. UA:118, UAS:106

köşkel: Ayakkabıcı. UMA:263

kötek: Dayak. UA:118, UAS:106

kötü: Kötü. UMA:263

köv: Köy. UA:118, UMA:263

kövlü: Köylü. UMA:263

köydek: Güllaç. DS/4:2984 –Urfa

köynek: Gömlek. UA:118, UAS:106,
UMA:263

kuç: Kucak (Daha çok çocuklara karşı
söylenir). UAS:107, UA:123

kucağ: Kucak. UA:123, UAS:107

kúça [kuçe]: Sokak. SMA:289

kuçık [kúçúk]: Küçük. SMA:289

kuğırmak: Yaramazlık etmek (çocuk).
UA:123, UAS:107

kufa: İçine üzüm, incir gibi taze meyveler
konulan sepet. (bknz. hek)
UA:123, UAS:107

kuğa: İplik yumağı. (bknz. kelep) UA:123,
UAS:107

kul: Kül. SMA:289

kułbe: Kulübe. SMA:289

kulbet: Gurbet. ŞADS :182

kułınç: Sırt ağrısı (bazen sırt anlamına da
gelir). UAS:107, UA:123

kułınç kułmak: (Sırt) ağrımak. UA:123

kulletan: Daracık ufak yer (argo).
UAS:108

kulluk: Karakol. DS/4:2997 –Urfa

kultır: Kültür. SMA:289

kulun: At ve eşek yavrusu. DS/4:2998
*Siverek –Urfa

kuıma: Nikah altında birden fazla karısı
olan erkeğın her karısına göre
öbürleri. (bknz. nöker)
UAS:108, UA:123

kumkuma [kuıkııma]: Bukalemun.
DS/4:3001 –Urfa, UA:123,
UAS:108

kuncık: Köşenin iç tarafı. SMA:289

kuıdağ: Kundak. UMA:263

kuınt: Dayanıklı, mühkem. UAS:108,
UA:123

kurdalamak: Kurcalamak. UA:124,
UAS:108

kurama: Kumaş parçalarından yapılan
yamalı bohça veya seccade.
UAS:108

kuıı: Kuru. UMA:264

kuıımak: Kurumak. UMA:264

kurıntı: Üzüntü. *UAS:108*

kurış [kırış]: Kuruş. *UMA:264, SMA:289*

kurıtmak: Kurutmak. *SMA:289*

kurk [kırk]: Kuluçka. *DS/4:3008*

**Birecik –Urfa, UAS:108, UA:124*

kurka yatmak: Kuluçkaya yatmak.

UA:124

kurkışın: Kurşun. *UAS:108, UA:124*

kurna: Hamamda içine su konulan yer.
UAS:108, UA:124

kurre: 1. Kendini beğenmiş, gururlu
(insan) 2. Kur'an-ı ezberlemiş
hafız. *UAS:108*

kurriş kurriş: Sıpa çağırma ünlemi.
DS/4:3010 –Urfa

kursağı dar: Sabırsız. *UA:124*

kursah: Kursak (hayvan), mide (insan).
UAS:109, UA:124

kursi: Kürsü, küçük sandalye. *SMA:289*

kurtadmak: Kurtarmak. *UMA:264*

kurumak: Korumak. *SMA:289*

kurum: Yaradılış, biçim, yapı: *Yüzünün*
kurumu tıpkı bizim Süreyya'ya
benziyor. *DS/4:3013 *Birecik*
–Urfa

kurut [kırıt]: Kurutulmuş süzme yoğurt.
DS/4:3013 –Urfa, UA:124,
UAS:108

kuş takası: Urfa ev mimarisinde duvarlara
insan boyunun yetişemeyeceğı
seviyede yapılan ve bazıları
nakışlı taş işçiliğıyle yapılmış

kuşların barınmasına yarayan
kovuklar. *TUU:576*

kuşhana [kuşkana]: Küçük tencere.
Ancak kuş pişirecek
büyüklükte olduğundan bu ad
verilmiştir. *TUU:576, UA:124,*
UAS:109

kuşlıh: Gün doğuşundan öğleye kadar olan
zaman. *UAS:109*

kuşnarı: Çekirdeksiz tatlı nar. *DS/4:3017*
**Halfeti –Urfa*

kutı: Kutu. *UMA:264, SMA:289*

kutnı: Pamuklu kumaş. *UAS:109, UA:124*

kuttik: Kısa. *UAS:109*

kutu kurumak: Ödü patlamak, çok
korkmak. *DS/4:3019 –Urfa*

kuymıh [kuymah]: Yağla un
karşılaştırılarak yapılan
şekersiz bulamaç. *UAS:109,*
UA:124

kuyrih [kuyriğ, kırığ]: 2. Kuyruk yağı.
UA:124, UAS:109, SMA:289

kuzi kulağı: Sulak yerlerde yetişen, iştah
açıcı, ekşimsi yabanî sebze.
UA:124, UAS:109

kuzlamak: Doğurmak (kedi, köpek vb.).
UAS:109, UA:124

kuzlacı: Gebe, doğuracak hayvan.
DS/4:3023 –Urfa

küçe: Köşe. *SMA:289*

küçik: Küçük. *UMA:264*

küf: Kadınların başlarına giydikleri altınlı
fes. *DS/4:3026 –Urfa*

küfe [köfi]: Kadınların başlarına giydikleri altınlı fes. *DS/4:3026 –Urfa, UA:118, UAS:106*

küffik: Küf, kir, pas. *UAS:109*

küfte [kıfte]: Köfte. *SMA:289, UMA:264*

kül başına [küller başıya]: Allah belâni versin anlamında ilenç. *DS/4:3028 –Urfa, UA:119*

külek: Tahta kova. *UA:119, UAS:110*

külfet [kıflet]: Ev halkı, nüfus. *UAS:110, UMA:264*

külinçe [kulince]: Baharatlı, tatlı veya tuzlu çörek. *ŞADS:182, UAS:110, UA:119, SMA:289*

külleah [küllaḥ]: Külâh, başlık. *UAS:110, UMA:264*

küllehi: Bir üzüm çeşidi. *UAS:110*

küllî: Çekirge. *DS/4:3031 *Siverek –Urfa*

küllük [küllik]: Çamaşır yıkamak için içinde küllü su bulundurulmuş çukur. *DS/4:3031 –Urfa, UA:119, UAS:110*

küncü [künci]: Susam tanesi. *DS/4:3037 *Siverek –Urfa, UAS:110, UA:119*

künlü: Susam tanesi. *DS/4:3037 –Urfa*

künnik: Sakıza benzer, ilaç olarak kullanılan bitki. *UAS:111*

kürelemek: Bir şeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak, itelemek. *DS/4:2982 –Urfa,*

kürelemek: Kar, çamur, toprak vb. şeyleri kürekle sıyırarak atmak.

DS/4:3049 –Urfa, UA:119, UAS:111

kürsük [kürrik]: 1. At ve eşek yavrusu.

*DS/4:3047 *Siverek –Urfa*

2. Deve yavrusu. *DS/4:3047 –Urfa, UAS:111, UA:119*

kürümek: Kar, çamur, toprak vb. şeyleri kürekle sıyırarak atmak.

*DS/4:3049 *Birecik –Urfa*

küsegen: Alınan. *UA:119, UAS:111*

küsi: Darılma. *UA:119, UAS:111*

küsili: Dargın. *UA:119, UAS:111*

küski: Manivelâ, kaldıraç. (bknz götüрге, nizek, mıkıl) *UA:119, UAS:111*

küsküç: Ağaç ya da demir sopa (havuç, çiğdem vb. çıkarmakta kullanılır): Her zaman çiğdem çıkmaz bazen de küsküç kırılır. *DS/4:3051 –Urfa*

küspe: Susam posası. *UA:119, UAS:111*

küşne: Burçak cinsinden bir tahıl. *UAS:111*

lagartı: Kullanıla kullanıla genişleyen delik. *DS/4:3059 –Urfa*

lalık: Dilsiz. *UAS:112, UMA:264*

lamba kaması: Lamba şişesi. *DS/4:3063 –Urfa*

lamtı: Sapı kırılmış bıçak. *DS/4:3063 *Halfeti –Urfa*

la [lan]: Ulan. *SMA:289*

lappan: Ağız dolusu. *TUU:621*

lavlaz: Taze ya da kuru fasulye, börölce.

*DS/4:3084 *Birecik –Urfa*

lawaş: Bir tür pide. *SMA:289*

lawlaw: Annelerin erkek çocukları

çağırırken kullandıkları nida.

SMA:289

lebbe [leblebi]: Boyna takılan altın dizisi.

DS/4:3070 –Urfa, UAS:112,

UA:124

lebedir: Kayıp. *DS/4:3070 –Urfa*

lebedir olmak: Kaybolmak. *DS/4:3070*

–Urfa

lebeni: Dövülmüş buğday ve yoğurtla

yapılan çorba. *UAS:112,*

TUU:622

lebin: Fıstık ağacı ve asma kütüklerinin

çapalanması. *UAS:112*

leblep: Büyük bıçkı, testere. *DS/4:3070*

–Urfa

lec: Dubara, hile (bknz. teşkele). *UAS:112*

leçek: Tülbent, başörtüsü. *DS/4:3070*

**Birecik –Urfa*

lefir: Öfke, kızgınlık. *DS/4:3071 –Urfa*

lefir lefir etmek: Öfkeden köpürmek,

solumak (insan ve hayvan

için). *DS/4:3071 –Urfa*

legen [leyen]: Leğen. *UA:124, UAS:112,*

SMA:289

leglek [legleg]: Leylek. *UAS:112, UA:125,*

UMA:264

leğer: Tarla sulamak için yapılan küçük su

bendi, büğüt. *DS/4:3071 –Urfa*

lem: Nem, nemli. *UA:125, UAS:113*

lèmun tuzı: Limon tozu. *UMA:264*

lenger: Geniş ve yayvan sahan. *ŞADS:182,*

UA:125, UAS:113

lèra: Lira. *UMA:264*

léyli: Salıncak. *TUU:626, UAS:113,*

UA:125

leymun [lèmun]: Limon. *SMA:289,*

UMA:264

lıkka: Mürekkep hokkasına konulan lif.

UA:125, UAS:113, TUU:628

lıklıkı küfte: Çiğ köftenin fincan şeklinde

oyularak içine içyağı konulup

suda haşlanması ile yapılan bir

yemek. *UAS:113, TUU:628*

livan: Salon. *DS/4:3081 *Birecik –Urfa*

lobıt: Kalın değnek, sopa. *UAS:113,*

UA:125

locın: Mutfak bacası. *SMA:289*

loda: Tahılın, samanının saklanması için

toprağı kazarak yapılan ambar.

*DS/4:3083 *Harran –Urfa*

loğ [loğ]: Toprak damlarda, yollarda

toprağı ezmek için kullanılan

taş silindir. *DS/4:3083 –Urfa,*

UA:125, SMA:289, UAS:114

loğbir: Güle oyununda bilyenin düştüğü

çukur. *UAS:115*

loğdır ağacı: Taş silindirin takıldığı çatal

ağaç. *UAS:114, UA:125*

loğkeş: Dam loğlayan kimse. *UAS:114*

loğlamak: Yuvarlamak. *UAS:114*
loğlamaḥ: Yağmurdan hemen sonra toprak
damın toprağını loğla bastırarak
damın akmasını önlemek.
TUU:631
loğlanmaḥ: Kendi kendini yuvarlamak.
TUU:631
loğloğ: İplik makarası. *DS/4:3084 –Urfa,*
UAS:114
lokış: Yokuş. *UAS:114*
loḳloḳ: At üzerinde ırgalana ırgalana gidiş.
UA:125, UAS:114
lolaz: Taze ya da kuru fasulye, börülce.
DS/4:3084 –Urfa, UAS:114,
UMA:264, UA:125
lolo: Dubara, hile. (bkz. teşkele, lec)
UAS:114
lolokuşu: Bir çeşit kuş. *UAS:114*
loppe: Şişman, göbekli. *UAS:115*
lor [lor pendır]: 1. Yağsız peynir.
UMA:264, UA:125, UAS:115 2. Sivilce,
kızarıklık. *UAS:115*
lörke: Bir tür halk oyunu. *SMA:289*
löbür: Çukur. *DS/4:3090 –Urfa*
lök: Kızgın, azgın deve. *DS/4:3090 –Urfa,*
UAS:115, UA:125
lökiye [lökye]: Sardunya çiçeği.
DS/4:3091 –Urfa, UAS:115
lü'üb [lö'öp]: Hile, oyun (argo). *UAS:115,*
ŞADS:182
lüle: Tüfek ya da çiftenin namlusu.
DS/4:3095 –Urfa
lüleli: Toprak ibrik. *DS/4:3095 *Harran*
–Urfa

lülük: Musluk. *DS/4:3095 *Siverek,*
–Urfa
lüllük: Havuzların ortasında suyun çıktığı
taş boru. *DS/4:3095 –Urfa*
lüllük [lüllik]: Musluk. *DS/4:3095*
–Urfa, UAS:115, UA:125
ma: Sanki. *SMA:289*
mabal: Vebal. *UAS:116, UA:125,*
UMA:264
mabal atmak: And içirmek. *UAS:116,*
UA:125
maben: Ara, iki şeyin arası. *UAS:116*
madam: Mâdem. *UMA:264*
madda: Madde. *UMA:264*
mahana: Bahane *UAS:116*
maḥsat: Maksat. *SMA:289*
makineye wurmak: Eti makinede
çekmek. *SMA:289*
malamat: Rezillik. *ŞADS:182, UAS:116 ,*
UMA:264
maldan: Mandal. *ŞADS:182*
maltız: Yuvarlak seyyar ocak. *UAS:117*
manawci: Manav. *SMA:289*
mancılıḥ: Mancınık. *UMA:264*
ma'neviyet: Maneviyat. *UMA:264*
manğır: Bakır sikke. *UAS:117, UA:125*
manı manı: Azar azar, yavaş yavaş, bazı
bazı. *DS/4:3124 –Urfa*
mani mani: Azar azar, yavaş yavaş, bazı
bazı. *DS/4:3124 –Urfa*

maraklı: Meraklı. *UMA:264*

maratlı: Muratlı, muradı olan. *UMA:264*

marhama: Mendil. *UAS:117, UMA:264*

marhuta: Çorba. (özellikle mercimek)
UAS:117

margizet: İpek şal. (erkekler için)
UAS:117, UAS:117

maristan: Tımarhâne. *UAS:117*

marol: Marul. (bknz. dürülü) *SMA:289, UMA:264*

masat: Kordon. (bknz. köstek) *UA:126, UAS:117*

maskan: Kiler, zâhirelik. (bknz. piherik)
UAS:117

maslah: Mezbaha. *UAS:117*

masluka: Salçalı bir köfte çeşidi (bknz. yahudî kiftesi). *TUU:644*

maşara: Sulanan tarla ve bostanların ayrıldıkları küçük müsavi (eşit) kısımlar. *UA:125, UAS:118*

mavı: Mavi. *UMA:264*

mavlamak: Kedi miyavlaması. *UAS:118, UA:126*

maya: Dişi deve. *UAS:118, UA:126*

mayana: Anason. *DS/4:3141 –Urfa, UAS:118*

mayasıl: Derinin yarılma hastalığı.
UAS:118, UA:126

mayıs: İnek tersi (gübreşi). (bknz. tezek, yapma). *UAS:118, UA:126*

mazalak: Meşe ağacının meyvesi, palamut. *DS/4:3213 –Urfa*

mazgan: İç içe odaların en dipte olanı.
*DS/4:3145 *Birecik –Urfa*

me^cenîç: Bir çeşit çuval (Genellikle gelin çeyizi doldurulur). *UAS:118*

me^cde: Mide. *ŞADS:182, UMA:264*

me^ceş: Maaş. *SMA:289*

me^cmele[ma^cmele]: Muamele. *SMA:289, UMA:264*

me^cne etmek: Muayene etmek. *SMA:289*

me^crege: At eyeri. *UAS:120*

mecanen: Karşılıksız, para ödmeden.
UMA:264

mecdîye: Para birimi. *UAS:118*

mecrefe: Bir çeşit bahçe küreği. *UAS:118*

mecumli: Macunlu. *SMA:289*

meçik [meççik]: Davul çalarken tokmakla birlikte kullanılan ince çubuk.
DS/4:3149 –Urfa, UAS:118

meçmeçe (I): 1. Midye kabuğu. *DS/4:3149 –Urfa* 2. Kaplumbağa kabuğundan tütün tablası biçiminde yapılan ve küçük çocuklara ilâç içirmek için kullanılan kap. *DS/4:3149 –Urfa, UAS:118*

meçmeçe (II): Çok zayıf insan. *UAS:118*

meçmeçen: Salyangoz. *DS/4:3149 *Halfeti –Urfa*

meftune: Ekşili, etli bir patlıcan yemeği.
SMA:289

meħcuplîħ: Mahcupluk. *SMA:289*

meħfuz: Korunmuş. *SMA:290*

meħle [maħîle, maħle]: Mahalle.
SMA:290, UAS:118, UMA:264

mehruk: Gamsız, kedersiz (insan)
(Argo). *UAS:119*

meḥsum [mehsim]: Masum, suçsuz.
SMA:290, UAS:119

meket: Divan, kanepa. *UAS:119*

mekir: Şakacı, hoşsohbet, sevimli, afacan.
UAS:119

melengiṣ [menegiç]: Çitlembik.
*DS/4:3156 *Birecik –Urfa, UA:126, UAS:119*

melesir: Mürver ağacı. *DS/4:3157 –Urfa*

meleşir: Bir çiçek çeşidi. *UAS:119*

melez: Süzgeç. *DS/4:3158 –Urfa*

melhefe: Yorgan astarı. *UAS:119*

melhem: Merhem. *UA:126, UAS:119*

melle: Duvarcı aracı, mala. *DS/4:3155*
**Birecik –Urfa, UAS:119*

melles: Delikli kepe. *DS/4:3159*
–Urfa, UAS:119

melmeket: Memleket. *UMA:264*

menakıp: Avutucu söz, avutma. *UAS:119*

mendel etmek: Yaymak, duyurmak.
DS/4:3161 –Urfa

mendel olmak: Engel olmak. *DS/4:3161*
–Urfa

mengene: Bulgur çekme makinesi.
UAS:119

mengil: Kavun, karpuz köklerine dayanan
bir çeşit tırtıl. *DS/4:3164 –Urfa*

mengüṣe: Menteşe. *UAS:120*

menşur: Meşhur. *SMA:290*

mentir: Şebboy. *DS/4:3166 *Halfeti*
–Urfa

merah [marak, merek]: Merak. *UMA:264*

meram: Azim. *UAS:120*

merdivan: Merdiven. *UMA:264*

merkeb: Eşek. *UMA:264, SMA:290*

mert çıbuḥ: Yetişkinlerin oynadıkları bir
tür oyun. *SMA:290*

mertek: Toprak damların üstüne örtmek
için aralıklı ve paralel dizilen
kısa kalın ağaç. *UAS:120, UA:126*

meselam [meselan, mesa, mesla, mesele]:
Meselâ. *SMA:290, UMA:264*

mesep: Mezhep. *ŞADS:182*

mesraf: Masraf. *UMA:264*

meşrefe: Su ibriği. *ŞADS:182*

metelik: Eski bir para birimi. *UAS:120*

meti: Teyze. *SMA:290*

méti kaḥmaḥ: Ölmek. Bu deyim özellikle
beddualarda çok kullanılır. *TUU:659*

mewta: Ölü. *SMA:290*

meyerseki: Meğer. *SMA:290*

meyḥana: Meyhâne. *UMA:264*

mezbe'a: Mezbaha. (bkz. maslah)
UMA:264

mezer [merzel]: Mezar. (bkz. kebr, sin)
SMA:290

mezet: Hayvan pazarı. *UMA:264*

mezzek: Alay, istihza. *UAS:120, UA:126*

mezzeki sakkızı : Bir çeşit sakız. *UAS:120*

mıç étmah: Çocuk dilinde öpmek.
TUU:662

mıgara: Mağara. *UMA:264*

mığal: Işkın, meyve. *ŞADS:182*
UAS:120

mıh: Çivi. *UAS:121, UA:126*

mıhafaza: Muhafaza. *UMA:264*

mıhasebe [mıhsabe]: Muhasebe.
UMA:264

mıhayyer: Akrabalardan taliplisi olan
evlenme çağına gelmiş kız.
UMA:264

mıhmar: Tahtadan yapılan büyük yoğurt
kabı. *UAS:121*

mıhrıs [mıkrız]: Cimri, açgözlü. *DS/4:318*
**Birecik –Urfa, UAS:121*

mıhtaç: Mıhtaç. *UMA:264*

mıkeyet: Koruma, himaye etme. *UAS:121*

mıkıl: Küskü, manivela. (bknz. götürge,
nizek) *UAS:121*

mıkkımı: Daima, devamlı. *UAS:121*

mıktar: Miktar. *SMA:290*

mımkün: Mümkün. *SMA:290*

mınder: Minder. *SMA:290*

mıraz [miraz]: Murat, istek. *UAS:121,*
UA:126

mırra: Arap geleneğinden gelen acı kahve.
TUU:666, UAS:121, SMA:290

mırrık: Mayalanmış zeytinyağı tortusu.
DS/4:3190 –Urfa

mısafır [mızafır]: Misafir. *SMA:290,*
UMA:265

mıtrıp: Müzik aleti, enstrüman çalan
kimse. *UAS:121*

mıtrıp üzümü: Bir üzüm çeşidi. *UAS:122*

mızımız: Müşkülpesent. (zor
beğenen) *UAS:122*

mibar: Turfanda. *UAS:122*

midbar: Bir şeyin kıvamı. *DS/4:3198*
–Urfa

mider [madar]: Hayvan koşularak
döndürülen değirmen.
*DS/4:3198 *Birecik –Urfa,*
UAS:116, ŞADS:182

miknatiz: Mıknatıs. *SMA:290*

mıkrób: Mikrop. *UMA:265*

milçek: Sivrisinek. *DS/4:3198*
–Urfa

mimbar: Kalın bağırsak, bağırsak
dolması. *UAS:122, UMA:265*

mimber: Minber. *SMA:290*

minasıb: Münasip. *UMA:265*

mindeş: Kullanılmış, eski (giysi için).
DS/4:3201 –Urfa

minik: 1. Köpek yavrusu, küçük köpek.
*DS/4:3202 *Birecik –Urfa*

mişenge: Keten, kenevir lifi. *DS/4:3205*
–Urfa

mitil: Yüzü ve astarı olmayan
yorgan. *UAS:122*

mobilye: Mobilya. *SMA:290*

moderin: Modern. *SMA:290*

möhürlemek: Mühürlemek. *SMA:290*

mu'ezzem: Muazzam. *UMA:265*

muhekağ [muhağa]: Muhakkak.
SMA:290

mumurgan: Balmumu, zeytinyağı, badem yağı, limon, mezdeki karıştırılarak yapılan ve deri hastalığının iyileştirilmesinde kullanılan merhem. *DS/4:3220*
*Hilvan –Urfa

munçak: Hamam. *DS/4:3221 –Urfa*

murgup: Akşam. *DS/4:3222 *Birecik*
–Urfa

musafat: Ulusal mimarîde de adı bilinen Urfa taşı. Taş ocaklarından kesilerek tek yüzü tıraşlanan bu beyaz taş, duvar inşaatlarında kullanılır. *TUU:674*

musla: Musalla. *SMA:290*

muslah: Saban oku. *DS/6:4602 *Birecik*
–Urfa

müdara: Başkalarına el ovalayarak yaşayanlar. *ŞADS:182*

müdebbir: Tutumlu, iktisat eden. (Ar).
UAS:122

müdir: Müdür. *UMA:265*

müfti: Müftü. *SMA:290*

mühkem: Sağlam yapılı. *UAS:122*

mükebbe: İçinde yemek muhafaza edilen büyük sepet. *UAS:123*

münecim: Münecim. *UMA:265*

mürdün: Sırık. *DS/4:3230 *Hilvan –Urfa*

müse'ede [müsa'de]: Müsaade. *UMA:265,*
SMA:290

müse'it: Müsait. *UMA:265*

müslıman: Müslüman. *UMA:265*

müşege: 1. Kötü kendir. *DS/4:3232 –Urfa*
2. Kendirin kökünden çıkan lifler. *DS/4:3232 –Urfa*

müteserref: Mutasarrıf. *SMA:290*

mütteli': Muttali (bir şeyden bilgisi olan).
UMA:265

müzevir: Gammaz, söz taşıyan, ihbarcı (Ar. müzevir). *UAS:123*

na'lcı: Atlara nal çakan meslek erbâbı.
SMA:290

nacaḥ: Ucu eğri keser, küçük balta.
UAS:124, UA:126

nacar: Marangoz. (Ar.) *UAS:124*

nâçar: Kimsesiz, biçâre. *UAS:124*

nağara [nağara]: Nekkare, davul.
UA:126, UMA:265, ŞADS:182,
UAS:125

nahana: Lahana. *UAS:125, UA:126*

naḥır: Sabahleyin yayılmaya götürülüp akşamları getirilen hayvan sürüsü.
UAS:125, UA:126

naḥırçı: Nahır idâre eden adam. *UA:126,*
UAS:125

naḥış: Nakış. *SMA:290*

naḥıs: Nakıs, eksik. *UMA:265*

nalyon [neylon]: Naylon. *UMA:265*

namsı: Nâmusu. *SMA:290*

nanca: Ne kadar, ne miktar, ne ölçüde
UAS:125

nan-ı gılğıl: Darı ekmeği. *SMA:290*

nare: Çocukların bindiği dönme dolap.

*DS/4:3240 *Birecik –Urfa*

nargülü: Nar ağacına benzeyen bir ağacın
gül gibi olan çiçeği. *DS/4:3240*

**Halfeti –Urfa*

narın: Narin, kibar, ince, zayıf yapılı.
UAS:125

narpız: Sulak yerlerde yetişen, iştihâ açıcı
yabanî su nânesi. (bknz. su
yarpuzu, yarpız). *UA:127,*
UAS:125

nasın [nasi]: Nasıl. *UMA:265, SMA:290*

naşı: Bir işin yabancısı olup o işi

beceremeyen. *DS/4:3242 –Urfa*

natır: Hamamda çalışan işçi kadın.
(Ar.) *UAS:125*

ne^eere: Nara, sayha. *UAS:126*

ne^era atmak: Nara atmak. *SMA:290*

nêce: Nice. *UMA:265, UAS:125*

neçek [nêceg]: Bezden, tül bentten
yapılmış başörtüsü. *DS/4:3244*
–Urfa UMA:265, UAS:126,
UA:127

nêciye: Kaça. *UA:127, UAS:126*

nefse: Lohusa kadın. *UAS:126*

nehiş: Ölünün yıkandığı yer. *DS/4:3245*
**Birecik –Urfa*

nehit [nehîd]: Ulusal mimarîde “Urfa taşı”
olarak bilinen kireç taşı.
TUU:685, UMA:265, UAS:126

neklêtmek: Taşınmak. *UMA:265*

neks: Böbrek üzerindeki boşluk. *UAS:126*

ne^elet: Lanet. *UMA:265*

neme^ehrem: Nâmahrem. *UMA:265*

ne^emet: Nimet. *UMA:265*

nene: Nine. *UAS:126, UA:127*

nennî: Ninni. *UAS:127, UA:127*

nereliğ: Nere. *UMA:265*

nesihet: Nasihat. *UMA:265*

nezelmek [nezzelmek]: Kumaş eskiyip
incelmek, yırtılmaya yüz
tutmak. *DS/4:3250 *Birecik*
–Urfa, ŞADS:182

nıgl-î reş: Tavuk karası (gece körlüğü)
hastalığı. *SMA:290*

nırh: Narh, rayiç. (bir malın alım satım
değeri). *UAS:127*

nifus: Nüfus. *SMA:290*

niheyet [nehâyet]: Nihâyet. *UMA:265*

nikeh: Nikâh. *SMA:290, UMA:265*

nikil [nikkil]: 1. Kuş gagası. *DS/4:3252*
–Urfa, ŞADS:182, UAS:127
2. Bedavaya konmak (argo).
UAS:127

nişara [nışara]: Kereste biçerken çıkan
ince toz. *DS/4:3253 –Urfa,*
UA:127, UAS:127

nişe: Nasıl. *SMA:290*

nişe: Nişasta. *ŞADS:182, UAS:127,*
UA:127

nizek: Kaldıraç. *DS/4:3252 –Urfa*

nofli: Genç koyun. *DS/4:3255 –Urfa*

nohîd [nohît, nuğît, nohot, noht]: Nohut.
UMA:265, SMA:290

nohîtli şeker: Şekerli nohut. *SMA:290*

not: Para, banknot. *UAS:127*

nöker: Bir erkekle evli iki kadın, ortak.
*DS/4:3256 *Halfeti –Urfa*

nuska [muska]: Bastığın içine dövülmüş
iç ceviz ve toz şeker konularak
muska şeklinde yapılan kış
çerezi. (bkz. bastık, kesme,
çekçek) *UAS:127, UA:126*

nüğü [nügi]: İki yüz dirhemlik ağırlık
ölçüsü, yarım okka. *DS/4:3258*
–*Urfa, ŞADS:182, UAS:127,*
UA:127

nühset: Çirkin, fenâ görünümlü.
ŞADS:182, UAS:127

nütük: Bit yavrusu. *DS/4:3259 *Siverek*
–*Urfa*

o ki: Kimi. *SMA:291*

obır: Öbür. *SMA:291*

ocağın bata: Evin yıkılsın anlamında
ilenç. *DS/5:3264 –Urfa*

ocağ: 1. Ocak. 2. Aile. *UAS:128, UA:127*

odaki: Oradaki. *SMA:291*

odin: Odun. *UMA:265*

ofun [ofin]: Alınan. *DS/5:3268 –Urfa,*
UAS:128, UA:127

oğlah: Oğlak. *UA:127, UAS:128*

oğurlar ossun: Uğurlar olsun. *SMA:291*

oğın: Topuç oyununda topacın süratli
dönmesi. *UAS:128*

oğlakkarası [oğlahkarası]: Kara üzüm.
DS/5:3269 –Urfa, UAS:128

oğundurmak: Ses çıkarmadan çırpınmak,
dövünmek. *DS/5:3272 –Urfa*

oğunmak: Soluğu kesilmek, tıkanmak.
DS/5:3272 –Urfa

oh: Yön, sıra. *DS/5:3274 –Urfa*

oğımak [oğımak, oğumak]: Okumak.
SMA:291, UMA:265

oğıl: Okul. *SMA:291, UMA:265*

oğıtmak: Okutmak. *SMA:291*

oğlavı [oğlava]: Oklava, odundan yapılma
ince uzun ekmek merdanesi.
UA:127, UMA:265, UAS:128

olmak: Doğmak. *SMA:291*

omaç: Yoğurt, pekmez ve ekmek kabuğu
ile yapılan yemek. *DS/5:3281*
–*Urfa*

omız: Omuz. *UMA:265*

ona sebep: Onun için, o yüzden. *UMA:265*

onda: O zaman. *UMA:265*

operlo [hoperlo]: Hoparlör. *SMA:291*

optuk: Deve yavrusu. *DS/5:3287 –Urfa*

oralıh: Ora, orası. *UMA:265*

ortalıh: Etraf, çevre. *SMA:291*

ortancıl: Ortanca. *UMA:265*

oşt: Köpek kovalama ünlemi. *DS/5:3294*
**Harran –Urfa*

ot: Göz hastalığını iyileştirmek için
kullanılan ev ilâcı. *DS/5:3294*
–*Urfa, UAS129, UA:127*

otçu [otçı]: Ev ilâcıyla göz hastalığını
iyileştiren göz doktoru.
DS/5:3294 –Urfa, UA:127

otırmak [ottırmak]: Oturmak. *SMA:291,*
UMA:265

otirahçı: Eski ev eşyaları satan esnaf.
UAS:129

otirahlı [otiraklı]: Olgun insan. SMA:291,
UAS:129

otırış: Oturuş. UMA:265

otoboz: Otobüs. SMA:291, UMA:265

ottırılmak: Oturulmak. SMA:291

ottıttırmak: Oturtmak. UMA:265

ottız: Otuz. UA:127, UMA:265, UAS:129

oyacak [oyacah]: Patlıcan, kabak oymaya
yarayan araç. DS/5:3302
–Urfa, UAS:129

oyarmak: İkaz etmek, uyarmak. UAS:129

öb: Sır. ŞADS:182

öbır: Öbür. UMA:266

öccük: Engel. DS/5:3310 –Urfa

öcret: Ücret. SMA:291

öcük [öcık]: Engel. DS/5:3310 –Urfa,
ŞADS:182

öd: Safra kesesi. UAS:130

ödürlü: Uykuda korkan, korkmayı huy
edinmiş olan, kâbus gören.
DS/5:3314 *Birecik –Urfa

ög [öng, önk]: Ön. (bknz. urğ) UMA:266,
SMA:291, UA:127-128,
UAS:130

öge: Üvey. UA:127, UAS:130

öglük: 1. Önlük. 2. Bir kuş çeşidi.
UAS:130

ögüne wermek: Önüne bağlamak.
SMA:291

ök: Anne. DS/5:3326 *Harran –Urfa

öksemek: Göreceği gelmek, özlemek,
istemek. DS/5:3328 *Birecik

–Urfa, UAS:130, UA:128,
UMA:266

öksüz: Öksüz. UMA:266

ökünmek: Birinin yaptıklarını,
söylediklerini yineleyerek alay
etmek. DS/5:3329 –Urfa

ölbe: Sıvı yiyeceklerin konulduğu oval
tahta kap. ŞADS:182, UAS:130

öldirmek: Öldürmek. UMA:266

öleleyin [övleleyin, ögleleyin]: Öğleyin.
SMA:291, SMA:291

ölet: Öldürücü hastalık salgını, kıran.
DS/5:3333 –Urfa

öllük [öllük]: Toprakta açılan çukur.
DS/5:3334 *Birecik –Urfa,
UAS:130

ölülük: Mezarlık. DS/5:3335 *Hilvan
–Urfa

ömet: Ümmet. SMA:291

öncü: Kılavuz, önder. DS/5:3337
–Urfa

öncül: Oyunlarda elebaşı, ebe. DS/5:3338
Argıl *Halfeti –Urfa

öngün: Ses, gürültü. DS/5:3342 –Urfa

ör (I): Ufalanmış, çürümüş, toz durumuna
gelmiş şey. DS/5:3345 –Urfa

ör (II): İçinde ateş kııntıları olan kül, toz.
DS/5:3345 *Siverek –Urfa,
SMA:291, UAS:131

örgelemek [öğrenmek] : Öğrenmek.

(bknz. bellemek) *UAS:131,*
SMA:291, UA:128, UMA:266

örgetmek [örgetmek]: Öğretmek. (bknz. belletmek) *UAS:131,*
ŞADS:182, UA:128

örümcek: Örümcek. *UMA:266*

örselemek: Bozmak, ezmek. *UAS:131*

örtmek: Kapamak. (kapıyı, yüzü vb.)
UA:128, UAS:131

örtü: Örtü. *UMA:266, UAS:131*

örtük: Kapalı. (kapı, yüz vb.) *UA:128,*
UAS:131

örük [örük]: Saç örgüsü. *DS/5:3354*
–Urfa, UAS:131, UMA:266

öskürîh [öskirik, öksürîh, öksirik]:

Öksürük. *UA:128, UAS:130-131*

‘öşür: Kur’an-ı Kerim’den birkaç ayet
okuma. *SMA:291*

ötürmek: İshal, sürgün olmak: *Çocuk*
ötürük olmuş, ortalığa ötürüp
durur. DS/5:3361 –Urfa

övitmek: Öğütmek. *SMA:291*

övle [öle, ölen, öwle, öwlen, öyle]: Öğle
vakti. *UMA:266, SMA:291,*
UA:128

övün: Kez (yemek için). *DS/5:3366*
–Urfa

öy: Ev. *DS/5:3366 *Siverek –Urfa*

pac [paç]: Baç.“Yol geçme hakkı” adıyla
alınan para, vergi. *UAS:132,*
TUU:705

paca: Baca. *SMA:291*

paķır: Bakır. *UA:128, UAS:132,UMA:266*

paķırçılığ: Bakırcılık. *UMA:266*

paķla: Bakla. *UA:128, UAS:132*

paklamak: Temizlemek. *UMA:266*

paķlankuç: Mâin (baklava dilimi)
şeklinde. *UA:128*

paķlava [paķlawaw]: Baklava. *UA:128*
UMA:266, SMA:291

palak (I) [palaz]: Yeni tüylenmiş kuş
yavrusu. *DS/5:3384 –Urfa,*
UAS:132, UA:128

palak (II): Kuru ot. *DS/5:3384 –Urfa*

palan: Büyük semer. *UAS:132*

palas: Kilim, cecim, eskimiş yaygı.
UAS:132

palıt: Meşe ağacı, palamut. (bknz.
mazalak) *UAS:132, UA:128*

palıza: Pelte, nişasta peltesi. *UAS:132*

palton: Pantolon. *UMA:266*

pambıh [pambuğ]: Pamuk. *UA:128,*
UAS:133, UMA:266

pampal: Uzun ve kabarık tüylü (kedi,
köpek ya da eşya). *DS/5:3390*
–Urfa, UAS:133, ŞADS:182,
UA:128

pampal pişo: Özellikle buğday hasat
zamanları görülen havada
uçuşan hindiba otunun tüylü
çiçekleri. *TUU:708*

papah: Kalpak (Far.). *UAS:133*

parpara: Gelin giysilerinde süs olarak
kullanılan, sarı, küçük para.
DS/5:3400 –Urfa

parpazlamak: Çırpınmak. *UA:128,*
UAS:133

parsal: Gömlek. *DS/5:3402 –Urfa*

pasaş: Pasaj. *SMA:291*

paşmak: Ayakkabı, terlik. *DS/5:3408*
–Urfa

patatéz: Patates. *SMA:291*

patışah: Padişah. *UMA:266*

patlaḥ: Olmamış incir. *DS/5:3413 *Halfeti*
–Urfa

patlak: Olmamış incir. *DS/5:3413*
**Halfeti, *Birecik –Urfa*

patpat: Patlamış mısır, kıtır. *UAS:133,*
UA:128

payam: Badem. *UAS:133, UA:128,*
UMA:266

paydaş: Emsal, akran. *UAS:133*

payimal olmak: Berbat olmak. *SMA:291*

pecmür: Perişan, perişan kılıklı. *UAS:133*

peçiç : Bir çeşit oyun. *UAS:133*

pêḥember [peḡamber]: Peygamber.
UMA:266, SMA:291

pehkem: Kuvvetli. *UAS:133*

pehle kurmak: 1. Birisini kendine yaşı
yapabilmek. *DS/5:3422 –Urfa,*
ŞADS:182 2. Başa
çıkılmayacak bir düşmanla
uğraşmaya yeltenmek. *UA:129*

pehriz: Perhiz. *UMA:266*

pelevetsiz: Patavatsız. *DS/5:3426 –Urfa*

pencer: Pancar. *UA:129, UMA:266,*
UAS:134

pendir [pèynèr]: Peynir. *DS/5:3428*
**Birecik –Urfa, UAS:134,*
UA:129, UMA:266, SMA:291

pepe: Ekmek (çocuk dilinde): *Aḡlama*
sana pepe vereceğim.
DS/5:3428 –Urfa

perçin: Duvar. *DS/5:3430 *Siverek*
–Urfa

pereventi: Ağaçtan toplanırken dağılan
zeytin taneleri, döküntü.
DS/5:3432 –Urfa

perikmek (I): Tiksinmek. *DS/5:3432*
–Urfa

périkmek (II): Korkup kaçmak. *UA:129,*
UAS:134

périkтіrmek: Korkutup kaçırmak. *UA:129*

perk: Katı, sert: *Ekmeğin hamuru perk*
oldu. *DS/5:3432 –Urfa,*
UAS:134, UA:129

perkışmek: Sert, katı, muhkem, berk
olmak. *UA:129*

perkıştırmek: Sağlamlaştırmak,
laçkalıktan kurtarmak. *UA:129,*
UAS:134

perkitmek: Katılaştırmak, tahkim etmek,
berkitmek. *UAS:134, UA:129*

péste: Zıpzıp (bilye, gülle) oyununda nişan
tutulan bilye. *UAS:134,UA:129*

peşeng: Başkan, önder, önde giden.
UAS:134

pêşkir: Havlu. SMA:291

petek: Çamurdan yapılma buğday ambarı.
UAS:134

petik: Küçük kuşları tutmak için kullanılan
tuzak. DS/5:3438 *Halfeti
–Urfa

peyik: Şalvar ve donun üçgen biçimindeki
ağı. DS/5:3440 –Urfa,
UAS:134, UA:129

pıcah [pıcah, pıcağ]: Bıçak. SMA:291,
UAS:135, UA:129, UMA:266

pıherik: Kiler. DS/5:3441 –Urfa

pıh etmah: Kesmek (çocuk dilinde).

pıheyri [pıheri]: Baca. DS/5:3485 –Urfa,
UAS:135

pıraç: Pekmez toprağı. DS/5:3443
*Birecik –Urfa

pırava: Prova. UMA:266

pırçikli: Havuç. DS/5:3499 *Siverek
–Urfa

pırınc: Pirinç. UMA:266, SMA:291

pırtı: Eski püskü eşya. UAS:135, UA:129

pıtpıt: Lapaya benzer bir çeşit bulgur
pilavı. UAS:135

pıtrah: Fıstık cinsinden çok sık meyveli
bir çam cinsi (bknz. bittim).
UAS:135, UA:129

piheyri: Baca. DS/5:3485 –Urfa

pin: Kümes. DS/5:3455 *Siverek
–Urfa, UAS:135

pingel: Fol olarak konulan yumurta: Tavuk
yumurtlayacak, yuvaya bir
pingel koyun. DS/5:3458
*Birecik –Urfa

pinti: Üstü başı pis, pasaklı. DS/5:3458
*Siverek –Urfa

pirçikli: Havuç. DS/5:3499 –Urfa,
ŞADS:183

pirpirim [pırpırım]: Semizotu.
DS/5:3461 *Birecik –Urfa,
UA:129, UAS:135, UMA:266

pisik [pıssığ]: Kedi. DS/5:3462
*Siverek –Urfa, UAS:135, UA:129,
UMA:266

pistüwıt: Bisküvi. SMA:291

pişo pişo: Kedi çağırma ünlemi.
DS/5:3465 *Harran –Urfa

pivaz: Soğan. ŞADS:183

piyar: Pınar. UA:129, UAS 136

polat: Çelik. UA:129, UAS:136

postal: Bir cins mahallî ayakkabı.
UAS:136

postacı: Ayakkabıcı. UMA:266

potuk: Deve yavrusu. DS/5:3476 *Halfeti,
*Birecik –Urfa

pozmak: Bozmak. UA:129, UAS:136

pöç [pöçik]: Kuyruk sokumu. DS/5:3479
*Birecik –Urfa, UA:130,
UAS:136, ŞADS:183

pöççik: İzmarit. UAS:137

pöhrenk: Ağaç ya da topraktan yapılmış
su borusu, künk. DS/5:3480 –Urfa

puc [puç]: 1. Felç hastalığı: *Kolum puc*

oldu. DS/5:3484 –Urfa

2. İşe yaramaz, içi boş.

(hububat vb.) *UAS:137,*

UA:130

pul: Düğme. *UAS:137*

pur (I): 1. Kireçli, taşlı toprak. *DS/5:3489*

–*Urfa* 2. Nehir yataklarında, kum

ve taşların birlikte

taşlaşmasından oluşan

yumuşak taş. *DS/5:3489*

**Birecik –Urfa*

pus: Sis. *UAS:137, UA:130*

pusaruk: Bulutlu, puslu, yağışlı (hava

için). *DS/5:3491 Ağul –Urfa*

puş: Minderlerin, sedir yastıklarının,

semerlerin içine konulan kuru

ot. *DS/5:3493 –Urfa*

put olmak: Sivri şeyin ucu kırılıp

kütleşmek. *DS/5:3495 *Birecik*

–*Urfa*

pürçüklü [pürçikli, pürçıklı]: Havuç.

DS/5:3499 –Urfa, UAS:137,

UA:130

pürük: Kâkül. *DS/5:3500 –Urfa*

pürüze: Mavi yüzük taşı (Far. piruze)

UAS:137

püş: Erkeklerle mahsus renkli ipek

başörtüsü. *UA:130*

püşürük: 1. Un çorbası. *DS/5:3506*

**Birecik –Urfa* 2. Un ve

mercimekle yapılan çorba.

DS/5:3506 –Urfa

raht: Omuzlara çapraz olarak bağlanan
kütüklük. *UAS:138*

ravaḥ [ravak]: Kemeraltı (Ar. revak).

UA:130, UAS:138

re'bil: Kapora. *ŞADS:183*

reb: Rab. *UMA:266*

reḥen: Reyhan, fesleğen. *UMA:266,*

UAS:138

reḥet etmek: İyileştirmek. *UMA:266*

reḥet: Rahat. *UMA:266*

reḥmet: Rahmet. *SMA:291*

reḥmete gétmak: Ölmek. *UMA:266*

reşim [reşme]: Buğdayın harmanda
çalınmasını önlemek için
buğday kümesine vurulan
mühür. *UAS:139, TUU:730*

reşme: Yular, hayvan yuları. *UAS:139*

reşper: İşçi, ırgat, çiftçi. (Far. rençber).
UAS:139

reşven: Kulaklı çift demiri. *DS/5:3508*

–*Urfa*

rèyal: Riyal. (para birimi). *UMA:266*

rıḥ [rüḥ]: Ruh. *SMA:291, UMA:266*

rıḥet: Rahatça, kolayca. *SMA:292*

rıḥetsız [rehetsız]: Rahatsız, hasta.

SMA:291

rık'at [rike'et]: Rekât. *UMA:266,*

SMA:292

rıkuḥ: Rüku. *SMA:292*

rıtıl: 6 okkalık bir ağırlık ölçüsü. *TUU:731*

rik: Kin, inatlaşma. *ŞADS:183, UA:130, UAS:139*

rik atmak: Musallat olmak, kinleşmek.
(bkz. tirkeşmek). *UA:130, UAS:139*

rize: Demir kanca. *UAS:139*

rostar: Dayak. *ŞADS:183*

ruha: Urfa'nın eski adı. *UAS:139, UA:130*

rut: İflâs etmiş (argo). *UAS:139*

sa'de: Sade. *SMA:292*

sa'lep: Salep. *SMA:292*

sada yağ: Sade yağ. *UMA:266*

sağıç: Sağdıç. *SMA:292*

sağalmak [sağalmak]: 1. Aşağıya
süzülmek (kuş, yılan vb.)
2. Hastalıktan kurtulmak,
iyileşmek. *UAS:140, UA:130*

sağılmak: Birdirbir oyununda uzanıp
atlamak. *DS/5:3515 –Urfa*

sağ: Sağ. *SMA:292*

sağlamak: Saklamak. *UAS:140, UA:130*

sağsı [sağsi]: Saksı. *UMA:267, SMA:292, UAS:141, UA:130*

sa'ip: Sahip. *UMA:267*

sağat: Riskli. *UMA:267*

sakavı: Soğuktan meydana gelen bir
hastalık. *UAS:141*

sağırğa: Koyun ve köpek gibi hayvanlara
yapışıp kanlarına emen bir
böcek. *UA:130, UAS:141*

sağkız [sekkiz]: Sakız. *UMA:267, UA:130*

sağko [sağko]: Uzun ceket. *TUU:738*
UAS:141, UA:130

salamak: Göndermek. (adam, haber vb.)
UAS:141, UA:130

salaca: Hasta, yaralı ya da ölü taşınan
sedye. *DS/5:3523 –Urfa*

salam: Selam. *UMA:267*

salamora: Salamura. *SMA:292*

salhım: Salkım. (bkz. çirtik). *UAS:141, UA:130*

salık: Haber, bilgi. *DS/5:3526 –Urfa*

salıklamak: Bir kavramı bütün öğeleri ile
anlatmak, bir şeyi özel ve
temel niteliklerini sayarak
tanıtmak, tanımlamak.
DS/5:3527 –Urfa

salım: Sonbaharda esen ve sebzeleri
kurutan yel. *DS/5:3527 –Urfa*

salınçağ: Salıncak. *UMA:267*

sallaparti: Gelişigüzel (argo). *UAS:141*

saltabaş: Tek başına, ilişiksiz. (Hizmetçi,
işçi). *UAS:141, UA:130*

sam: Bir tür rüzgar. *ŞADS:183*

saman örü: Saman ufağı. *DS/5:3533*
–Urfa

sandala: Sandalye. *SMA:292*

sankile [sankileme]: Sanki öyle. *SMA:292*

sansalat: Saltanat. *UMA:267*

sapkana: Şimdiye kadar, olmamış,
gerçekleşmemiş. *UAS:141, TUU:743*

sappan: Sapan. *UA:131, UAS:141*

saralmak: Sararmak. *UA:131, UAS:142, UMA:267*

sarat [sarrat]: Büyük delikli kalbur.
DS/5:3545 *Birecik –Urfa,
UA:131, UAS:142

sarıh: Sarık. UAS:142, UA:131

sarıhlamak: Tarif etmek. UAS:142

sarıtışka: Renksiz, sağlıksız adam.
DS/5:3548 *Siverek –Urfa

sarma: Asma yaprağı ile yapılan dolma
yemeği. UA:131, UAS:142

sarmısah: Sarımsak. SMA:292, UMA:267

sarı yağ: Tereyağı. UMA:267

sav: Söz, laf, dedikodu. DS/5:3553 –Urfa,
UAS:142, UA:131

savak: Aptal, şaşkın. DS/5:3553 *Birecik
–Urfa

savat: Gümüş üstüne yapılan siyahımsı
nakış, gümüş kaplama.
UAS:142, UA:131

savatlı: Üstü nakışlı, gümüş kaplamalı
eşya. UAS:142

savayı: Sırmalı ipek kumaş. DS/5:3555
–Urfa, UA:131, UAS:142

savımak: Soğumak. UMA:267

savıh [savuh, sawuk, souk]: Soğuk.
şADS:183, UAS:142, UA:131,
SMA:292-293

savışmak: Savuşmak, geçmek, gitmek.
UAS:142, UMA:267

savıştırmak: Savuştırmak. UMA:267

savıtmak: Soğutmak. UMA:267

saya: 1. Ayakkabının üst yüzü. (ayakkabı
mânâsında da kullanılır.)
UAS:143 2. Yakası işlemeli
geniş entari. UA:131

saz rengi: Yeşilimsi sarı (çok tutulan kilim
rengi). DS/5:3565 Berit ve
Gavurdağı yörükleri –Urfa

sazbend: Sazcı, saz çalan. SMA:292

**sebbeh [sabbağ, sabağ, sebağ, sebbah,
subah]:** Sabah. SMA:292-293,
UMA:266-267

sebbehışı: Ertesi sabah. UMA:267

sebil: Parasız, karşılıksız. UMA:267

sedir: Kanepe. (bknz. meket) UAS:143

sedir^cezem: Sadrazam. UMA:267

se^cet [sa^cet, sağat]: Saat. UMA:267-266,
SMA:292

sê^cetlih: Saatlik. SMA:292

segirtmak: Saldırmak. UAS:143

segzen: Seksen. UAS:143, UA:131

seheb [sehib]: Sâhip. UMA:267

seheb: Tabak. UMA:267

sehen: Sahan, bakır tabak. UAS:143

sehepsiz: Sahipsiz. UMA:267

seherin: Seher vakti. SMA:292

sêhîl: Rutubetli saha. UAS:143, UA:131

sehip: Sahip. SMA:292

sehte: Sahte. SMA:292

sekel [sekkel]: Sakal. UA:131, UAS:144

sekel öpmah: Kız alıp vermede oğlan
evinin kız evine yaptığı ziyaret,
söz kesmek. UAS:143, UA:131

sekemet: Kaza. UAS:143

seki: Yerden 10-70 cm yükseklikte yapılan oturma yerleri. *UAS:143, UA:131*

sekkız: Sekiz. *UA:131*

seklim [sekleme]: Sanki. *DS/5:3574 –Urfa, UA:131, ŞADS:183, UAS:144*

sekzen: Seksen. *SMA:292*

selā çağırma: Câmide Hz. Peygamber’e salavat getirmek. *SMA:292*

selecek: Tabut. *SMA:292*

selle: Geniş kubbemsi sepet. *UAS:144, UA:131*

semîrmak: Şişmanlamak. *UA:132, UAS:144*

semîrtmak: Şişmanlatmak. *UA:132, UAS:144*

semsek: Bir çeşit pufboreği. *DS/6:4684 *Birecik –Urfa, UAS:144*

senat: Meslek. *UMA:267*

senatkar: Sanatkar. *UMA:267*

senemek: İlaç olarak kullanılan bir çeşit bitki, sinameki. *UAS:144*

senen: Senin ile. *SMA:292*

senet: Evlenecek kız ve erkek tarafının yapacakları konusunda imzaladıkları liste. *SMA:292*

sep: Sebt, cumartesi. *UMA:267, UAS:144*

sepmak: Serpmek. *UMA:267, UAS:144, UA:132*

sepelemek: Çiselemek (yağmur), çilemek (kar). *UAS:144, UA:132*

serbestlik: Hürriyet. *UMA:267*

serf etmek: Harcamak, sarf etmek. *UMA:267*

serinç: Sarnıç, su kuyusu (mecâzen: rutubetli ve soğuk yer). *UAS:144*

sermiye: Sermaye. *UMA:267*

serpene: Meyve ağaçlarına, üzüm çubuklarına dik durması ve sarılması için vurulan destek, dayak. *DS/5:3592 –Urfa*

serpenekiran [setenakiran]: İnce kabuklu, yuvarlak taneli bir çeşit ak üzüm. *DS/5:3592 *Siverek –Urfa, SMA:292*

serraf: Kuyumcu. *UMA:267*

sert: Kıvamlı *SMA:292*

ses etmek: Konuşmak. *SMA:292*

sevli: Selvi. *UA:132, UAS:145*

sewy: Seviye. *SMA:292*

sèyni: Sini. *SMA:292*

sıcağ: Sıcak. *UA:132*

sıcak: Hamam. *DS/5:3602 –Urfa*

sıcud: Secde. *SMA:292*

sıcan: 1. Fare. 2. Çulha mekiği. *UAS:145*

sıfra [sırfa, sufra]: Sofra. *SMA:292-293, UA:132, UMA:267, ŞADS:183, UAS:146*

sığma: Gömlek. *DS/5:3606 –Urfa*

sıh: Samimi. *UMA:267*

sıhmah: Sıkma. *UMA:267*

sıhabe: Sahabe. *SMA:292*

sıhhet [sıhat]: Sıhhat. *UMA:267*

sılma: Kalın pamuklu iç çamaşır.
UAS:145, ŞADS:183

sıkım [sıhım]: 1. Tutam. *DS/5:3607 –Urfa*
2. Bir avuç dolusu şeyin
sıkılmış durumu (helva, köfte
vb.) *DS/5:3607 –Urfa,*
UMA:267, UAS:145

sille: Tokat. *UMA:267*

sımak: Sumak. *SMA:292*

sımotı: Beceriksiz, işe yaramaz (argo).
UAS:145

sınamak: Denemek, tecrübe etmek.
UAS:145

sınaka: Atasözü. *DS/5:3610 –Urfa*

sındırık: Çok ince bulgur. *SMA:292*

sınık: Kırık, çıkık. *DS/5:3613 –Urfa*

sırğa: Geniş çuval. (bkz. kezevi, haral)
UA:132, UAS:146

sırıg ipliği: Yorgan dikmek için kullanılan
ip. *UAS:146*

sırım: Çarık vesaire dikmek için deriden
yapılmış ince tel. *UA:132,*
UAS:146

sırımak: Yorgan, şilte vb. iri iri, aralıklı
dikmek. *DS/5:3618 *Siverek*
–Urfa, UA:132, UAS:146

sırsır: Ağustosböceği. *DS/5:3620 *Halfeti*
–Urfa, UAS:146

sıtar étmah: Korumak. *SMA:292,*
UMA:267

sıtara: Ev (argo). *UAS:146*

sıtlı: Kulplu su kabı, bakraç, kova.

DS/5:3649 –Urfa, SMA:292,
UAS:146

sıttar: Settar, koruyan. *SMA:292*

sıvağ [suva]: Beton, sıva. *UMA:267,*
UA:133

sıwing: Saçak. *SMA:292*

sıyrık [siyrih]: Arsız, yaramaz (çocuk
için). *DS/5:3655 –Urfa*

sıyrimcak [siyrimcah]: Kaygan, kayıcı.
DS/5:3628 –Urfa, UA:132,
UAS:147

sikke: Büyük baş hayvanları bağlamaya
mahsus demirden kazık.
UAS:146

sile: Ağzına kadar doldurulmuş kap, ölçek.
UAS:146, UA:132

sileh: Silah. *UMA:267*

silepçe: İbrik altına tutulan leğen.
UAS:146, UA:132

sillem: Merdiven. *DS/6:4698 *Birecik*
–Urfa

sillenmek: Kuşkulanmak. *DS/5:3637*
–Urfa

simzar: Komisyoncu. *UAS:147*

simşirmek: Sümürmek. *UAS:147,*
UA:132

simşirik: Sümük. *UAS:147, UA:132*

simyemek: Bilgisi olmadığı bir konuda
birisinin fikir yürütmesi.
UAS:147

sin: Ölü gömülen yer, kabir. *DS/5:3639*

–*Urfa*

sineğ: Sinek. *UMA:267*

singir: Sinir. (bkz. çındır). *UAS:147, UA:132*

sini [sını]: Sini, büyük tepsi. *UMA:267, SMA:292, UAS:145*

sinsile: Silsile. *UAS:147, UA:132*

sipeçen: Sinsi, kurnaz. *DS/5:3646*
–*Urfa*

sirke: Bit yavrusu. *UAS:147*

sıwacı: Sıva yapan inşaat ustası. *SMA:293*

sivik: Duvar sırtı, duvarın üstündeki kabartı. *DS/5:3650* –*Urfa*

sivişmak: Sıvışmak, habersizce gitmek. *UAS:147*

siye: Sana: *Siye söylüyorum.* *DS/5:3652*
–*Urfa, UAS:147, ŞADS:183*

siyecen: Kurnaz, sessizce iş yapan, sinsi. *DS/5:3632* –*Urfa*

siyeç: Kara ve ufak taneli erik. *DS/5:3652*
**Halfeti* –*Urfa*

siyence: Kurnaz, sessizce iş yapan, sinsi. *DS/5:3632* **Siverek* –*Urfa*

siyenç: Tarla ve bağ çevresine çekilen çalı vb. çit. *DS/5:3652* –*Urfa, UAS:147, UA:132*

siyriş: Vücutta hâsıl olan sıyrılma izleri, bere. *UA:132, UAS:147*

sızmek: Süzmek. *SMA:293*

sohmah: Sokmak. *SMA:293*

soku: Kapı sürgüsü. *DS/5:3661*
–*Urfa*

solğ almak: Nefes almak, dinlenmek. *UAS:148, UA:133*

solğ: 1. Soluk, nefes. 2. Solmuş (çiçek, beniz vb.). *UAS:147, UA:132*

somın: Yuvarlak, kabarık ekmek. *UAS:148*

sormak: Emmek. *DS/5:3667* **Birecik*
–*Urfa*

sörodan: Sonradan. *SMA:293*

sovulmak: Suyu, sütü çekilmek, azalmak. *DS/5:3670 Karakuyu* –*Urfa*

soyha: Ölünün geride bıraktığı şahsi eşyaları. *ŞADS:183, UAS:148, UA:133*

soyra [soyna, sona, sonna, sora, sora]: Sonra. *UAS:148, UMA:267-268, UA:133, SMA:293*

söbe: Yumurta biçimi, oval: *Söbe yüzü.* *söbe tabak.* *DS/5:3673* –*Urfa*

söbek: Taneleri alınmış mısır koçanı. *DS/5:3680* **Halfeti*, **Birecik*
–*Urfa*

sögmah: Sövmek, küfretmek. *UAS:148, UA:133*

sögilme [söğılme]: Patlıcan kızgın külde pişirildikten sonra yakılmış yağ dökülmek suretiyle yapılan yemek. *UA:133, UAS:148, UMA:268*

söhbət: Sohbet. *SMA:293*

sölemek [sölümeek , sülemek]: Söylemek.

*SMA:293, UAS:148, UMA:268,
UA:133*

söylegen, söylegen: Düzgün ve rahat
konuşan. *DS/5:3686 –Urfa*

söyleme: Kıta, beyit, mani. *DS/5:3686
–Urfa*

su kabağı: Asma kabağı. *UAS:149,
UA:133*

su yolu: Kanalizasyon. (bknz. tabık).
UAS:149

sucıh: İpe dizilmiş ceviz, badem veya
fındık içinin kaynamış üzüm
suyuna daldırılması suretiyle
yapılan kış çerezi. *UA:133
UAS:149, SMA:293*

suhra: Başkasının işini ücretsiz yapma,
angarya. *UAS:149*

sulî: Sulu. *SMA:293, UMA:268*

sulimak: Sulamak. *SMA:293*

suma: Ördek. *DS/5:3696 –Urfa*

sursutmak: Surat asmak. *DS/5:3701
–Urfa*

susız: Susuz. *UMA:268, SMA:293*

susma: Kundağın üstüne sarılan süslü
sargı. *DS/5:3702 –Urfa*

suvamak: Sıvamak. *UAS:149, UA:133*

suvarmak: Sulamak, su içirmek.
*DS/5:3704 *Birecik –Urfa,
UAS:149, UA:133, UMA:268*

suvaşmak: Bulaşmak. (mecâzen: yapışkan
adam) *UAS:149*

suwi: Sıvı. *SMA:293*

su yarpuzu [su yarpızı]: Su nanesi.
*DS/5:3705 –Urfa, UAS:149,
UA:133*

sübhe [süpha]: Düğünün ertesi sabahı.
UMA:268

süd: Süt. *UMA:268*

südlî: Sütlaç. *ŞADS:183*

südligen: Sütlü otlar. *UAS:149*

sülhiye: Sürahiye. *SMA:293*

sülîk [sülük]: Kan almakta kullanılan
sürüngen hayvan. *UAS:149,
UMA:268*

sümdük: Arsız, açgözlü, başkasının
yediğinden isteyen. *DS/5:3711
–Urfa*

sümiye: Gelişigüzel , kabataslak.
UAS:150, UA:134

sümsük: Arsız, açgözlü, başkasının
yediğinden isteyen. *DS/5:3712 –Urfa*

sümtük: Arsız, açgözlü, başkasının
yediğinden isteyen. *DS/5:3712
–Urfa*

sümüh, sümük [sümik, sümig, sımık]:
Kemik. *DS/5:3715 –Urfa,
UA:134, UAS:149, UMA:267*

sümündür: Bulgurun ufağı. *DS/5:3715
–Urfa*

sündürme: Yağmurluk, sundurma.
UAS:150

süre: Gelin giysisi yapılan bir çeşit kumaş:

*Sürenin arşınıni iki kaymeye
aldım. DS/5:3719 –Urfa*

sürecek (I): Damlardan kar süpürmeye
yarayan tahta araç. DS/5:3719
–Urfa

sürecek (II): Ağaçtan yapılmış kapı
mandalı. DS/5:3719 –Urfa

sürgü: İshal. DS/5:3723 *Birecik –Urfa,
UAS:150

sürü: Sürü. UMA:268

sürücmek: Koşmak, yarışmak. UAS:150

sütal: Eğitimsiz, terbiyesiz. DS/5:3728
–Urfa

süvink: Duvar sırtı, duvarın üstündeki
kabartı. DS/5:3650 *Siverek
–Urfa

süymek: Fıskırıp çıkmak, çimlenmek,
sürgün vermek, uzamak. DS/5:3731
–Urfa

süyük: Dam saçağı. DS/5:3650 –Urfa

süzek: Süzgeç, sıvıları süzmekte kullanılan
gereç. DS/5:3732 *Birecik
–Urfa, UA:134, UAS:150

şa'ra kesmek: Konuşmak. SMA:293

şaba: Düğünde, oyundan sonra
davulcunun topladığı parsa.
DS/5:3734 –Urfa

şabaş: Düğünde, oyundan sonra
davulcunun topladığı parsa.
DS/5:3734 –Urfa

şadı: Maymun. UAS:151, ŞADS:183,
UA:134

şadıman: Hayırlı bir haber ulaştığı zaman
yapılan coşkunkluk , tezâhürat.
UAS:151

şaha: Balık tutmakta kullanılan, üç ağaç
arasına geçirilmiş ağ.
DS/5:3736 *Halfeti, *Birecik
–Urfa

şahat: İki kaya arasındaki boşluk.
DS/5:3736 –Urfa

şahmaran: Büyük yılan. UMA:268,
UAS:151

şahna: Harman nezâretçisi. UAS:151,
UA:134

şakılmak: Şakımak. UMA:268

şakşako [şakşakalillo]: Gelincik bitkisi.
DS/5:3740 –Urfa, UAS:151,
UA:134

şallam: Tanrı isterse. DS/5:3742 –Urfa

şam tawuğı: Hindi. SMA:293

şam eşşegi: Beyaz tüylü eşek. UAS :151

şamik: Domates. DS/5:3743 *Siverek
–Urfa

şapşak (I): Ağaçtan oyma tas, bardak.
DS/5:3747 –Urfa

şapşak (II): Dalkavuk. DS/5:3749 –Urfa

şapşak atmak [şamşah atmak]:

Dalkavukluk yapmak.

DS/5:3748 –Urfa, UAS:151

şapşal: Dalkavuk. *DS/5:3749 –Urfa*

şargada: Hain. *DS/5:3751 –Urfa*

şarpa: Başörtüsü. *UAS:151*

şarval: Şalvar. *UAS:152, UA:134*

şataf: Neşe. *DS/5:3754 Değirmendere, Tombak –Urfa*

şatır: 1. Fırında ekmek pişiren ocakçı.
2. Ustalaşmış insan. (argo)
UAS:152

şavurlamak: Duyurmak. *DS/5:3756 –Urfa*

şê: Şey. *SMA:293, UMA:268*

şebbek: Demir ya da tahta parmaklık.
DS/5:3757 –Urfa

şebek: Ufak bir cins maymun. *UAS:152, UA:134*

şebeke: Kafes. *SMA:293*

şêere: Şehriye. *UAS:152*

şegirt [şegird, şekird]: Şâkirt, çırak.
Sözcüğün aslı Farsçadır.
TUU:787, UMA:268, UAS:152

şêh: Şeyh. *SMA:293*

şehadetlık: Şahitlik. *SMA:293*

şehfe: Ufak taş parçası. *UAS:152*

şehir: Köylü kadınlarının başlarına, fes üstünden sardıkları renkli örtü.
DS/5:3758 –Urfa

şek: Gözü açık, açık göz. *UAS:152*

şel: İnme. *DS/5:3759 –Urfa*

şêle [şöle]: Şöyle. *SMA:293, UMA:268*

şelle: Devenin buğday yüklü hali.
UAS:152

şellek: 1. Yığın, küme. *DS/5:3761 –Urfa*
2. Arkada taşınan yük.
UAS:152, UA:134

şelleklemek: Sırtlayıp götürmek.
UAS:152, UA:134

şelte: Sap yığını. *ŞADS:183*

şêmedan: Şamdan. *UAS:152*

şememe: Az mayoş, kokusu güzel bir kavun cinsi. *UAS:152*

şendik [şên, şênîg, şênîk, şenlik]: Şenlik, kalabalık. *DS/5:3762 –Urfa*
UMA:268, UAS:152, SMA:293

şênelmek: Şenlenmek. *UMA:268*

şenlîh: Şenlik, eğlence. *SMA:293*

şepilor: Alerji. *SMA:293*

şerq: Doğu. *SMA:293*

şerli: Şerli, kötü. *SMA:293*

şerpeze: Bakımsız, acınacak, utanılacak durumda. *DS/5:3765 –Urfa*

şerre: Yağlı et. *UAS:153*

şert: Şart, zorunlu. *SMA:293*

şeytane: Mandal. *DS/5:3767 *Siverek*
–*Urfa*

şılık: Sac üstünde pişirilen bir hamur
tatlısı. *DS/5:3780 –Urfa,*
UAS:153, ŞADS:183,UMA:268

şılıklı çarşaf: İşlemeli kumaştan yapılan
kadın örtüsü. *UMA:268,*
UAS:153

şıp: 1. Birden, birdenbire. *DS/5:3772*
–*Urfa*

şıpırdamak: Su damlarken ses çıkarmak.
DS/5:3772 –Urfa

şırıldak: Havuz. *DS/5:3774 –Urfa*

şırpık: Sakat göz. *DS/5:3775 –Urfa*

şırpıntı [şırfıntı]: Uygunsuz kadın.
DS/5:3775 –Urfa, UAS:153

şıwan: Çoban. *SMA:293*

şibidik: Terlik. *DS/5:3772 –Urfa*

şikar: Ehemiyetli şey. *UAS:153, UA:134*

şikar: Şikâyet. *UAS:153, UMA:268*

şiklemek: Batırmak, saplamak. *DS/5:3779*
–*Urfa*

şil: Şaşı. *DS/5:3779 –Urfa*

şilif: Gübre taşımakta kullanılan çul torba.
DS/5:3779 –Urfa

şillik: Sac üstünde pişirilen bir hamur
tatlısı. *DS/5:3780 *Halfeti*
–*Urfa*

şındı [şidi, şimi, şı]: Şimdi. *SMA:293,*
UMA:268, UAS:153, UA:134

şıpane: Eşik. *DS/5:3783 –Urfa*

şıpık [şıppik]: Kızarık, hasta göz.
DS/5:3784 –Urfa, UAS:153

şirbik: Çapak. *DS/5:3777 *Halfeti –Urfa*

şirbitmek: Düşüncesini etkileyerek
isteklendirmek, aklını çelmek.
DS/5:3785 –Urfa

şire: Şıra. *UAS:153*

şirik: Susamyağı. *DS/5:3786 –Urfa,*
UAS:153, UA:134

şirlop: Bedava. *UAS:153*

şirtik: Davul çubuğu. *UAS:153*

şışmek: Onurlanmak, kibirlenmek.
DS/5:3789 –Urfa

şışsek [şışek]: 1-2 yaşında koyun.
DS/5:3788 –Urfa, UAS:153,
UA:134

şıtil: Fidan. *UAS:154, UA:134*

şivan: Ağıt. *UAS:154.*

şorba: Çorba. *UAS:154, UA:134,*
SMA:293

şorlaḥ: Tuzlu. *UA:134,UAS:154*

şörük [şörük]: Salya. *DS/5:3793 –Urfa,*
ŞADS:183, UAS:154, UA:134

şur [şor]: Tuzlu. *DS/5:3792 –Urfa,*
UA:134, UAS:154, ŞADS:183

şühbe: Şube.

şükür: Şükür. *UMA:268*

şürelemek: Elle dikiş dikmek. *DS/5:3797*

–*Urfa*

şürüp: Şurup, şerbet. *SMA:293*

şüşe: Şişe. *UAS:154, UA:134*

taam: Tamam. *SMA:293*

tabık: Kanalizasyon. *UAS:155*

taħmah: Takmak. *SMA:294, UMA:268*

taħı: Takı. *SMA:294*

taħıl: Ekin. *UAS:155, UA:135*

taħım: Takım elbise. *SMA:294*

taħsi: Araba, otomobil. *UMA:268,*

SMA:294

taht: Genellikle yazın üzerinde yatmak
için yapılmış yüksekçe karyola.

UAS:155

taka [taħa]: Eski evlerde tavana yakın
açılan küçük pencere.

DS/5:3807 –Urfa, UAS:155,

ŞADS:183, UA:135, UMA:268

taħılmah: Şakalaşmak. *SMA:294*

takra: Çok zayıf (kimse). *DS/5:3813*

–*Urfa*

talakha: Tura oyununda kaybedenin eline
veya sırtına vurulan, ucu
düğümlü mendil veya bez.

UA:135, UAS:156

taman: Hani, hani ya. *DS/5:3818*

–*Urfa, UAS:156, UA:135*

tamar: Damar, etin sinir kısmı. *SMA:294*

tamuz: Temmuz. *SMA:294*

tandır: Ufak ev fırını. *UA:135, UAS:156*

tandırılık [tandırılıh]: Mutfak. *DS/5:3821*

–*Urfa, UAS:156*

tanış: Tanıdık, ahbap. *UAS:156, SMA:294,*
UA:135

tantana: Gösteriş. *UAS:156*

tapı kılmak: Uyuklamak. *ŞADS:183*

taplama: Bazlama, kalın saç ekmeği.
UA:135, UAS:157

tapşa: Tavan arası. *DS/5:3830 –Urfa*

tarag: Tarak. *UMA:268*

tarıf: Toprak mangal. *DS/5:3801 –Urfa,*
UA:135, UAS:157

tartara: Yapılması kolay iş. *UAS:157*

tas: Madeni su maşrapası. *UAS:157,*
UA:135

taşırgan: Otomobil. *DS/5:3842 –Urfa*

tatarham: Şiddetli karın ağrısı. *DS/5:3845*
–*Urfa, UAS:157*

tatı: Çocuk dilinde yavaş. *DS/5:3845*
–*Urfa*

tatlıcı: Tatlıcı. *SMA:294*

tavıg: Tavuk. *UMA:268*

tavlanmak: Semizlenmek, şişmanlamak.
UA:135, UAS:157

tavlatmak: Semizletmek, şişmanlatmak

UA:135, UAS:157

tavlı: Şişman, besili, semiz. *UAS:157,*

UA:135

tay: Eşit, denk, yaşıtlı. *DS/5:3852 –Urfa,*

UAS:157, UA:135

tay gelme: İkinci defa evlenen kadının ilk

kocasından olup yeni evine

getirdiği çocuk. *UA:136,*

UAS:155

taydaş: Eşit, denk, yaşıtlı. *DS/5:3852*

**Birecik –Urfa*

taylık [taylıh]: Üzüm küfesi. *DS/5:3855*

–Urfa, UAS:157

tebelleşmek: Sataşmak, musallat olmak.

UAS:157

teberik: Andıç, hâtıra eşyası. *UA:136,*

UAS:157

tebi: Tabii. *SMA:294, UMA:268*

tebib: Tabib. *UMA:268*

tebir: Tabir. *SMA:294*

tederik: Tedârik. *UMA:268*

teede [teet]: Zahmet, eziyet. *UAS:158,*

TUU:814, UMA:268

tegme: Tekme. *SMA:294*

teh: Kütüğünde kendiliğinden kuruyan

üzüm. *DS/5:3861 –Urfa,*

UAS:158, UA:136

teh beğmezi: Bulama (tatlı). *UA:136,*

UAS:158

tehe: Ne fena. *UAS:158*

tehennavi: Çok tatlı bir çeşit üzüm.

DS/5:3862 –Urfa, UAS:158

tehet: Tahâret, temizlik. *SMA:294*

tehtibent: Camilerin cümle kapısı

üzerinde yapılan tahta balkon.

UAS:158

tek: Peştemal. *DS/5:3864 –Urfa*

tekayak: Seksek oyunu. *DS/5:3864 –Urfa*

teke: Tekke. *SMA:294*

te kib: Takip. *SMA:294*

tekliv: Teklif. *SMA:294*

tekmeçüt: Tek mi çift mi oyunu. *UA:136*

telal: Tellal. *SMA:294*

telbeği: Ekşi. *DS/5:3870 –Urfa*

teleme: Kestirilmiş süt. *DS/5:3871*

–Urfa

telesmek: 1. Ezginlik duymak. *DS/5:3872*

–Urfa 2. Kaygıyla ivmek.

DS/5:3872 –Urfa 3. Fazla

çarpmak. UA:136

têlevizon: Televizyon. *SMA:294*

telgören [tulgören]: İnce kabuklu, sarımsı

bir çeşit üzüm. *DS/5:3872*

–Urfa, UAS:161

tellüs: Keten ya da kendirden seyrek

dokunmuş çuval. *DS/5:3873*

**Birecik –Urfa*

teltik: Eksik, çapraşık. *UA:136*

temircilik: Tamircilik. *SMA:294*

temsili: Meselâ. *UMA:268*

tene: Tane. *UA:136, UMA:269*

tenelemek: Tanelemek. *UA:136*

tenge koymak: Fena kokusu geçinceye
kadar bekletmek. *UA:136*

tepelemek: Çiğnemek. *UA:136*

tepeleme: Tepe teşkil edecek şekilde
doldurulmuş. *UA:136*

tepelik: Kadınların eskiden başörtüsü
altından giydikleri, kenarına
altın takılı kısa başlık. *UA:136*

teplik [teppik, tebbik]: Tekme. *DS/5:3885*
–*Urfa, UA:136, ŞADS:183,*
SMA:294

tepingi: Tıkaç. *DS/5:3886 *Birecik –Urfa*

tepir: Buğday, bulgur vb. tahılları elemeye
yarayan ağaçtan yapılmış
büyük elek. *DS/5:3886 –Urfa,*
UA:136

teprenmak: Kıpırdamak, ayrılmak,
davranmak. *SMA:294,*
UMA:269

tepretmak: Kımıldatmak. *UA:137*

tepsolmak: Bitmek. *UA:137*

teref [teraf]: Taraf, yön. *SMA:294,*
UMA:269

terezi: Terazî. *UMA:269*

tergemak: Terk etmek. *UA:137*

terh: Avans, bağışlama. *UAS:160*

teʿrif: Tarif. *SMA:294, UMA:269*

terki: Eyerin arka kısmı. *UAS:160,*
UA:137

terşi: Yün eğirmeye yarayan araç, iğ.
*DS/5:3897 *Halfeti –Urfa*

teşhirʿam etmek: Rezil etmek, herkese
teşhir etmek. *UMA:269*

teşi: Yün eğirmeye yarayan tahta araç, iğ.
*DS/5:3899 *Siverek –Urfa*
UAS:160, UA:137, ŞADS:183

teşkele: Dalavere, hile. *ŞADS:183,*
UMA:269, UAS:160

teşkelecî: Hileci. *UMA:269*

teşt: Büyük leğen. *DS/5:3899 –Urfa,*
UAS:160, SMA:294, UA:137

tetik: Ellik, eldiven. *DS/5:3901 –Urfa*

tetirbe: Çıkmaz sokak. *DS/5:3901 –Urfa,*
ŞADS:183, UAS:160, UA:137

tetirgin: Şaşkın, başıboş, rahatı bozulmuş.
DS/5:3902 –Urfa, UAS:160,
UA:137

teturbe: Çıkmaz sokak. *DS/5:3901 –Urfa*

tevacf: Tavaf. *UMA:269*

teyere: Uçak. *UMA:269*

teyin: Kadar. *UMA:269*

téz: Çabuk. *UAS:160, SMA:294, UA:137*

teze [tezze]: Taze. *SMA:294, UA:137,*

UAS:161

tezgeh: Tezgah. *UMA:269*

tezi: Tazi. *SMA:294*

teziye: Taziye, başsağılığı. *SMA:294*

tezyik: Tazyik. *UMA:269*

tıfıl: Çocuk. *UAS:161*

tıflanmak: Kadanmak. *UAS:161*

tıktıkı: Cimri, hasis. (bkz. mıhrıs)
UAS:161

tılf: Posa (koruk, üzüm vb. şeyler için).
DS/5:3915 –Urfa, UAS:161

tınaz etmek: Alay etmek. *DS/5:3916*
–Urfa

tirefe: Alingan. *UAS:161*

tırnağ: Tırnak. *SMA:294*

tırş-ı haburuğ: Ekşili köfte. *SMA:294*

tırş-ı hullorik: Nohut, dövme, patlıcan ve
küçük köfteli bir tür yemek.
SMA:294

tırşıkçı: Menfaatçi. *SMA:294*

tırtır: Tırtıl. *UA:137, UAS:162*

tırtiremeno: Hareketli, yerinde durmaz,
yaramaz. (çocuk) *UAS:162*

tıztızman: Koskocaman. *DS/5:3930 –Urfa*

tihnik: Uçuk benizli, sıska. *DS/5:3931*
**Birecik –Urfa*

tık atmak: Gülle oyununda bir çeşit vuruş
şekli. *UAS:162*

tike: Parça. *UAS:162, SMA:294, UA:137,*
UMA:269

tiken: Diken. *UAS:162, UA:137,*
UMA:269

tikmah: Dikmek. *UA:137, UMA:269,*
UAS:162

tilbeki nar [tülbeki, tülbegi]: Ekşimsi nar.
DS/5:3932 –Urfa, UA:139,
UAS:167

tilf: Posa. *DS/5:3933 –Urfa*

tilkidüğünü: Güneşli havada yağan
yağmur. *DS/5:3933 *Halfeti,*
**Birecik –Urfa*

timin: 23 kilogramlık bir ağırlık ölçüsü.
UAS:162, ŞADS:183

tip: Tüp. *UMA:269*

tipinde: Gibi. *SMA:294*

tirid: Haşlanmış et suyu. *UAS:162*

tiritli: Tiritli, et sulu. *UMA:269*

tirkeşmek: Sataşmak, tedirgin etmek.
DS/5:3941 –Urfa,
UA:137, UAS:162

tirlğ [türli, tirlı]: Türlü. *UMA:269,*
SMA:295

tirnik: Burundaki Urfa çıbanı izi.
DS/5:3941 –Urfa, UAS:163,
UA:137

tirşik (I): Yemeği yapılan bir çeşit ot.
*DS/5:3842 *Halfeti –Urfa*

tirşik (II): Domates yemeği. *UAS:163*

tiştir: Kısır keçi. *DS/5:3942 –Urfa*

tiv: Tüy. *UAS:163, UA:137, UMA:269*

tivmek: Kaçmak, firar etmek. *UAS:163*

tiyek: Üzüm kütüğü. *DS/5:3904*
–*Urfa, UAS:163, UA:137*

tofan: Tufan. *SMA:294*

toh: Köpeklere takılan tasma. *ŞADS:183*

toḥ: Tok. *UA:138, UAS:163*

toḥanıḥlı: Acıklı. *UMA:269*

tohanmak: Dokunmak, şakalaşma
sırasında takılmak. *UAS:163*

toḥma: Fazla yemek yemekten (insana),
zararlı süt emmekten (çocuğa),
fazla yem yemekten (hayvana)
gelen hastalık. *UA:138, UAS:164*

toḥmaḥ [toḥmaḥ]: Tokmak. *SMA:294, UAS:164, UA:138*

toḥaç [toḥkaç]: Çamaşır yıkanırken
vurulmak üzere tahtadan
yapılan âlet. *UA:138, UAS:164*

tokka: Pencere. *DS/5:3966 –Urfa*

toḥlı: 1. İki yaşında koyun. 2. Bir yaşında
erkek kuzu. *UA:138, UAS:164*

tolaka: Mendil ucu düğümlenerek
oyunan bir çeşit oyun.
DS/5:3954 –Urfa, UAS:164, UA:138

tolaz: İşsiz, boş gezen, parasız. *UAS:164*

toloz: Edepsiz, utanmaz. *DS/5:3955 –Urfa*

tongallı: Zengin. *DS/5:3961 –Urfa*

topalaḥ: Hazımsızlıklarda dövülerek su ile
alınan acımsı bir kozalak.
UAS:164, UA:138

topıḥ: Topuk. *UA:138, UAS:164*

toprehen: Fesleḡen çiçeḡi. *UAS:164*

topşa: Tavan arası. *DS/5:3967 –Urfa*

tor: 1. Ağ, tuzak. 2. Acemi, beceriksiz.
UA:138, UAS:165

torak: Yağsız tulum peyniri. *UAS:165*

toramalı: Süslü, işlemeli. *UMA:269, UAS:165*

torın: Torun. *UMA:269*

torlaḥ: Delişmen. *UAS:165, UA:138*

torlanmak toplanmak: Toparlamak,
eşyalarını toplamak,
hazırlanmak. *UMA:269*

torpaḥ [topraḡ]: Toprak. *UAS:165, UA:138, UMA:269, SMA:294*

torum: Deve yavrusu. *DS/5:3972*
–*Urfa*

tosbaḡa: Kaplumbaḡa. *DS/5:3973*
–*Urfa, UAS:165, UA:138*

tosbaḡı: Kaplumbaḡa. *DS/5:3973 –Urfa*

totaba (I): Hizmetçi kadın. *DS/5:3976*
–*Urfa*

totaba (II): Yüze gülen, dalkavuk.
DS/5:3976 –Urfa

totik: Akıl, zekâ: *Bu adamın totiḡi yok.*
DS/5:3976 –Urfa

toy toḥlı: Toy kuşu. *UAS:165, UA:138*

tozlıḥ: Çöplük. *UAS:166*

tök (I): Aşıḡın tümsek yanı. *DS/5:3980*
–*Urfa, UA:138*

tök (II): Hatır gönül dinlemeden konuşan,
tok sözlü, kaba (kimse).
DS/5:3980, UA:138

tökmek: Dökmek. *SMA:294, UAS:166,*

UA:138, UMA:269

tökezmek: Ayağı engele takılıp
sendelemek, düşer gibi olmak.

DS/5:3981 –Urfa, UA:138

tökilmah: Dökülmek. *UMA:269*

töktirmah: Döktürmek. *UMA:269*

töl (I): Güç kuvvet, erk: *Töllü adam.*

DS/5:3981 –Urfa

töl (II): Çelikçomak oyununda çeliğin
değnekle vurulup atılması.

DS/5:3981 –Urfa

töl (III): Elverişli, uygun durum: *Tölüne*
gelirse kazanırım. *DS/5:3981*

–Urfa

töllü: Çok iyi, güçlü, erkli, paralı: *Töllü bir*
adam elimize geçse bize

yardım eder. *DS/5:398 –Urfa*

tölübüne gelmek: Uygun biçimde gelmek,
sağına gelmek: *Tölübüme gelse*

bu taşı kaldırırım. *DS/6:4774*

**Birecik –Urfa*

tölüne gelmek: Sırasına gelmek, uygun
gelmek. *DS/5:3982 –Urfa*

tölüp: Kural, düzen, yol, usul. *DS/5:3982*

**Birecik –Urfa*

töz: Arka. *ŞADS :183*

tucar: Tüccar. *SMA:294*

tuç: Tunç. *UA:139, UAS:166*

tuht: Terazi ibresi. *UAS:166, UA:139*

tulkioğlu: Kurnaz. *SMA:294*

tuluk [tulh]: Pekmez, peynir, yağ vb.
şeyler koymaya yarayan ya da
yayık olarak kullanılan deri,
tulum. *DS/5:3990 –Urfa,*
ŞADS:183

tuman: Don, şalvar. *DS/5:3991*
–Urfa, UAS:166, UA:139

tumanakaçan: Kapsül. *DS/5:3992*

**Siverek –Urfa*

tumanbozan: Tenya, şerit. *DS/5:3992*

**Siverek –Urfa*

tumeyto: Domates. (bknz. firenk, şamık)
SMA:294

tummak: Suya batmak, dalmak.
DS/5:3993 –Urfa

tut: Dut. *UAS:166, UA:139*

tutaj: Genç kız. *DS/5:3999 –Urfa*

tutalga: Sara hastalığı. *DS/5:4000*
–Urfa

tutarga: Yol, neden, elverişli durum.
DS/5:4001 –Urfa

tutkınılıh: Sıkıntı. *SMA:294*

tutma: Muvakkat bir iş için ücretle tutulan
işçi. *UA:139, UAS:166*

tutu: Bir borcun ödeneceğine inanca
olarak, ödediğinde geri
alınmak üzere, borçlunun
alacaklıya verdiği değerli şey,
rehin. *DS/5:4002 *Halfeti,*
**Birecik –Urfa*

tutuqlamak: Tutuklamak. *SMA:295*

tuturuk [tutırır]: Ocak, soba vb. şeyleri tutuşturmak için kullanılan çalı çırpı, çıra gibi kuru yakacaklar. DS/5:4003 –Urfa, UA:139, UAS:166

tuzikbendik: Bahar mevsiminde su kenarlarında yetişen yenilir bir ot. UAS:166

tüfeng: Tüfek. UMA:269

tüken [tükken]: Dükkan. UAS:167, UMA:269

tülek: Kurnaz, açıkgöz, düzensi. DS/5:4008 –Urfa

tülemek: Kuş, tavuk vb. kanatlı hayvanlar tüy değiştirmek. DS/5:4009 –Urfa

tülüngü: Utanmaz, sıkılmaz, edepsiz, şirret (kadın için). DS/5:4011 –Urfa

tüm: Tepe, tümsek. DS/5:4012 –Urfa

türkí: Türkü. UMA:269

tüssi: Tütsü. UAS:167, UA:139

tüssilemek: Tütsüden geçirmek (birini), tütsülemek (bir yeri). UA:139, UAS:167

tütüzdürmek: Ateşle tutuşturmak. DS/5:4018 –Urfa

ū: Şaşkınlık ünlemi. UMA:269

ucız: Ucuz. UMA:269

uç: Üç. SMA:295

uçın: İçin. UMA:269

uçırma: Uçurtma. UMA:269

uçkun: Soğuk yerlerde baharda yetişen mayhoş bir yemiş. DS/6:4023 –Urfa

ud: Namus, hicap. UAS:168, UA:139 ŞADS:183

udlanmak: Utanmak. DS/6:4048 –Urfa

udlı: Mahcup. UA:139, UAS:168

udum: Yetenek, el uzluğu. DS/6:4026 *Birecik –Urfa

ufatmak: 1. Doğramak 2. Ufaltmak. SMA:295

uğru: Hırsız, yolkesen. DS/6:4029 –Urfa

uğrun: Gizli. DS/6:4030 –Urfa

uğurlamak: Çalmak, aşırmaq. DS/6:4030 –Urfa

uğçur: Uçkur. UAS:168, UMA:269

ulak: Ek, yama. DS/6:4034 –Urfa

ulı [ülü, ülü]: Ulu. UMA:269, SMA:295

ulmak: Çürüyüp dökülmek (meyve, yara dolayısıyla vücut). UA:139, UAS:168

umı küsi: Birisinden umduğunu görememek dolayısıyla ona gücenme hâli. UA:139, UAS:168

umi küsi yapmak: Hiç yoktan dargınlık çıkarmak. UAS:169, UA:139

urmak: Vurmak, öldürmek. UAS:169, SMA:295, UMA:269, UA:139, UMA:269

urğamak: Uğramak. *UMA:269*

urgun: Gizli. *DS/6:4030 –Urfa*

urğ: Ön. (bknz. ög) *UAS:169*

urğaşmak [urğaşmak]: Uğraşmak,
meşgul olmak. *UAS:169,*
UA:139, SMA:295

urıb [urıp]: Dörtte bir. *UAS:169, UA:139*

urıba vermek: Tarlasını, bahçesini,
hâsılatının dörtte birini almak
üzere kiraya vermek. *UAS:169,*
UA:139

uruturmak: Hayvan, koşmaya hazır
olmak, eşinmek. *DS/6:4044*
–Urfa

urva: Yufka açılırken, hamurun tahtaya
yapışmaması için kullanılan
kalın un. *DS/6:4028 –Urfa,*
UAS:169, UA:140

usıl: Usul,tarz. *SMA:295*

usteymen: Üsteğmen. *SMA:295*

ustuful olmak: Uyuşmak, anlaşmak:
Kendi kendilerine ustuful
olsunlar. *DS/6:4046 –Urfa*

uşağ: Çocuk. *UAS:169, UA:140,*
UMA:269

utél: Otel. *SMA:295*

utmak: Kazanmak, galip gelmek.
UAS:169, UA:140

utuzmak [utızmak]: Oyunda, kumarda
yitirmek. *DS/6:4083 *Birecik*
–Urfa, UAS:169, UA:140

uyuntu: Kişiliksiz, onun bunun ardına
takılan, serseri, tembel, uyuşuk
(insan ve hayvan için).
*DS/6:4053 *Harran –Urfa*

uz: Becerikli, akıllı, anlayışlı. *DS/6:4054*
–Urfa, UAS:169, UA:140

ücadım: Bir çeşit atlama oyunu.
DS/6:4057 –Urfa, SMA:295

üçayah: Mangal üzerine konulan küçük
sehpa. *UAS:170*

üçayak: Bir yerel oyun. *DS/6:4057 –Urfa*

üfelemek [öfelemek]: Ezmek, ufalamak.
UMA:270, UMA:266

üle üle: Yavaş yavaş. *UAS:170*

ülen: Ulan. (bknz. wılan) *UMA:270*

üleş: Hayvan ölüsü, leş. *DS/6:4064*
–Urfa, UAS:170

ümr: Ömür. *UMA:270*

ün: Bağırıtı. *UAS:170, UA:140*

ün kün: Gürültü patırtı. *UA:140, UAS:170*

ünli: Ünlü, meşhur. *SMA:295*

ünnemek: Bağırmak. *UAS:170, UA:140*

ürek [üreg]: Yürek. *UMA:270, UAS:171*

ürün: Yöntem. *DS/6:4797 *Birecik –Urfa*

üskek [üksek]: Yüksek. *UAS:170-171,*
UA:140

üskire: Büyük çorba veya ayran tası.
UAS:171, UA:140

üsküf (I): Yüksük. *DS/6:4075 –Urfa*

üsküf (II): Büyük elek. *DS/6:4075 –Urfa*

üsküre: Bakır tas. *DS/6:4076 *Siverek*
–*Urfa*

üsteçelik: Üstelik. *UAS:171, UMA:270*

üstüne wèrmek: Üstüne koymak.
SMA:295

üsüm: Üzüm. *SMA:295*

ütüzlemek: Gözetlemek, gizlice izlemek.
DS/6:4083 –Urfa

ütüzmek: Gözetlemek, gizlice izlemek.
DS/6:4083 –Urfa

üvez: Tatarcık. *DS/6:4085 –Urfa*

üyür olmak: Alışmak (hayvan için).
DS/6:4086 –Urfa

üz: Yüz, çehre. *UA:140, UAS:171,*
UMA:270

üzbar olmak: Yüz yüze gelmek,
yüzleşmek. *DS/6:4086 –Urfa*

üzellik: Özellik. *SMA:295*

üzerlik: Yüzerlik, nazarlık otu. *UAS:172*

üzik [üzük, yüzık]: Yüzük. *UMA:270,*
UAS:172, UA:140

üzleme: Pilavın üzerine serilmek üzere
hazırlanmış nohut ve üzüm.
UAS:172

üzlik: Eski bir para birimi. *UAS:172*

üzmek: (Deriyi) soyamak. *UA:140,*
UAS:171

vafat: Vefat. *UMA:270*

vaht [waht]: Vakit. *UMA:270, SMA:295*

val: Hayret ifade eden ünlem. *UA:140*

vala: İpekten dokunmuş, ince başörtüsü.
DS/6:4091 –Urfa, UAS:173,
UA:140

vala [wala]: Vallahi. *SMA:295*

varmak: Evlenmek, kocaya varmak.
UAS:173, UA:140

varyetli: Varlıklı. *UMA:270*

vasvase: Vesvese. *UMA:270*

vē [va]: Hayret ünlemi. *UMA:270,*
UAS:173

vehveh: Sarı renkli bir yabani çiçek.
UAS:173, UA:141

vehveh kimin olmak: Korkudan vehveh
çiçeği gibi sararmak. *UA:141*

veled: Çocuk. *UMA:270*

verep: Eğri, verev. *DS/6:4098 –Urfa*

veşek: Tütün tozu, tütün ufağı, tütün dibi.
UAS:173

veten: Vatan, yurt. *UA:141*

vık vık: Eldiven. *DS/6:4102 –Urfa*

vıllık: Bulgur. *DS/6:4102 *Birecik –Urfa*

vira: Devamlı. *UAS:174*

virik: Sürgün, ishal. *DS/6:4108 –Urfa*

viş [viş]: Üzüntü, şaşma bildiren ünlem.
DS/6:4107 –Urfa, UA:141,
UAS:174, UMA:270

vurdırmak: Vurdurmak. *UMA:270*

vurılmak: Vurulmak, âşık olmak.
UAS:174, UA:141

vurmak [wurmak]: 1. Vurmak.
2. Öldürmek. *UA:141, UAS:174*

wardırsa: Var ise. *SMA:295*

wêrmak[wırmak]: 1. Katmak. 2.Koymak, bırakmak. 3. Vermek. *SMA:295*

werdayış: Horoz dövüşü. *SMA:295*

werdıse: Verince. *SMA:295*

werınayış: Kaşıntı. *SMA:295*

wezyet: Vaziyet, durum. *SMA:295*

wılan: Ulan. *SMA:295*

wırana: Virâne, harap. *SMA:295*

witiman: Vitamin. *SMA:295*

yaba: Ot vesaireyi kaldırmak için kullanılan çatal alet. *UAS:175, UA:141*

yad: Yabancı. *UAS:175, UA:141, UMA:270*

yağaber: Baldırı çıplak, külhanbeyi. *UAS:175*

yağır: Yük ve binek hayvanının sırtında, eyer ve semerin açtığı yara. *DS/6:4121 –Urfa*

yağır bağlamak: Giysi yakası terle, tozla çok zor temizlenecek duruma gelmek. *DS/6:4122 *Birecik –Urfa*

yağlı: Bir çeşit hamur tatlısı. *UAS:175, UA:141*

yağlıh: Mendil. *UAS:175*

yağmır: Yağmur. *UAS:176, UA:141*

yağ: Yağ. *SMA:295*

yağa: Yaka. *UA:141*

yağamak [yağımak, yağımak, yihimək, yihimək]: Yıkamak. *UA:141, SMA:295-296, UAS:176, UMA:270*

yağalamak: Yakalamak. *SMA:295*

yağalmak: Yakarmak. *UMA:270*

yağın: 1. Yakın 2. Akraba, dost. *SMA:295, UAS:176, UA:141*

yağlaşık: Yaklaşık. *UMA:270*

yahudı kiftesi: Tiritli köftenin ince bulgur yerine cırışle yapılan bir salçalı köfe türüdür. (bknz. masluka) *TUU:872*

yalah, yalak: Hayvanların su içtiği ağaç kap, taş oyuğu. *DS/6:4136 –Urfa, UA:141, UAS:177*

yalan etmek: Yalan söylemek. *SMA:296*

yalavız [yalağuz, yalıguz, yalavuz]: Yalnız. *UMA:270, UA:141, UAS:177, ŞADS:183, SMA:296*

yaldanmak: Aldanmak. *UAS:177, UA:141*

yaldatmak: Aldatmak. *UAS:177, UA:141*

yaldırbak gezmek: Ceketsiz gezmek. *DS/6:4145 –Urfa*

yalın: Tek kat (duvar). *UAS:177, UA:141*

yalnayah [yannayah]: Yalın ayak,
ayakkabısız. *UAS:177,*
UA:141, ŞADS:183

yalvaç: Peygamber. *DS/6:4152 –Urfa*

yamah: Yama. *UAS:177, UA:141*

yamalamak: Yamamak. *UA:142,*
UAS:177

yamamak: Bozuk bir malı başkasına mal
etmek. *UAS:177, UA:142*

yamanmak: Birine yük olmak. *UAS:177,*
UA:142

yamşak [yamşah]: Büyük başörtüsü,
tülbent. *DS/6:4160 –Urfa,*
UAS:177, UA:142

yandı döndi: Bukalemun renginde.
UA:142

yandırmak: Yakmak. *SMA:296, UAS:178,*
UMA:270, UA:142

yanfırı [yanpırı]: Çarpık, eğri. *UAS:178,*
UA:142

yanış: Yanlış. *SMA:296*

yanız: Yalnız. *SMA:296*

yansılamah [yansılamak, yassılamak]:
Sözü yineleyerek alay etmek.
DS/6:4175 –Urfa, UA:142,
UAS:178

yantiri: Utanmaz. *DS/6:4177 *Harran*
–Urfa

yanukturmak: İyilikle, tatlılıkla
alıştırmak. *DS/6:4177 –Urfa*

yapıcı: Yapı yapan. *DS/6:4178 *Birecik*
–Urfa

yapma (I): Tezek. *DS/6:4180 –Urfa,*
UAS:178, UA:143

yapma (II): Bulgurla yapılmış, yuvarlak
ve yassı köfte. *DS/6:4181*
**Birecik –Urfa*

yarıbuçih: Az çok. *UMA:270*

yarih: Yarık. *SMA:296*

yarıntı: Utanmaz. *DS/6:4188 –Urfa*

yariya vermek: Tarlasını, bahçesini
kazancın yarısı üzerinden
kiralamak, hayvanı bu suretle
bakılmak üzere ortağa vermek.
UAS:178, UA:143

yarpah [yaprah]: Yaprak, asma yaprağı;
asma yaprağından yapılan
dolma. *UA:142, UAS:178*

yarpuz [yarpız]: Yaban nanesi. (bknz.
suyarpuzu) *DS/6:4191 –Urfa,*
UA:142, UAS:178

yassı: Yatsı. *UAS:178*

yastıktaklası: Gençlerin oynadığı bir
oyun. *DS/6:4198 –Urfa*

yaş etmek: Islatmak. *SMA:296*

yatalık: Humma ve benzeri ateşli hastalık.
DS/6:4201 –Urfa

yav [yawo]: Yahu. *UMA:270, SMA:296*

yavaşa: Nallanacak hayvanın ağzına
vurulan tahta kısıkaç. *UA:142*

yavralmak: Yalvarmak. *UMA:270*

yavru [yawrılı]: Yavru. *UMA:270,*
SMA:296

yavşah: Bit yavrusu. (bknz. sirke) *UA:142*

yavunç: Muhtaç. *DS/6:4210 –Urfa*

yaymak: Sürüyü otlatmak. *UAS:179,*
UA:142

yayan [yayah]: Yaya olarak. *UAS:179,*
UA:142, UMA:270

yayılmak: Otlamak. (sürü,hayvan)
UAS:179, UA:142

yaylah: Yayla. *UAS:179, UA:143*

yaymakap: İlkel matkap. *UAS:179*

yazıcı: Oyunda ikinci oynayan. *DS/6:4218*
–Urfa

yazılı: Yazık. *UAS:179, UA:143*

yazma: Renkli başörtüsü. *UAS:180,*
UA:143

yazığı gelmek: Acımak. *UA:143,*
UAS:180

yeddi: Yedi. *UAS:180, UA:143, UMA:270*

yeddi yad: Yabancı, akraba olmayan.
UA:143

yeddi köynek çıkarı: Yedi gömlek dışarı
“yabancı sayılacak dereceden
uzak akraba.” *UA:143*

yedikardaş: Büyükayı da denilen yıldız
takımı. *DS/6:4223 *Birecik*
–Urfa

yedikardeş: Büyükayı da denilen yıldız
takımı. *DS/6:4223 –Urfa*

yege: Ege. *UA:143, UAS:180*

yeğin: Yiğit, çevik, güçlü, hızlı, çalışkan.
*DS/6:4225 *Birecik –Urfa*

yeğınlemek: Artmak, güçlenmek (hız, sayı
vb.) *DS/6:4226 *Birecik*
–Urfa

yeḫkut: Yakut. *UMA:270*

yék: Elbise kolu. *ŞADS:183*

yellehçi [yellekçi]: Dalkavuk. *DS/6:4238*
–Urfa, UA:143

yellehlemek: 1. Yalpa vurmak, anlamsız
ortada dönüp dolaşmak.
DS/6:4238 –Urfa
2. Emeklemek. *DS/6:4238*
–Urfa

yëndirmek: İndirmek. *SMA:296*

yengí: Yeni. *UAS:180, UA:143*

yéní: Yani. *SMA:296, UMA:270*

yeregir: Öl, geber (ilenç). *DS/6:4252*
–Urfa

yérimek [yürimek]: Yürümek. *UAS:180,*
UA:143, UMA:270-271

yerik: Aşeren (gebe kadın). *DS/6:4253*
–Urfa

yérik yérimek: (Kadın) aşermek. *UA:143,*
UAS:180

yéřiş: Yürüyüş. *ŞADS:183*

yéřişmek: Erişmek, yetişmek. *UAS:181, UA:143*

yéşilññ: Yeşil soğan, maydanoz, nane vs. *SMA:296*

yetirmek: Yetiştirmek, büyütmek. *DS/6:4260 –Urfa*

yığnaññ, yığınak: Toplantı, topluluk. *DS/6:4264 –Urfa*

yığınç: Isırgan otu. *DS/6:4264 –Urfa*

yığnaññ, yığınak: Toplantı, topluluk. *DS/6:4264 –Urfa*

yıñanılmak: Yıkanmak. *SMA:296*

yıñılmak: Yıkılmak. *UMA:270*

yıñlatmak: Ihlatmak, deveyi çökertmek. *UAS:181, UA:144*

yıñlı: On veya daha ziyâde at. *UAS:181*

yılanotu: Soğuk algınlığına karşı kaynatılarak kullanılan 20-25 cm. boyunda, sinamekiye benzer yaprakları olan bir ot, *Aristolochia. DS/6:4268 *Birecik –Urfa*

yılgar: Atı dört nala sürme hali. *UA:144, UAS:181*

yır: Türkü, şarkı. *DS/6:4275 –Urfa*

yırgalamaññ, yırgalamak: Sallamak. *DS/6:4275 –Urfa, UA:144, UAS:181*

yırññ: Yırtık, düğme deliği. *UAS:181, UA:144*

yırlamak: Şarkı, türkü söylemek. *DS/6:4276 –Urfa, UAS:181, UA:144*

yıwarlak [yuvarlak]: Yuvarlak. *SMA:296, UMA:271*

yigen: Yeğen. *UMA:270*

yilleme: Yelleç, vantilatör. *DS/6:4279 *Siverek –Urfa*

yimaññ [yimek]: Yemek. *UMA:270*

yımenñ: Ham köseleden yapılma ayakkabı. *UAS:181, UA:144*

yırñ: İri. *UAS:181, UA:144*

yitik: Kayıp. *DS/6:4283 –Urfa, UA:144*

yitirmek: Kaybetmek. *DS/6:4283 *Birecik –Urfa, UA:144*

yiyeceaññ: Yiyecek. *UMA:270*

yiymek [yeymek]: Yenilmek. (yemek) *UMA:270*

yoğırd [yoğirt, yuğirt]: Yoğurt. *UMA:271, UAS:181, UA:144*

yoğlığ: Yokluk. *UMA:271*

yoğun [yoğın]: Kaba, kalın, iri (elek, iğne vb.). *DS/6:4288 *Birecik –Urfa, UAS:181, UA:144*

yoğurtçiçeği: Papatya. *DS/6:4288 –Urfa*

yoh [yoğ]: Yok, hayır. *SMA:296, UMA:270-271*

yohsa: Meğer. *UMA:271*

yolıg atmak: Aldatmak için göz boyamak.
UAS:181

yolpuk: Katmanlı, katmanları kolay
ayrılan taş. *DS/6:4293 –Urfa*

yoluk: Evden uzaklaşmış güvercini geri
getirmek için kullanılan eşi.
DS/6:4294 –Urfa

yonacak [yonacah]: Taşçı kalem.
*DS/6:4295 *Birecik –Urfa,*
UAS:181, UA:144

yonucu: Taş ustası. *DS/6:4297 *Birecik*
–Urfa

yorgın: Yorgun. *UMA:271*

yo: Kasaplık hayvan. *UAS:182, UA:144*

yörimek: Yürümek. *UMA:271*

yövmiye: Yevmiye, günlük ücret.
UMA:271

yuğirmek [yoğirmek]: Yoğurmak.
UMA:271

yuğurtçiği: Papatya. *DS/6:4288 *Siverek*
–Urfa

yuha: Yufka, ince sac ekmeği. *UMA:271,*
UAS:182, UA:144

yuharı [yoharı]: Yukarı. *UA:144,*
UAS:182, UMA:271

yuhı [uyhu, uykı]: Uyku. *ŞADS:183,*
UAS:182, UA:144, UMA:269-
271, SMA:295

yuhsız: Uykusuz. *UMA:271*

yumşanmak: Yumuşamak. *SMA:296*

yumuş: İş, hizmet buyruğu: *Bu çocuk hiç*
yumuş tutmuyor, ne yapacağız?
DS/6:4320 –Urfa

yural: Yular. *UAS:182, UA:144*

yusubtutan: Kumru. *UAS:182*

yuvalamak: Yuvarlamak. *UA:144,*
UAS:183

yuvalah: Çiğ köfteden küçük ceviz
büyüklüğünde yapıp kaynar
suda haşlanan, yağda
kızartılarak veya
kızartılmayarak yenen bir
bulgur yemeği. *UA:145*

yuvıltmak: Yuvarlamak. *UMA:271*

yüklü: Gebe. *DS/6:4330 *Siverek –Urfa*

yüng [yünk]: Yün. *UA:145, UAS:183*

yüngül, yünğül: Hafif. *DS/6:4228*
–Urfa

yürek buyruğu: Duyunç, vicdan.
DS/6:4335 –Urfa

yüz görümlüğü: Yüz görümlüğü, damadın
geline taktığı hediye takı.
UMA:271

yüzbar olmak: Yüzleşmek, yüz yüze gelip
hesaplaşmak, anlaşmak.
DS/6:4337 –Urfa

yüzbe yüz: Yüz yüze. *UA:145*

yüzünüze gülsuyu: İğrenç bir şeyden söz
etmek gerekince, söze

başlarken kullanılan özür
deyimi: *Yüzünüze güller, kedi
halıya gusmuş. DS/6:4341*
–Urfa

zahar [zar]: Herhalde, galiba. *UAS:184,
UMA:271, SMA:296*

zahma: Yiyecek, lokma. *ŞADS:183,
UAS:184*

zakıt: Övendirinin ucuna çakılan çivi.
DS/6:4346 –Urfa

zan: Zaman. *SMA:296*

zarıncı: Muzdarip. (ızdırıp çeken)
UAS:184, UA:145

zarzanba: İriyarı. *DS/6:4353 –Urfa*

zatan [zatana]: Zâten. *UMA:271*

zava: Damat. *SMA:296*

zebelleh: İri cüsseli, kabasaba. *UAS:184*

zebiye: Kurbanlık. *UAS:184*

zehferan: Bir tür bitki. *ŞADS:183*

zehire [zehre]: Zâhire. *SMA:296,
UMA:271*

zehmet: Zahmet. *UMA:271*

ze‘if: Zayıf. *SMA:296, UMA:271*

zembil: Kamıştan örülmüş sebze, meyve
sepeti. *UAS:184*

zencir: Zincir. *UMA:271*

zengi: Üzengi. *UAS:185, UA:145*

zenk: Bir çeşit üzüm hastalığı. *UAS:185*

zerde: Şekerli pirinç peltesi. *UMA:271*

zerer: Zarar. *UMA:271*

zerzavat: Sebze. *UAS:185, UMA:271*

zerzembe: Kiler, zahire konulan oda.
UAS:185

zerzemin: Bodrum. *SMA:296*

zêt: Zeytinyağı. *ŞADS:183*

zîfir: Yağlı. *UMA:271, UAS:185*

zıkkı: Melesir ağacından yapılma oyuncak.
UAS:185

zılğıt [zılğıt, zılğıt]: Coşturma, yüceltme,
bir işe, bir şeye yöneltmek için
bağırarak kışkırtma. *DS/6:4370
–Urfa, UMA:271, UA:145,
UAS:185*

zılğıt çalmak/çekmek: Genellikle
düğünlerde ve sevinçli anlarda
kadınların ellerini ağızlarına
götürerek sevinç maksatlı ses
çıkarması. *SMA:296, UA:145,
UAS:185*

zılîf: Zülûf, saç. *UMA:271*

zıllıklamak: Bozmak, bir işi üstünkörü
yapmak bitirmek. *UAS:185*

zımzırık [zımzırık]: Yumruk. *DS/6:4372
–Urfa, UAS:186, TUU:909*

zır zıbrı: Çer çöp. *UMA:271*

zırlamak: Anırmak. *UAS:186*

zırırık: Deli, zirzop. *UAS:186, UA:145*

zırtaboz: İşe yaramayan. *UAS:186*

zibil: Ahır süprüntüsü. *UA:145, UAS:185*

zibil dağıtmak: Yanlış konuşarak veya yanlış hareket ederek tepkileri üzerine toplamak, ayıp etmek. *TUU:1268*

zibillih: Ahırlarda hayvan dışkılarının toplandığı bölüm. *ŞADS:183*

ziç: Tavuk pisliği. *ŞADS:183*

zilqara: Simsiyah. *UA:145, UAS:186*

zillenmek: Çimlenmek. *UAS:186, UA:145*

zillik: Soğanın özü. *UAS:186*

zimin: Görmezlikten gelen. *UAS:186*

zimzirik: Yumruk. *DS/6:4372 –Urfa*

zingil [zingıl]: Lokma tatlısı. *DS/6:4391 –Urfa, SMA:296, UAS:186, ŞADS:183* 2. Pejmürde üst baştan sarkan paçavra veya ip. *UA:145, UMA:271*

zingilli ziyaret: Elbisesi paramparça olan kişi. *UA:145, TUU:912*

zire^cet: Ziraat. *UMA:271*

ziryan: Boş gezen. *DS/6:4392 –Urfa*

zirzop: Yarı deli. *UAS:186*

zivan: Buğday tarlalarında biten tohumu, acı bir ot. *DS/6:4392 –Urfa*

ziyarat: Ziyâret. *UMA:271*

ziyefet: Ziyâfet. *UMA:271*

zoğnak: Kapının ağaç sürgüsü. *DS/6:4394 –Urfa*

zoku [zoğkıl]: Büyük taş dibek. *DS/6:4394 –Urfa, UAS:186, UA:145*

zonguldamak [zongıldamak]: Zonklamak.

DS/6:4395 –Urfa, UAS:186

zonguldatmak: Eşegi tırıs yürütmek.

DS/6:4396 –Urfa

zonklamak: Şiddetli baş ağrısı. *UA:145*

zonturlu: 1. Yakışıklı, çalımlı, süslü, oturaklı. *DS/6:4396 –Urfa*

2. Kuvvetli, şiddetli, zorlu. *UAS:186*

zopo [zompo]: Akli az gelişmiş, iriyarı.

DS/6:4397 –Urfa, UAS:186

zoppa: Sopa, değnek. *UAS:186*

zorhıglan: Zorlukla, zor şekilde. *UMA:271*

zubın: Entâri. *UA:145, UAS:186*

zuvağ [zuğah, soğah, suğah]: Sokak. *UMA:268-271, SMA:296-293, ŞADS:183, UAS:186*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞANLIURFA İLİNİN KÜLTÜREL DOKUYU YANSITAN SÖZ VARLIĞI

4.1. Ziraat ile İlgili Kavramlar

4.1.1. Bitki isimleri

acır [‘acır, ‘ecir]: Dolması yapılan, üzeri

tüylü bir çeşit küçük hıyar,

acur. *DS/1:52 *Suruç,*

**Birecik, *Siverek, *Viranşehir–*

Urfa, UA:94, UMA:255, UAS:54

ancur: Bir çeşit hıyar, acur. *DS/1:255*

**Siverek, *Viranşehir –Urfa*

babıneç: Küçük çiçekli ve güzel kokulu

bir çeşit papatya. *DS/1:453*

–Urfa, UAS:17

badırgan: Yapağı maydanoza benzeyen

ve sapı soyularak yenen bir

bitki. *DS/1:468 –Urfa*

bağa yapağı: Su kenarlarında biten ve

geniş yaprakları iltihaplı

yaraların tedavisinde kullanılan

bir bitki. *DS/1:474 *Halfeti*

–Urfa

bahteniz: Maydanoz. *DS/1:489 *Birecik*

–Urfa

balcan: Patlıcan. *DS/1:502 –Urfa, UA:94,*

UAS:18, ŞADS:181,

UMA:256

baldırgan: Baldıran. *DS/1:502 *Halfeti*

–Urfa

banak: Marul. *DS/1:516 –Urfa*

behteniz [beğteniz, madanos, mağdanos]:

Maydanoz. *DS/1:489 –Urfa,*

UA:96, UMA:256, UAS:21,

ŞADS:181, SMA:289

belesir: Mürver ağacı. *UA:96, UAS:21*

bersim: Yonca. *DS/1:636 –Urfa, UAS:22*

boğoz çiçeği: Papatya. *DS/1:449 *Halfeti*

–Urfa

burma: Yaşken burulup kurutulan ot.

*DS/1:800 *Halfeti –Urfa*

butrak: Ekinler içinde biten, yapışkan,

dikenli bir ot. *DS/1:807*

**Halfeti –Urfa*

büzmük: Halk hekimliğinde kullanılan bir

bitki. İshal ilâcı olarak

kullanılır. *UAS:27*

ceft: Bir tür bitki olup, deri terbiyesinde

kullanılır. *ŞADS:181*

cırtatan: Yaban acuru, Ebuçehil karpuzu.

UAS:30

culban: Yabanî bezelye, burçak.

*DS/2:1012 *Birecik –Urfa*

çelem: Şalgam. *DS/2:1119 *Siverek*

–Urfa

çemen [çem, çim]: Çimen (Far.). *UAS:36 -*

39, UA:101

çeti: Baklagillerden dikenli bir çalı.

(taneleri hayvanlara verilir,

çalısından süpürge yapılır).

Prosopis stephaniana

(Leguminosae): Bugün çetili

düze keklik avına gidelim.

DS/2:1150

çırpıntı [çırpı kırs]: Çalı çırpı. *UMA:257,*

SMA:281
çiğeg: Çiçek. *UMA:257*
çiğdem: Çiğdem. *UA:102, UAS:39*
çükündür: 1. Pancar. *DS/2:1307 *Siverek*
–*Urfa* 2. Şalgam. *DS/2:1307*
–*Urfa*
dağdağan: Çitlembik ağacı ve meyvesi.
DS/2:1324 –Urfa, UAS:43, UA:104
dindinkana: İltihaplı yaraları deşmek için
kullanılan iri yapraklı, sinirli
bir ot. *DS/2:1501 Subuğaz*
**Halfeti –Urfa*
domalan: Patatase benzeyen ve
yenilebilen bir çeşit mantar.
DS/2: 1544 –Urfa
doranı: Söğüt ağacına benzeyen,
yaprakları söğüt yaprağından
daha kalın olan, meyvesiz bir
ağaç. *DS/2:1564 *Halfeti –*
Urfa
durnacık: Parmak uzunluğunda yaprakları
olan ve beyaz çiçek açan bir ot.
*DS/2:1606 *Halfeti –Urfa*
dürülü: Marul. *DS/2:1637 –Urfa*
ebetaran: Fesleğen. *UAS:54*
feşelleh: Meyvesi yenilen bir çiçek çeşidi.
UAS:64
gazvel: Hardal otu. *DS/3:1955 *Birecik*
–*Urfa*

geliç: Ayrık otu cinsinden, zehirli, kökü
derinlere kadar giden boğumlu
bir çeşit ot. *DS/3:1977 –Urfa*
göbelek: Yenilen bir çeşit mantar.
*DS/3:2115 *Birecik, *Halfeti*
–*Urfa, UAS:69, UA:111*
halik: Hınzır otu. *DS/3:2261 *Birecik*
–*Urfa*
hardel: Marul (bkz. has). *UMA:261*
hartlap [hartlap]: Ak gürgene
benzer meşe ağacı. *DS/3:2296*
–*Urfa, UA:113*
has: Marul. *UA:113, UMA:261, UAS:75*
haspir [hespir]: Yemeklerde kullanılan ve
safrana benzeyen bir otun
çiçeği. *DS/3:2300 –Urfa,*
UAS:79
hıltan: Rutubetli yerlerde yetişen bir çeşit
ot. *UAS:81*
hıra (II): Hatmi çiçeği. *DS/3:2368 –Urfa,*
UAS:81, UA:114
hıta [hıttı]: İnce, uzun ve üzerinde
uzunlamasına çizgiler olan açık
yeşil renkte bir çeşit hıyar,
acur. *DS/3:2380 *Birecik*
–*Urfa, UAS:82, ŞADS:182,*
UA:114
hurnuf: Halk hekimliğinde kullanılan bir
bitki. İshal ilacı olarak
kullanılır. *UAS:85*
ipar: Yüksek yerlerin kar tutmayan
yerlerinde yetişen bir çeşit

dikenli otun, kurusa bile
kokusu uzun zaman gitmeyen
sarımtırak çiçekleri misk,
amber. *DS/4:2546 –Urfa*

isot: 1. Biber. *DS/4:2558 *Birecik –Urfa,*
UMA:262

isot: 2. Yeşil biber. *DS/4:2559 *Siverek*
–Urfa, UAS:89, UA:116

isot: 3. Kırmızı biber. *DS/4:2559 –Urfa,*
UAS:89, UA:116

isut: Biber. *DS/4:2559 –Urfa*

kabağ: Kabak. *SMA:287*

kellem: Lahana. *DS/4:2728 –Urfa*

keme: Patatese benzeyen bir çeşit mantar.
DS/4:2739 –Urfa, ŞADS :182,
UAS:96, UA:116

keneotu: Sütlegengillerden hintyağı
çıkarılan bitki. *DS/4:2743*
–Urfa

kenger: Yabanî, dikenli bir sebze.
UAS:96, UA:116

kestene: Kestane. *UA:117*

keşir (I): Havuç. (bknz. pırçıklı)
DS/4:2772 –Urfa

kêşniş: Kişniş, bir tür bitki. *SMA:288*

ketmer: 2. Bir nevi çiçek. *UA:121*

kılımbaz: Pancar. *DS/4:2799 –Urfa*

kılımboz: Pancar. *DS/4:2799 –Urfa*

kılınboz: Pancar. *DS/4:2799 –Urfa*

kındırğa: Bir yabani ot. *UAS:102*

kınifir [kınıfir, kınifir, kınıfıl, kınıfıl]:
Karanfil.UAS:102-103, UMA:263,
UA:123, UMA:263

kıska: Arpacık soğanı: *Bahçeye kıska*
diktim. DS/4:2843 –Urfa,
UAS:105

kocabaş: Pancar, şeker pancarı. *DS/4:2892*
–Urfa

kömeç: Ebegümeci. *DS/4:2957 –Urfa,*
UAS:106, UA:118

kuzi kulağı: Sulak yerlerde yetişen, iştah
açıcı, ekşimsi yabanî sebze.
UA:124, UAS:109

küncü [künci]: Susam tanesi. *DS/4:3037*
**Siverek –Urfa, UAS:110,*
UA:119

künlü: Susam tanesi. *DS/4:3037 –Urfa*

leymun [lëmun]: Limon. *SMA:289,*
UMA:264

lökiye [lökyl]: Sardunya çiçeği.
DS/4:3091 –Urfa, UAS:115

marol: Marul. (bknz. dürülü) *SMA:289,*
UMA:264

mayana: Anason. *DS/4:3141 –Urfa,*
UAS:118

melengiş [menegic]: Çitlembik.
*DS/4:3156 *Birecik –Urfa,*
UA:126, UAS:119

melesir: Mürver ağacı. *DS/4:3157 –Urfa*

meleşir: Bir çiçek çeşidi. *UAS:119*

mentir: Şebboy. *DS/4:3166 *Halfeti*
–*Urfa*

müşege: 1. Kötü kendir. *DS/4:3232 –Urfa*
2. Kendirin kökünden çıkan
lifler. *DS/4:3232 –Urfa*

nahana: Lahana. *UAS:125, UA:126*

nargülü: Nar ağacına benzeyen bir ağacın
gül gibi olan çiçeği. *DS/4:3240*
**Halfeti –Urfa*

narpız: Sulak yerlerde yetişen, iştihâ açıcı
yabanî su nânesi. (bknz. su
yarpuzu, yarpız). *UA:127,*
UAS:125

palak (II): Kuru ot. *DS/5:3384 –Urfa*

palıt: Meşe ağacı, palamut. (bknz.
mazalak) *UAS:132, UA:128*

pambıl [pambuğ]: Pamuk. *UA:128,*
UAS:133, UMA:266

pampal pişo: Özellikle buğday hasat
zamanları görülen havada
uçuşan hindiba otunun tüylü
çiçekleri. *TUU:708*

patatéz: Patates. *SMA:291*

pencer: Pancar. *UA:129, UMA:266,*
UAS:134

pırçikli: Havuç. *DS/5:3499 *Siverek*
–*Urfa*

pıtrah: Fıstık cinsinden çok sık meyveli
bir çam cinsi (bknz. bittim).
UAS:135, UA:129

pirçikli: Havuç. *DS/5:3499 –Urfa,*
ŞADS:183

pirpirim [pırpırım]: Semizotu.

*DS/5:3461 *Birecik –Urfa,*
UA:129, UAS:135, UMA:266

pivaz: Soğan. *ŞADS:183*

puş: Minderlerin, sedir yastıklarının,
semerlerin içine konulan kuru
ot. *DS/5:3493 –Urfa*

pürçüklü [pürçikli, pürçıklı]: Havuç.
DS/5:3499 –Urfa, UAS:137,
UA:130

rehen: Reyhan, fesleğen. *UMA:266,*
UAS:138

sarmışah: Sarımsak. *SMA:292, UMA:267*

senemek: İlaç olarak kullanılan bir çeşit
bitki, sinameki. *UAS:144*

sevlî: Selvi. *UA:132, UAS:145*

sımak: Sumak. *SMA:292*

su kabağı: Asma kabağı. *UAS:149,*
UA:133

su yarpuzu [su yarpızı]: Su nanesi.
DS/5:3705 –Urfa, UAS:149,
UA:133

südligen: Sütlü otlar. *UAS:149*

şakşako [şakşakalillo]: Gelincik bitkisi.
DS/5:3740 –Urfa, UAS:151,
UA:134

şitil: Fidan. *UAS:154, UA:134*

tirşik (I): Yemeği yapılan bir çeşit ot.
*DS/5:3842 *Halfeti –Urfa*

toprehen: Fesleğen çiçeği. *UAS:164*

tuzikbendik: Bahar mevsiminde su
kenarlarında yetişen yenilir bir
ot. *UAS:166*

üzerlik: Yüzerlik, nazarlık otu. *UAS:172*

vehveh: Sarı renkli bir yabani çiçek.
UAS:173, UA:141

yarpuz [yarpız]: Yaban nanesi. (bkz.
suyarpuzu) *DS/6:4191 –Urfa,*
UA:142, UAS:178

yéşillih: Yeşil soğan, maydanoz, nane vs.
SMA:296

yıgınç: Isırgan otu. *DS/6:4264 –Urfa*

yılanotu: Soğuk algınlığına karşı
kaynatılarak kullanılan 20-25
cm. boyunda, sinamekiye
benzer yaprakları olan bir ot,
Aristolochia. DS/6:4268
**Birecik –Urfa*

yoğurtçiçeği: Papatya. *DS/6:4288 –Urfa*

yuğurtçiçeği: Papatya. *DS/6:4288 *Siverek*
–Urfa

zehferan: Bir tür bitki. *ŞADS:183*

zivan: Buğday tarlalarında biten tohumu,
acı bir ot. *DS/6:4392 –Urfa*

4.1.2. Meyve isimleri

agbanki: Bir tür beyaz üzüm. *SMA:279*

alma: Elma. *DS/1: 226 *Siverek, *Birecik,*
**Viranşehir –Urfa, UMA:255,*
UAS:12, UA:92

balma üzüm: Taneleri iri ve koni şeklinde
olan, kurutulmaya elverişli
üzüm. *DS/1:510–Urfa,UAS:18,*
UA:95

bardağı: Taze incir. *DS/1:527 *Halfeti*
–Urfa

bıttım [buttım]: Fıstık cinsinden meyve.
DS/1:671–Urfa, UAS:27, UA:98

buddum: Antep fıstığının küçükleri.
*DS/1:778 *Birecik –Urfa*

bürün: Zeytin posası. *DS/1:829 –Urfa*

canerik, canerağı: Sarı veya koyu kırmızı
olunca yenilen bir nevi erik.
UA:98, UAS:28

çağala: Olmamış meyve. *DS/2:1034 –Urfa*

çağala: Erik ve kayısının hamı. *UA:100,*
UAS:33

çiloreş: Bir üzüm çeşidi. *UAS:39*

domatiz: Domates. *SMA:282*

ezezi: Bir üzüm çeşidi. *UAS:61*

fetir: İyi yetiştirmemiş, mayası gelmemiş
ham (üzüm). *UAS:64, UA:109*

firenk [fireng]: Domates. *DS/3:1868*
**Birecik –Urfa, UMA:259,*
ŞADS:181, UA:110, UAS:65

fişne: Vişne. *UA:110, UAS:65*

gelinboğan: 2. Bir çeşit üzüm. *UAS:67*

gökmesili: Bir çeşit incir. *DS/3:2138*
**Halfeti –Urfa*

gülgülü [gülgili]: Pembe üzüm. *DS/3:2219*
–Urfa, UAS:71, UA:112

hatunparmağı: Uzun, beyaz bir çeşit
üzüm. *DS/3:2307 *Siverek*
–*Urfa*

havurman: Kurumuş nar tanesi.
*DS/3:2313 *Birecik –Urfa*

hayır: İncir. *DS/3:2317 *Birecik –Urfa*

hayva: Ayva. *UA:113, UAS:77*

horozkarası: Sivri ve uzun bir çeşit üzüm.
DS/3:2412 –Urfa

hoşir: Ağaçta kendiliğinden kuruyan incir.
*DS/3:2422 *Birecik –Urfa*

humusu: Bir üzüm çeşidi. *UAS:84*

izim: Üzüm. *SMA:287*

kabarcık: Bir üzüm çeşidi. *UA:119,*
UAS:90

kabiye: Büyük kavun. *DS/4:2584 *Halfeti,*
**Birecik –Urfa*

karpız: 1. Karpuz. *UAS:93, UA:121,*
UMA:262

keçi emceği: Siyah renkli bir çeşit incir.
*DS/4:2717 *Siverek –Urfa*

kerik: Bir çeşit sert, ufak incir, baba incir.
DS/4:2755 –Urfa

kermeli kavın: Üstü pütür pütür bir cins
kavun. *UA:117*

kıra: Çiçeği düşmemiş, ceviz
büyüklüğündeki küçük kavun,
karpuz. *DS/4:2815 –Urfa*

kızılbanki: Bir tür kırmızı üzüm. *SMA:288*

koruk: Koruk. *UA:123, UAS:105*

kuşnarı: Çekirdeksiz tatlı nar. *DS/4:3017*
**Halfeti –Urfa*

küllehi: Bir üzüm çeşidi. *UAS:110*

mazalak: Meşe ağacının meyvesi,
palamut. *DS/4:3213 –Urfa*

mıgal: Işkın, meyve. *ŞADS:182*
UAS:120

mitrip üzümü: Bir üzüm çeşidi. *UAS:122*

oğlakkarası [oğlahkarası]: Kara üzüm.
DS/5:3269 –Urfa, UAS:128

patlak: Olmamış incir. *DS/5:3413 *Halfeti*
–*Urfa*

patlak: Olmamış incir. *DS/5:3413*
**Halfeti, *Birecik –Urfa*

serpenekıran [setenakıran]: İnce
kabuklu, yuvarlak taneli bir
çeşit ak üzüm. *DS/5:3592*
**Siverek –Urfa, SMA:292*

siyeç: Kara ve ufak taneli erik. *DS/5:3652*
**Halfeti –Urfa*

şamık: Domates. *DS/5:3743 *Siverek*
–*Urfa*

şememe: Az mayoş, kokusu güzel bir
kavun cinsi. *UAS:152*

teh: Kütüğünde kendiliğinden kuruyan
üzüm. *DS/5:3861 –Urfa,*
UAS:158, UA:136

tehennavi: Çok tatlı bir çeşit üzüm.
DS/5:3862 –Urfa, UAS:158

telgören [tılğören]: İnce kabuklu, sarımsı
bir çeşit üzüm. *DS/5:3872*
–*Urfa, UAS:161*

tülbeki nar [tülbeki, tülbegi]: Ekşimsi nar.
DS/5:3932 –Urfa, UA:139,
UAS:167

tumeyto: Domates. (bkz. firenk, şamık)
SMA:294

tut: Dut. *UAS:166, UA:139*

üsüm: Üzüm. *SMA:295*

4.1.3. Tahıllar

ağ darı: Beyaz mısır. *DS/1:87 –Urfa*

aşlıh: Buğday, mısır gibi tahıl, bunlardan
yapılan çorbalık, bulgur gibi
yemeklikler. *DS/1:361 –Urfa,*
UAS:14

başbaşı: Bulgur, buğday ve benzerleri
kalburlandığı zaman kalburun
üstünde kalan iri kısım.
DS/1:554 –Urfa

bulgur [bilgur, burgıl]: Bulgur. *SMA:280,*
UMA:256

buğda [bugda]: Buğday. *SMA:280,*
UA:98, UAS:26, UMA:256

cec: Buğday kümesi. *UAS:29*

çeltik: Nişasta çıkarıldıktan sonra arta
kalan buğday kabuğu, suyu
alınan meyvelerin posası.
*DS/2:1127 *Birecik –Urfa*

darı: Mısır. *UA:104, UAS:45*

döğme [dögme]: Dövülüp kabuğu
çıkartılmış buğday, yarma.
DS/2:1570 –Urfa, ŞADS:181,
SMA:282

dövme: Dövülüp kabuğu çıkartılmış
buğday, yarma. *DS/2:1570*
–*Urfa*

firik (I): 1. Olgunlaşmaya başlayan tahıl.
DS/3:1869 –Urfa

gilgil: Bir çeşit mısır. *UA:111, UAS:69*

hurık: Küçük taneli pirinç. *SMA:286*

kavuruge [kavırğa]: Ateşte kavrulmuş
tahıl. *DS/4:2695 *Birecik*
–*Urfa, UA:121, UAS:94*

kelete: Hemen kullanılmak için öğütülen
az ölçüde buğday, tahıl.
DS/4:2731 –Urfa, UAS:96,
UA:116

kesil: Başak vermemiş yeşil arpa. *UAS:99*

küşne: Burçak cinsinden bir tahıl.
UAS:111

pírinç: Pirinç. *UMA:266, SMA:291*

puç: İşe yaramaz, içi boş. (hububat vb.)
UAS:137, UA:130

4.1.4. Baklagiller

fasülya: Fasulye. *UMA:259*

nohıd [nohit, nuğıt, nohot, noht]: Nohut.
UMA:265, SMA:290

lavlaz: Taze ya da kuru fasulye, börülce.
*DS/4:3084 *Birecik –Urfa*

lolaz: Taze ya da kuru fasulye, börülce.
DS/4:3084 –Urfa, UAS:114,
UMA:264, UA:125

pağla: Bakla. UA:128, UAS:132

4.1.5. Diğerleri

afara: Harman yerindeki hububatın taş ve toprakla karışık kalıntısı.
DS/1:70 *Viranşehir,
*Akçakale, *Siverek, *Hilvan,
*Suruç, *Birecik, *Bozova,
–Urfa

ağardanlıh: Üzüm suyunun daha çabuk ve daha kolay durulması için, içine konulan beyaz toprak veya ufaltılmış taş kırıntıları.
DS/1:82 –Urfa

ağura yatırmak: Daldırma yapmak, soğuktan müteessir olan veya kök salması istenen sürgünleri toprağa gömmek. DS/1:82
–Urfa

aküre: Taşlı tarla. DS/1:164 *Birecik
–Urfa

alaca (I): Üzüme düşen ben. DS/1:175
–Urfa

alamaç: Yüksek alev, çalı, ot ateşi: Haydi alamaçlı ateş yakalım.
DS/1:192 *Halfeti, *Birecik
–Urfa

āmarat etmek: Tarla, bağ ve bahçeleri ot, çalı gibi yabancı bitkilerden temizlemek. DS/1: 237 –Urfa

arış [eriş]: Asma. DS/1:324 –Urfa,
UAS:58

arış: Asma çardağı. DS/1:325 *Birecik
–Urfa

arzele [erzele]: Asma çardağı. DS/1:338
–Urfa, UA:94, UAS:58

avce: Hıyar, karpuz gibi şeylerin tohumu. DS/1:378 *Birecik –Urfa

aykırı doykuru: Tarla ve bağların enine boyuna sürülmüş durumu.
DS/1:423 –Urfa

bağmançı [bağmançı, bağwancı]: Bağcı (Far. bağban). UA:94, UAS:18,
SMA:279

bağ: Bağ. SMA:279

bağça [bagça]: Bahçe. SMA:279,
UMA:256

baran: Üzüm, meyve ağaçları ve bitkilerin dizisi. DS/1:525
–Urfa, UA:95, UAS:18

barfıl: Biçilen tomrukların işe yaramayıp atılan kabuğu. UAS:19

barı: Bahçe duvarı, çit, avlu, duvarları üzerine konulan çalı çırpı, harçsız yapılan duvar, tarla sınırı, tarlaların alt yanına çekilen taş set, siper. DS/1:531
–Urfa

başah etmek: Tahıl ve meyveleri devşirdikten sonra geriye kalan döküntüleri toplamak.
DS/1:551 –Urfa

beng: Meyvede, en çok üzümde olgunlaşma belirtisi: Üzümlere ben düştü. DS/1:625 –Urfa

beng düşmek: Meyve, en çok üzüm
olgunlaşmaya başlamak:
Üzümlere ben düştü. DS/1:627
–Urfa

biçin: Hasat, biçim. UA:96, UAS:23

bor: Sürülmemiş tarla. UAS:24, UA:97

bozyakalı: Çiftçi, köylü. DS/1:753
*Halfeti –Urfa

budam: Bağ budamı, budam zamanı.
UAS:26, SMA:280

ceyrik: Üzüm salkımının bir parçası.
DS/2:888 *Siverek –Urfa

cibre: Üzüm posası. UA:99, UAS:31

com etmek: Budamak. DS/2:997 –Urfa

cortın: Tahta oluk. SMA:281

curun [curın, curn]: 1. Taş veya tahtadan
yapılmış oluk, kurna.
DS/2:1019 *Birecik –Urfa
ŞADS:181, UMA:257, UA:100,
UAS:32 2. Taş, çimento veya
tahtadan yapılmış üzüm
ezmeye yarayan kazan.
DS/2:1019 *Birecik –Urfa

çavamak: 1. Buğday filizleri başak
vermeden uzamak. DS/2:1093
–Urfa, UAS:34, UA:100

çedene: Kendir, kenevir tohumu: Bu sene
bizim kendirler çok iyi idi.
çedenesi çok iyi çıktı.
DS/2:1105 –Urfa

çigit: Pamuk çekirdeği. UA:102, UAS:39

çiğit: Çekirdek. DS/2:1209 –Urfa

çirpi: Ağaçlardan, bilhassa kütüklerden
kesilip kurutulan dallar.
UA:103, UAS:40

çirtik (I): Ufak üzüm salkımı.
UAS:40, UA:103

deşti: Susuz yapılan ziraat, susuz yetişen
meyve veya sebze. UAS:49

edden: Bahçelerde su verilen arkın ağız
kısmı. UAS:54

‘eşkin [eşkin]: Asma sürgünü, asma filizi.
UAS:59, UA:94

fidık: Fidan. DS/3: 1850 *Halfeti –Urfa

fışkı: Yaş gübre. UA:109, UAS:64

firez: 1. Biçilmiş hububat tarlası.
2. Ağaç ve çiçek sürgünleri. UAS:65,
UA:110

gever: Bahçe ve tarla sulamak için açılan
ince su yolu, ark. DS/3:2009
–Urfa

gezengevi: Kudret helvası. Bazı ağaçların
üzerinde oluşan bal gibi bir
madde. UAS:68

har: Gül dikenini. UAS:75

hılf: İnce ağaç dalları. UAS:80

hışva: Açılmış pamuk kozası. DS/3:2380
–Urfa

hopan: Az üzümlü bağ. DS/3:2405 –Urfa

horum: Tahılın sapıyla birlikte deste
yapılması. UAS:84

kamga: Yonga, iri talaş, ağaç kabuğu,
ağaç kırıntısı. *DS/4:2616*
**Birecik –Urfa*

kamka [kāmka]: Yonga, iri talaş, ağaç
kabuğu, ağaç kırıntısı.
DS/4:2616 –Urfa, ŞADS:182,
UA:120, UAS:91

kepir (I): 1. Verimsiz, kıraç toprak.
*DS/4:2749 *Birecik –Urfa*
2. Taşlı ve engebeli yerler.
DS/4:2750 –Urfa, UAS:97,
UA:117 3. Sürülmüş tarla.
DS/4:2750 –Urfa

keseke: Belin ya da çapanın çıkardığı
sıkışmış kuru, iri toprak
parçası. *DS/4:2762 *Birecik*
–Urfa

kıfıl: Böceklerden korumak için asma
kütüklerine ve filiz yerlerine
sürülen macun. *DS/4:2789*
–Urfa, UA:122, UAS:101

kıraç: Taşlı, verimsiz, susuz tarla.
(bkzn. kepir) *UA:122,*
UAS:103

kırat: Bir hububat (tahıl) ölçüsü. *UA:122,*
UAS:103

kırpmaç: Ekilmek için çiçekten kopartılan
dal. *DS/4:2837 –Urfa*

küspe: Susam posası. *UA:119, UAS:111*

lebin: Fıstık ağacı ve asma kütüklerinin
çapalanması. *UAS:112*

leğer: Tarla sulamak için yapılan küçük su
bendi, büğdet. *DS/4:3071 –Urfa*

loda: Tahılın, samanın saklanması için
toprağı kazarak yapılan ambar.
*DS/4:3083 *Harran –Urfa*

maşara: Sulanan tarla ve bostanların
ayrıldıkları küçük müsavi (eşit)
kısımlar. *UA:125, UAS:118*

mider [madar]: Hayvan koşularak
döndürülen değirmen.
*DS/4:3198 *Birecik –Urfa,*
UAS:116, ŞADS:182

mişenge: Keten, kenevir lifi. *DS/4:3205*
–Urfa

pereventi: Ağaçtan toplanırken dağılan
zeytin taneleri, döküntü.
DS/5:3432 –Urfa

petek: Çamurdan yapılma buğday ambarı.
UAS:134

reşim [reşme]: Buğdayın harmanda
çalınmasını önlemek için
buğday kümesine vurulan
mühür. *UAS:139, TUU:730*

reşper: İşçi, ırgat, çiftçi. (Far. rençber).
UAS:139

salhım: Salkım. (bkzn. çirtik). *UAS:141,*
UA:130

saman örü: Saman ufağı. *DS/5:3533*
–Urfa

serpene: Meyve ağaçlarına, üzüm
çubuklarına dik durması ve
sarılması için vurulan destek,
dayak. *DS/5:3592 –Urfa*

siyenç: Tarla ve bağ çevresine çekilen çalı
vb. çit. *DS/5:3652 –Urfa,*
UAS:147, UA:132

söbek: Taneleri alınmış mısır koçanı.

*DS/5:3680 *Halfeti, *Birecik
–Urfa*

süymek: Fıskırıp çıkmak, çimlenmek,
sürgün vermek, uzamak. *DS/5:3731
–Urfa*

tahlı: Ekin. *UAS:155, UA:135*

tılf: Posa (koruk, üzüm vb. şeyler için).
DS/5:3915 –Urfa, UAS:161

tiken: Diken. *UAS:162, UA:137,
UMA:269*

tilf: Posa. *DS/5:3933 –Urfa*

tiyek: Üzüm kütüğü. *DS/5:3904
–Urfa, UAS:163, UA:137*

topalah: Hazımsızlıklarda dövülerek su ile
alınan acımsı bir kozalak.
UAS:164, UA:138

uçkun: Soğuk yerlerde baharda yetişen
mayhoş bir yemiş. *DS/6:4023
–Urfa*

urıba vermek: Tarlasını, bahçesini,
hâsılatının dörtte birini almak
üzere kiraya vermek. *UAS:169,
UA:139*

zire^cet: Ziraat. *UMA:271*

4.2. Hayvancılık ile İlgili Kavramlar

ağız [ağız]: Koyun, keçi inek gibi eti
yenilen, sütü içilen hayvanların
doğurma akabinde alınan
sütleri. *UAS:10, UA:91*

ahıtma (I) [ahıtma]: Hayvanların
alnından burnuna doğru uzanan

beyazlık. *DS/1:131 –Urfa,
UAS:11,UA:92*

arpalama: Çok arpa yemekten ileri gelen
bir hayvan hastalığı. *DS/1:330
–Urfa*

arzıl: Bir çeşit balık ağı. *DS/1:338
Halfeti –Urfa

baç: Hayvan vergisi. *DS/1:458 –Urfa*

beri: Koyunların sıra hâlinde sağılması.
DS/1:630 –Urfa

bıhavi: Bukağı. (bknz. köstek) *UA:96,
UAS:22*

bıtırlaşmak: At, kapalı yerde çok
kalmaktan, yiyip içmekten
huysuzlaşmak. *DS/1:672 –Urfa*

bizzik: Arı iğnesi. *DS/1:676 –Urfa*

buzagılamak: Doğurmak (İnek hakkında).
*DS/1: 676 *Siverek –Urfa*

cığa: Kümes hayvanları ve kuşların baş,
kanat ve kuyruklarındaki renkli
ince ve uzun tüyler. *DS/2: 899
–Urfa*

cığıştığı: Hayvan sürmek için kullanılan
25-30 cm. boyunda, ucunda
sivri bir cisim bulunan zincirli
bizlengiç. *DS/2:902 –Urfa*

çöz yağı [çöz yağı]: Kuzu bağırsağı
çevresinden elde edilen ince iç
yağı. *UMA:257*

evsim: Avlanırken, avcılarının hayvanlardan gizlendiği yer, öneze.

DS/3:1815 –Urfa, UA:109

evsin: Avlanırken, avcılarının hayvanlardan gizlendiği yer, öneze.

*DS/3:1815 *Halfeti –Urfa*

fek: Kuş kanadının büyük kâlemleri.

DS/3:1840 –Urfa

gelinboğan: 1. Hayvanların mafsallarında bulunan yuvarlak ve kaygan kıkırdak. *UAS:67*

gizik: Arı iğnesi. *DS/3:2087 –Urfa, UAS:69*

gurk: Kuluçka. *DS/3:2199 –Urfa ve çevresi*

hereze: 2. Koyunların iç kısımlarında bulunan öd. *UAS:78, UA:114*

iban: Yılan kokusu. *DS/4:2501 –Urfa*

ibar: Yılan kokusu. *DS/4:2501 –Urfa*

kaçar: Küçükbaş hayvanlara ödenen vergi. *DS/4:2587 *Birecik –Urfa*

kedene: Çift süren hayvanların boyunlarına takılan meşin halka, boyunduruk. *DS/4:2718 –Urfa*

kepez: Tavuk ve kuşların ibiği ya da başındaki tüyler, sorguç. *DS/4:2750 –Urfa, UA:117, UAS:97*

kesmik: İri saman. *UA:117, ŞADS:182, UAS:99*

kiğ [kığ]: Keçi, koyun, deve vb. hayvanların yuvarlak gübresi.

DS/4:2871 –Urfa, UAS:101, ŞADS:182, UA:122

köstek: 2. Ufak bukağı. *UA:118, UAS:106*

kurk [kırk]: Kuluçka. *DS/4:3008*

**Birecik –Urfa, UAS:108, UA:124*

kuzlamak: Doğurmak (kedi, köpek vb.). *UAS:109, UA:124*

kuzlacı: Gebe, doğuracak hayvan.

DS/4:3023 –Urfa

maşlah: Mezbaha. *UAS:117*

mayıs: İnek tersi (gübresi). (bknz. tezek, yapma). *UAS:118, UA:126*

me^erege: At eyeri. *UAS:120*

mezbe^a: Mezbaha. (bknz. maşlah) *UMA:264*

mezet: Hayvan pazarı. *UMA:264*

nahır: Sabahleyin yayılmaya götürölüp akşamları getirilen hayvan sürüsü. *UAS:125, UA:126*

nikil [nikkil]: 1. Kuş gagası. *DS/4:3252 –Urfa, ŞADS:182, UAS:127*

palan: Büyük semer. *UAS:132*

petik: Küçük kuşları tutmak için kullanılan tuzak. *DS/5:3438 *Halfeti –Urfa*

pin: Kümes. *DS/5:3455 *Siverek –Urfa, UAS:135*

reşme: Yular, hayvan yuları. *UAS:139*

sağalmak [sağalmak]: 1. Aşağıya süzölmek (kuş, yılan vb.)

sikke: Büyük baş hayvanları bağlamaya mahsus demirden kazık. *UAS:146*

şaha: Balık tutmakta kullanılan, üç ağaç arasına geçirilmiş ağ.

DS/5:3736 *Halfeti, *Birecik
–Urfa

şelle: Devenin buğday yüklü hali.

UAS:152

tavlı: Şişman, besili, semiz. UAS:157,
UA:135

toh: Köpeklere takılan tasma. ŞADS:183

tülemek: Kuş, tavuk vb. kanatlı hayvanlar
tüy değiştirmek. DS/5:4009 –
Urfa

yavaşa: Nallanacak hayvanın ağzına
vurulan tahta kıskaç. UA:142

yural: Yular. UAS:182, UA:144

zengi: Üzengi. UAS:185, UA:145

ziç: Tavuk pisliği. ŞADS:183

4.2.1. Geçim kaynağı olan hayvan isimleri

balak (I): 1. Manda yavrusu, malak.
DS/1:497 –Urfa

balıh: Balık. UMA:256

bicik: Buzağı. DS/1:812 *Harran –Urfa

bicik: Dana. DS/1:683 *Harran –Urfa

cullık: Hindi. TUU :256, UAS:32

cücük [cücik]: Kümes hayvanlarının
yavrusu, civciv. DS/2:1022
*Siverek –Urfa, ŞADS:181,
UA:100, UAS:32

çepiş [çebiş]: Bir yaşındaki keçi yavrusu.
DS/2:1100–Urfa, UA:101,

UAS:34 2. İki yaşında olan
keçi. DS/2:1101 –Urfa

dik: Horoz. SMA:282

emlek: Süt emen (kuzu, oğlak vb.).
UAS:56, UA:108

ferik: Kümes hayvanlarının civcivlikten
çıkış yavruları, piliç.
DS/3:1846 –Urfa, UA:109,
UAS:63

gêçi: Keçi. UA:110, UAS:66, UMA:260

horız [horuz]: Horoz. UA:115, UAS:83,
UMA:261

kidik: Keçi yavrusu, oğlak. DS/4:2787
*Siverek –Urfa

koyın: Koyun. UMA:263

nofli: Genç koyun. DS/4:3255 –Urfa

oğlah: Oğlak. UA:127, UAS:128

şam tawuğı: Hindi. SMA:293

şışsek [şışek]: 1-2 yaşında koyun.
DS/5:3788 –Urfa, UAS:153,
UA:134

tavıg: Tavuk. UMA:268

tiştir: 1. Kısır keçi. DS/5:3942 –Urfa

toklı: 1. İki yaşında koyun. 2. Bir yaşında
erkek kuzu. UA:138, UAS:164

4.2.2. Hobi amaçlı barındırılan hayvan isimleri

angut, aňgut [engüt, enğut]: Koyu kızıl
renkli evcil güvercin. DS/1:268
–Urfa, UA:94, UAS:57

batman kuyruk: Bir çeşit kuş. *DS/1:572*

**Halfeti –Urfa*

bereşe: Tarla kuşu. *DS/1:633 *Halfeti*

–Urfa

bılbıl: Bülbül. *SMA:280*

bocu [boci]: Küçük köpek. *DS/1:716*

**Birecik –Urfa, UA:97,UAS:24*

cole: Köpek yavrusu. *UAS:32*

cop: Ufak köpek cinsi. *UA:100, UAS:32*

dağkıtı, dağkıyıtı: Yaban güvercini.

DS/2:1325 –Urfa

darı kuşu: Serçe. *DS/2:1369 *Halfeti*

–Urfa

davşan: Tavşan. *SMA:282*

dürrek: Yabanî güvercin. *DS/2:1635*

–Urfa

enik: Kedi ve köpek yavrusu. *DS/3:1757*

–Urfa, UA:108, UAS:57

göwerçin: Güvercin. *SMA:284*

ibobop [ibibik]: Çavuşkuşu. *DS/4:2501*

–Urfa, UA:115

keçelinak: Hindi büyüklüğünde, başı

çıplak, kara tüylü göçmen bir

kuş. *DS/4:2716 *Birecik –Urfa*

kelaynak kuşu: Hindi büyüklüğünde, başı

çıplak, kara tüylü göçmen bir

kuş. *DS/4:2716 *Birecik –Urfa*

kit: 5. Güvercin. *TUU:563*

lolokuşu: Bir çeşit kuş. *UAS:114*

minik: Köpek yavrusu, küçük köpek.

*DS/4:3202 *Birecik –Urfa*

öglük: 2. Bir kuş çeşidi. *UAS:130*

pisik [píssig]: Kedi. *DS/5:3462*

**Siverek –Urfa, UAS:135, UA:129,*

UMA:266

toy toklı: Toy kuşu. *UAS:165, UA:138*

yoluk: Evden uzaklaşmış güvercini geri

getirmek için kullanılan eşi.

DS/6:4294 –Urfa

yusubtutan: Kumru. *UAS:182*

4.2.3. Diğer hayvan isimleri

anaç: Analanmış, çok yavru doğurmuş,

yaşlanmış, kümes hayvanı, kuş

ve evcil memeli hayvan.

DS/1:245 –Urfa, UA:93,

UAS:12

aynak: Su kıyısında yaşayan, kara, küçük

bir çeşit leylek. *DS/1:427*

**Birecik –Urfa*

balbal: Kösnemiş (deve). *UA:94, UAS:18*

bazrakı [bazarakı]: Salyangoz. *DS/1:589*

–Urfa, UAS:20, UA:95

bıtır: 1. Kapalı yerde kaldığından dolayı

huysuzlaşan hayvan. *DS/1:671*

–Urfa

böcık: Böcek, haşere. *UAS:25*

böc: 1. Zehirli bir nevi örümcek. *UA:97*

böcü: Kurt. *DS/1:755 –Urfa*

buğır: Erkek deve. *UA:98, UAS:26*

cardon: Büyük fare. *UMA:257*

celep (II): Başı boş (deve), acemi (insan).
UA:98, UAS:30

cibin: Karasinek. *DS/2:1202 –Urfa,*
UA:99, UAS:31

çayan: Çiyan. *UA:101, UAS:34*

çuha: Çuka balığı. *UA:104, UAS:42*

dalap: Aygırsamış, kösnemiş hayvan.
UA:104, UAS:43

delice [deluce]: Şahin, atmaca. *DS/2:1411*
–Urfa, UAS:48, SMA:282

dongız: Domuz. *UA:106, UAS:51,*
TUU:331

döl: 2. İnek, koyun, keçi, köpek, kedi gibi
hayvanların yavruları.
DS/2:1575 –Urfa, UA:106,
UAS:51

duda: Deve. *DS/2:1595 –Urfa*

ejdeha: Ejderha. *UA:107, UAS:55*

elöpen: Kertenkele. *DS/3:1726 *Birecik*
–Urfa

ester: Katır (Far.). *UAS:58*

fara: Fare. *SMA:284*

gene: Hayvanların kanını emen, tahta
kurusundan büyük bir böcek.
UA:110, UAS:67

hachacık [heçecık]: Kırlangıç.
*DS/3:2248 *Siverek –Urfa,*
SMA:285

haclegleg: Leylek. *UAS:73*

haffaş: Yarasa. *UMA:260*

harın: Çok yem yemekten azgınlaşmış at.
UA:112, UAS:75

ilangeç: Yengeç. *UA:115, UAS:87*

incirbiş: İncir mevsiminde çıkan, öten bir
çeşit böcek. *DS/4:2540*
**Halfeti –Urfa*

ivez [üvez]: Sivrisinek (bknz. cibin,
milçek). *UA:116, UAS:171*

karınça: Karınca. *UAS:92, UA:120*

karğa: Karga. *UAS:92, UA:120*

karlangaç [karlankuç]: Kırlangıç.
DS/4:2665 Demirci
**Viranşehir –Urfa, UAS:93,*
UA:120

ķelli: Sincap. *UA:121*

kelmeş: Küçük sivrisinek. *SMA:287*

kepenek: 1. Kelebek. *UA:117, UAS:97*

kestenkele: Kertenkele. *UA:117, UAS:99*

kıkırlık: Kılkuş kuşu. *DS/4:2793*
–Urfa, UAS:101

kımlı: Buğdaylara dadanan, tahtakurusuna
benzer koku çıkaran kanatlı bir
böcek. *DS/4:2804 *Birecik*
–Urfa, UAS:101

kıskaç (II): Soğanların, sebzelerin içine
giren küçük böcek. *DS/4:2843*
**Halfeti –Urfa*

kipri [kiprohı]: Kirpi. *UA:118,*
UAS:104

kit: 4. Kuyruğu kesik kuş. *UAS:105, UA:123*

köstekli: Yürüyüşü dar (at). *UAS:106, UA:118*

köşek: Deve yavrusu. *UA:118, UAS:106*

kulun: At ve eşek yavrusu. *DS/4:2998 *Siverek –Urfa*

kumkuma [kumkıma]: Bukalemun. *DS/4:3001 –Urfa, UA:123, UAS:108*

küllü: Çekirge. *DS/4:3031 *Siverek –Urfa*

kürsük [kürrik]: 1. At ve eşek yavrusu. *DS/4:3047 *Siverek –Urfa*
2. Deve yavrusu. *DS/4:3047 –Urfa, UAS:111, UA:119*

leglek [legleg]: Leylek. *UAS:112, UA:125, UMA:264*

lök: Kızgın, azgın deve. *DS/4:3090 –Urfa, UAS:115, UA:125*

maya: Dişi deve. *UAS:118, UA:126*

meçmeçen: Salyangoz. *DS/4:3149 *Halfeti –Urfa*

mengil: Kavun, karpuz köklerine dayanan bir çeşit tırtıl. *DS/4:3164 –Urfa*

merkeb: Eşek. *UMA:264, SMA:290*

milçek: Sivrisinek. *DS/4:3198 –Urfa*

nütük: Bit yavrusu. *DS/4:3259 *Siverek –Urfa*

optuk: Deve yavrusu. *DS/5:3287 –Urfa*

örümçek: Örümcek. *UMA:266*

palak (I) [palaz]: Yeni tüylenmiş kuş yavrusu. *DS/5:3384 –Urfa, UAS:132, UA:128*

potuk: Deve yavrusu. *DS/5:3476 *Halfeti, *Birecik –Urfa*

saşırğa: Koyun ve köpek gibi hayvanlara yapışıp kanlarına emen bir böcek. *UA:130, UAS:141*

sıçan: 1. Fare. *UAS:145*

sırsır: Ağustosböceği. *DS/5:3620 *Halfeti –Urfa, UAS:146*

sineğ: Sinek. *UMA:267*

sirke: Bit yavrusu. *UAS:147*

suma: Ördek. *DS/5:3696 –Urfa*

sülük [sülük]: Kan almakta kullanılan sürüngen hayvan. *UAS:149, UMA:268*

şadı: Maymun. *UAS:151, ŞADS:183, UA:134*

şahmaran: Büyük yılan. *UMA:268, UAS:151*

şam eşşegi: Beyaz tüylü eşek. *UAS:151*

şebek: Ufak bir cins maymun. *UAS:152, UA:134*

tezi: Tazı. *SMA:294*

tırtır: Tırtıl. *UA:137, UAS:162*

torum: Deve yavrusu. *DS/5:3972 –Urfa*

tosbağa: Kaplumbağa. *DS/5:3973*
–*Urfa, UAS:165, UA:138*

tosbağı: Kaplumbağa. *DS/5:3973 –Urfa*

üvez: Tatarcık. *DS/6:4085 –Urfa*

yavşah: Bit yavrusu. (bknz. sirke) *UA:142*

yıhlı: On veya daha ziyâde at. *UAS:181*

yoż: Kasaplık hayvan. *UAS:182, UA:144*

4.3.Mutfak Kültürünü Yansıtan

Kavramlar

4.3.1. Et yemekleri

ayaküftesi: Çiğ köftenin avuç ayası içerisinde yayvanlaştırılarak yağda kızartılması şeklinde yapılan bir köfte çeşidi. *UAS:15*

balcanlı: Patlıcanlı kebab. *UMA:256*

boranı: Bakla taneleri veya pancar saplarıyla yapılmış ve içine bulgur köftesi konulmuş yemek. *DS/1:739–Urfa, UAS:24, ŞADS:181, UMA:256 UA:97*

çi kifte [çi kifte, çı kifte, çi köfte]: Çiğ köfte. *UMA:257, TUU:282, SMA:281*

darahlıh: Salçalı pirzola. *UA:104, UAS:45*

dorğama: Patlıcan, domates, soğan, taze biber, et ve koruk ekşisiyle

yapılan salçalı, sulu yemek türü. *TUU:331, UAS:51*

hıllı tırşık: Ekşili, sulu yemek. *SMA:286*

hıllorik [hıllırik]: Bir tür köfte. *SMA:286*

işli köfte: İçli köfte. *SMA:287*

ķarnıyarıh: Karnıyarık. *UMA:262*

körköfte: Suda pişmiş yuvarlak bulgur köfesi. *DS/4:2967 *Birecik –Urfa*

küfte [kıfte]: Köfte. *SMA:289, UMA:264*

lıklıkı küfte: Çiğ köftenin fincan şeklinde oyularak içine içyağı konulup suda haşlanması ile yapılan bir yemek. *UAS:113, TUU:628*

masluka: Salçalı bir köfte çeşidi (bknz. yahudı kıftesi). *TUU:644*

meftune: Ekşili, etli bir patlıcan yemeği. *SMA:289*

mimbar: Kalın bağırsak, bağırsak dolması. *UAS:122, UMA:265*

sarma: Asma yaprağı ile yapılan dolma yemeği. *UA:131, UAS:142*

tırş-ı ħaburuħ: Ekşili köfte. *SMA:294*

tırş-ı ħullorik: Nohut, dövme, patlıcan ve küçük köfteli bir tür yemek. *SMA:294*

tirid: Haşlanmış et suyu. *UAS:162*

yahudı kıftesi: Tiritli köftenin ince bulgur yerine cırışle yapılan bir salçalı köfe türüdür. (bknz. masluka) *TUU:872*

yapma (II): Bulgurla yapılmış, yuvarlak ve yassı köfte. *DS/6:4181*
*Birecik –Urfa

yarpah [yaprah]: Yaprak, asma yaprağı; asma yaprağından yapılan dolma. *UA:142, UAS:178*

yuvalah: Çiğ köfteden küçük ceviz büyüklüğünde yapıp kaynar suda haşlanan, yağda kızartılarak veya kızartılmayarak yenen bir bulgur yemeği. *UA:145*

4.3.2. Tatlılar

ahıtma (II): Sac üzerinde pişirilen ve yassı kadayıfa benzeyen bir çeşit tatlı. *DS/1:131 –Urfa*

bulamaç [bılamaç]: Un, şeker ve yağla yapılan lüzûcî tatlı. *UA:96, SMA:280, UAS:27*

cacırın: Kavrulmamış undan yapılan helva, tatlı. *DS/2:840 *Halfeti –Urfa*

daş ekmeği: Hamurdan yapıp üzerine pekmez dökülerek yenilen bir tatlı çeşidi. *UAS:45*

datlı [datlı]: Tatlı. *UA:105, UAS:46, UMA:258, SMA:282*

dondırma: Dondurma. *SMA:282*

göydek: Güllaç. *DS/3:2171 –Urfa*

gözleme: Ekmek kadayıfı. *UA:112, UAS:71*

havla [hevla]: Helva. *SMA:285, UAS:80*

haytalya: Su muhallebisi. *UAS:77, UA:112*

karlambaç [karlamaç]: Kar, pekmez ya da şeker karışımı. *DS/4:2665 –Urfa, UAS:93, UA:120*

kedayıf [kadayıf]: Kadayıf. *SMA:287, UMA:262*

ketmer: 1. Kaymak ve şekerle yoğrulmuş, kalınca açılmış yağlı hamur tatlısı. *UA:121, UAS:100, UMA:263*

kinefe: Kadayıf. *DS/4:2874 *Birecik –Urfa*

köydek: Güllaç. *DS/4:2984 –Urfa*

paqlava [paqlawa]: Baklava. *UA:128, UMA:266, SMA:291*

palıza: Pelte, nişasta peltesi. *UAS:132*

südlü: Sütlaç. *ŞADS:183*

şılık: Sac üstünde pişirilen bir hamur tatlısı. *DS/5:3780 –Urfa, UAS:153, ŞADS:183, UMA:268*

şillik: Sac üstünde pişirilen bir hamur tatlısı. *DS/5:3780 *Halfeti –Urfa*

teh beğmezi: Bulama (tatlı). *UA:136, UAS:158*

yağlı: Bir çeşit hamur tatlısı. *UAS:175, UA:141*

zerde: Şekerli pirinç peltesi. *UMA:271*

zingil [zingıl]: Lokma tatlısı. *DS/6:4391 –Urfa, SMA:296, UAS:186, ŞADS:183*

4.3.3. Hamur işleri

açıh ekmek: Pide. *DS/1:58 –Urfa*

ağzı açık [ağzı açıh]: Peynir, kıyma veya mercimekle yapılan bir çeşit börek. *DS/1:116 –Urfa, UA:92*

ağzı yumuḥ, (yumuk) [ağzı yumıh]: İçi kıymalı bir çeşit börek. *DS/1:121 –Urfa, UA:92*

bazlama: Mısır, arpa, darı ve buğday unlarından yapılan mayalı, mayasız, yağlı, yağsız, şekerli, şekersiz, ince ve kalın pişirilen sac ekmeği. *DS/1:587 –Urfa, UA:95*

bazlamaç: Mısır, arpa, darı ve buğday unlarından yapılan mayalı, mayasız, yağlı, yağsız, şekerli, şekersiz, ince ve kalın pişirilen sac ekmeği. *DS/1:588 –Urfa, UAS:20, ŞADS:181*

beḥsimet [behsimet]: Peksimet. *UA:95, UAS:21*

bişe: Pide, tatlı yapılmak üzere kızartılan ekmek. *DS/1:705 –Urfa, UAS:24, UA:97*

bişi: Çörek, bayramlarda yapılan yağlı, tatlı ekmek, sac ekmeği. *DS/1:705 Maraba –Urfa*

dırnaklı: Bir çeşit pide. *DS/2:1472 *Birecik –Urfa*

dürmük [dürmik]: İçine katık konularak sarılmış yufka ekmeği. *DS/2:1634 –Urfa, UAS:53, UA:107*

erişe: Erişte. *UMA:259*

fetir [fettir]: Sacda pişirilen mayasız yufka ekmeği. *DS/3:1848 –Urfa, UAS:64*

firanca: Francala ekmek. *SMA:284*

ḥamır: Hamur. *SMA:285*

kamber: Simidin gevrek yerleri. *DS/4:2615 –Urfa*

keḥke [kaḥke]: Simit. *SMA:287, ŞADS:182, UAS:95, UMA:262, UMA:262*

kıymalı: Urfa'da lahmacuna ad aktarması yoluyla verilen ad. *TUU:561*

külinçe [kulince]: Baharatlı, tatlı veya tuzlu çörek. *ŞADS:182, UAS:110, UA:119, SMA:289*

lawaş: Bir tür pide. *SMA:289*

nan-ı gılgıl: Darı ekmeği. *SMA:290*

pepe: Ekmek (çocuk dilinde): Ağlama
sana pepe vereceğim.
DS/5:3428 –Urfa

semsek: Bir çeşit pufböreği. DS/6:4684
*Birecik –Urfa, UAS:144

somın: Yuvarlak, kabarık ekmek.
UAS:148

taplama: Bazlama, kalın saç ekmeği.
UA:135, UAS:157

yuha: Yufka, ince sac ekmeği. UMA:271,
UAS:182, UA:144

4.3.4. Çorbalar

kibe kuloş: İşkembe çorbası. SMA:288

lebeni: Dövlümüş buğday ve yoğurtla
yapılan çorba. UAS:112,
TUU:622

marhuta: Çorba. (özellikle mercimek)
UAS:117

püşürük (I): 1. Un çorbası. DS/5:3506
*Birecik –Urfa 2. Un ve
mercimekle yapılan çorba.
DS/5:3506 –Urfa

şorba: Çorba. UAS:154, UA:134,
SMA:293

4.3.5. Çerezler

basdıh: Pestil. DS/1:546 –Urfa

basdik: Pestil. DS/1:546 –Urfa

bastık [bastıh]: Pestil. DS/1:546 *Birecik
–Urfa, UA:95, UAS:19
SMA:280

bestir [bestır]: Pestil. UA:96 UAS:22

çekçek (I): Üzüm ve nişastadan yapılan bir
çeşit tatlı (çerez). DS/2:1108
–Urfa, UA:100, UAS:34

çir: Meyve kurusu. DS/2:1234 –Urfa

dadak: Yemiş, çerez. DS/2:1318 *Birecik
–Urfa

dilme: Üzüm suyundan yapılan peltenin
güneşte kurutulmuş ve lokum
büyüklüğünde kesilmiş olan
parçası. DS/2:1497 *Birecik
–Urfa

findıh: Fındık. SMA:284

fıstıh: Fıstık. SMA:284, UMA:259

fış: İçi boş ya da çürük fındık, fıstık, ceviz,
badem gibi yemişler.
DS/3:1859 *Birecik –Urfa

firik (I): 2. Çerez olarak yenen tahıl
kavurgası. DS/3:1870 –Urfa,
UAS:65 UA:110

kağ: Meyve kabuğu kurusu. UAS:90

kesme: Üzüm suyu, un ve baharat ile
yapılan kıvamlı, kurutulmuş
kış çerezi (bkzn. çekçek,
bastık). SMA:288, UAS:99,
UA:117

nohıtlı şeker: Şekerli nohut. SMA:290

nuska [muska]: Bastığın içine dövülmüş iç ceviz ve toz şeker konularak muska şeklinde yapılan kış çerezi. (bkz. bastık, kesme, çekçek) *UAS:127, UA:126*

patpat: Patlamış mısır, kıtır. *UAS:133, UA:128*

payam: Badem. *UAS:133, UA:128, UMA:266*

sucıh: İpe dizilmiş ceviz, badem veya fındık içinin kaynamış üzüm suyuna daldırılması suretiyle yapılan kış çerezi. *UA:133 UAS:149, SMA:293*

4.3.6. İçecekler

ağartı: Süt, yoğurt, ayran vb. ürünler. *DS/1:83 *Halfeti –Urfa*

arakı: İçki, rakı. *DS/1:293 –Urfa*

aryan: Ayran. *DS/1: 338 *Birecik –Urfa*

biyanbalı: Meyan şerbeti. *UAS:24*

bön: Öğütülmüş kahve. *DS/1:769 –Urfa, UA:97, UAS:26*

keḫwe: 1. Kahve. *SMA:287*

mırra: Arap geleneğinden gelen acı kahve. *TUU:666, UAS:121, SMA:290*

sa'lep: Salep. *SMA:292*

süd: Süt. *UMA:268*

şire: Şıra. *UAS:153*

şürüp: Şurup, şerbet. *SMA:293*

teleme: Kestirilmiş süt. *DS/5:3871 –Urfa*

4.3.7. Diğerleri

aş: 1. Yemek (isim anlamıyla). 2. Tahsisen bulgur pilavı. *UA:93, UAS:14*

aşlıh: Buğday, mısır gibi tahıl, bunlardan yapılan çorbalık, bulgur gibi yemeklikler. *DS/1:361 –Urfa, UAS:14*

akıt: Çoğu kaynatmak suretiyle akideleşmiş şeker, pekmez, koyu pekmez. *DS/1:150 –Urfa, UAS:12*

bekmez: Pekmez. *UA:96, UMA:256, UAS:21*

bıharat [bıharet]: Baharat. *SMA:280*

bostana: Salata (Far. bostâne). *UAS:25, UA:97, UMA:256*

dibis: Pekmez. *ŞADS:181*

damazlıh: Damızlık, maya. *UA:104, UAS:44*

deleme (II): Peynir tekerleği. *UAS:47, UA:105*

döğmeç: Yufka ekmeği, peynir, soğanı yağda kızartarak yapılan yiyecek. *DS/2:1571 –Urfa, UAS:51*

dövmeç: Peynir, ekmek ve soğanı doğrayıp yoğurarak yapılan bir çeşit yemek. *DS/2:1593 –Urfa*

ekşili [eşkili]: Turşu. *DS/3:1699 –Urfa UAS:60, UA:109*

eşki: Bol domatesli yemek. *SMA:284*

‘eşşür: Aşur. *SMA:283*

firenksuyu: Salça. *UAS:65*

haspir [hespir]: Yemeklerde kullanılan ve safrana benzeyen bir otun

çiçeği. *DS/3:2300 –Urfa*,
UAS:79

hedik: Haşlanmış buğday, bulgur, mısır,
nohut vb. şeyler. *DS/3:2327*
– *Urfa*, *UAS:77*

herse keşkek: Döğme ve et ile pişirilen
yemek, keşkek. *SMA:286*

karaçörek: Çörekotu. *DS/4:2641 –Urfa*

karahavuç: Çörekotu. *DS/4:2641 –Urfa*,
UAS:92

kawalti [kehwalti]: Kahvaltı. *SMA:287*

kaygana [kayganah]: Yağda pişirilen
yumurta, cılbır. *UAS:94*, *UA:121*

kaynar: Hastalara kaynatılarak içirilen
pekmez, yağ ve baharat
karışımı. *DS/4:2706 –Urfa*

kelle: Kuzubaşı çorbası. *UAS:96*

kemin: Kimyon. *ŞADS:182*, *UAS:96*

kere yağı: Tereyağı. *UA:117*, *UAS:97*

keşkek: Dövülmüş buğdayla etten yapılan
bir yemek türü. *UAS:99*,
UA:117, *UMA:263*

kiyma: 2. Sulu çiğ bulgur köftesi. *UA:123*,
UAS:104

kurut [kurıt]: Kurutulmuş süzme yoğurt.
DS/4:3013 –Urfa, *UA:124*,
UAS:108

kuymıh [kuymah]: Yağla un
karşılaştırılarak yapılan
şekersiz bulamaç. *UAS:109*,
UA:124

kuyrih [kuyriğ, kırığ]: Kuyruk yağı.
UA:124, *UAS:109*, *SMA:289*

lëmun tuzı: Limon tozu. *UMA:264*

lor [lor pendır]: 1. Yağsız peynir.
UMA:264, *UA:125*, *UAS:115*

omaç: Yoğurt, pekmez ve ekmek kabuğu
ile yapılan yemek. *DS/5:3281*
–*Urfa*

pendir [pëynër]: Peynir. *DS/5:3428*
**Birecik –Urfa*, *UAS:134*,
UA:129, *UMA:266*, *SMA:291*

pıtpıt: Lapaya benzer bir çeşit bulgur
pilavı. *UAS:135*

sada yağ: Sade yağ. *UMA:266*

sarı yağ: Tereyağı. *UMA:267*

sıfra [sırfa, sufra]: Sofra. *SMA:292-293*,
UA:132, *UMA:267*, *ŞADS:183*,
UAS:146

sögilme [sögılme]: Patlıcan kızgın külde
pişirildikten sonra yakılmış yağ
dökülmek suretiyle yapılan
yemek. *UA:133*, *UAS:148*,
UMA:268

şerreh: Yağlı et. *UAS:153*

tırşik (II): Domates yemeği. *UAS:163*

torak: Yağsız tulum peyniri. *UAS:165*

üzleme: Pilavın üzerine serilmek üzere
hazırlanmış nohut ve üzüm.
UAS:172

yağ: Yağ. *SMA:295*

yoğırd [yoğırt, yuğırt]: Yoğurt. *UMA:271*,
UAS:181, *UA:144*

zêt: Zeytinyağı. *ŞADS:183*

4.4. Eşya İsimleri

4.4.1. Ev eşyaları

akbe: Kese. *SMA:279*

beşhana: Dam üstüne kurulan tahta
karyolanın etrafına çevrilen
bez. *DS/1:642 *Birecik –Urfa*

buhça: Bohça. *UAS:26*

cécim [cecim]: İnce dokunmuş kilim.
UAS:29, UA:98

cıncıh [cincih]: Camdan ve porselenden
yapılmış şey. *DS/2: 918 –Urfa,*
UA:99, UAS:31

cıncık: Camdan ve porselenden yapılmış
şey. *DS/2:918 *Siverek –Urfa*

cibinnik: Cibilik. *UA:99, UAS:31*

çarçaf [çarçav]: Çarşaf. *SMA:281*

çihın: Çıkın, ufak bohça. *UA:101, UAS:37*

çıra kürsüsü: Üzerine lamba, fanus gibi
aydınlatıcı alet konmaya
yarayan tabure yüksekliğinde
dikdörtgen sehpa. *UAS:38*

çul: Eskimiş kilim. *UAS:42*

döşek: Döşek, yatak. *SMA:282*

eşme: Pamuktan yapılmış sicim, kırnap.
DS/3:1795 –Urfa

evgöre: Herhangi bir kimseye götürülen
yeni ev hediyesi. *DS/3:1806*
–Urfa

germeç: Çamaşır ipi. *DS/3:2004*
–Urfa, UAS:68, UA:110

hali: Halı. *SMA:285*

haral: Büyük ve geniş çuval. *UA:113,*
UAS:75

haşa: Büyük çuval. *UAS:75*

hêt: İnce ve sağlam urgan. *ŞADS:182,*
UAS:79

hurç: Büyük heybe. *UA:115, UAS:84*

izar: Keten çarşaf. *UA:116*

kapkacaḥ: Mutfak takımları. *UA:120,*
UAS:91

kapsacaḡı: Bulaşık teli. *UAS:91*

karoyla: Karyola. *SMA:287*

karpız: 2. Abajur. *UAS:93, UA:121*

kenepe: Kanepe. *UMA:262*

kezevi: Küçük çuval. *UA:122, UAS:101*

kınıt: Banyo havlusu. *SMA:288*

kirçane: Küçük el şamdanı. *DS/4:2818*
–Urfa

koltıḡ: Koltuk. *UMA:263*

kurama: Kumaş parçalarından yapılan
yamalı bohça veya seccade.
UAS:108

kursi: Kürsü, küçük sandalye. *SMA:289*

maldan: Mandal. *ŞADS:182*

me'enıç: Bir çeşit çuval (Genellikle gelin
çeyizi doldurulur). *UAS:118*

meket: Divan, kanepe. *UAS:119*

minder: Minder. *SMA:290*

mitil: Yüzü ve astarı olmayan yorgan. *UAS:122*

mobilye: Mobilya. *SMA:290*

örti: Örtü. *UMA:266, UAS:131*

palas: Kilim, cecim, eskimiş yaygı. *UAS:132*

pêşkir: Havlu. *SMA:291*

saḥsı [saḥsi]: Saksı. *UMA:267, SMA:292, UAS:141, UA:130*

sandala: Sandalye. *SMA:292*

sedir: Kanepe. (bknz. meket) *UAS:143*

sırğa: Geniş çuval. (bknz. kezevi, ḥaral) *UA:132, UAS:146*

sırıḡ ipliḡi : Yorgan dikmek için kullanılan ip. *UAS:146*

şeʿmedan: Şamdan. *UAS:152*

şeytane: Mandal. *DS/5:3767 *Siverek –Urfa*

taht: Genellikle yazın üzerinde yatmak için yapılmış yüksekçe karyola. *UAS:155*

teberîk: Andıç, hâtıra eşyası. *UA:136, UAS:157*

têlevizon: Televizyon. *SMA:294*

4.4.2. Süs eşyaları

aḥıtma (IV): Kadınların tepeliklerinde bulunan altın süs. *UMA:255, UAS:11, UA:92*

aḥıtma bilezik: Enli ve uzun altın çubukların arası altın zincirle örülmüş bilezik. *DS/1:131 *Siverek –Urfa, UAS:11*

altun: Altın. *UMA:255*

bel baḡı [bél baḡı]: Kuşak, kemer, uçkur. *DS/1:606 –Urfa, UA:96,*

birma: Burma bilezik. *SMA:280, UAS:21*

cıḡcıḡı: Gelinlerin ve genç kızların düğünlerde başlarına süs olarak taktıkları parlak renkli tel veya tüy. *DS/2:899 –Urfa*

cincih: Boncuk. *ŞADS:181*

cincik: Ziyet eşyası. *DS/2:976 –Urfa*

deste: Göğse takılan elmas iğne. *DS/2:1436 –Urfa*

esir: Hasır bilezik. *SMA:283*

gerdanlıḡ: Gerdanlık. *UAS:68*

hamaylı: 1. Muska. 2. Boyna asılan ziynet eşyası. *UA:112, UAS:74*

hetem: Bir yüzük çeşidi. *UAS:79*

hışır [hışr, hışır]: Kadınların kullandıkları mücevher. *DS/3:2377 –Urfa, UAS:82, UA:114, UMA:261*

hızma: Burunun bir tarafını delmek veya burun delikleri arasına sıkıştırmak suretiyle takılan süs eşyası. *UA:114, UAS:82*

kaplakpişi: Kadınların taktıkları altın başlık. *DS/4:2635 –Urfa*

kelep (I): 2. Dizi, inci dizisi. *DS/4:2729 –Urfa, UAS:96, UA:116*

kıskı: Saç tokası. *DS/4:2841 –Urfa*

ḡordon: Süs eşyası olarak kullanılan altın zincir. *UMA:263*

küf: Kadınların başlarına giydikleri altınlı
fes. *DS/4:3026 –Urfa*

küfe [köfi]: Kadınların başlarına giydikleri
altınlı fes. *DS/4:3026 –Urfa,*
UA:118, UAS:106

lebbe [leblebi]: Boyna takılan altın dizisi.
DS/4:3070 –Urfa, UAS:112,
UA:124

parpara: Gelin giysilerinde süs olarak
kullanılan, sarı, küçük para.
DS/5:3400 –Urfa

pürüze: Mavi yüzük taşı (Far. piruze)
UAS:137

savatlı: Üstü nakışlı, gümüş kaplamalı
eşya. *UAS:142*

se'et [sa'et, sahat]: Saat. *UMA:267-266,*
SMA:292

susma: Kundağın üstüne sarılan süslü
sargı. *DS/5:3702 –Urfa*

tahi: Takı. *SMA:294*

üzik [üzük, yüzük]: Yüzük. *UMA:270,*
UAS:172, UA:140

yehkut: Yakut. *UMA:270*

4.4.3. Kıyafet İsimleri

ağabanı: Başa örtülen bir çeşit beyaz örtü.
UAS:10

arahçin [arahçin]: Bereye benzeyen,
şapka içine veya yalnız olarak
giyilen takke. *DS/1:294 –Urfa*
UAS:13, UMA:255

arakçin: Bereye benzeyen, şapka içine
veya yalnız olarak giyilen
takke. *DS/1:294 –Urfa*

asbab: Elbise. *UAS:14, UMA:255*
TUU:181

azye [ezye, eyze]: Entari. *DS/1:443*
–Urfa, UMA:259, UAS:61

balak (II) [balah]: 1. Donun, pantolonun
paçası. *DS/1:498 –Urfa,*
UAS:18

baska: Bel korsesi: *Kızın baskası küçüldü.*
DS/1:541 –Urfa

boyama: Boyanmış bez, şalvar, başörtüsü.
DS/1:745 –Urfa

bürik: Yüz örtüsü. *UAS:27*

camadan: Kolsuz veya yarım kollu geniş
yelek. (Far. câmedân). *UAS:28,*
UA:98

cankurtadan: 1. Etrafı açık plastik yazlık
ayakkabı. *UAS:28*

cızma: Çizme. *UA:99, UAS:30*

çalma çek: Bir tür giysi. *SMA:281*

çarıh: Çarık. *UAS:35*

çarpana: Eski ayakkabı. *DS/2:1083*
**Birecik –Urfa, ŞADS:181,*
UAS:34

çeket: Ceket. *UMA:257*

delme: Bir çeşit kadın ceketi, paltosu.
DS/2:1414 –Urfa

dölbent: Tülbent. *TUU:334*

duvah: Duvak. *UA:107, UAS:52*

edik: 1. Köylü çizmesi. *DS/3:1663*
**Halfeti –Urfa* 2. Terlik.
DS/3:1665 –Urfa

ehram: Yünden yapılma kadın örtüsü.

UAS:55

estek: Elbise. DS/3:1787 –*Urfa ve çevresi*

fanilya: Fanila. UMA:259

fermana: Entarinin üzerine giyilen aba
şeklinde kolsuz kadın giysisi.

UAS:63

fıta: Peştamal. UA:109, UMA:259, UAS:64

gelinliḥ: Gelinlik. SMA:284

ges: Çamaşır. UA:110, UMA:260, UAS:68

giyecah: Giyecek. UMA:260

göncük: Giyim eşyalarındaki cep.
DS/3:2052 –*Urfa*

ḥaphap [haphap]: Takunya, nalın.
UA:113, ŞADS:181, UMA:260,
UAS:75

ḥası potin: Boğazlı ayakkabı. SMA:285

hillik: Çok eski giyim eşyası. DS/3:2385
**Halfeti –Urfa*

hişteḥ: Elbisede kol altına konulan üçgen
biçimindeki parça. DS/3:2389
–*Urfa*

içlik: Yelek. DS/4:2508 –*Urfa*

igal: Baştaki örtüyü tutmaya mahsus
(erkekler için) ipek bağı.
UAS:86

kabin: Kürk, gocuk, yağmurluk.
DS/4:2584 *İncirli –Urfa*

kat [ḳatliḥ]: Takım elbise. UAS:93,
SMA:287

kazaḥ: Kazak. SMA:287

kefin: Kefen. SMA:287

kepenek: 2. Çobanların soğuktan
korunmak için kışın sırtlarına
giydikleri keçeden yapılma
aba. UAS:97

ḳırevet: Kravat. UMA:263

kirlik: 1. Önlük 2. İş entarisi. UAS:104,
UA:118

ḳondıra: Kundura, ayakkabı. SMA:288

köynek: Gömlek. UA:118, UAS:106,
UMA:263

külleḥ [küllaḥ]: Külah, başlık. UAS:110,
UMA:264

leçek: Tülbent, başörtüsü. DS/4:3070
**Birecik –Urfa*

margizet: İpek şal. (erkekler için)
UAS:117, UAS:117

mindeş: Kullanılmış, eski (giysi için).
DS/4:3201 –*Urfa*

neçek [nêceg]: Bezden, tülbentten
yapılmış başörtüsü. DS/4:3244
–*Urfa* UMA:265, UAS:126,
UA:127

öglük: 1. Önlük. UAS:130

palton: Pantolon. UMA:266

papah: Kalpak (Far.). UAS:133

parsal: Gömlek. DS/5:3402 –*Urfa*

paşmak: Ayakkabı, terlik. DS/5:3408
–*Urfa*

postal: Bir cins mahallî ayakkabı.
UAS:136

püşi: Erkeklerle mahsus renkli ipek
başörtüsü. UA:130

saķķo [saķo]: Uzun ceket. *TUU:738*

UAS:141, UA:130

sarıķ: Sarık. *UAS:142, UA:131*

saya: 1. Ayakkabının üst yüzü. (ayakkabı mânâsında da kullanılır.)

UAS:143 2. Yakası işlemeli geniş entari. *UA:131*

sıķma: Gömlek. *DS/5:3606 –Urfa*

sıhma: Kalın pamuklu iç çamaşır.

UAS:145, ŞADS:183

şarpa: Başörtüsü. *UAS:151*

şarval: Şalvar. *UAS:152, UA:134*

şehir: Köylü kadınlarının başlarına, fes üstünden sardıkları renkli örtü.

DS/5:3758 –Urfa

şılıķlı çarşaf: İşlemeli kumaştan yapılan

kadın örtüsü. *UMA:268, UAS:153*

şibidik: Terlik. *DS/5:3772 –Urfa*

taķım: Takım elbise. *SMA:294*

tek: Peştemal. *DS/5:3864 –Urfa*

tepelik: Kadınların eskiden başörtüsü

altından giydikleri, kenarına altın takılı kısa başlık. *UA:136*

tetik: Ellik, eldiven. *DS/5:3901 –Urfa*

tuman: Don, şalvar. *DS/5:3991*

–Urfa, UAS:166, UA:139

vala: İpekten dokunmuş, ince başörtüsü.

DS/6:4091 –Urfa, UAS:173, UA:140

vık vık: Eldiven. *DS/6:4102 –Urfa*

yamşak [yamşak]: Büyük başörtüsü,

tülbent. *DS/6:4160 –Urfa,*

UAS:177, UA:142

yazma: Renkli başörtüsü. *UAS:180,*

UA:143

yımeni: Ham köseleden yapılma ayakkabı.

UAS:181, UA:144

zubın: Entâri. *UA:145, UAS:186*

4.4.4. Araçlar

aķızlık: Huni. *DS/1:98 –Urfa*

arabana [arabana, erabana, eraba]:

Araba. *DS/1:291–Urfa, UA:94, SMA:283, UAS:57*

armaz: Bir işin yapılması için gerekli araç.

*DS/1:328 *Halfeti –Urfa*

badiya [badiye]: Tencereden büyük,

içerisine yağ veya su konulan bakır kap. *UAS:17, SMA:279*

bardaķ: Toprak testi, küçük testi.

DS/1:528–Urfa, UAS:18, UA:95

bardaķ: Çamdan yapılmış su testisi.

DS/1:528 –Urfa

bardaķ: Bardak. *SMA:280*

barmil: Varil, fıç. *UAS:19*

binnik: Bir kilodan fazla sıvı alan şişe.

DS/1:697 –Urfa

borı: Boru. *UMA:256*

burma: Musluk. *DS/1:799 *Halfeti –Urfa*

cankurtadan: 2.Ambulans. *UAS:28*

cansız at: Bisiklet. *DS/2: 857 *Siverek*
–*Urfa, UAS:28*

ceneh: Başı yumru kamış sopa. *UAS:29*

curun [curın, curn]: 1. Taş veya tahtadan
yapılmış oluk, kurna.
*DS/2:1019 *Birecik –Urfa*
ŞADS:181, UMA:257, UA:100,
UAS:32 2. Taş, çimento veya
tahtadan yapılmış üzüm
ezmeye yarayan kazan.
*DS/2:1019 *Birecik –Urfa*

cürün: Hamam kurnası. *DS/2:1028 –Urfa*

çanağ [çanah]: Çanak. *DS/2:1067*
**Birecik –Urfa, UA:100*
UAS:35

çangal [çağal]: Çengel. *UA:100, UAS:35*

çöğen: Ucu eğri baston. *DS/2:1279 –Urfa,*
UAS:41, UA:103

çölmek: Çömlək, güveç. *UAS:41, UA:103*

çömçe: 1. Kepçe, büyük tahta kaşık.
DS/2:1284 –Urfa, ŞADS:181,
UA:103, UMA:257, UAS:41

çuçe: Kepçe. *DS/2:1300 –Urfa*

debbe: 1. Güğüm. *UA:105, UAS:47*

degenek [denek]: Değnek, sopa.
UA:105, UAS:47-48

düdügli: Düdüklü tencere. *SMA:283*

ekeze [ekkaza]: Baston (bknz. çöğen).
*DS/3:1694 *Birecik –Urfa,*
UAS:55

emzik: 1. Sigara ağızlığı 2. Biberon.
UAS:56, UA:108

fennos [fanıs]: Gemici feneri. *DS/3:1844*
**Birecik–Urfa, UAS:63,*
UA:109

fiske: İdare lambası, kandil. *DS/3:1872*
–*Urfa*

gazzık: Kazan. *DS/3:1955 –Urfa*

gezgele: Taş, toprak, kum taşımaya
yarayan sedye şeklinde bir
çeşit araç, teskere. *DS/3:1960*
–*Urfa*

gümgüm: Silindir şeklinde kahve
kaynatmaya mahsus büyük
cezve. *UAS:72*

havrız [havruz]: Oturak, lazımlık.
DS/3:2312 –Urfa, UAS:76

hebeni: Testi. *DS/3:2246 –Urfa*

hek: Meyve ya da sebze taşımaya yarayan
büyük sepet, küfe. *DS/3:2329*
**Siverek –Urfa*

helke: Kova. *SMA:285*

heziran: Kamıştan yapılma baston. *UAS:80*

hırhır [hırhır]: El ile çekilen küçük araba.
DS/3:2369 –Urfa, UAS:81,
UA:114

hille: Kenarları leğen kadar yüksek kazan.

ibrıh [ibrık]: İbrik. *SMA:286*
DS/3:2384 –Urfa

kalas: Deriden yapılma su kabı. *UAS:91*

kanne [kenne]: Şişe, lamba şişesi, cam kırığı. *DS/4:2627 *Halfeti, *Birecik –Urfa, ŞADS:182, UA:121, UMA:262, UAS:96*

karlıh: 2. Bir tarafına kar koyarak içindeki suyu soğutmaya mahsus kap. *UAS:93, UA:120*

kaşıl [kaşıl]: Kaşık. *SMA:287, UMA:262*

kedeh: Bardak, testi. (Ar.) *UAS:95*

kelem: Kalem. *SMA:287*

kelgür: Delikli kepçe, süzgeç. *DS/4:2733 *Siverek –Urfa*

kemçi: Kamçı. *UA:121, UAS:96*

kenevüz: Kavanoz. (bknz. ketremiz) *UAS:96*

keşkül: Seyyah dervişlerin, içerisine su veya yemek koyduğu kab. *UAS:100*

ketremiz: Kavanoz. *UA:122, UAS:100*

kildanlıh: Kil kabı. *SMA:288*

koğa: Kova (bknz. külek). *UA:123, UAS:105*

kufa: İçine üzüm, incir gibi taze meyveler konulan sepet. (bknz. hek) *UA:123, UAS:107*

kuşhana [kuşkana]: Küçük tencere. Ancak kuş pişirecek büyüklükte olduğundan bu ad verilmiştir. *TUU:576, UA:124, UAS:109*

külek: Tahta kova. *UA:119, UAS:110*

lamba kaması: Lamba şişesi. *DS/4:3063 –Urfa*

legen [leyen]: Leğen. *UA:124, UAS:112, SMA:289*

lenger: Geniş ve yayvan sahan. *ŞADS:182, UA:125, UAS:113*

lobıt: Kalın değnek, sopa. *UAS:113, UA:125*

lüleli: Toprak ibrik. *DS/4:3095 *Harran –Urfa*

maltız: Yuvarlak seyyar ocak. *UAS:117*

meçmeçe (I): 2. Kaplumbağa kabuğundan tütün tablası biçiminde yapılan ve küçük çocuklara ilaç içirmek için kullanılan kap. *DS/4:3149 –Urfa, UAS:118*

melez: Süzgeç. *DS/4:3158 –Urfa*

melles: Delikli kepçe. *DS/4:3159 –Urfa, UAS:119*

mengüşe: Menteşe. *UAS:120*

meşrefe: Su ibriği. *ŞADS:182*

mihmar: Tahtadan yapılan büyük yoğurt kabı. *UAS:121*

mükebbe: İçinde yemek muhafaza edilen büyük sepet. *UAS:123*

otoboz: Otobüs. *SMA:291, UMA:265*

ölbe: Sıvı yiyeceklerin konulduğu oval tahta kap. *ŞADS:182, UAS:130*

salaca: Hasta, yaralı ya da ölü taşınan sedye. *DS/5:3523 –Urfa*

seheb: Tabak. *UMA:267*

sehen: Sahan, bakır tabak. *UAS:143*

selecek: Tabut. *SMA:292*

selle: Geniş kubbemsi sepet. *UAS:144, UA:131*

sèyni: Sini. *SMA:292*

sıtl: Kulplu su kabı, bakraç, kova.
DS/5:3649 –Urfa, SMA:292,
UAS:146

sile: Ağzına kadar doldurulmuş kap, ölçek.
UAS:146, UA:132

silepçe: İbrik altına tutulan leğen.
UAS:146, UA:132

sini [sını]: Sini, büyük tepsi. UMA:267,
SMA:292, UAS:145

sülhiye: Sürahiye. SMA:293

süzek: Süzgeç, sıvıları süzmekte kullanılan
gereç. DS/5:3732 *Birecik–
Urfa, UA:134, UAS:150

şapşak (I): Ağaçtan oyma tas, bardak.
DS/5:3747 –Urfa

şüşe: Şişe. UAS:154, UA:134

tahsi: Araba, otomobil. UMA:268,
SMA:294

tarıf: Toprak mangal. DS/5:3801 –Urfa,
UA:135, UAS:157

tas: Madeni su maşrapası. UAS:157,
UA:135

taşırgan: Otomobil. DS/5:3842 –Urfa

taylık [taylıh]: Üzüm küfesi. DS/5:3855
–Urfa, UAS:157

teşt: Büyük leğen. DS/5:3899 –Urfa,
UAS:160, SMA:294, UA:137

teyere: Uçak. UMA:269

üçayah: Mangal üzerine konulan küçük
sehpa. UAS:170

üskire: Büyük çorba veya ayran tası.
UAS:171, UA:140

üsküre: Bakır tas. DS/6:4076 *Siverek
–Urfa

yalah, yalak: Hayvanların su içtiği ağaç
kap, taş oyuğu. DS/6:4136
–Urfa, UA:141, UAS:177

zembil: Kamıştan örülmüş sebze, meyve
sepeti. UAS:184

zoppa: Sopa, değnek. UAS:186

4.4.5. Aletler

Tarım âletleri

carcar [cercer] (I): Düven. DS/2:860
–Urfa, UAS:30

carcar (II): Bulgur çekme makinesi.
UA:98, UAS:29

cığıştağı: Hayvan sürmek için kullanılan
25-30 cm. boyunda, ucunda
sivri bir cisim bulunan zincirli
bizlengiç. DS/2:902 –Urfa

circır: Pamuk kozalarının pamuğunu ve
çekirdeğini birbirinden ayıran
çıkırık. DS/2:927 –Urfa

çarçar: Düven. DS/2:1080 *Birecik
–Urfa

gelberi: Tırmık. DS/3:1972 –Urfa
UAS:67, UA:110

gem: Düven. DS/3:1985 –Urfa, UAS:67

hekke: Küçük bahçe çapası. UAS:78

dehre: Ağaç budamaya mahsus, küçük
balta. UAS:47, UA:105

küsküç: Ağaç ya da demir sopa (havuç,
çiğdem vb. çıkarmakta
kullanılır): Her zaman çiğdem
çıkılmaz bazen de küsküç kırılır.
DS/4:3051 –Urfa

mengene: Bulgur çekme makinesi.
UAS:119

reşven: Kulaklı çift demiri. DS/5:3508
–Urfa

Müzik âletleri

bilur: Kaval. SMA:280

çöğür: Bir çeşit saz, tambur. DS/2:1280
–Urfa, UAS:41

dambıra: Tambur. UA:104, UAS:44

davıl: Davul. SMA:282, UMA:258

debrîke: Darbuka. UMA:258

dümbek: Dümbelek. UA:107, UAS:53

ķawal: Kaval. SMA:287

nağara [nağara]: Nekkare, davul.
UA:126, UMA:265, ŞADS:182,
UAS:125

operlo [hoperlo]: Hoparlör. SMA:291

şirtik: Davul çubuğu. UAS:153

Diğer âletler

ahtarağaç [ahtar ağacı]: Sac üzerinde
pişirilen yufkayı çevirmeye
yarayan, tahta veya demirden

yapılan aygıt. DS/1:128 –Urfa,
UA:92

aktarağacı: Sacın üzerindeki yufkayı
çevirmeye yarayan, yassı demir
veya tahta aygıt. DS/1:148
–Urfa

altatar: Revolver. UA:92, UAS:12

bekere: 1. Makara. DS/1:491 –Urfa
2. Dokuma tezgahı. ŞADS:181

bıçkı: Testere. UAS:22

bilevi: Bileği taşı. DS/1:690 –Urfa

bilevi: Bileği taşı. DS/1:690 –Urfa

biz: Ayakkabıcının, eskicinin iğne
sokacağı yeri delmek için
kullandığı sivri çelik alet.
UA:97, UAS:24

cağ (I): Dokuma tezgâhında kullanılan
yassı tahta veya sacdan
makara. DS/2:841 –Urfa

cağ [cağ] (II): Çorap şişi. DS/2:842
–Urfa, UA:98

carıt: Ateş küreği. UA:98

cava: Sarımsak dövmeye yarayan
tahta veya taş havan. DS/2:865 –Urfa

cavan: Sarımsak dövmeye yarayan tahta
veya taş havan. DS/2:865
–Urfa, UAS:29

cilet: Jilet. UMA:257

çekecek: Kar temizlemeye yarayan aygıt.
DS/2:1109 –Urfa

çırıl [çırığ, çırıl]: Çıkrık. *UMA:257, UAS:38*

çömçe: 2. Ateş küreği. *UAS:41*

dabança: Tabanca. *SMA:282, UMA:257*

darağ [darağ] (I): Tarak. *DS/2:1366*
**Birecik –Urfa, UA:104, UAS:44*

darağ (III): Yapağıyı yün haline getirmek için kullanılan keçeci el aleti. *TUU:303*

debbus: Topuz. Dervişlerin cezbe halindeyken kendi kendilerine batırdıkları şiş. *UAS:47, UA:105*

dibek: Kahve dövmeye mahsus, taştan veya ağaçtan oyma büyük havan. *UAS:49, UA:106*

dişeği: Taşları yontmak için kullanılan dişli bir çeşit çekiç. *DS/2:1521 –Urfa*

dolap: 1.Kuyu çıkırığı. *UAS:50, UA:106*

döndereç: Sacda pişirilen yufkayı döndürmeye yarayan tahta ya da ince demirden yapılmış fırıncı küreği. *DS/2:1582 *Birecik –Urfa*

eğiş: Ateş küreği. *DS/3:1822 –Urfa*

erkek kilit: Çıkıntılı anahtar. *UAS:58, UA:108*

evreç: Sac üzerinde pişirilen yufka ekmekleri çevirmeye yarayan uzun ve yassı tahta araç. *DS/3:1809 –Urfa*

firengi: Kilit. *UAS:64*

firkete: Çengelli iğne. *UAS:65*

götürge: Manivela (kaldıraç). *UA:111, UAS:70*

halbır: Kalbur. *UA:113, UAS:74, SMA:285*

inne [ine]: İğne. *UAS:88, UA:115, UMA:262, SMA:287*

kelete: Ayakkabı çekeceği. *UAS:96*

kındırık (I): Hamur açmakta kullanılan merdâne. *DS/4:2810 –Urfa*

kıskaç (I): Cımbız. *DS/4:2843 –Urfa*

kıyık: Çuvaldız. *DS/4:2856 *Halfeti, *Birecik –Urfa*

kirmen: Elde yün eğirmeye yarayan araç. *DS/4:2881 *Birecik –Urfa*

küski: Manivelâ, kaldıraç. (bknz götürge, nizek, mıkıl) *UA:119, UAS:111*

lamtı: Sapı kırılmış bıçak. *DS/4:3063 *Halfeti –Urfa*

leblep: Büyük bıçkı, testere. *DS/4:3070 –Urfa*

loğ [loğ]: Toprak damlarda, yollarda toprağı ezmek için kullanılan taş silindir. *DS/4:3083 –Urfa, UA:125, SMA:289, UAS:114*

loğloğ: İplik makarası. *DS/4:3084 –Urfa, UAS:114*

lüle: Tüfek ya da çiftenin namlusu. *DS/4:3095 –Urfa*

lülük: Musluk. *DS/4:3095 *Siverek, –Urfa*

lüllük [lüllük]: Musluk. *DS/4:3095 –Urfa, UAS:115, UA:125*

mancılıh: Mancınık. *UMA:264*

mecrefe: Bir çeşit bahçe küreği. *UAS:118*

meçik [meççik]: Davul çalarken tokmakla birlikte kullanılan ince çubuk. *DS/4:3149 –Urfa, UAS:118*

melle: Duvarcı aracı, mala. *DS/4:3155*

**Birecik –Urfa, UAS:119*

mıh: Çivi. *UAS:121, UA:126*

mıkıl: Küskü, manivela. (bknz. götürge, nizek) *UAS:121*

muslah: Saban oku. *DS/6:4602 *Birecik –Urfa*

nacah: Ucu eğri keser, küçük balta. *UAS:124, UA:126*

nizek: Kaldıraç. *DS/4:3252 –Urfa*

ohlavı [ohlava]: Oklava, odundan yapılma ince uzun ekmek merdanesi. *UA:127, UMA:265, UAS:128*

oyacak [oyacah]: Patlıcan, kabak oymaya yarayan araç. *DS/5:3302 –Urfa, UAS:129*

pıçah [pıçah, pıçağ]: Bıçak. *SMA:291, UAS:135, UA:129, UMA:266*

rize: Demir kanca. *UAS:139*

sappan: Sapan. *UA:131, UAS:141*

sarat [sarrat]: Büyük delikli kalbur. *DS/5:3545 *Birecik –Urfa, UA:131, UAS:142*

sıçan: 2. Çulha mekiği. *UAS:145*

sırım: Çarık vesaire dikmek için deriden yapılmış ince tel. *UA:132, UAS:146*

sikke: Büyük baş hayvanları bağlamaya mahsus demirden kazık. *UAS:146*

sileh: Silah. *UMA:267*

soku: Kapı sürgüsü. *DS/5:3661*

–Urfa

sürecek (I): Damlardan kar süpürmeye yarayan tahta araç. *DS/5:3719 –Urfa*

sürecek (II): Ağaçtan yapılmış kapı mandalı. *DS/5:3719 –Urfa*

tarag: Tarak. *UMA:268*

tepingi: Tıkaç. *DS/5:3886 *Birecik –Urfa*

tepir: Buğday, bulgur vb. tahılları elemeye yarayan ağaçtan yapılmış büyük elek. *DS/5:3886 –Urfa, UA:136*

terezi: Terazî. *UMA:269*

terşi: Yün eğirmeye yarayan araç, iğ. *DS/5:3897 *Halfeti –Urfa*

teşi: Yün eğirmeye yarayan tahta araç, iğ. *DS/5:3899 *Siverek –Urfa UAS:160, UA:137, ŞADS:183*

tohmağ [toğmağ]: Tokmak. *SMA:294, UAS:164, UA:138*

tokaç [tokkaç]: Çamaşır yıkanırken vurulmak üzere tahtadan yapılan âlet. *UA:138, UAS:164*

tüfeng: Tüfek. *UMA:269*

üsküf (I): Yüksük. *DS/6:4075 –Urfa*

üsküf (II): Büyük elek. *DS/6:4075 –Urfa*

yaba: Ot vesaireyi kaldırmak için kullanılan çatal alet. *UAS:175, UA:141*

yavaşa: Nallanacak hayvanın ağzına
vurulan tahta kısıkaç. *UA:142*

yaymakap: İlkel matkap. *UAS:179*

yege: Ege. *UA:143, UAS:180*

yilleme: Yelleç, vantilatör. *DS/6:4279*
**Siverek –Urfa*

yonacak [yonacah]: Taşçı kalemi.
*DS/6:4295 *Birecik –Urfa,*
UAS:181, UA:144

zakıt: Övendirinin ucuna çakılan çivi.
DS/6:4346 –Urfa

zoğnak: Kapının ağaç sürgüsü. *DS/6:4394*
–Urfa

zoku [zokkı]: Büyük taş dibek. *DS/6:4394*
–Urfa, UAS:186, UA:145

4.5. Akrabalık İsimler

aba: 1. Abla, büyük kız kardeş. *DS/1:1*
–Urfa. 2. Üvey anne, analık.
*DS/1:4 *Halfeti, *Birecik*
–Urfa 3. Yenge. *DS/1:4*
**Halfeti, *Birecik –Urfa*

ağa[ağa]: 1. Baba. 2. Büyük erkek kardeş,
ağabey. *UA:91 UAS:10*

ağé [ağē]: “Ağa”nın (ağa) hitap şekli.
İltifat makamında küçüklere de
söylenir. *UA:91, UAS:10*

ağca bey: Bir beye akrabalığı olan.
*DS/1:86 *Halfeti –Urfa*

ağcil: Ağarmış, ağarmış renk. *UAS:10*

ağé [abe, aga, age]: Ağabey, büyük erkek
kardeş. *DS/1:75 –Urfa,*
SMA:279, UMA:255

ağoš: Kardeş, arkadaş. *DS/1:76 *Birecik*
–Urfa

akey: Ağabey, büyük kardeş. *DS/1:136*
**Birecik –Urfa*

‘akrıba [ağraba, akrıba,‘akrıbe]: Akraba
UMA:255, SMA:279

akka: Ağabey, büyük kardeş.
*DS/1:136 *Birecik –Urfa*

ammo: Üvey baba, babalık. *DS/1: 239*
–Urfa

analıh: Üvey anne. *DS/1:250 *Birecik,*
**Siverek, Suruç, –Urfa*

ane, anē [ané]: Anne. *DS/1:244 –Urfa,*
UAS:13, UA:93

aney: Anne. *DS/1:244 *Birecik –Urfa*

apo: Amca. *SMA:279*

arvad [arvat, arwat, avrad, avrat]:
Kadın, zevce, eş. *UMA:255,*
TUU:181 SMA:279, UAS:14

aşayır: Aşireti olan, geniş aile mensubu
kimse. *UMA:255*

ayle: Aile. *SMA:279, UMA:255*

babo [babi]: Baba. *UAS:17, SMA:279*

baboş: Arkadaş, kardeş anlamında bir
hitap. *DS/1:453 –Urfa*

bacey [bacé, bacı]: Kız kardeş, abla, bacı.
*DS/1:457 *Birecik –Urfa,*
UA:94, UAS:17

berdel: İki erkeğin karşılıklı olarak kız kardeşlerini vermek suretiyle evlenmeleri. (bknz. değişik)
SMA:280, UAS:22

bibi: Hala. DS/1:677 *Türkmen, Avşat*
*Siverek –Urfa, UAS:23,
SMA:280, ŞADS:181, UA:96,
UMA:256

bull: Abla. DS/1:666 –Urfa

ciger [çiğer]: Mecâzen pek fazla sevilen yakın akraba. UA:99, UAS:31

ciye: Abla. DS/2:957 –Urfa

dayzaoglı: Teyze oğlu. SMA:282

değişik: İki erkeğin birbirlerine kız kardeşlerini vermek suretiyle evlenmeleri. (bknz. berdel)
UAS:47

deza [dayza, dayzé]: Teyze. DS/2:1386
*Birecik –Urfa, UMA:258,
TUU:306, UA:105, UAS:46

ede: Büyük kardeş. DS/3:1663 *Halfeti –Urfa

‘emmí [‘ammí, emmí, ‘emí, ‘emuca]:
Amca. SMA:283, UMA:255-259, UAS:56

evladlıg: Evlatlık. UMA:259

familye: Aile, soy. UMA:259

gelin bacé [gelin bacı]: Amca veya dayı karısına hitap şekli. UAS:67,
UA:110

gişi: Koca, eş. UAS:69, UA:111

görüm: Kocanın kız kardeşi, görümce.

DS/3:2163 *Halfeti –Urfa, UAS:70

haley [hale]: Hâlâ. DS/3:2259 *Birecik –Urfa, SMA:285

halo: Dayı. SMA:285

halta: Teyze. SMA:285

herif: Erkek, koca, eş. UAS:79, SMA:286, UMA:261

kako [keke, keko]: Erkek kardeş.
DS/4:2600 *Siverek –Urfa,
SMA:287

kıardaş: Kardeş. SMA:287

kavım [kavum]: Hısım, akraba. UAS:93, UA:121, ŞADS:182

kekey: Kardeş. DS/4:2723 –Urfa

kirve: 1. Sünnet olan çocuğun elini kolunu tutan ve çocuk üzerinde babalık hakkı olan kimse.
DS/4:2884 –Urfa

kivre [küvre]: 2. Bir ailenin çocuğunu kucağında sünnet ettiren yakın dost. UA:119

körocak: Çocuğu olmayan aile, çocuksuz aile. DS/4:2968 –Urfa

kuma: Nikah altında birden fazla karısı olan erkeğin her karısına göre öbürleri. (bknz. nöker)
UAS:108, UA:123

meti: Teyze. SMA:290

nene: Nine. UAS:126, UA:127

nöker: Bir erkekle evli iki kadın, ortak.
DS/4:3256 *Halfeti –Urfa

ocaḥ: 2. Aile. *UAS:128, UA:127*

ök: Anne. *DS/5:3326 *Harran –Urfa*

tay gelme: İkinci defa evlenen kadının ilk kocasından olup yeni evine getirdiği çocuk. *UA:136, UAS:155*

torın: Torun. *UMA:269*

yaḥın: 1. Yakın 2. Akraba, dost. *SMA:295, UAS:176, UA:141*

yèddi köynek çıḥarı: Yedi gömlek dışarı “yabancı sayılacak dereceden uzak akraba.” *UA:143*

yigen: Yeğen. *UMA:270*

4.6. Kişiler İçin Kullanılan Tâbirler

abdāl: Âşık, gamsız (Ar.). *UAS:9*

alım: Âlim. *UMA:255*

allek: Düzençi, yalancı, döneke, geveze. *DS/1: 224 –Urfa*

‘amile: Hamile. *UMA:255*

anisaz: Huysuz, yaramaz. *DS/1:273 –Urfa*

antirikli: Hastalıklı. *DS/1:281 *Birecik –Urfa*

arrut: Yoksul, parasız, malsız: *O arrutun biridir, nesini alacaksın.* *DS/1:331 –Urfa*

arsız: Terbiyesiz, yaramaz, şımarık. *UAS:14*

avara: Şaşkın, kararsız, beceriksiz, işsiz, avare. *DS/1:376 –Urfa*

ayılḥ: Ayılmış, uyanık, akli başında. *DS/1:417 –Urfa*

ayık: Ayılmış, uyanık, akli başında. *DS/1:417 –Urfa*

ayruk: Muhalif. *DS/1:431 –Urfa*

aznavur: Asık yüzlü, sinirli, sert, haşın, iriyarı. *DS/1:443 –Urfa*

bay: Zengin, ağa. *DS/1:574 *Birecik –Urfa*

bede‘et: Kötü, çirkin. *UAS:20*

bi pırtik: Çelimsiz, kısa boylu. *DS/1:697 –Urfa*

böke [bökke]: Elebaşı, yiğit. *UAS:26, UA:97*

bulaha: Ebleh. *UAS:27*

bürıklı: Peçeli. *UMA:256*

celep (II): Acemi (insan). *UA:98, UAS:30*

cııldız: Baldırı çıplak, çirkef insan. *UAS:30*

cıfıt [cıftı]: Kötü kalpli, kuşkulu, fenalık düşünen (adam). *UAS:30, UA:99*

cırıs: Arsız, terbiyesiz. *DS/2:862 –Urfa, UA:99, UAS:30*

cırıla: Âciz. *DS/2:931 *Harran –Urfa*

cırta (I): Geveze. *DS/2:937 –Urfa*

cırta (II): Düşkün. *DS/2:937 –Urfa*

cıvıḥ [cıvıḡ]: Sulu, cıvık. (Mecazen: olgunlaşmamış insan). *UAS:32, SMA:281*

cihal: Okuyup yazma bilmeyen. *DS/2:963 *Birecik –Urfa*

cincavat: 1. Bencil, açığız (kimse). *DS/2:1226 –Urfa* 2. Ufak tefek

ama zeki, ele avuca sığmayan
kişi. *TUU:252, UAS:31*

cindili: Vesveseli. *UAS:31, UA:99*

çakçak: Geveze, dedikoducu. *DS/2:848*
**Birecik –Urfa*

çalğın: Mefluç, sakat. *UAS:33*

çelpesük: Düzenbaz, üç kağıtçı (argo).
UAS:36

çepel: Terbiyesiz, soysuz (adam). *UA:101,*
UAS:36

çepele: Beceriksiz, sakar. *UAS:36*

çeppek: 1. Eli çabuk, 2. Becerikli. *UAS:37*

çevirgen: İdareci olan (kimse). *DS/2:1152*
–Urfa

çillek: Obur. *UAS:39*

çilpah [çılpah, çiplah]: Çıplak, mecâzen:
züğürt. *UA:102, UAS:38,*
UMA:257

çipçiplag: Çırılçıplak. *SMA:281*

çirteyne: Hafif meşrep (kadın). *DS/2:1238*
**Halfeti –Urfa*

çizo: Sıska yapılı, zayıf (insan). *UAS:41*

daz: Dazlak, başı saçsız adam. *UAS:46,*
UA:105

denk: Sersem, dengesiz, akılsız, dalgın.
DS/2:1423 –Urfa, UAS:48,
UA:105

densiz: İtibarsız, düşük, dengesiz,
hareketlerde bulunan (insan).
UAS:48, UA:105, SMA:282

derinti: 2. Kimliği, seciyesi, ailesi belirsiz
kimse. *DS/2:1434 *Birecik*
–Urfa

derweş: Derviş. *SMA:282*

dıngıldef: Zayıf, kuru, mecalsiz (kimse).
DS/2:1469 –Urfa

divana: Deli. *UMA:258*

düzençi: Düzenbaz, hilekâr (bknz. dubara).
UAS:53, UA:107

ecemi: Acemi. *SMA:283*

edi: Düşman. *ŞADS:181*

ehil: Olgunlaşmış (insan). *UAS:55*

ehlûla: Ehlullah. *UMA:259*

ekke: Bilgiç, yaşından çok yaşamış
görünen. *UAS:55*

eksiketek: Kadın, kız. *UAS:55*

elbaşı: Oyunda ilk oynayan (kimse)
DS/3:1703 –Urfa

elfettun: Açık göz (argo). *UAS:55*

ellek: İki yüzlü. *UAS:55*

engüt [enğut]: Kırmızı saçlı insan. *UA:94*
UAS:57

erbap: Açık göz, becerikli. *UAS:57*

ergen: Evlenmemiş, bekar. *UAS:57,*
UA:108

eşayir: Köylü, aşirete mensup. *UAS:59*

etraf: Ahali, tanıdıklar. *SMA:284*

evgin: Acelecî. *DS/3:1803 –Urfa*

evirgen: İşini bilen, tedbirli. *DS/3:1809*
–Urfa, UA:109, UAS:60

eyyi [eyi]: İyi. *UA:109, UAS:61, UMA:259*

feķir: Fakir. *UMA:259, SMA:284*

fızıl: Fitneci (adam). *UAS:64, UA:109*

fillez: Müflis, iflas etmiş. *ŞADS:181*
UAS:64

finnik: Kısa boylu (kimse). *DS/3:1868*
–Urfa

gavır: Gavur, kâfir. *UMA:260*

gebeş: Kısa boylu, şişman, göbekli.
DS/3:2122 –Urfa

gevvat [gavvat, gevad]: Pezevenk (Ar. kavvâd). *UAS:65, UMA:260*
ŞADS:181

gezeğen [gezegen]: Çok gezen (kimse).
DS/3:2019 –Urfa, UA:111,
UAS:68

gözel [gözzel]: Güzel. *UA:111, UMA:260,*
UAS:71

gözü yassı [gözi yassı]: Miskin (kimse).
DS/3:2184 –Urfa, UAS:71,
UA:111

gul-ı kinnî: Beylerin hanımlarına hitabı.
SMA:285

haflî: Havflı, korkak. *SMA:285*

haḥ: El, yabancı. (bkz. kerip, yad)
ŞADS:181 UMA:26, UA:113
UAS:73

hampo: Ahmak. *UA:113, UAS:74*

hapan: Aç. *ŞADS:181, UAS:74*

haste: Hasta. *UMA:261*

hatın: Hatun, hanım. *UA:113, UAS:76*

heci: Hacı. *SMA:285*

helim [henin]: Yumuşak huylu (insan).
UAS:78

hemîle: Hamile. *SMA:285*

hesit: Haset eden, kıskanan. *UAS:79*

heste [haste]: Hasta. *SMA:286, UMA:261*

heşeş: Başboş (insan). *UA:113, UAS:79*

hetîrlî: İtibarlı, hatırlı. *UA:114, UAS:80*

hillesi: Beceriksiz, zavallı (argo). *UAS:80*

hımbıl: Beceriksiz. *UA:114, UAS:81*

hıra (I): 1. Cılız, çelimsiz, sıska: *Bu çocuk*
hıra. DS/3:2367–Urfa

hırhız: Hırsız. *SMA:286, UAS:81,*
ŞADS:182, UA:114, UMA:261

hırif [hırif]: İhtiyar. *DS/3:2370 *Birecik*
–Urfa, UAS:82, UA:114

hırlı hırçıklî: Üstü başı eski ve yırtık.
UMA:261

hırnık: Burundan konuşan (kimse).
DS/3:2371 –Urfa

hırpo: Saf, enayi. *SMA:286, UAS:82,*
ŞADS:182

hırt: Oyun bozan, kaypak insan (argo).
UAS:82

hıvarda: Hovarda. *SMA:286*

hırnîk [hırnîk]: Burnunun ucunda şark
çıbanı çıkmış kimse. *UAS:82,*
UA:114

husumeli: Husumetli. *SMA:286*

hülhülû: Kuruntulu. *DS/3:2449 –Urfa*

ıhtıyar: İhtiyar. *UMA:261*

igit: Yiğit. *ŞADS:182, UAS:86, UA:115, UMA:262*

ihvan: Dost, arkadaş (Ar.). *UAS:87*

iki canlı: Hamile, gebe. *UA:115, UAS:87*

ilmer: Cam gibi düz ve parlak yüzü.

DS/4:2534 –Urfa

işi kırılı: İşi kötü . *SMA:287*

kaçığ: Kaçak. *UMA:262*

kaltaban: Pezevenk, namussuz (Far.).

UAS:91

karacı [karaçı, kelecı]: Çingene.

DS/4:2640 –Urfa, ŞADS:182,

UA:120, UAS:91, SMA:288

ķari: Hanım. *SMA:287*

kartanoz [kart]: Geçkin, yaşlanmış.

UAS:93

kasalak: Kibirli, onurlu, kendini

beğenmiş. *DS/4:2674 –Urfa*

ķaşkun: Kaçkın. *SMA:287*

ķaşmer: Şakacı, maskara, güldürücü:

Kaşmerliğin lüzumu yok.

*DS/4:2681 *Birecik –Urfa*

ķeçel: Kel. *UA:116, UAS:94*

ķeķeç: Kekeme, peltek. *DS/4:2723 –Urfa,*

UAS:95, UA:116

ķeleş: Güzel, yakışıklı (insan). *DS/4:2731*

–Urfa

ķerbigit: Yoksul, fakir, düşkün. *UAS:97,*

ŞADS:182

ķerí: İhtiyar kadın. *UA:121, UAS:97*

ķerí kıız: Evde kalmış kıız. *UMA:262*

ķerip: Yabancı, el. *UAS:98, ŞADS:182*

ķerkere: Çok zayıf ve yaşlı. *DS/4:2756*

**Birecik –Urfa*

kıkırlık alacası: Yüzü çilli (adam).

UAS:101

ķilloz: Ahmak, dangalak. *DS/4:2802*

–Urfa

ķıncıfır (I) [ķıncıfır]: Hoppa, oynak, hafif

(kadın). *DS/4:2807 –Urfa,*

UAS:102, UA:122

ķıncıfır (II): Sözünde durmayan, döneκ

kimse. *DS/4:2807 –Urfa*

ķındırık (II): Ufak tefek, kısa boylu

(kimse). *DS/4:2838 –Urfa*

ķırnaz: Hasis, cimri. (bknz. mıķrıs, tıktıkı)

UA:122, UAS:103

ķırret: Sonuncu oynayan. *DS/4:2837*

–Urfa

ķıtto: Boyu kısa kişi. *SMA:288*

ķit: 3. Mıflıs (argo). *UAS:105, UA:123*

ķoçak [ķoçah]: Eli açık, cömert.

DS/4:2894 –Urfa, UA:123,

UAS:105

ķonři [ķonıř, ķomři]: Komşu. *SMA:288,*

UMA:263

ķór: Kór. *UA:118, UMA:263, UAS:105*

ķörafehem: Anlayışı kıt, zor anlayan.

UAS:105

ķövlí: Köylü. *UMA:263*

kurre: 1. Kendini beğenmiş, gururlu
(insan) 2. Kur'an-ı ezberlemiş
hafız. *UAS:108*

kursağı dar: Sabırsız. *UA:124*

küsegen: Alıngan. *UA:119, UAS:111*

küsili: Dargın. *UA:119, UAS:111*

lalık: Dilsiz. *UAS:112, UMA:264*

loğkeş: Dam loğlayan kimse. *UAS:114*

loppe: Şişman, göbekli. *UAS:115*

maraklı: Meraklı. *UMA:264*

maratlı: Muratlı, muradı olan. *UMA:264*

meçmeçe (II): Çok zayıf insan. *UAS:118*

mehruk: Gamsız, kedersiz
(insan). *UAS:119*

mehsum [mehsim]: Masum, suçsuz.
SMA:290, UAS:119

mekir: Şakacı, hoşsohbet, sevimli, afacan.
UAS:119

mewta: Ölü. *SMA:290*

mıhayyer: Akrabalardan taliplisi olan
evlenme çağına gelmiş kız.
UMA:264

mıhrıs [mıkrız]: Cimri, açgözlü. *DS/4:318*
**Birecik –Urfa, UAS:121*

mıhtac: Mıhtaç. *UMA:264*

mısfır [mızafır]: Misafir. *SMA:290,*
UMA:265

mızımız: Müşkölpesent. (zor
beğenen) *UAS:122*

miskanmak: Uyuklamak, dalmak.
DS/4:3201 –Urfa

müdara: Başkalarına el ovalayarak
yaşayanlar. *ŞADS:182*

müdebbir: Tutumlu, iktisat eden. (Ar).
UAS:122

müslıman: Müslüman. *UMA:265*

mütteli: Muttalı (bir şeyden bilgisi olan).
UMA:265

müzevir: Gammaz, söz taşıyan, ihbarcı
(Ar. müzevvir). *UAS:123*

nâçar: Kimsesiz, biçâre. *UAS:124*

naıırçı: Nahırî idâre eden adam. *UA:126,*
UAS:125

narın: Narin, kibar, ince, zayıf yapılı.
UAS:125

nefse: Lohusa kadın. *UAS:126*

nemeırem: Nâmahrem. *UMA:265*

nühset: Çirkin, fenâ görünümlü.
ŞADS:182, UAS:127

ofun [ofın]: Alıngan. *DS/5:3268 –Urfa,*
UAS:128, UA:127

otırahlı [otıraıklı]: Olgun insan. *SMA:291,*
UAS:129

ödürlü: Uykuda korkan, korkmayı huy
edinmiş olan, kâbus gören.
*DS/5:3314 *Birecik –Urfa*

öksız: Öksüz. *UMA:266*

öncü: Kılavuz, önder. *DS/5:3337*
–Urfa

öncül: Oyunlarda elebaşı, ebe. *DS/5:3338*
*Argıl *Halfeti –Urfa*

pecmür: Perişan, perişan kılıklı. *UAS:133*

pelevetsiz: Patavatsız. *DS/5:3426 –Urfa*

peşeng: Başkan, önder, önde giden.
UAS:134

pinti: Üstü başı pis, pasaklı. *DS/5:3458*

**Siverek –Urfa*

rihetsiz [rehetsiz]: Rahatsız, hasta.

SMA:291

rut: İflâs etmiş (argo). *UAS:139*

saltabaş: Tek başına, ilişiksiz. (Hizmetçi, işçi). *UAS:141, UA:130*

sarıtışka: Renksiz, sağlıksız adam.

*DS/5:3548 *Siverek –Urfa*

savak: Aptal, şaşkın. *DS/5:3553 *Birecik*

–Urfa

sehepsiz: Sahipsiz. *UMA:267*

sımotı: Beceriksiz, işe yaramaz (argo).
UAS:145

sipeçen: Sinsi, kurnaz. *DS/5:3646*

–Urfa

siyecen: Kurnaz, sessizce iş yapan, sinsi.

DS/5:3632 –Urfa

siyence: Kurnaz, sessizce iş yapan, sinsi.

*DS/5:3632 *Siverek –Urfa*

söylegen, söyleğen: Düzgün ve rahat

konuşan. *DS/5:3686 –Urfa*

sümdük: Arsız, açgözlü, başkasının

yediğinden isteyen. *DS/5:3711*

–Urfa

sümsük: Arsız, açgözlü, başkasının

yediğinden isteyen. *DS/5:3712 –Urfa*

sümtük: Arsız, açgözlü, başkasının

yediğinden isteyen. *DS/5:3712*

–Urfa

sütal: Eğitimsiz, terbiyesiz. *DS/5:3728*

–Urfa

şapşak (II): Dalkavuk. *DS/5:3749 –Urfa*

şapşal: Dalkavuk. *DS/5:3749 –Urfa*

şargada: Hain. *DS/5:3751 –Urfa*

şatır: 2. Ustalaşmış insan. (argo) *UAS:152*

şek: Gözü açık, açığöz. *UAS:152*

şerli: Şerli, kötü. *SMA:293*

şırpıntı [şırfıntı]: Uygunsuz kadın.

DS/5:3775 –Urfa, UAS:153

şil: Şaşı. *DS/5:3779 –Urfa*

takra: Çok zayıf (kimse). *DS/5:3813*

–Urfa

tanış: Tanıdık, ahbap. *UAS:156, SMA:294,*

UA:135

teşkelecı: Hileci. *UMA:269*

tetirgin: Şaşkın, başıboş, rahatı bozulmuş.

DS/5:3902 –Urfa, UAS:160,

UA:137

tıktıkı: Cimri, hasis. (bkz. mıhrıs)

UAS:161

tırefe: Alıngan. *UAS:161*

tırşıkçı: Menfaatçi. *SMA:294*

tihnik: Uçuk benizli, sıska. *DS/5:3931*

**Birecik –Urfa*

tolaz: İşsiz, boş gezen, parasız. *UAS:164*

toloz: Edepsiz, utanmaz. *DS/5:3955 –Urfa*

tongallı: Zengin. *DS/5:3961 –Urfa*

tor: 2. Acemi, beceriksiz. *UA:138, UAS:165*

torlaḥ: Delişmen. *UAS:165, UA:138*

totaba (II): Yüze gülen, dalkavuk.
DS/5:3976 –Urfa

tök (II): Hatır gönül dinlemeden konuşan,
tok sözlü, kaba (kimse).
DS/5:3980, UA:138

töllü: Çok iyi, güçlü, erkli, paralı: *Töllü bir adam elimize geçse bize yardım eder.* *DS/5:398 –Urfa*

tulkioḡlı: Kurnaz. *SMA:294*

tutaj: Genç kız. *DS/5:3999 –Urfa*

tülek: Kurnaz, açıkgöz, düzensiz.
DS/5:4008 –Urfa

tülüngü: Utanmaz, sıkılmaz, edepsiz,
şirret (kadın için). *DS/5:4011 –Urfa*

udlı: Mahcup. *UA:139, UAS:168*

uḡru: Hırsız, yolkesen. *DS/6:4029 –Urfa*

uyuntu: Kişiliksiz, onun bunun ardına
takılan, serseri, tembel, uyuşuk
(insan ve hayvan için).
*DS/6:4053 *Harran –Urfa*

uz: Becerikli, akıllı, anlayışlı. *DS/6:4054 –Urfa, UAS:169, UA:140*

varyetli: Varlıklı. *UMA:270*

yad: Yabancı. *UAS:175, UA:141, UMA:270*

yaḡaber: Baldırı çıplak, külhanbeyi.
UAS:175

yalnayaḥ [yannayah]: Yalın ayak,
ayakkabısız. *UAS:177, UA:141, ŞADS:183*

yantiri: Utanmaz. *DS/6:4177 *Harran –Urfa*

yarıntı: Utanmaz. *DS/6:4188 –Urfa*

yavunç: Muhtaç. *DS/6:4210 –Urfa*

yazıcı: Oyunda ikinci oynayan. *DS/6:4218 –Urfa*

yeddi yad: Yabancı, akraba olmayan.
UA:143

yeḡin: Yiğit, çevik, güçlü, hızlı, çalışkan.
*DS/6:4225 *Birecik –Urfa*

yelleḥçi [yellekçi]: Dalkavuk. *DS/6:4238 –Urfa, UA:143*

yerik: Aşeren (gebe kadın). *DS/6:4253 –Urfa*

yüklü: Gebe. *DS/6:4330 *Siverek –Urfa*

zarıncı: Muzdarip. (ızdırap çeken)
UAS:184, UA:145

zarzanba: İriyarı. *DS/6:4353 –Urfa*

zebelleh: İri cüsseli, kabasaba. *UAS:184*

zırırıkı: Deli, zırzop. *UAS:186, UA:145*

zırtaboz: İşe yaramayan. *UAS:186*

zimin: Görmezlikten gelen. *UAS:186*

zingilli ziyaret: Elbisesi paramparça olan
kişi. *UA:145, TUU:912*

ziryan: Boş gezen. *DS/6:4392 –Urfa*

zirzop: Yarı deli. *UAS:186*

zonturlu: 1. Yakışıklı, çalımlı, süslü, oturaklı. *DS/6:4396 –Urfa*

zopo [zompo]: Akli az gelişmiş, iriyarı. *DS/6:4397 –Urfa, UAS:186*

4.7. Çocuklarla İlgili Kavramlar

açıgaz: Çocukların atlı karınca denilen eğlence aracı. *DS/1:58 –Urfa*

akika: Doğan çocuk için kesilen kurban. *SMA:279*

atcıgaz: Atlı karınca: *Bayram yerinde atcıgazlar kuruldu.* *DS/1:367 –Urfa*

bala: Süt emen çocuk (Mecâzen: Yavru). *UAS:18*

buva: Çocuk dilinde su. *DS/1:807 –Urfa*

cinibit: Açıkgoz, yaramaz (çocuk). *UAS:31*

çağa: Bebek, çocuk. *DS/2:1033 –Urfa*

çeç: El (çocuk dilinde). *DS/2:1104 –Urfa*

çingirdaḥ: Çingirak. *UA:102*

çingırlavı: Çocuk oyuncağı. *DS/2:844 –Urfa, UA:102, UAS:38*

çincil: Çocuk salıncağı. *DS/2:1226 –Urfa*

çocuḥ [çociḡ, çoçih]: Çocuk. *SMA:281, UMA:257*

çolih çoçih: Çoluk çocuk. (mecâzen: akli işe ermez kimseler. *UA:103*

deleme (I): Topaç. *DS/2:1409 –Urfa UAS:47, UA:105*

devşın: Hareketli, yerinde duramayan (çocuk). *UAS:49*

döl: 1. Soy, soyun devamını sağlayan çocuk. *DS/2:1575 –Urfa*

düḡe: Soy, soyun devamını sağlayan çocuk. *DS/2:1619 –Urfa*

e'e: (Çocukta) def-i tabii ihtiyacı, kaka. *UA:107, UAS:54*

eeç etmaḥ: Çocuk dilinde dövmek. *TUU:369*

havayı: Uçurtma. *DS/3:2309 *Siverek –Urfa*

hıra (I): 1. Cılız, çelimsiz, sıska: *Bu çocuk hıra.* *DS/3:2367 –Urfa*
2. Küçük (çocuk için): *Ali Ağa'nın hıra oğlu.* *DS/3:2367 –Urfa, UAS:81, UA:114*

hıḥıḥ: Bir çeşit çocuk oyuncağı. *UAS:82*

hörege: Çocuk muşambası. *DS/3:2434 –Urfa*

ılınçak [ilinçah]: Küçük çocuk salıncağı. *DS/4:2472 –Urfa, UAS:87*

kuc: Kucak (Daha çok çocuklara karşı söylenir). *UAS:107, UA:123*

kundaḥ: Kundak. *UMA:263*

léyli: Salıncak. *TUU:626, UAS:113, UA:125*

mıç étmaḥ: Çocuk dilinde öpmek. *TUU:662*

nare: Çocukların bindiği dönme dolap. *DS/4:3240 *Birecik –Urfa*

pepe: Ekmek (çocuk dilinde): Ağlama
sana pepe vereceğim.
DS/5:3428 –Urfa

salınçağ: Salıncak. UMA:267

sıyrık [siyriğ]: Arsız, yaramaz (çocuk için). DS/5:3655 –Urfa

tatı: Çocuk dilinde yavaş. DS/5:3845
–Urfa

tıfıl: Çocuk. UAS:161

tırtıremenco: Hareketli, yerinde durmaz, yaramaz. (çocuk) UAS:162

uçırma: Uçurtma. UMA:269

uşağ: Çocuk. UAS:169, UA:140,
UMA:269

veled: Çocuk. UMA:270

zıkkı: Melesir ağacından yapılma oyuncak.
UAS:185

4.8. Oyun İsimleri

arpaçarpa: Bir nevi tura oyunu. UA:93,
UAS:13

birdırbir: Birdırbir, bir tür oyun. SMA:280

cük: Fıstık kabuğu ve erik çekirdeği ile oynanan oyun. DS/2:1025
–Urfa, UAS:32, UA:100

çındır (II): Sinsin denilen oyun.
DS/2:1179 –Urfa

çift ayak: Bir Urfa oyunu. DS/2:1205
–Urfa

girani: Davul zurna eşliğinde oynanan bir tür halk oyunu. Anadolu'nun

birçok yerinde oynanan
“ağırlama”nın Urfa’daki
biçimidir. TUU:413

göz sahlama: Bir tür oyun. SMA:284

hor: Bilye veya taşla oynanan bir oyun.
UMA:261

hurp: Darbe. Topaç oyununda topaçların birbirine vurulması şeklinde oynanması. UAS:85

kolçi kaçahçi: Bir tür oyun. SMA:288

kowalamaca: Bir tür oyun. SMA:288

lörke: Bir tür halk oyunu. SMA:289

mert çıbuğ: Yetişkinlerin oynadıkları bir tür oyun. SMA:290

peçiç : Bir çeşit oyun. UAS:133

tekayak: Seksek oyunu. DS/5:3864 –Urfa

tekmeçüt: Tek mi çift mi oyunu. UA:136

tolaka: Mendil ucu düğümlenerek oynanan bir çeşit oyun.
DS/5:3954 –Urfa, UAS:164,
UA:138

üçadım: Bir çeşit atlama oyunu.
DS/6:4057 –Urfa, SMA:295

üçayak: Bir yerel oyun. DS/6:4057 –Urfa

yastıktaklası: Gençlerin oynadığı bir oyun. DS/6:4198 –Urfa

4.9. Mimarî Kültürü Yansıtan Terimler

apartıman: Apartman UMA:255

dam: Toprak damlı ev, kulübe, köy evi.
DS/2:1347 *Siverek –Urfa,
UAS:44, UA:104, UMA:257

darah (II): Urfa mimarisinde damların ve gezeneklerin etrafına kimse aşağı düşmesin diye 15-20 cm eninde, 75 - 80 cm yüksekliğinde yapılan tarak dişi motifinde taş korkuluk. *TUU:303, UA:104, UAS:44*

dayre: Ev, resmî daire. *UMA:258, SMA:282*

dereç: Taş merdiven. *DS/2:1432 *Birecik –Urfa*

etebe: Oda eşiği. (bknz. gidemeç) *UAS:60, TUU:382*

eyvan: Avlulu evlerde iki çardak veya oda arasında oturmaya mahsus, üstü kapalı yazlık. *UAS:61*

gezenek: Taraça. *UA:111, UAS:68*

gidemeç [gedemeç, giremeç]: Eşik. (Kab veya çardak girişinde esas zeminden 15 - 20 cm aşağıda kalan bölüm.) *DS/3:2074 –Urfa, UAS:66, UA:110, TUU:407,*

hana: Hâne, ev. *UMA:260, UAS:74*

havara [hevara]: Yumuşak, beyaz, tebeşirimsi bir çeşit yapı taşı. *DS/3:2309 –Urfa, UA:113, UAS:80*

havlı [havlu, hawlu]: Avlu. *SMA:285*

havuç: Avlu, bahçe. *DS/3:2311 *Siverek –Urfa*

hayat [heyat]: Avlu. *DS/3: 2315 *Birecik –Urfa, UAS:76, UA:113, UMA:261, ŞADS :182*

hoylu: Sofa, koridor: *Aliler hoyluda oturuyorlar. DS/3:2422 *Birecik –Urfa*

kab (I): Kemerli çatı, tonoz. *UAS:90, UA:119*

kab (II): Eski Urfa mimarisinde evin avlusuyla aynı düzeyde olan odalar. Bu odalara giremeç (gedemeç) denilen bir eşikle girilir. *TUU:515, ŞADS:182, UAS:90*

kabaltı: Kemer altı (üstüne bina, ev yapılır). *DS/4:2581 –Urfa, ŞADS:182, TUU:516*

kağa: Evlerin yazın oturulan serin yeri, oturma odası. *DS/4:2594 *Birecik –Urfa*

kayrak [kayrah]: Döşeme taşı. *DS/4:2707 –Urfa, UA:121, UAS:94*

kilit daşı: Kapı kemerlerinin veya cami kubbelerinin üst orta kısımlarında yer alan taş. Kemerleri ve kubbeleri ayakta tutuğu için bu adla anılmaktadır. *TUU:603*

kuş takası: Urfa ev mimarisinde duvarlara insan boyunun yetişemeyeceği seviyede yapılan ve bazıları nakışlı taş işçiliğiyle yapılmış kuşların barınmasına yarayan kovuklar. *TUU:576*

livan: Salon. *DS/4:3081 *Birecik –Urfa*

maskan: Kiler, zâhirelik. (bknz. pıherik) *UAS:117*

mazgan: İç içe odaların en dipte olanı. *DS/4:3145 *Birecik –Urfa*

musafat: Ulusal mimarîde de adı bilinen Urfa taşı. Taş ocaklarından kesilerek tek yüzü tıraşlanan bu beyaz taş, duvar inşaatlarında kullanılır. *TUU:674*

nehit [nehîd]: Ulusal mimarîde “Urfa taşı” olarak bilinen kireç taşı. *TUU:685, UMA:265, UAS:126*

öy: Ev. *DS/5:3366 *Siverek –Urfa*

pıherik: Kiler. *DS/5:3441 –Urfa*

ravaḥ [ravak]: Kemeraltı (Ar. revak). *UA:130, UAS:138*

seki: Yerden 10-70 cm yükseklikte yapılan oturma yerleri. *UAS:143, UA:131*

sıcak: Hamam. *DS/5:3602 –Urfa*

sıtara: Ev (argo). *UAS:146*

tandırılık [tandırılıḥ]: Mutfak. *DS/5:3821 –Urfa, UAS:156*

tetirbe: Çıkmaz sokak. *DS/5:3901 –Urfa, ŞADS:183, UAS:160, UA:137*

teturbe: Çıkmaz sokak. *DS/5:3901 –Urfa*

zerzembe: Kiler, zahire konulan oda. *UAS:185*

4.10. Meslek İsimleri

allef [ellef]: Zahireci, aşlıkçı: *Allaftan un aldık. DS/1:223–Urfa, UAS:55*

amelelḡ: İşçilik. *UMA:255*

azap: Bir yıllık tutulan erkek hizmetçi. *DS/1:435 *Halfeti, *Birecik –Urfa, ŞADS:181*

azzap [ezzap]: Bir yıllık tutulan erkek hizmetçi. *DS/1:435 *Suruç, *Birecik, *Siverek –Urfa, UAS:62*

bardaḥçı: 1. Testici. 2. Kiremitçi. *UA:95, UAS:18*

belengaz: Dilenci, üstü başı eski olan kimse. *DS/1:613 –Urfa*

bezzaz: Kumaş tüccarı bez satan esnaf.(Ar.) *UAS:22*

bozyakalı: Çiftçi, köylü. *DS/1:753 *Halfeti –Urfa*

celep (I): Hizmetçi, işçi. *DS/2:878 –Urfa*

cerah: Cerrah. *SMA:281*

cindar: Cin çağırın, onların marifetiyle büyü yapan, büyü bozan, fala bakan kişi. *TUU:252, SMA:281*

çerçi: Köylere merkeple aktarı eşya satmak için giden seyyar satıcı. *UAS:37*

çolḥçı: Sepetçi. *UA:103, UAS:41*

dadı: Kadın hizmetçi. *UA:104*

daḡan: Dekan. *UMA:257, SMA:282*

defterder: Defterdâr. *UMA:258*

delâl [dellal]: Tellal. *SMA:282, UAS:48*

dellek: Tellak. *DS/2:1414 *Birecik –Urfa, UAS:48*

dengbej: Halk hikâyecisi, ozan. *SMA:282*

dilençi: Dilenci. *UA:106, UAS:49 UMA:258*

doḡtor [duḡtor]: Doktor. *SMA:282-283*

esker: Asker. *SMA:283*

eskiçi: Eskici. *UMA:259*

etbe: Yardımcı, hizmetçi (erkek). *UAS:60*

ettar: Aktar. *UAS:60*

fe^{el}: Erkek işçi. (bknz. emele) *UAS:63*

fırınçı: Fırıncı. *UMA:259*

hambal [hemal]: Hamal. *UMA:260,*
SMA:285

hampa: Toptancı. *DS/3:2268 –Urfa*

helfe: Kalfa. *UMA:261, UAS:78*

helvaçı: Helvacı. *UMA:261*

hızmeker: Hizmetçi. *UAS:83*

ineci: İğneci. *SMA:287*

kayme [keyme]: Kadın tellak. *DS/4:2705*
**Birecik –Urfa, UAS:100,*
ŞADS:182

kazançı: Kazancı. *UMA:262*

kazzaz: İpek işleyen, ipekçi. *UMA:262,*
UAS:94

kıymalıcı: Lahmacun satan. *UMA:263*

kizir: Harman bekçisi. *UA:118, UAS:105*

kondıraçı: Kunduracı. *UMA:263*

köşkel: Ayakkabıcı. *UMA:263*

manawci: Manav. *SMA:289*

mıtrıp: Müzik aleti, enstrüman çalan
kimse. *UAS:121*

müdir: Müdür. *UMA:265*

müfti: Müftü. *SMA:290*

münecim: Münecim. *UMA:265*

müteserref: Mutasarrıf. *SMA:290*

na^{lci}: Atlara nal çakan meslek erbâbı.
SMA:290

nacar: Marangoz. (Ar.). *UAS:124*

natır: Hamamda çalışan işçi kadın.
(Ar.) *UAS:125*

otçu [otçi]: Ev ilâcıyla göz hastalığını
iyileştiren göz doktoru.
DS/5:3294 –Urfa, UA:127

otırahçı: Eski ev eşyaları satan esnaf.
UAS:129

pa^{ti}şah: Padişah. *UMA:266*

postalcı: Ayakkabıcı. *UMA:266*

reşper: İşçi, ırgat (Far. rençber). *UAS:139*

sedir^eezem: Sadrazam. *UMA:267*

sen^eatkâr: Sanatkâr. *UMA:267*

serraf: Kuyumcu. *UMA:267*

simsar: Komisyoncu. *UAS:147*

sıwacı: Sıva yapan inşaat ustası. *SMA:293*

şahna: Harman nezâretçisi. *UAS:151,*
UA:134

şatır: 1. Fırında ekmek pişiren ocakçı.

şegirt [şegird, şekird]: Şakirt, çırak.
Sözcüğün aslı Farsçadır.
TUU:787, UMA:268, UAS:152

şıwan: Çoban. *SMA:293*

tatlıçı: Tatlıcı. *SMA:294*

tebib: Tabib. *UMA:268*

telal: Tellal. *SMA:294*

totaba (I): Hizmetçi kadın. *DS/5:3976*

–*Urfa*

tucar: Tüccar. *SMA:294*

tutma: Muvakkat bir iş için ücretle tutulan işçi. *UA:139, UAS:166*

usteymen: Üsteğmen. *SMA:295*

yapıcı: Yapı yapan. *DS/6:4178 *Birecik*
–*Urfa*

yonucu: Taş ustası. *DS/6:4297 *Birecik*
–*Urfa*

4.11. Hastalık İsimleri

arpalama: Çok arpa yemekten ileri gelen bir hayvan hastalığı. *DS/1:330*
–*Urfa*

burı: Karın sancısı; ishal. *UA:98, UAS:27*

çoban: Çıban, Urfa çıbanı. *UAS:41, UA:103*

çor: Dert, keder, hastalık. *DS/2:1269*
–*Urfa, UAS:41, ŞADS:181*
UA:103

dabaz [dabbaz]: Deri üzerinde olan ve kaşıntı yapan kırmızı kabarcıklar, kurdeşen. *DS/2:1315 –Urfa, UA:104, UAS:43*

demreği [demregi]: Temriye, egzama. *DS/2:1419 –Urfa, UA:105, UAS:48*

dolama: Özellikle el parmak uçlarında oluşan çıban. *UAS:50*

emel: İshal. *UAS:56*

gece kabarı: Uçukluk. *UA:110*

güzellik [gözellih]: Şark çıbanı. *DS/3:2243 –Urfa, UA:111, UAS:71*

hılt: Kışın el ve ayak parmaklarının soğuktan kızararak şişmiş durumu. *DS/3:2360–Urfa, UAS:80*

hınam: Kemik veremi. *DS/3:2362*
–*Urfa*

ısıtma: Sıtma (bknz. kızdırma). *SMA:287, UAS:85, UA:115*

ince ağrı [ince ağrı]: Verem. *DS/4:2538*
–*Urfa, SMA:286*

inme: Nüzul, felç. *UAS:88*

intile: Mide ekşimesi. *UAS:88*

kafağan: Çok yorulmadan dolayı dalak şişmesi. *UAS:90*

karın kıstı: Karın ağrısı. *DS/4:2664 –Urfa*

karnaķıcı: Kanser. *SMA:287*

kızdırma: Sıtma, ateşli hastalık. *UAS:104, UA:122, TUU:562*

kop: Yalnız el ve ayak felci. *DS/4:2920*
–*Urfa*

kotur [kotır]: Uyuz hastalığı (insanlarda ve hayvanlarda). *DS/4:2938*
–*Urfa, ŞADS:182*

kulınç kaķmak: (Sırt) ağrımak. *UA:123*

mayasıl: Derinin yarılma hastalığı. *UAS:118, UA:126*

nıgl-ı reş: Tavukkarası (gece körlüğü) hastalığı. *SMA:290*

ölet: Öldürücü hastalık salgını, kıran.

DS/5:3333 –Urfa

ötürmek: İshal, sürgün olmak: Çocuk
ötürük olmuş, ortalığa ötürüp
durur. *DS/5:3361 –Urfa*

puc: 1. Felç hastalığı: Kolum puc oldu.
DS/5:3484 –Urfa

sakavı: Soğuktan meydana gelen bir hastalık. *UAS:141*

sürgü: İshal. *DS/5:3723 *Birecik –Urfa,*
UAS:150

şepkor: Alerji. *SMA:293*

tatarham: Şiddetli karın ağrısı. *DS/5:3845*
–Urfa, UAS:157

tohma: Fazla yemek yemekten (insana),
zararlı süt emmekten (çocuğa),
fazla yem yemekten (hayvana)
gelen hastalık. *UA:138,*
UAS:164

tutalga: Sara hastalığı. *DS/5:4000*
–Urfa

virik: Sürgün, ishal. *DS/6:4108 –Urfa*

yatalık: Humma ve benzeri ateşli hastalık.
DS/6:4201 –Urfa

zenk: Bir çeşit üzüm hastalığı. *UAS:185*

4.12. Düğün Âdetleri ile İlgili Kavramlar

ağız bağı: İstenilen bir kızın verilmesine
razı olmayan, zorluk gösteren
akraba ve dostlarına erkek
tarafından verilen hediye.
*DS/1:95 Arah *Halfeti –Urfa*

asbap gécesi: Evlenme ritüellerinden biri.

UMA:255

azame: Düğüne çağıran kimse. *DS/1:435*
**Birecik –Urfa*

başlıh [başlıh]: Evlenecek erkeğin kız
tarafına verdiği para, mal veya
ziynet eşyası, ağırlık. *DS/1:563*
–Urfa, UA:95, UAS:19

berdel: İki erkeğin karşılıklı olarak kız
kardeşlerini vermek suretiyle
evlenmeleri. (bknz. değişik)
SMA:280, UAS:22

beşik kertme, bēşik kertme: Kız ve erkek
çocukları beşikte iken
nişanlama veya böylece
nişanlanmış kız, erkek.
DS/1:643 –Urfa

bırağı: Gelinin kardeşine kapıda verilen
para. *UMA:256*

buyrultu: Davetiye. *DS/1:808 –Urfa*

buyurultu: Davetiye. *DS/1:808*
–Urfa

ceyız: Çeyiz. *UMA:257*

cıgıcığı: Gelinlerin ve genç kızların
düğünlerde başlarına süs olarak
taktıkları parlak renkli tel veya
tüy. *DS/2:899 –Urfa*

değişik: İki erkeğin birbirlerine kız
kardeşlerini vermek suretiyle
evlenmeleri. (bknz. berdel)
UAS:47

düğün [digün]: Düğün. *UMA:258,*
SMA:282-283

dügürcü [dügürçü]: Kız görmeye giden kimse, görücü. *DS/2:1632*
–*Urfa*, *UAS:53*

dünür, düñür: Kız görmeye giden kimse, görücü. *DS/2:1632* –*Urfa*

dürü: 1. Gelinlerin damat ve akrabalarına, damatların da gelin ve akrabalarına verdikleri hediyeler. *DS/2:1636* **Halfeti*, **Birecik* –*Urfa* 2. Düğüne çağrılan kimseler. *DS/2:1636* –*Urfa*

evermak: Evlendirmek. *UA:109*, *UAS:60*

gelingöre: Geline götürülen hediye. *DS/3:1980* –*Urfa*

görücü: Görücü. *UMA:260*, *SMA:284*

hel'at: Düğünde gelinin akrabalarına damat evinin verdiği hediye. *UMA:261*

indekçi: Düğün çağırıcısı. *DS/4:2540* –*Urfa*, *UAS:87*

kesım: Mehir, düğün öncesi iki tarafın alınacak takı üzerine anlaşması. *UMA:263*, *UAS:99*, *UA:117*

kirve: 2. Sağdıç. *DS/4:2884* –*Urfa*

kivre [küvre]: 1. Sağdıç. *DS/4:2884* –*Urfa*, *UAS:111*, *UMA:263*

sağıç: Sağdıç. *SMA:292*

sekel öpmah: Kız alıp vermede oğlan evinin kız evine yaptığı ziyaret, söz kesmek. *UAS:143*, *UA:131*

senet: Evlenecek kız ve erkek tarafının yapacakları konusunda imzaladıkları liste. *SMA:292*

sübhe [süpha]: Düğünün ertesi sabahı. *UMA:268*

şaba: Düğünde, oyundan sonra davulcunun topladığı parsa. *DS/5:3734* –*Urfa*

şabaş: Düğünde, oyundan sonra davulcunun topladığı parsa. *DS/5:3734* –*Urfa*

yüz görümlüğü: Yüz görümlüğü, damadın geline taktığı hediye takı. *UMA:271*

zava: Damat. *SMA:296*

zılğıt çalmak/çekmek: Genellikle düğünlerde ve sevinçli anlarda kadınların ellerini ağızlarına götürerek sevinç maksatlı ses çıkarması. *SMA:296*, *UA:145*, *UAS:185*

4.13. Gök Bilimi ile İlgili Terimler

arşın terazi: Gece yarısı terazi şeklinde görülen dokuz yıldız. *DS/1:333* –*Urfa*

avlaḥ: Ayın çevresindeki aydınlık. *UA:93*, *UAS:14*

ay harmanlanmak: Ay halelenmek.

*DS/1:415 *Birecik –Urfa*

balkımak: 2. Şimşek çakmak. *DS/1:508 –Urfa*

balkmak [balhmak]: Şimşek çakmak. *DS/1:508 –Urfa, UAS:18*

beşkardeşler: Beşi bir arada bulunan terazi yıldızı. *DS/1:644 –Urfa*

demirzikke: Kutup yıldızı. *DS/2:1418 *Birecik –Urfa*

ebemkuşağı: Kavs-i kuzah (gökkuşağı). *UA:107, UAS:54*

fırtana: Fırtına. *UA:109, UAS:64*

güzlek: Sonbahar yağmuru. *DS/3:2244 *Birecik –Urfa*

pus: Sis. *UAS:137, UA:130*

pusaruk: 1. Bulutlu, puslu, yağışlı (hava için). *DS/5:3491 Ağul –Urfa*

salım: Sonbaharda esen ve sebzeleri kurutan yel. *DS/5:3527 –Urfa*

sam: Bir tür rüzgar. *ŞADS:183*

sepelemek: Çiselemek (yağmur), çilemek (kar). *UAS:144, UA:132*

tilkidüğünü: Güneşli havada yağın yağmur. *DS/5:3933 *Halfeti, *Birecik –Urfa*

yedikardaş: Büyükayı da denilen yıldız takımı. *DS/6:4223 *Birecik –Urfa*

yedikardeş: Büyükayı da denilen yıldız takımı. *DS/6:4223 –Urfa*

4.14. Renk İsimleri

ağcil: Ağarmış, ağarmış renk. *UAS:10*

ankut: Kırmızıya yakın koyu sarı renk. *DS/1:274 –Urfa*

boz: Gri renk. *UAS:25*

cengeri: Bakır pası, bakır pası rengi (Far. jengâri). *UAS:29, UA:98*

ennebi: Kahverengi, sarı arası kavuniçi rengine benzer bir renk. *UAS:57*

hunu: Kızarmış, kan rengi. *UAS:84*

mavı: Mavi. *UMA:264*

saz rengi: Yeşilimsi sarı (çok tutulan kilim rengi). *DS/5:3565 Berit ve Gavurdağı yörükleri –Urfa*

yandı döndi: Bukalemun rengine. *UA:142*

4.15. Organ İsimleri

annın çatı: Alın çatı, alnın ortası: *Annı çatına vurursam, kafanı iki parça ederim. DS/1:278 –Urfa*

arbet aşert: Çirkin, biçimsiz, gülünç yüz veya vücut. *DS/1:302 *Halfeti –Urfa*

aşşih: Aşık kemiği. *UAS:14*

barğ: Bağır, döş. *UMA:256*

barmah: Parmak. *UA:95, UAS:19*

bén: Beyin. *ŞADS:181*

betre (I): Göz bebeği. *UAS:22, UMA:256*

betre (II): Yüz, yüz nuru. *ŞADS:181*

bıkınak: Eklem. *DS/1:664 –Urfa*

böyrek [bögrek]: Böbrek. UA:97, UAS:26

buynız [buynuz]: Boynuz. UA:98,UAS:27

cenik: Alın, şakak. UAS:30

cırnağ: Tırnak, pençe. DS/2:936 –Urfa,
UA:99

ciger: Ciğer, karaciğer. UMA:257, UA:99,
UAS:31

çeç: El (Çocuk dilinde). DS/2:1104
–Urfa

çenge: Çene. UA:101, UAS:36

çin (I): Omuz. DS/2:1208 –Urfa Dört
gişinin çininde gidesen.
TUU:128, UAS:39, UMA:257
ŞADS:181, UA:103

çöğün: Omuz. DS/2:1208 *Siverek –Urfa

damah: Damak. UA:104, UAS:44

daşlıh: 2. Tavuk, kuş gibi hayvanların
midesi. UAS:45

dırnağ: Tırnak. UA:106, UAS:49

döş: Göğüs, bağır. DS/2:1589 *Halfeti
–Urfa, UAS:52, UA:106

dudah: Dudak. UA:107, UAS:52

emcek: 1.Meme. DS/3:1730 *Siverek
–Urfa

gemirtik: Kulağın kıkırdak kısmı, kulak
kepçesi. DS/3:1987 –Urfa

hamirtlek: Kıkırdak. DS/3:2362 –Urfa

hırtlek: Gırtlak, boğaz. ŞADS:182,UAS:82

karın: İşkembe. UA:120, UAS:92

kelb: Kalp. UMA:262

kıltı (I): Ense ile baş arasındaki yer, omuz.
DS/4:2802 –Urfa

kursağ: Kursak (hayvan), mide (insan).
UAS:109, UA:124

me^ede: Mide. ŞADS:182, UMA:264

nikil [nikkil]: 1. Kuş gagası. DS/4:3252
–Urfa, ŞADS:182, UAS:127

omız: Omuz. UMA:265

öd: Safra kesesi. UAS:130

şırpık: Sakat göz. DS/5:3775 –Urfa

şipik [şippik]: Kızarıklık, hasta göz.
DS/5:3784 –Urfa, UAS:153

ürek [üreg]: Yürek. UMA:270, UAS:171

4.16. Zaman Bildiren İfâdeler

ağşamacan: Akşama dek. DS/6:4411
*Halfeti –Urfa

ahırı [ahir]: Sonunda. SMA:279, UAS:11

ahşam: Akşam.UA:92,UMA:255,
SMA:279, UAS:11

aralıh: Zaman, an vakit. DS/1:297
–Urfa

bayağ: Demin, az önce, şimdi: Aradığınız
adam bayak burada idi.
DS/1:576 *Birecik –Urfa

bayah: Demin, az önce, şimdi: Aradığınız
adam bayak burada idi.
DS/1:576 –Urfa, UA:95,
UAS:20

bayahki: Deminki, biraz önceki. UA:95
UAS:20

bayahtan: Demin, az önce, şimdi:
Aradığınız adam bayak burada
idi. DS/1:576 –Urfa,
UAS:20,UA:95

bayaktan: Demin, az önce, şimdi:
Aradığınız adam bayak burada
idi. DS/1:577 –Urfa

bıldır: Geçen yıl. ŞADS:181, UAS:23
UA:96

bögin [böğün, böğün]: Bugün. UMA:256
UAS:25

çalkap: Bir anda, hemen. DS/2:1057
–Urfa

dağka [dakke, dağa, dağa, değe, değke]:
Dakika. UMA:257-258, SMA:282

dayma: Dâima. UAS:46

devır: Zaman, çağ. UMA:258

devırsi [devırsi]: Ertesi, bir sonrası.
TUU:320, UMA:258

devırsi gün: Ertesi gün. UAS:49, UA:105

dünegin: Dün. UAS:53, UA:107,UMA:258

ev çıkımı: Yaz başlangıcı. DS/3:1802
–Urfa

evel [ewel]: Evvel. SMA:284, UMA:259

evele: Evvelâ. SMA:284

evvelce: Eskiden. UMA:259

gündız: Gündüz. UMA:260

hefte: Hafta. SMA:285

heze: Yeni, biraz önce, şimdi. UAS:80,
ŞADS:182, UA:112

hezim: Henüz. DS/3:2355 –Urfa

hindi: Şimdi. UAS:83, UA:112

ilişir: Evvelki yıl. DS/4:2528 –Urfa

ilkın: İlk olarak, önce. UMA:262

irelf: Gelecek, ileri. UAS:88, UMA:262,
UA:116

kıret: En son. DS/4:2822 –Urfa

kuşlıh: Gün doğuşundan öğleye kadar olan
zaman. UAS:109

murgup: Akşam. DS/4:3222 *Birecik
–Urfa

onda: O zaman. UMA:265

öleleyin [övleleyin, öğleleyin]: Öğleyin.
SMA:291, SMA:291

övla [öle, ölen, övla, övlen, öyle]: Öğle
vakti. UMA:266, SMA:291,
UA:128

sapkana: Şimdiye kadar, olmamış,
gerçekleşmemiş. UAS:141,
TUU:743

**sebbeğ [sabbah, sabeğ, sebeğ, sebbah,
subah]:** Sabah. SMA:292-293,
UMA:266-267

sebbeğisi: Ertesi sabah. UMA:267

seherin: Seher vakti. SMA:292

sep: Sebt, cumartesi. UMA:267,UAS:144

sörodan: Sonradan. SMA:293

soyra [soyna, sona, sonna, sora, sora]:
Sonra. UAS:148, UMA:267-
268, UA:133, SMA:293

sübhe [süpha]: Düğünün ertesi sabahı.
UMA:268

şındı [şidi, şimi, şı]: Şimdi. SMA:293,
UMA:268, UAS:153, UA:134

tamuz: Temmuz. SMA:294

vaht [waht]: Vakit. UMA:270, SMA:295

yassı: Yatsı. UAS:178

zan: Zaman. SMA:296

4.17. Ünlemler

a: Aha, işte. SMA:279

abo, abō: Şaşma ve korku ünlemi.
DS/1:24 *Halfeti, *Birecik,
*Hilvan, *Siverek, *Suruç
–Urfa, SMA:279

aha: İşte. UA:92, UAS:11

halla halla: Allah Allah. SMA:285,
UMA:260

havar: İmdat, feryat, el’aman! UA:112,
UAS:76

hayho: Bıkkınlık ifade eden bir ünlem:
Hayho! Bı keder de olmaz, bi
adamin üzerine bi
keder gelinmez ki. TUU:430

kele (I): 1. “Ayol, hey, yahu” anlamında
ünlem. DS/4:2726 *Birecik
–Urfa 2. Kız ya da kadın
çağırma ünlemi. DS/4:2726
*Halfeti –Urfa

kiş kiş: Kümes hayvanlarını kovalama
ünlemi. DS/4:2846 *Harran
–Urfa

kurriş kurriş: Sıpa çağırma ünlemi.
DS/4:3010 –Urfa

la [lan]: Ulan. SMA:289

lawlaw: Annelerin erkek çocukları
çağırırken kullandıkları nida.
SMA:289

oşt: Köpek kovalama ünlemi. DS/5:3294
*Harran –Urfa

pişo pişo: 2. Kedi çağırma ünlemi.
DS/5:3465 *Harran –Urfa

ū: Şaşkınlık ünlemi. UMA:269

val: Hayret ifade eden ünlem. UA:140

vē [va]: Hayret ünlemi. UMA:270,
UAS:173

viş [viş]: Üzüntü, şaşma bildiren ünlem.
DS/6:4107 –Urfa, UA:141,
UAS:174, UMA:270

yav [yawo]: Yahu. UMA:270, SMA:296

4.18. Deyimler

alımını almak: Bir şeyin veya bir işin
huyunu, kolayını almak,
meleke kesbetmek, alışmak:
Usta işin alımını almış, eline
hiç iş bulaşmıyor. DS/1:218
–Urfa

araköriye almak: Birkaç kişi, bir kişiyi
sözle sıkıştırmak, bunaltmak,
kandırmak: *Beni dinle, gitme*
seni araköriye alırlar.
kurtulamazsın. DS/1:295 –Urfa

arhasına vermek: Ardından koşmak,
kovalamak. SMA:279

ayağına vurmak: Aleyhinde konuşmak.
SMA:279

balgām atma: Bir işi karıştırma, sıcak işe soğuk su katma. (argo) UA:94

başa çıharmak: Bir işin sonuna ermek.
UMA:256

bél vérmaḥ: Desteklemek, yardım etmek:
Bana bel ver, bu işi yapayım.
DS/1:624 –Urfa

bıtır olmak: 1. Gamsızlaşmak, arsızlaşmak. DS/1:672
*Siverek –Urfa

cinküfir olmak: Son derecede hiddetlenmek. UA:99

çaptan düşmek: Güçsüz duruma düşmek.
SMA:281

deh düşmek: Dikkat etmek, farkına varmak, dikkatle bakmak.
DS/2:1404 –Urfa, UAS:47

düş konak olmak [düş konaḥ olmak]:
Oturup misafir olmak.
DS/2:1639 –Urfa, UA:107

egleşmek: Gecikmek, biraz beklemek, durmak, meşgul olmak.
UAS:54, UA:107

erki geçmek: Teklifsiz olmak (birisiyle).
UA:108, UAS:58

farş olmaḥ: Suçu açığa çıkararak rezil olmak. Farsçadaki “faş” sözcüğünden gelir. TUU:387, ŞADS:181

farşı malamat olmaḥ: Sırrı ortaya çıkararak herkese rezil olmak. TUU:387

fenikmek: Bunalmak, yarı baygınlık geçirmek, sıkıntı basmak.
DS/3:1844 *Siverek –Urfa

ḥatıra gitmek: Taziye sonrası tekrar ziyaret etmek. SMA:285

ḥéti kesilmaḥ: Korkmak. TUU:480

ḥırfiri olmak: Bunamak. SMA:286

ḥış olmaḥ: 1. Çok yorulmak, bitkin hale gelmek. 2. Hayal kırıklığına uğramak, ümitleri suya düşmek. TUU:488

ḫazıḡlanmak: Alışverişte aldatılmak.
SMA:287

kıcıt vermek [kıcık vermek]: Dedikodu yapıp iki kişiyi birbirine düşürmek, kışkırtmak.
DS/4:2784 –Urfa, UAS:101, UA:122

kol almak: Kuvvet almak. DS/4:2908
–Urfa

kol vermek (II): Kuvvet vermek.
DS/4:2913 –Urfa

ḫudırmak: Yaramazlık etmek (çocuk).
UA:123, UAS:107

ḫulınç ḫaḥmak: (Sırt) ağrımak. UA:123

kutu kurumak: Ödö patlamak, çok korkmak. DS/4:3019 –Urfa

lefir lefir etmek: Öfkeden köpürmek, solumak (insan ve hayvan için). DS/4:3071 –Urfa

mabal atmak: And içirmek. *UAS:116,*
UA:125

méti kaḥmaḥ: Ölmek. Bu deyim özellikle
beddualarda çok kullanılır. *TUU:659*

neʿra atmak: Nara atmak. *SMA:290*

rik atmak: Musallat olmak, kinleşmek.
(bkznz. tirkeşmek). *UA:130, UAS:139*

sursutmak: Surat asmak. *DS/5:3701*
–Urfa

şapşak atmak [şamşah atmak]:
Dalkavukluk yapmak.
DS/5:3748 –Urfa, UAS:151

teşhirʿam etmek: Rezil etmek, herkese
teşhir etmek. *UMA:269*

tölübüne gelmek: Uygun biçimde gelmek,
sağına gelmek: *Tölübüme gelse*
bu taşı kaldırıırım. DS/6:4774
**Birecik –Urfa*

tölüne gelmek: Sırasına gelmek, uygun
gelmek. *DS/5:3982 –Urfa*

umi küsi yapmak: Hiç yoktan dargınlık
çıkarmak. *UAS:169, UA:139*

ustuful olmak: Uyuşmak, anlaşmak:
Kendi kendilerine ustuful
olsunlar. DS/6:4046 –Urfa

üzbar olmak: Yüz yüze gelmek,
yüzleşmek. *DS/6:4086 –Urfa*

vehveh kimin olmak: Korkudan vehveh
çiçeği gibi sararmak. *UA:141*

yaldırbak gezmek: Ceketsiz gezmek.
DS/6:4145 –Urfa

yérik yérimek: (Kadın) aşermek. *UA:143,*
UAS:180

yolig atmak: Aldatmak için göz boyamak.
UAS:181

yüzbar olmak: Yüzleşmek, yüz yüze gelip
hesaplaşmak, anlaşmak.
DS/6:4337 –Urfa

yüzünüze gülsuyu: İğrenç bir şeyden söz
etmek gerekince, söze
başlarken kullanılan özür
deyimi: *Yüzünüze güller, kedi*
halıya gusmuş. DS/6:4341
–Urfa

zibil dağıtmak: Yanlış konuşarak veya
yanlış hareket ederek tepkileri
üzerine toplamak, ayıp etmek.
TUU:1268

4.19. Beddualar

dört gişinin çininde gidesen: Dört kişinin
omzunda gidesin –ölesin-
anlamındaki ilenç. *TUU:1281*

kargamak: İlenmek. *DS/4:2659 –Urfa*

kuzzılķurt [kızıl ķurt, kozzıl kort]: Ehli
hayvanların bağırsaklarında
üreyip onları öldüren bir kızıl
ķurt. Mecâzen: “yarana kızıl
ķurtçuklar üşüşsün.” anlamında
kullanılan beddua. *TUU:580,*
UA:122, UAS:106

kül başına [küller başıya]: Allah belânı
versin anlamında ilenç.

DS/4:3028 –Urfa, UA:119

méti kaḥmaḥ: Ölmek. Bu deyim özellikle
beddualarda çok kullanılır. *TUU:659*

ocağın bata: Evin yıkılsın anlamında
ilenç. *DS/5:3264 –Urfa*

yeregir: Öl, geber (ilenç). *DS/6:4252*
–Urfa

4.20. Musikî ile İlgili Terimler

bilur: Kaval. *SMA:280*

cüre: Tiz ses. *DS/2:1018 –Urfa,*
UA:100, UAS:32

çındır (II): Sinsin denilen oyun.
DS/2:1179 –Urfa

çift ayak: Bir Urfa oyunu. *DS/2:1205*
–Urfa

çöğür: Bir çeşit saz, tambur.
DS/2:1280 –Urfa, UAS:41

dambıra: Tambur. *UA:104, UAS:44*

davıl: Davul. *SMA:282, UMA:258*

debrîke: Darbuka. *UMA:258*

dümbek: Dümbelek. *UA:107, UAS:53*

gır: Türkü. *DS/3:2051 –Urfa*

girani: Davul zurna eşliğinde oynanan bir
tür halk oyunu. Anadolu'nun
birçok yerinde oynanan

“ağırlama”nın Urfa’daki
biçimidir. *TUU:413*

halahala'hey: Mani ve türkülerin sonunda
topluya söylenen nakarat.
UAS:74, UA:112

hoyrat: Bir çeşit ezgi, türkü. *DS/3:2423*
–Urfa, *TUU:493, UAS:84,*
UA:115

ḳawal: Kaval. *SMA:287*

meçik [meççik]: Davul çalarken tokmakla
birlikte kullanılan ince çubuk.
DS/4:3149 –Urfa, UAS:118

mitrip: Müzik aleti, enstrüman çalan
kimse. *UAS:121*

nağara [nağara]: Nekkare, davul.
UA:126, UMA:265, ŞADS:182,
UAS:125

operlo [hoperlo]: Hoparlör. *SMA:291*

sazbend: Sazcı, saz çalan. *SMA:292*

şirtik: Davul çubuğu. *UAS:153*

türkî: Türkü. *UMA:269*

yır: Türkü, şarkı. *DS/6:4275 –Urfa*

yırlamak: Şarkı, türkü söylemek.
DS/6:4276 –Urfa, UAS:181,
UA:144

4.21. İkilemeler

azdan azdan: Azar azar. *UMA:256*

ebrim ebrim: Büklüm büklüm. *DS/3:1658*
–Urfa

efintefin: Darmadağınık, karmakarışık.

DS/3:1669 –Urfa, UA:107

ereng pereng: Darmadağın. *UA:108*

hingir mingir: Gülüp oynama hâli.

UA:113

hurgür: Gürültü, patırtı, geçimsizlik.

UA:114, UAS:82

harran gürra: Gürültü, patırtı. *UA:113*

hırlı hırçıklı: Üstü başı eski ve yırtık.

UMA:261

hayım tayım: Durup dururken, birdenbire,

apansızın. *DS/3:2317 –Urfa*

hele mele: Şöyle böyle. *DS/3:2331 –Urfa*

ılgıt ılgıt: Yavaş yavaş, hafif hafif (esen
rüzgâr, akan su vb. şeyler için).

DS/4: 2470 –Urfa, UA:115

karşıma karşı: Karşı karşıya. *UA:121*

kıvır zıvır: Ehemmiyetsiz, basit şey.

UAS:103

kiş kiş: Kümes hayvanlarını kovalama

ünlemi. *DS/4:2846 *Harran*

–Urfa

kurriş kurriş: Sıpa çağırma ünlemi.

DS/4:3010 –Urfa

lefir lefir etmek: Öfkeden köpürmek,

solumak (insan ve hayvan

için). *DS/4:3071 –Urfa*

manı manı: Azar azar, yavaş yavaş, bazı

bazı. *DS/4:3124 –Urfa*

mani mani: Azar azar, yavaş yavaş, bazı

bazı. *DS/4:3124 –Urfa*

pişo pişo: Kedi çağırma ünlemi.

*DS/5:3465 *Harran –Urfa*

torlanmak toplanmak: Toparlamak,

eşyalarını toplamak,

hazırlanmak. *UMA:269*

üle üle: Yavaş yavaş. *UAS:170*

ün kün: Gürültü patırtı. *UA:140, UAS:170*

vık vık: Eldiven. *DS/6:4102 –Urfa*

zır zıbrı: Çer çöp. *UMA:271*

4.22. Fiiller

acıhmak [acıhmak]: Acıkmak. *UA:91,*
SMA:279, UMA:255

acıhlatmaḥ: Kızdırmak, öfkelenlendirmek,
sinirlendirmek. *DS/1:47 –Urfa*

acızmak [ecizmak]: Sıkılmak, bıkmak.

TUU:368, UMA:255

ad tahmak: Ad koymak. *SMA:279*

ağılanmak: Zehirlenmek. *DS/1:89 –Urfa*

ağmak: Yükselmek, yukarı çıkmak:

Gönülsüz namaz, göklere

ağmaz. Sürü yamaca ağdı.

*DS/1:103 *Halfeti, –Urfa*

ağura yatırmak: Daldırma yapmak,

soğuktan müteessir olan veya

kök salması istenen sürgünleri

toprağa gömmek. *DS/1:82*

–Urfa

ahmak: Akmak. *UMA:255*

aħırmak: Balgamlı tükürmek.

UA:92,UAS:11

aħtarmak: Dolu kaptan boşaltmak.

UAS:12, UA:92

alımını almak: Bir şeyin veya bir işin huyunu, kolayını almak, meleke kesbetmek, alışmak: Usta işin alımını almış, eline hiç iş bulaşmıyor. DS/1:218 –Urfa

alışmak: Tutuşmak (ateş). UAS:12, UA:92

alıştırmak: Alevlemek, yakmak, tutuşturmak, ateşe vermek. DS/1:186 –Urfa

āmarat etmek: Tarla, bağ ve bahçeleri ot, çalı gibi yabancı bitkilerden temizlemek. DS/1:237 –Urfa

annaşmak: Anlaşmak. SMA:279

annatmak: Anlatmak. SMA:279, UA:93

aparmak: Götürmek, alıp götürmek. DS/1:285 *Siverek, *Viranşehir –Urfa, UAS:13, UA:93, SMA:279, ŞADS:181, UMA:255

apartmak: Götürmek, alıp götürmek. DS/1:285 *Halfeti, *Birecik –Urfa

arğımak [arğımak]: Ağrımak. UA:93, UAS:13

arğıtmak: Ağrıtmak, incitmek. UMA:255

arhasına vermek: Ardından koşmak, kovalamak. SMA:279

arıtmak: Temizlemek. DS/1:319 –Urfa

avıtmak: Avutmak. UMA:255

avlamak: (Köpek) havlamak. UA:94

avmak (I): 1. Parçalamak, çok küçük parçalara ayırmak. DS/1:387 –Urfa

avmak (II): Defetmek, kovmak. DS/1:390 –Urfa

avsunlamak [avsınnamak]: Hastaları iyileştirmek için okuyup üflemek, birtakım göreneksel işlemler yapmak. DS/1: 393 *Suruç, *Birecik, *Siverek –Urfa, UA, UAS:15

aymak: Anmak. ŞADS:181, UAS:15, UA:93

ayağına vurmak: Aleyhinde konuşmak. SMA:279

ayıhmağ: Ayılmak, uyanmak, aklını başına almak, intikal etmek. DS/1:417 –Urfa

aynamak [annamak]: Anlamak. UA:93, UAS:15, UMA:255

aynatmak [enatmak]: Anlatmak. UA:93, UAS:15, UMA:256, SMA:283

azadlamak: Salıvermek. DS/1:434 *Viranşehir, *Siverek –Urfa

azdırmak, azdırmağ: Başiboş bırakmak, baştan savmak, şaşırtıp ortada bırakmak: Senin köpek çok fenalaştı, şunu azdır da kurtul. DS/1:437 –Urfa

bağdaş kurmak: Bacakları yayararak
oturmak. UA:94

bağmak: Bakmak. UMA:256

balkımak: 1. Parlamak, parıldamak, göz
alıcı güzel olmak: Ne güzel kız
balk balk (bam bam) balkıyor.
DS/1:508 –Urfa, 2. Şimşek
çakmak. DS/1:508 –Urfa

balkmak [balhımak]: Şimşek çakmak.
DS/1:508 –Urfa, UAS:18

barlatmak: Parlatmak. UMA:256

başah etmek: Tahıl ve meyveleri
devşirdikten sonra geriye kalan
döküntüleri toplamak.
DS/1:551 –Urfa

baynamak: Horoz ötmek: Vakitsiz
banlayan horozun başını
kesmeli. DS/1: 521 –Urfa

bebirlenmek: Mırıldanmak: Ne bebirlenip
durursun? DS/1:591 –Urfa

begen etmek: Beğenmek. SMA:280

bellemek: Öğrenmek. UA:96, UAS:21

bellemek: Hasta yoklamak, hasta
ziyaretine gitmek. DS/1:622
–Urfa

belletmek: Öğretmek. UA:96, UAS:21

berbirlenmek: Mırıldanmak, kendi
kendine söylenmek. DS/1:631
–Urfa 2. Çocuk bağırarak.
DS/1:631 –Urfa

berrehlemek (I): Sevinç ve heyecandan
koşmak, zıplamak: Ali haberi
alınca bir görsen nasıl
berrehledi. DS/1:636 –Urfa

berrehlemek (II): Bocalamak, uğraşmak.
UAS:22

bertmek: İncinmek, burkulmak. DS/1:637
–Urfa

beşirmek: Pişirmek. SMA:280

bézemek: Süslemek. DS/1:650 –Urfa

bıhmak: Bıkmak. SMA:280

bişirmek: Pişirmek. UAS:24

boğnamak: Boğar gibi sıkı sıkı bağlamak.
DS/1:729 –Urfa

bongalmak: Usanmak, yorulmak,
bunalmak, darda kalmak.
DS/1:791 *Birecik –Urfa

boşatmak: Boşaltmak. UMA:256

boyımak: Boyamak. SMA:280

bölenmak: Bulaşmak, bulanmak,
serpilmek: Değirmene girdim
una belendim. DS/1:613 –Urfa

böyümek: Büyümek. SMA:280, UMA:256

böyütmek: Büyütmek. UMA:256

bulınmak: Bulunmak. UMA:256

burcu burcu kohmak: Hoş hoş kokmak.
UA:98

buyırmak: Buyurmak. UMA:256

buzağılamak: Doğurmak (İnek hakkında).
DS/1: 676 *Siverek –Urfa

bülme: Bilmek. SMA:280

bürüklenmağ: Kadın, başörtüsü örtmek.

DS/1:828 –Urfa

bürüklenmek [bürüklenmek]: Kadın,
başörtüsü örtmek. *DS/1:828*

–Urfa, UA:98, UAS:27

büyük olmak: Büyümek. *SMA:281*

cağ çekmek: Karnını doyurmak.

DS/2:1283 –Urfa

cerp çekmek: Küfretmek. *DS/2:886*

–Urfa, UA:98, UAS:30

cıllanmak: Aciz kalmak, oyunbozanlık
etmek. *UAS:30*

cımsıtmak: Çıldırmaq. *DS/2:1178 –Urfa*

cırlamak (I): Tiz sesle bağırıp çağırmak.
DS/2:932 –Urfa

cırlamak (II): Çâresiz kalmak. *DS/2:933*
–Urfa, UA:99

cihsinmek: 1. Sabırsızlanmak. *DS/2:963*

–Urfa 2. Şımarıklık yapmak.

DS/2:963 –Urfa UA:99, UAS:31

com etmek: Budamak. *DS/2:997 –Urfa*

curcunmak: Durmadan çalışmak.

*DS/2:1018 *Birecik –Urfa*

çağırmak [çağırmak, çığırmak]:

Çağırmak, davet etmek,

bağırmak. *UA:100-102,*

UAS:33-38, SMA:281

çağırtırmak [çığırtırmak]: Çağırtmak.

SMA:281, UMA:257

çağşaşmak: Kağşamak, laçkalaşmak.

UA:100, UAS:33

çakşaşmak: Bir şeye karar verememek.

DS/2:1046 –Urfa

çapmak: Koşmak, ivmek. *DS/2:1077*
–Urfa

çavamak: 1. Buğday filizleri başak
vermeden uzamak. *DS/2:1093*
–Urfa, UAS:34, UA:100
2. Çabalamak. *UAS:34,*
UA:100

çebelleşmek [çepelleşmek]: Güçleşmek,
sarpa sarmak. *UAS:34, UA:101*

çekişmek: Kavga etmek. *UA:101, UAS:34*

çemkirmek: Fazla ağlayıp bağırmak.
UAS:36, UA:101

çemremek: Kolunu veya paçalarını
sıvamak, eteğini toplamak.
*DS/2:1132 *Birecik –Urfa*
UA:101, UAS:36

çemrenmek: Sıvanmak (kol, paça).
UA:101

çepik çalmak [çeppek çalmak]:
Alkışlamak. *UAS:37, UA:101*

çewürmek: Çevirmek. *SMA:281*

çezmek: Çözmek. *UAS:37*

çihmak: Çıkmak. *SMA:281*

çihadmak [çiharmak]: Çıkarmak.
UMA:257, SMA:281

çihartmak: Çıkartmak. *SMA:281,*
UMA:257

çiharttırmak: Arttırmak. *SMA:281*

çihışmak: Çıkışmak, müşterek fakat
paylaşılması mümkün olmayan

bir mala karşılık alıp alâkayı
kesmek. *UAS:37*

çığtısa: Çıkarsa. *SMA:281*

çımsıtmak (I): 1. Sezdirmek, duyurmak.
DS/2:1066 –Urfa

çımsıtmak (II): Çıldırmaq. *DS/2:1178*
–Urfa

çırmak: Yırtıp parçalamak. *DS/2:933*
–Urfa

çırnaklamak: Tırmalamak. *DS/2:935*
–Urfa

çıgrimek: 1. Kötü yıkanmak. (çamaşır)
2. Nefret etmek. *UAS:39,*
UA:102

çimmek: 1. Yıkanmak. *DS/2:1224*
**Birecik –Urfa, UAS:39,*
UA:102 2. Yüzmek. *UAS:39,*
UA:102

çitelemek: Çamaşırı parmaklar arasında
ovalayıp yıkamak. *UAS:40,*
UA:103

çiymek: Nefret etmek. *DS/2:1251 –Urfa*

çürímek: Çürümek. *UMA:257*

daldalanmak: Duldalanmak. *UMA:257*

daralttırmak: Daraltmak. *UMA:257*

dartmak: Tartmak. *UA:104, UAS:45*

daşmak: Taşmak. *UMA:258*

daşınmak: Taşınmak. *SMA:282,*
UMA:258

daşlamak: Taşlamak. *UMA:258*

datmak: Tatmak. *UA:105*

davuklamak: Bir darbeden sersemlemek.
*DS/2:1382 *Birecik –Urfa*

debelenmek: Yuvarlanmak, haşır neşir
olmak. *UA:105, UAS:47*

dedirgin etmek, dedirgiñ etmek:
Rahatsız etmek, huzurunu
kaçırmak, üzmek. *DS/2:1398*
Satılmış –Urfa

deh düşmek: Dikkat etmek, farkına
varmak, dikkatle bakmak.
DS/2:1404 –Urfa, UAS:47

dêi: Diyor. *SMA:282*

delalino çağırmaq: Sesli kayıp ilânı
yapmak. *SMA:282*

demah [dimek]: Demek, söylemek,
anlatmak. *UMA:258, SMA:282*

deman etmek: Bir yeri geçici olarak
yönetmek, oradan
faydalanmak: *Bu köyü ben*
deman ettim. *DS/2:1415*
**Siverek –Urfa*

devşenmek: Yaramazlık yapmak.
DS/2:1445 –Urfa

devşinmek: Yaramazlık yapmak.
DS/2:1445 –Urfa

dillehlemek: Ağız eğerek konuşmak.
UAS:49

dinemek: Dinlemek. *UAS:49*

dískínmek: Tiksinmek. *UMA:258*

dişemek: Dişegi denilen ucu tırtıllı çekiçe
değirmen taşı ya da herhangi

bir şey üzerinde diş yapmak.

DS/2:1522 –Urfa

dişlemek: Isırmak. *UA:106, UAS:50*

diyer dèmez: Der demez. *SMA:282*

dogırmak: Doğurmak. *UMA:258*

dohımak [dohıtmak]: Dokumak.

UMA:258

doldırmak: Doldurmak. *SMA:282,*

UMA:258

dolınmak: Batmak. *UA:106, UAS:50*

dombalmak: Domalmak. *UA:106,*

UAS:50

don atmak: Donmuş toprağın buzu

çözülmek. *DS/2:1559 *Birecik*

–Urfa

dorganmak: Doğranmak. *UMA:258*

dorgıtmak: Doğrultmak. *UMA:258*

dorğamaḥ [dorğamak, dorğumak,

doğrımak]: Doğramak.

TUU:331,UAS:51,UMA:258

UA:106, SMA:282

dorğultmak: Doğrultmak. *SMA:282*

dögmek: Dövmek. *SMA:282, UMA:258*

döndermek [dündermek]: Döndürmek,

çevirmek *UAS:51, UMA:258,*

UA:106, SMA:283

döşimek: Döşemek. *SMA:282*

döşirmek: Devşirmek, toplamak.

SMA:283, UAS:52

duzlamak: Tuzlamak. *UMA:258*

düş konak olmak [düş konaḥ olmak]:

Oturup misafir olmak.

DS/2:1639 –Urfa, UA:107

düşünmeḥ: Düşünme. *SMA:283*

düzmek: Dizmek. *SMA:283,UAS:53,*

UA:107, UMA:258

düzenme: Dizilme. *UMA:258*

düzetmek: Düzeltmek. *SMA:283*

düzilmek: Dizilmek. *UMA:259*

‘eç etmaḥ: Çocuk dilinde dövmek.

TUU:369

efismek [evsmek]: Taneli şeyleri

kabuğundan ayırmak için

tepside savurmak. *DS/3:1667*

**Siverek–Urfa, UA:109,*

UAS:61

egmek: Eğmek. *UMA:259*

eglenmek: Eğlenmek. *SMA:283*

egleşmek: Gecikmek, biraz beklemek,

durmak, meşgul olmak.

UAS:54, UA:107

el wurmamiş: El değer değmez. *SMA:283*

elerlemek: İlerlemek. *UMA:259*

eletmek: İletmek, götürmek. *DS/3:1712*

–Urfa

elleşmek: Dokunmak. *DS/3:1722*

–Urfa, UA:108, UAS:56

enmek: İnnek. *UMA:259*

endirmek: İndirmek. *UMA:259*

eprimek: Bozulmak, eskiyip çürümek,
peltelenmek. *DS/3:1763 –Urfa,*
UAS:57, UMA:259, UA:108

erilmek: Üşenmek, tembellik etmek.
DS/3:1770 –Urfa, UAS:58,
UA:108

erki geçmek: Teklifsiz olmak (birisiyle).
UA:108, UAS:58

esilmek: Eksilmek, azalmak. *DS/3:1782*
–Urfa

êşitmek [eşitmek]: İşitmek. *SMA:284,*
UMA:259

étmek: 1. İstemek 2. Yapmak. *SMA:284*

evermak: Evlendirmek. *UA:109, UAS:60*

eyerlemek: Ayarlamak. *SMA:283*

eyletmek: Getirmek. *DS/3:1823 –Urfa*

ezilmek: Su içinde dağılmak. *UMA:259*

farş olmağ: Suçu açığa çıkarak rezil
olmak. Farsçadaki “faş”
sözcüğünden gelir. *TUU:387,*
ŞADS:181

farşı malamat olmağ: Sırrı ortaya çıkarak
herkese rezil olmak. *TUU:387*

fenikmek: Bunalmak, yarı baygınlık
geçirmek, sıkıntı basmak.
*DS/3:1844 *Siverek –Urfa*

ferfilemek [ferfirlemek]: Çocuk sesi
kesilinceye kadar bağlamak.
DS/3:1845 –Urfa, UA:109

fetlemek: Atılmış pamukları bir çöpe
takarak yuvarlamak.
DS/3:1849 –Urfa, UA:109
UAS:64

fit vermek: Koğulamak, tahrik etmek.
UAS:65, UA:110

gemirmek: Kemirmek. *UA:110, UAS:67*

gerneşmek: Gerinmek. *UAS:68*

ges yıkamak: Çamaşır yıkamak.
DS/3:2007 –Urfa

gespetmek: Gasbetmek, el koymak.
SMA:284

getmek: Gitmek. *SMA:284, UAS:68,*
UA:111, UMA:260

gettirmek: Getirmek. *UMA:260*

gèymek: Giymek. *UMA:260*

gidermağ: Gidermek. *UMA:260*

gidişmek: Kaşınmak. *UA:111, UAS:68*

giremice gitmek: Gezmeye gitmek,
sokağa çıkmak. *DS/3:2081*
**Halfeti –Urfa*

gögermek: 1. Yeşilenmek, yeşermek.
2. Küflenmek. *UAS:69, UA:111,*
SMA:284

gömmağ: Gömmek. *UMA:260*

göresi gelmek: Özlemek. (bkz.
öksemek). *UA:111*

görükmak [görünmak, gözükmak]:
Görünmek. *UMA:260*

görsetmah [görstedmah, gösterdmah]:
Göstermek. *SMA:284, UMA:260,*
SMA:284

göttirmek: Götürmek. *UMA:260*

göttürilmek [götrilmek]: Götürülmek.

SMA:284

göz kulağ olmak: İtina ve ihtimam

göstermek araştırıp

soruşturmak. *UA:111, UAS:71*

gözemek: Dokumanın, giyecek bir eşyanın

yırtık ve söküğünü tamir

etmek. *UA:111, UAS:70*

hafiflamak: Hafiflemek. *SMA:285*

hanek etmek: Konuşmak, şakalaşmak.

*DS/3:2272 *Birecik –Urfa*

haşlamak [harçlamak]: Harcamak (para).

UAS:76, UMA:261

haşlamak: Haşlamak. *SMA:285*

havlanmak: Göyünmek. *UA:113, UAS:76*

havurlanmak: Yara cerahetlenmek,

şişmek, azmak. *DS/3:2308*

–Urfa

hepşirmek: Aksırmak. *UA:113, UAS:78*

hımsımak: Bayatlamak, ekşimek, kokmak

(yemek için). *DS/3:2362*

–Urfa, UAS:81

hırfiri olmak: Bunamak. *SMA:286*

hış olmağ: 1. Çok yorulmak, bitkin hale

gelmek. 2. Hayal kırıklığına

uğramak, ümitleri suya

düşmek. *TUU:488*

hiliklemek: Ata binerek sürmeye

çalışmak. *DS/3:2384 –Urfa*

hilliklemek: Çabalamak. *DS/3:2385 –Urfa*

hor görünmek: Hor görülmek. *SMA:286*

huylanmak: Sinirlenmek, aşırı derecede

hiddetlenmek. *UAS:85,*

UA:115

hüsmak: Susmak. *UA:112*

ibitmek: Islatmak. *DS/4:2504 –Urfa*

ilişmek: Dokunmak. *UA:115, UAS:87*

incitmek: Rahatsız etmek. *SMA:286*

indeklemek: Elçi göndermek. *UAS:87*

indırılmak: Konulmak. *SMA:287*

irilmek: Deri, kulak, dudak vb. organlar

yırtılmak. *DS/4:2551 *Birecik*

–Urfa

isim konmak: Ad konmak. *SMA:287*

ışkillenmek: Şüphelenmek. *UAS:89*

itirmek: Kaybetmek. *DS/4:2570 –Urfa,*

UAS:89

kadamak: Teyellemek, iri iri dikmek.

DS/4: 2590 –Urfa, UA:119, UAS:90

kadanmak: Yerleşmek, kalmak.

DS/4:2590 –Urfa, UA:120

kağmak: Kalkmak. *SMA:287, ŞADS :182,*

UMA:262, UA:120, UAS:91

kakırcamak: Yemek bozulmak.

DS/4:2604 –Urfa, UA:120,

UAS:91

kapmak: Isırmak. *UA:120, UAS:91*

kar basmak: Karlığa kar yığmak. *UA:120,*

UAS:92

karalmak: Kararmak. *UA:120, UAS:92*

kargamak: İlenmek. *DS/4:2659 –Urfa*

kasarlamak: Bezi kitre içinde tutup

beyazlatmak. *UAS:93, UA:121*

katı kalmak: Koyu hâle gelmek. *SMA:287*

kavırmak: Kavurmak. *UMA:262*

kayırmak: Korumak,tercih etmek.
SMA:287, UAS:94

kaypmek: Ayak kaymak. *DS/4:2707*
–*Urfa*

keçeşmek: Vücut uyuşmak. *DS/4:2717*
**Siverek –Urfa*

keflemek: Toz hâlinde bir şeyi avuçla ağza
atmak. *DS/4:2721–Urfa*
UA:116, UAS:95

kehildemek: Nefes nefese gelmek, sık sık
solumak. *UAS:95*

kerçlenmek: Alay etmek. *DS/4:2753*
–*Urfa, UAS:97*

kerimah: İhtiyarlamak (kadın). *UA:121*

keybetmek: Kaybetmek. *UMA:263*

keybolmak: Kaybolmak.
SMA:288,UMA:263

keydetmek: Kaydetmek. *SMA:288*

keypmek: Kaçırmak. *UAS:100*

kıcıt vermek [kıcık vermek]: 1. Dedikodu
yapıp iki kişiyi birbirine
düşürmek, kışkırtmak.
DS/4:2784 –Urfa, UAS:101,
UA:122

kıdıhlamak: Gıdıklamak. *UA:122,*
UAS:101

kılırtmak: Koşmak. *DS/4:2800 –Urfa*

kırnaşmak: İş yapan adamın başında
dolaşarak engel olmak.

DS/4:2836 –Urfa, UA:122,
UAS:103

kırnava gelmek: Dişi kedinin erkek kediyi
istemesi. *UA:122*

kıvetmek: Bırakmak, salıvermek.
UAS:103

kızdıрмаğ: 1. Isıtmak 2. Hiddetlendirmek,
sinirlendirmek. *UAS:104,*
UA:122, TUU:562

kızırığ olmak: Üzülmek. *SMA:288*

kitlemek: Kilitlemek; kapamak. *UA:118,*
UAS:105, UMA:263

kizetmek: Derinin kıllarını ateşte yakmak.
DS/4:2889 –Urfa

komak: Bırakmak. *UMA:263*

kol almak: Kuvvet almak. *DS/4:2908*
–*Urfa*

kol vermek (II): Kuvvet vermek.
DS/4:2913 –Urfa

konışmak: Konuşmak. *UMA:263*

kopardmak: Koparmak. *UMA:263*

korılmak: Korkmak. *UMA:263*

koyılmak: Konulmak, verilmek. *SMA:289,*
UMA:263

kudırmak: Yaramazlık etmek (çocuk).
UA:123, UAS:107

kurdalamak: Kurcalamak. *UA:124,*
UAS:108

kurımak: Kurumak. *UMA:264*

kurıtmak: Kurutmak. *SMA:289*

kurka yatmak: Kuluçkaya yatmak.

UA:124

kurtadmak: Kurtarmak. *UMA:264*

kurumak: Korumak. *SMA:289*

kutu kurumak: Ödü patlamak, çok korkmak. *DS/4:3019 –Urfa*

kuzlamak: Doğurmak (kedi, köpek vb.). *UAS:109, UA:124*

kürelemek: Bir şeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak, itelemek. *DS/4:2982 –Urfa,*

kürelemek: Kar, çamur, toprak vb. şeyleri kürekle sıyırarak atmak. *DS/4:3049 –Urfa, UA:119, UAS:111*

kürümek: Kar, çamur, toprak vb. şeyleri kürekle sıyırarak atmak. *DS/4:3049 *Birecik –Urfa*

lebedir olmak: Kaybolmak. *DS/4:3070 –Urfa*

lefir lefir etmek: Öfkeden köpürmek, solumak (insan ve hayvan için). *DS/4:3071 –Urfa*

loğlamak: Yuvarlamak. *UAS:114*

loğlamağ: Yağmurdan hemen sonra toprak damın toprağını loğla bastırarak damın akmasını önlemek. *TUU:631*

loğlanmağ: Kendi kendini yuvarlamak. *TUU:631*

mabal atmak: And içirmek. *UAS:116, UA:125*

makineye wurmak: Eti makinede çekmek. *SMA:289*

mavlamak: Kedi miyavlaması. *UAS:118, UA:126*

me^ene étmak: Muayene etmek. *SMA:289*

mendel etmek: Yaymak, duyurmak. *DS/4:3161 –Urfa*

mendel olmak: Engel olmak. *DS/4:3161 –Urfa*

mıç étmah: Çocuk dilinde öpmek. *TUU:662*

miskanmak: Uyuklamak, dalmak. *DS/4:3201 –Urfa*

möhürlemek: Mühürlemek. *SMA:290*

ne^era atmak: Nara atmak. *SMA:290*

neklétmek: Taşınmak. *UMA:265*

ocağın bata: Evin yıkılsın anlamında ilenç. *DS/5:3264 –Urfa*

oğundurmak: Ses çıkarmadan çırpınmak, dövünmek. *DS/5:3272 –Urfa*

oğunmak: Soluğu kesilmek, tıkanmak. *DS/5:3272 –Urfa*

oğımak [oğimək, oğumək]: Okumak. *SMA:291, UMA:265*

oğıtmak: Okutmak. *SMA:291*

olmak: Doğmak. *SMA:291*

otırmak [ottırmək] : Oturmak. *SMA:291, UMA:265*

ottırılmak: Oturulmak. *SMA:291*

ottutturmak: Oturtmak. *UMA:265*

oyarmak: İkaz etmek, uyarmak. *UAS:129*

ödeşmek: Ödemek, mahsup etmek.
UAS:130

ögüne wèrmek: Önüne bağlamak.
SMA:291

öksemek: Göreceği gelmek, özlemek,
istemek. *DS/5:3328 *Birecik*
–*Urfa*, *UAS:130*, *UA:128*,
UMA:266

ökünmek: Birinin yaptıklarını,
söylediklerini yineleyerek alay
etmek. *DS/5:3329 –Urfa*

öldirmek: Öldürmek. *UMA:266*

örgenmek [öğrenmek]: Öğrenmek. (bkz.
bellemek) *UAS:131*, *SMA:291*,
UA:128, *UMA:266*

örgetmek [örgetmek]: Öğretmek. (bkz.
belletmek) *UAS:131*,
ŞADS:182, *UA:128*

örselemek: Bozmak, ezmek. *UAS:131*

örtmek: Kapamak. (kapıyı, yüzü vb.)
UA:128, *UAS:131*

ötürmek: İshal, sürgün olmak: *Çocuk*
ötürük olmuş, ortalığa ötürüp
durur. DS/5:3361 –Urfa

övítmek: Öğütmek. *SMA:291*

paklamak: Temizlemek. *UMA:266*

parpazlamak: Çırpınmak. *UA:128*,
UAS:133

payimal olmak: Berbat olmak. *SMA:291*

pehle kurmak: 1. Birisini kendine yaşıtı
yapabilmek. *DS/5:3422 –Urfa*,
ŞADS:182 2. Başa
çıkılmayacak bir

düşmanla uğraşmaya
yeltenmek. *UA:129*

perikmek (I): Tiksinmek. *DS/5:3432*
–*Urfa*

périkmek (II): Korkup kaçmak. *UA:129*,
UAS:134

périktirmek: Korkutup kaçırmak. *UA:129*

perkıştirmek: Sağlamlaştırmak,
laçkalıktan kurtarmak. *UA:129*,
UAS:134

perkitmek: Katılaştırmak, tahkim etmek,
berkitmek. *UAS:134*, *UA:129*

pıh etmaḥ: Kesmek (çocuk dilinde).

pozmak: Bozmak. *UA:129*, *UAS:136*

put olmak: Sivri şeyin ucu kırılıp
kütleşmek. *DS/5:3495 *Birecik*
–*Urfa*

reḥet etmek: İyileştirmek. *UMA:266*

reḥmete gètmak: Ölmek. *UMA:266*

rik atmak: Musallat olmak, kinleşmek.
(bkz. tirkeşmek). *UA:130*, *UAS:139*

sağalmak [sağalmak]: 1. Aşağıya
süzülmek (kuş, yılan vb.)
2. Hastalıktan kurtulmak,
iyileşmek. *UAS:140*, *UA:130*

sağılmak: Birdirbir oyununda uzanıp
atlamak. *DS/5:3515 –Urfa*

saḥlamak: Saklamak. *UAS:140*, *UA:130*

salmak: Göndermek. (adam, haber vb.)
UAS:141, *UA:130*

salıklamak: Bir kavramı bütün öğeleri ile
anlatmak, bir şeyi özel ve

temel niteliklerini sayarak
tanıtmak, tanımlamak.
DS/5:3527 –Urfa

saralmak: Sararmak. *UA:131, UAS:142, UMA:267*

sarıhlamak: Tarif etmek. *UAS:142*

savımak: Soğumak. *UMA:267*

savışmak: Savuşmak, geçmek, gitmek.
UAS:142, UMA:267

savıştırmak: Savuşturmak. *UMA:267*

savıtmak: Soğutmak. *UMA:267*

segirtmek: Saldırmak. *UAS:143*

selâ çağırma: Câmide Hz. Peygamber’e
salavat getirmek. *SMA:292*

semîrmak: Şişmanlamak. *UA:132, UAS:144*

semîrtmek: Şişmanlatmak. *UA:132, UAS:144*

sepmak: Serpmek. *UMA:267, UAS:144, UA:132*

sepelemek: Çiselemek (yağmur), çilemek
(kar). *UAS:144, UA:132*

serf etmek: Harcamak, sarf etmek.
UMA:267

ses etmek: Konuşmak. *SMA:292*

sıhırmak: Sıkma. *UMA:267*

sınamak: Denemek, tecrübe etmek.
UAS:145

sırmak: Yorgan, şilte vb. iri iri, aralıklı
dikmek. *DS/5:3618 *Siverek –Urfa, UA:132, UAS:146*

sıtar etmek: Korumak. *SMA:292, UMA:267*

sillenmek: Kuşkulanmak. *DS/5:3637 –Urfa*

simşirmek: Sümürmek. *UAS:147, UA:132*

simyemek: Bilgisi olmadığı bir konuda
birisinin fikir yürütmesi.
UAS:147

sivişmak: Sıvışmak, habersizce gitmek.
UAS:147

sızmak: Süzmek. *SMA:293*

sohırmak: Sokmak. *SMA:293*

solı almak: Nefes almak, dinlenmek.
UAS:148, UA:133

sormak: Emmek. *DS/5:3667 *Birecik –Urfa*

sovulmak: Suyu, sütü çekilmek, azalmak.
DS/5:3670 Karakuyu –Urfa

sögmak: Sövmek, küfretmek. *UAS:148, UA:133*

sölemek [sölümek , sülemek]: Söylemek.
SMA:293, UAS:148, UMA:268, UA:133

sulimak: Sulamak. *SMA:293*

sursutmak: Surat asmak. *DS/5:3701 –Urfa*

suvamak: Sıvamak. *UAS:149, UA:133*

suvarmak: Sulamak, su içirmek.
*DS/5:3704 *Birecik –Urfa, UAS:149, UA:133, UMA:268*

suvaşmak: Bulaşmak. (mecâzen: yapışkan
adam) *UAS:149*

süymek: Fıskırıp çıkmak, çimlenmek,

sürgün vermek, uzamak. *DS/5:3731*
–*Urfa*

şa'ra kesmek: Konuşmak. *SMA:293*

şakılmak: Şakımak. *UMA:268*

şapşak atmak [şamşah atmak]:
Dalkavukluk yapmak.
DS/5:3748 –Urfa, UAS:151

şavurlamak: Duyurmak. *DS/5:3756*
–*Urfa*

şelleklemek: Sırtlayıp götürmek.
UAS:152, UA:134

şenelmek: Şenlenmek. *UMA:268*

şıpırdamak: Su damlarken ses çıkarmak.
DS/5:3772 –Urfa

şiklemek: Batırmak, saplamak. *DS/5:3779*
–*Urfa*

şirbitmek: Düşüncesini etkileyerek
isteklendirmek, aklını çelmek.
DS/5:3785 –Urfa

şişmek: Onurlanmak, kibirlenmek.
DS/5:3789 –Urfa

şürelemek: Elle dikiş dikmek. *DS/5:3797*
–*Urfa*

taḥmah: Takmak. *SMA:294, UMA:268*

taḫilmah: Şakalaşmak. *SMA:294*

tapı kılmak: Uyuklamak. *ŞADS:183*

tavlanmak: Semizlenmek, şişmanlamak.
UA:135, UAS:157

tavlatmak: Semizletmek, şişmanlatmak
UA:135, UAS:157

tebelleşmek: Sataşmak, musallat olmak.
UAS:157

telesmek: 1. Ezginlik duymak. *DS/5:3872*
–*Urfa* 2. Kaygıyla ivmek.
DS/5:3872 –Urfa 3. Fazla
çarpmak. *UA:136*

tenelemek: Tanelemek. *UA:136*

tenge koymak: Fena kokusu geçinceye
kadar bekletmek. *UA:136*

tepelemek: Çiğnemek. *UA:136*

teprenmak: Kıpırdamak, ayrılmak,
davranmak. *SMA:294,*
UMA:269

tepretmak: Kımıldatmak. *UA:137*

tepsolmak: Bitmek. *UA:137*

tergemak: Terk etmek. *UA:137*

tıḡlanmak: Kadanmak. *UAS:161*

tınaz etmek: Alay etmek. *DS/5:3916*
–*Urfa*

tık atmak: Gülle oyununda bir çeşit vuruş
şekli. *UAS:162*

tıkmah: Dikmek. *UA:137, UMA:269,*
UAS:162

tirkeşmek: Sataşmak, tedirgin etmek.
DS/5:3941 –Urfa,
UA:137,UAS:162

tivmek: Kaçmak, firar etmek. *UAS:163*

tohanmak: Dokunmak, şakalaşma
sırasında takılmak. *UAS:163*

tökmek: Dökmek. *SMA:294, UAS:166, UA:138, UMA:269*

tökezmek: Ayağı engele takılıp sendelemek, düşer gibi olmak. *DS/5:3981 –Urfa, UA:138*

tökilmah: Dökülmek. *UMA:269*

töktirmah: Döktürmek. *UMA:269*

tölübüne gelmek: Uygun biçimde gelmek, sağına gelmek: *Tölübüme gelse bu taşı kaldırırım. DS/6:4774*
**Birecik –Urfa*

tölüne gelmek: Sırasına gelmek, uygun gelmek. *DS/5:3982 –Urfa*

tummak: Suya batmak, dalmak. *DS/5:3993 –Urfa*

tutuhlamak: Tutuklamak. *SMA:295*

tülemek: Kuş, tavuk vb. kanatlı hayvanlar tüy değiştirmek. *DS/5:4009 –Urfa*

tüssilemek: Tütsüden geçirmek (birini), tütsülemek (bir yeri). *UA:139, UAS:167*

tütüzdürmek: 2. Ateşle tutuşturmak. *DS/5:4018 –Urfa*

udlanmak: Utanmak. *DS/6:4048 –Urfa*

ufatmak: 1. Doğramak 2. Ufaltmak. *SMA:295*

uğurlamak: Çalmak, aşırarak. *DS/6:4030 –Urfa*

ulmak: Çürüyüp dökülmek (meyve, yara dolayısıyla vücut). *UA:139, UAS:168*

urmak: Vurmak, öldürmek. *UAS:169, SMA:295, UMA:269, UA:139, UMA:269*

urğamak: Uğramak. *UMA:269*

uğraşmak [urğaşmak]: Uğraşmak, meşgul olmak. *UAS:169, UA:139, SMA:295*

urıba vermek: Tarlasını, bahçesini, hâsılatının dörtte birini almak üzere kiraya vermek. *UAS:169, UA:139*

uruturmak: Hayvan, koşmaya hazır olmak, eşinmek. *DS/6:4044 –Urfa*

ustuful olmak: Uyuşmak, anlaşmak: *Kendi kendilerine ustuful olsunlar. DS/6:4046 –Urfa*

utmak: Kazanmak, galip gelmek. *UAS:169, UA:140*

utuzmak [utızmak]: Oyunda, kumarda yitirmek. *DS/6:4083 *Birecik –Urfa, UAS:169, UA:140*

üfelemek [öfelemek]: Ezmek, ufalamak. *UMA:270, UMA:266*

ünnemek: Bağırarak. *UAS:170, UA:140*

üstüne wemek: Üstüne koymak. *SMA:295*

ütüzlemek: Gözetlemek, gizlice izlemek. *DS/6:4083 –Urfa*

ütüzmek: Gözetlemek, gizlice izlemek. *DS/6:4083 –Urfa*

üyür olmak: Alışmak (hayvan için).

DS/6:4086 –Urfa

üzmek: (Deriyi) soymak. *UA:140, UAS:171*

üzbar olmak: Yüz yüze gelmek, yüzleşmek. *DS/6:4086 –Urfa*

varmak: Evlenmek, kocaya varmak. *UAS:173, UA:140*

vehveh kimin ol- : Korkudan vehveh çiçeği gibi sararmak. *UA:141*

vurmak [wurmak]: 1. Vurmak. 2. Öldürmek. *UA:141, UAS:174*

vurdurmak: Vurdurmak. *UMA:270*

vurılmak: Vurulmak, âşık olmak. *UAS:174, UA:141*

wèrmak [wırmak]: 1. Katmak.
2. Koymak, bırakmak.
3. Vermek. *SMA:295*

yağır bağlamak: Giysi yakası terle, tozla çok zor temizlenecek duruma gelmek. *DS/6:4122 *Birecik –Urfa*

yaşamak [yaşımak, yaşımak, yihimik, yihimik]: Yıkamak. *UA:141, SMA:295-296, UAS:176, UMA:270*

yağalmak: Yakarmak. *UMA:270*

yağalamak: Yakalamak. *SMA:295*

yalan etmek: Yalan söylemek. *SMA:296*

yaldanmak: Aldanmak. *UAS:177, UA:141*

yaldatmak: Aldatmak. *UAS:177, UA:141*

yaldırbak gezmek: Ceketsiz gezmek. *DS/6:4145 –Urfa*

yamamak: Bozuk bir malı başkasına mal etmek. *UAS:177, UA:142*

yamalamak: Yamamak. *UA:142, UAS:177*

yamanmak: Birine yük olmak. *UAS:177, UA:142*

yandırmak: Yakmak. *SMA:296, UAS:178, UMA:270, UA:142*

yansılamağ [yansılamak, yassılamak]: Sözü yineleyerek alay etmek. *DS/6:4175 –Urfa, UA:142, UAS:178*

yanukturnak: İyilikle, tatlılıkla alıştırmak. *DS/6:4177 –Urfa*

yariya vermek: Tarlasını, bahçesini kazancın yarısı üzerinden kiralamak, hayvanı bu suretle bakılmak üzere ortağa vermek. *UAS:178, UA:143*

yaş etmek: Islatmak. *SMA:296*

yavralmak: Yalvarmak. *UMA:270*

yaymak: Sürüyü otlatmak. *UAS:179, UA:142*

yayılmak: Otlamak. (sürü, hayvan) *UAS:179, UA:142*

yazığı gelmek: Acımak. *UA:143, UAS:180*

yeğınlemek: Artmak, güçlenmek (hız, sayı vb.) *DS/6:4226 *Birecik –Urfa*

yellehlemek: 1. Yalpa vurmak, anlamsız ortada dönüp dolaşmak. *DS/6:4238 –Urfa*
2. Emeklemek. *DS/6:4238 –Urfa*

yéndirmek: İndirmek. *SMA:296*

yérimek [yürimek]: Yürümek. *UAS:180, UA:143, UMA:270-271*

yérık yérimek: (Kadın) aşermek. *UA:143, UAS:180*

yérışmek: Erişmek, yetişmek. *UAS:181, UA:143*

yıhanılmak: Yıkanmak. *SMA:296*

yıhılmak: Yıkılmak. *UMA:270*

yıhlatmak: İhlatmak, deveyi çökertmek. *UAS:181, UA:144*

yırgalamah, yırgalamak: Sallamak. *DS/6:4275 –Urfa, UA:144, UAS:181*

yırlamak: Şarkı, türkü söylemek. *DS/6:4276 –Urfa, UAS:181, UA:144*

yitirmek: Kaybetmek. *DS/6:4283 *Birecik –Urfa, UA:144*

yiylmek [yeyilmek]: Yenilmek. (yemek) *UMA:270*

yolıg atmak: Aldatmak için göz boyamak. *UAS:181*

yörimek: Yürümek. *UMA:271*

yuğirmek [yoğirmek]: Yoğurmak. *UMA:271*

yumşanmak: Yumuşamak. *SMA:296*

yuvalamak: Yuvarlamak. *UA:144, UAS:183*

yuvıltmak: Yuvarlamak. *UMA:271*

yüzbar olmak: Yüzleşmek, yüz yüze gelip hesaplaşmak, anlaşmak. *DS/6:4337 –Urfa*

zılığıt çalmak/çekmek: Genellikle düğünlerde ve sevinçli anlarda kadınların ellerini ağızlarına götürerek sevinç maksatlı ses çıkarması. *SMA:296, UA:145, UAS:185*

zılıklamak: Bozmak, bir işi üstünkörü yapmak bitirmek. *UAS:185*

zırlamak: Anırmak. *UAS:186*

zibil dağıtmak: Yanlış konuşarak veya yanlış hareket ederek tepkileri üzerine toplamak, ayıp etmek. *TUU:1268*

zillenmek: Çimlenmek. *UAS:186, UA:145*

zonguldamak [zongıldamak]: Zonklamak. *DS/6:4395 –Urfa, UAS:186*

zonguldatmak: Eşegi tırıs yürütmek. *DS/6:4396 –Urfa*

zonklamak: Şiddetli baş ağrısı. *UA:145*

BEŞİNCİ BÖLÜM

DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDE ŞANLIURFA ÖZELİNDE TESPİT EDİLEN KELİMELER (DAR BÖLGE KELİMELERİ)

açıgaz: Çocukların atlı karınca denilen
eğlence aracı. *DS/1:58 –Urfa*

açıh ekmek: Pide. *DS/1:58 –Urfa*

ağardanlıh: Üzüm suyunun daha çabuk ve
daha kolay durulması için,
içine konulan beyaz toprak
veya ufaltılmış taş kırıntıları.
DS/1:82 –Urfa

ağca bey: Bir beye akrabalığı olan.
*DS/1:86 *Halfeti –Urfa*

ağız bağı: İstenilen bir kızın verilmesine
razı olmayan, zorluk gösteren
akraba ve dostlarına erkek
tarafından verilen hediye.
*DS/1:95 Arah *Halfeti –Urfa*

ağzı yumuḥ, (yumuk) [ağzı yumıḥ]: İç
kıymalı bir çeşit börek.
DS/1:121 –Urfa, UA:92

aḫıtma bilezik: Enli ve uzun altın
çubukların arası altın zincirle
örülmüş bilezik. *DS/1:131*

āmarat etmek: Tarla, bağ ve bahçeleri ot,
çalı gibi yabancı bitkilerden
temizlemek. *DS/1:237 –Urfa*
**Siverek –Urfa, UAS:11*

ankut: Kırmızıya yakın koyu sarı renk.
DS/1:274 –Urfa

araköriye almak: Birkaç kişi, bir kişiyi
sözle sıkıştırmak, bunaltmak,
kandırmak: Beni dinle, gitme
seni araköriye alırlar.
kurtulamazsın. *DS/1:295 –Urfa*

arrut: Yoksul, parasız, malsız: O arrutun
biridir, nesini alacaksın.
DS/1:331 –Urfa

arzele [‘erzele]: Asma çardağı. *DS/1:338*
–Urfa, UA:94, UAS:58

arzıl: Bir çeşit balık ağı. *DS/1:338*
**Halfeti –Urfa*

āşarlamak: Yiyecek konacak tenekeleri
önceden eritilmiş balmumu ile
kaplamak. *DS/1:351 –Urfa*

atcıgaz: Atlı karınca: Bayram yerinde
atcıgazlar kuruldu. *DS/1:367*
–Urfa

avmak (II): Defetmek, kovmak. *DS/1:390*
–Urfa

azye [‘ezye, eyze]: Entari. *DS/1:443 –Urfa,*
UMA:259, UAS:61

banak: Marul. *DS/1:516 –Urfa*

baska: Bel korsesi: Kızın baskası küçüldü.
DS/1:541 –Urfa

batman kuyruk: Bir çeşit kuş. *DS/1:572*
**Halfeti –Urfa*

bazrakı: Salyangoz. *DS/1: 589 –Urfa*

belengaz: Dilenci, üstü başı eski olan kimse. *DS/1:613 –Urfa*

berbirlenmek: 1. Mırıldanmak, kendi kendine söylenmek. *DS/1:631 –Urfa* 2. Çocuk bağırmak. *DS/1: 631 –Urfa*

bereşe: Tarla kuşu. *DS/1:633 *Halfeti –Urfa*

berrehlemağ: Sevinç ve heyecandan koşmak, zıplamak: Ali haberi alınca bir görsen nasıl berrehledi. *DS/1: 636 –Urfa*

bersim: Yonca. *DS/1: 636 –Urfa*

bertik: Hazımsızlıktan karında meydana gelen şişkinlik. *DS/1:637 *Halfeti, *Birecik –Urfa*

beşhana: Dam üstüne kurulan tahta karyolanın etrafına çevrilen bez. *DS/1: 642 *Birecik –Urfa*

bi pırtık: Çelimsiz, kısa boylu. *DS/1:697 –Urfa*

boğnamak: Boğar gibi sıkı sıkı bağlamak. *DS/1:729 –Urfa*

börke: Havuz. *DS/1:770 *Halfeti –Urfa*

cağ çekmek: Karnını doyurmak. *DS/2:1283 –Urfa*

cap: 1. Çelik çomak oyununda çeliğin konulduğu çukur yer. *DS/2:858 –Urfa* 2. Emin yer. *DS/2:858 –Urfa*

celep (I): Hizmetçi, işçi. *DS/2: 878 –Urfa*

cerp çekmek: Küfretmek. *DS/2:886 –Urfa*

ceyrik: Üzüm salkımının bir parçası. *DS/2: 888 *Siverek –Urfa*

cımit: Yanmış insan dışkısı. *DS/2:917 –Urfa*

cırlamak (II): Çâresiz kalmak. *DS/2:933 –Urfa*

cırnak: Lâdes. *DS/2:936 –Urfa*

cırta (II): Düşkün. *DS/2:937 –Urfa*

cicavat: Zeki fakat vücutça normal olmayan adam. *DS/2:957 –Urfa*

cihsinmek: 1. Sabırsızlanmak. *DS/2:963 –Urfa*

cimit: Yanmış insan dışkısı. *DS/2:973 –Urfa*

civildirik: Sıcaktan bunalarak bayılan (kimse). *DS/2:989 Arşan –Urfa*

com etmek: Budamak. *DS/2: 997 –Urfa*

curcunmak: Durmadan çalışmak. *DS/2:1018 *Birecik –Urfa*

cük: Fıstık kabuğu ve erik çekirdeği ile oynanan oyun. *DS/2:1025 –Urfa*

çarçar: Düven. *DS/2:1080 *Birecik –Urfa*

çavamak: 1. Buğday filizleri başak vermeden uzamak. *DS/2:1093 –Urfa*

çekçek (I): Üzüm ve nişastadan yapılan bir çeşit tatlı. *DS/2:1108 –Urfa*

çekçek (II): Küp biçimindeki şeyler. *DS/2:1108 –Urfa*

çevirgen: İdareci olan (kimse). *DS/2:1152 –Urfa*

çındır (II): Sinsin denilen oyun. *DS/2:1179 –Urfa*

çift ayak: Bir Urfa oyunu. *DS/2:1205 –Urfa*

çitrik: Sıçrayan çamur damlası. *DS/2:1248 –Urfa*

çuçe: Kepçe. *DS/2:1300 –Urfa*

dağar: Çukur. *DS/2:1321 –Urfa*

dağar: Çukur. *DS/2:1321 –Urfa*

dağkıtı, dağkıyıtı: Yaban güvercini. *DS/2:1325 –Urfa*

davuklamak: Bir darbeden sersemlemek. *DS/2: 1382 *Birecik –Urfa*

deman etmek: Bir yeri geçici olarak yönetmek, oradan faydalanmak: *Bu köyü ben deman ettim.* *DS/2:1415 *Siverek –Urfa*

demircek: Parmaklık. *DS/2:1417 –Urfa*

derinti: 3. Rüzgârın, suyun sürükleyip getirdiği birikinti. *DS/2:1434 *Birecik –Urfa*

deste: Göğüse takılan elmas iğne. *DS/2:1436 –Urfa*

doranı: Söğüt ağacına benzeyen, yaprakları söğüt yaprağından daha kalın olan, meyvesiz bir ağaç. *DS/2:1564 *Halfeti –Urfa*

dövmeç: Peynir, ekmek ve soğanı doğrayıp yoğurarak yapılan bir çeşit yemek. *DS/2:1593 –Urfa*

duda: Deve. *DS/2:1595 –Urfa*

durnacık: Parmak uzunluğunda yaprakları olan ve beyaz çiçek açan bir ot. *DS/2:1606 *Halfeti –Urfa*

düğür: Kalın, pürüzlü. *DS/2:1625 –Urfa*

dürrek: Yabanî güvercin. *DS/2:1635 –Urfa*

dürü: 2. Düğüne çağrılan kimseler. *DS/2:1636 –Urfa*

düş konak olmak: Oturup misafir olmak. *DS/2:1639 –Urfa*

ekeze: Baston. *DS/3:1694 *Birecik –Urfa*

estek: Elbise. *DS/3:1787 –Urfa ve çevresi*

eşgarlı su: Kömürden süzdürülmüş su. *DS/6:4500 *Birecik –Urfa*

eşme: Pamuktan yapılmış sicim, kırnap. *DS/3: 1795 –Urfa*

ev çıkımı: Yaz başlangıcı. *DS/3:1802 –Urfa*

evirgen: İşini bilen, tedbirli. *DS/3:1809 –Urfa*

evlek: Kolay, basit. *DS/3:1810 –Urfa*

eyletmek: Getirmek. *DS/3:1823 –Urfa*

fek: Kuş kanadının büyük kalemli.

DS/3:1840 –Urfa

ferfilemek: Çocuk sesi kesilinceye kadar
bağırarak. *DS/3:1845 –Urfa*

finger: Fol yumurtası. *DS/3:1866 –Urfa*

fitle: Parça. *DS/3:1874 –Urfa*

gazvel: Hardal otu. *DS/3:1955 *Birecik
–Urfa*

geçirgen: Bilet. *DS/3:1960 –Urfa*

gemirtik: Kulağın kıkırdak kısmı, kulak
kepçesi. *DS/3:1987 –Urfa*

gır: Türkü. *DS/3:2051 –Urfa*

gidemeç: Eşik. *DS/3:2074 –Urfa*

giremice gitmek: Gezmeye gitmek,
sokağa çıkmak. *DS/3:2081
Halfeti –Urfa

gökmesili: Bir çeşit incir. *DS/3:2138
Halfeti –Urfa

göydek: Güllaç. *DS/3: 2171 –Urfa*

gözü yassı: Miskin (kimse). *DS/3:2184
–Urfa*

güzellik: Şark çıbanı. *DS/3:2243 –Urfa*

haley: Hâlâ. *DS/3:2259 *Birecik –Urfa*

halik: Hınzır otu. *DS/3:2261 *Birecik
–Urfa*

hampa: Toptancı. *DS/3:2268 –Urfa*

hapenk: Eski evlerde pencerelerin
üstündeki dolap. *DS/3:2279
–Urfa*

hatire: Kez, sefer anlamında kullanılır: Bu
hatire sen gel yanıma.
*DS/3:2306 *Birecik –Urfa*

havayı: Uçurtma. *DS/3:2309 *Siverek
–Urfa*

havurman: Kurumuş nar tanesi.
*DS/3:2313 *Birecik –Urfa*

hayım tayım: Durup dururken, birdenbire,
apansızın. *DS/3:2317 –Urfa*

hınam: Kemik veremi. *DS/3:2362 –Urfa*

hırhır: El ile çekilen küçük araba.
DS/3:2369 –Urfa

hırif: İhtiyar. *DS/3:2370 *Birecik –Urfa*

hırnık: Burundan konuşan (kimse).
DS/3:2371 –Urfa

hış: Boş, fos, içi çürük. *DS/3:2375 –Urfa*

hiliklemek: Ata binerek sürmeye
çalışmak. *DS/3:2384 –Urfa*

hille: Kenarları leğen kadar yüksek kazan.
DS/3:2384 –Urfa

hilliklemek: Çabalamak. *DS/3:2385 –Urfa*

hinç: Zamk. *DS/3:2386 –Urfa*

holaz: Armağan. *DS/3:2396 –Urfa*

hopan: Az üzümlü bağ. *DS/3:2405 –Urfa*

hoir: Ağaçta kendiliğinden kuruyan incir.
*DS/3:2422 *Birecik –Urfa*

hörege: Çocuk muşambası. *DS/3:2434*
–*Urfa*

hülhülü: Kuruntulu. *DS/3:2449 –Urfa*

iban: Yılan kokusu. *DS/4:2501 –Urfa*

ibar: Yılan kokusu. *DS/4:2501 –Urfa*

ibitmek: Islatmak. *DS/4:2504 –Urfa*

incirbiş: İncir mevsiminde çıkan öten bir
çeşit böcek. *DS/4:2540*
**Halfeti –Urfa*

irilmek: Deri, kulak, dudak vb. organlar
yırtılmak. *DS/4:2551 *Birecik*
–*Urfa*

iskele: Yüklük. *DS/4:2557 –Urfa*

kabaltı: Kemer altı (üstüne bina, ev
yapılır). *DS/4:2581 –Urfa*

kabiye: Büyük kavun. *DS/4:2584 *Halfeti,*
**Birecik –Urfa*

kaçar: Küçükbaş hayvanlara ödenen vergi.
*DS/4:2587 *Birecik –Urfa*

kadanmak: Yerleşmek, kalmak.
DS/4:2590 –Urfa

kağa: Evlerin yazın oturulan serin yeri,
oturma odası. *DS/4:2594*
**Birecik –Urfa*

kakçı: Sonuncu (yarış, yarışma vb.).
DS/4:2603 –Urfa

kalag: Küçük taş. *DS/4:2608 –Urfa*

kalak: Küçük taş. *DS/4:2608 –Urfa*

kamber: Simidin gevrek yerleri.
DS/4:2615 –Urfa

kaşar: Karşı karşıya. *DS/4:2628 –Urfa*

kaplakpişi: Kadınların taktıkları altınlı
başlık. *DS/4:2635 –Urfa*

karacı: Çingene. *DS/4:2640 –Urfa*

katahor: Karmakarışık. *DS/4:2682 –Urfa*

kavaltak: Altı boş şey. *DS/4:2688 –Urfa*

kayme: Kadın tellak. *DS/4:2705 *Birecik*
–*Urfa*

keçelinak: Hindi büyüklüğünde, başı
çıplak, kara tüylü göçmen bir
kuş. *DS/4:2716 *Birecik –Urfa*

keçi emceği: Siyah renkli bir çeşit incir.
*DS/4:2717 *Siverek –Urfa*

kekey: Kardeş. *DS/4: 2723 –Urfa*

kelaynak kuşu: Hindi büyüklüğünde, başı
çıplak, kara tüylü göçmen bir
kuş. *DS/4:2716 *Birecik –Urfa*

kerçlenmek: Alay etmek. *DS/4:2753*
–*Urfa*

kerkere: Çok zayıf ve yaşlı. *DS/4:2756*
**Birecik –Urfa*

keşir (II): Kusur, özür. *DS/4:2772 –Urfa*

kıkırlık: Kılkuş kuşu. *DS/4:2793*
–*Urfa*

kılırtmak: Koşmak. *DS/4:2800 –Urfa*

killoz: Ahmak, dangalak. *DS/4:2802*
–*Urfa*

kıltı: Ense ile baş arasındaki yer, omuz.

DS/4:2802 –Urfa

kıret: En son. *DS/4: 2822 –Urfa*

kırpmaç: Ekilmek için çiçekten kopartılan dal. *DS/4:2837 –Urfa*

kırret: Sonuncu oynayan. *DS/4:2837 –Urfa*

kıskaç (I): Cımbız. *DS/4:2843 –Urfa*

kıskaç (II): Soğanların, sebzelerin içine giren küçük böcek. *DS/4:2843 *Halfeti –Urfa*

kıygaç: Üçgen biçimi. *DS/4:2856 –Urfa*

kol almak: Kuvvet almak. *DS/4:2908 –Urfa*

kol vermek (I): Karpuz, kavun tevekleri dal kol salmak, uzamak. *DS/4:2913 –Urfa*

kol vermek (II): Kuvvet vermek. *DS/4:2913 –Urfa*

kop: Yalnız el ve ayak felci. *DS/4:2920 –Urfa*

körköfte: Suda pişmiş yuvarlak bulgur köfesi. *DS/4:2967 *Birecik –Urfa*

köydek: Güllaç. *DS/4:2984 –Urfa*

kuşnarı: Çekirdeksiz tatlı nar. *DS/4:3017 *Halfeti –Urfa*

kutu kurumak: Ödü patlamak, çok korkmak. *DS/4:3019 –Urfa*

kül başına: Allah belânı versin anlamında ilenç. *DS/4:3028 –Urfa*

küllü: Çekirge. *DS/4:3031 *Siverek –Urfa*

kürsük (I): Deve yavrusu. *DS/4:3047 –Urfa*

lagartı: Kullanıla kullanıla genişleyen delik. *DS/4:3059 –Urfa*

lebbe: Boyna takılan altın dizisi. *DS/4:3070 –Urfa*

lebedir: Kayıp. *DS/4:3070 –Urfa*

lebedir olmak: Kaybolmak. *DS/4:3070 –Urfa*

lefir: Öfke, kızgınlık. *DS/4:3071 –Urfa*

lefir lefir etmek: Öfkeden köpürmek, solumak (insan ve hayvan için). *DS/4:3071 –Urfa*

leğer: Tarla sulamak için yapılan küçük su bendi, büğdet. *DS/4:3071 –Urfa*

loğloğ: İplik makarası. *DS/4:3084 –Urfa*

löbür: Çukur. *DS/4:3090 –Urfa*

lüleli: Toprak ibrik. *DS/4:3095 *Harran –Urfa*

mazgan: İç içe odaların en dipte olanı. *DS/4:3145 *Birecik –Urfa*

meçmeçe : 1. Midye kabuğu. *DS/4:3149 –Urfa* 2. Kaplumbağa kabuğundan tütün tablası biçiminde yapılan ve küçük çocuklara ilâç içirmek için

kullanılan kap. *DS/4:3149*
–*Urfa*

meçmeçen: Salyangoz. *DS/4:3149*
**Halfeti –Urfa*

melesir: Mürver ağacı. *DS/4:3157 –Urfa*

melez: Süzgeç. *DS/4:3158 –Urfa*

melles: Delikli kepçe. *DS/4:3159 –Urfa*

mendel etmek: Yaymak, duyurmak.
DS/4:3161 –Urfa

mendel olmak: Engel olmak. *DS/4:3161*
–*Urfa*

mengil: Kavun, karpuz köklerine dayanan
bir çeşit tırtıl. *DS/4:3164 –Urfa*

mırrık: Mayalanmış zeytinyağı tortusu.
DS/4:3190 –Urfa

midbar: Bir şeyin kıvamı. *DS/4:3198*
–*Urfa*

mindeş: Kullanılmış, eski (giysi için).
DS/4:3201 –Urfa

miskanmak: Uyuklamak, dalmak.
DS/4:3201 –Urfa

mişenge: Keten, kenevir lifi. *DS/4:3205*
–*Urfa*

murgup: Akşam. *DS/4:3222 *Birecik*
–*Urfa*

muslah: Saban oku. *DS/6:4602 *Birecik*
–*Urfa*

müşege: 1. Kötü kendir. *DS/4:3232 –Urfa*
2. Kendirin kökünden çıkan
lifler. *DS/4:3232 –Urfa*

nare: Çocukların bindiği dönme dolap.
*DS/4:3240 *Birecik –Urfa*

nargülü: Nar ağacına benzeyen bir ağacın
gül gibi olan çiçeği. *DS/4:3240*
**Halfeti –Urfa*

naşı: Bir işin yabancısı olup o işi
beceremeyen. *DS/4:3242–Urfa*

nehiş: Ölünün yıkandığı yer. *DS/4:3245*
**Birecik –Urfa*

nofli: Genç koyun. *DS/4:3255 –Urfa*

ocağın bata: Evin yıkılsın anlamında
ilenç. *DS/5:3264 –Urfa*

ofun: Alınan. *DS/5:3268 –Urfa*

oğlakkarası: Karaüzüm. *DS/5:3269 –Urfa*

omaç: Yoğurt, pekmez ve ekmek kabuğu
ile yapılan yemek. *DS/5:3281*
–*Urfa*

optuk: Deve yavrusu. *DS/5:3287 –Urfa*

oşt: Köpek kovalama ünlemi. *DS/5:3294*
**Harran –Urfa*

otçu: Ev ilâcıyla göz hastalığını iyileştiren
göz doktoru. *DS/5:3294 –Urfa*

öccük: Engel. *DS/5:3310 –Urfa*

öcük: Engel. *DS/5:3310 –Urfa*

ök: Anne. *DS/5:3326 *Harran –Urfa*

öllük: Toprakta açılan çukur. DS/5:3334

**Birecik –Urfa*

ölülük: Mezarlık. DS/5:3335 **Hilvan*

–Urfa

öngün: Ses, gürültü. DS/5:3342 *–Urfa*

ör: Ufalanmış, çürümüş, toz durumuna gelmiş şey. DS/5:3345 *–Urfa*

parsal: Gömlek. DS/5:3402 *–Urfa*

patlaḥ: Olmamış incir. DS/5:3413 **Halfeti*
–Urfa

patlak: Olmamış incir. DS/5:3413
**Halfeti, *Birecik –Urfa*

pehle kurmak: 1. Birisini kendine yaşıttırarak yapabilmek. DS/5:3422 *–Urfa*

pelevetsiz: Patavatsız. DS/5:3426 *–Urfa*

perçin: Duvar. DS/5:3430 **Siverek*
–Urfa

pereventi: Ağaçtan toplanırken dağılan zeytin taneleri, döküntü. DS/5:3432 *–Urfa*

petik: Küçük kuşları tutmak için kullanılan tuzak. DS/5:3438 **Halfeti*
–Urfa

pıherik: Kiler. DS/5:3441 *–Urfa*

piheyri: Baca. DS/5:3485 *–Urfa*

pıraç: Pekmez toprağı. DS/5:3443
**Birecik –Urfa*

piheyri: Baca. DS/5:3485 *–Urfa*

pişo pişo: Kedi çağırma ünlemi.

*DS/5:3465 *Harran –Urfa*

puc: Felç hastalığı: Kolum puc oldu.
DS/5:3484 –Urfa

puş: Minderlerin, sedir yastıklarının, semerlerin içine konulan kuru ot. DS/5:3493 *–Urfa*

put olmak: Sivri şeyin ucu kırılıp kütleşmek. DS/5:3495 **Birecik*
–Urfa

pürük: Kâkül. DS/5:3500 *–Urfa*

püşürük (I): 1. Un çorbası. DS/5:3506
**Birecik –Urfa* 2. Un ve mercimekle yapılan çorba. DS/5:3506 *–Urfa*

sağılmak: Birdirbir oyununda uzanıp atlamak. DS/5:3515 *–Urfa*

salım: Sonbaharda esen ve sebzeleri kurutan yel. DS/5:3527 *–Urfa*

saman örü: Saman ufağı. DS/5:3533
–Urfa

sarıtışka: Renksiz, sağlıksız adam. DS/5:3548 **Siverek –Urfa*

saz rengi: Yeşilimsi sarı (çok tutulan kilim rengi). DS/5:3565 *Berit ve Gavurdağı yörükleri –Urfa*

seklim: Sanki. DS/5:3574 *–Urfa*

semsek: Bir çeşit pufböreğı. DS/6:4684
**Birecik –Urfa*

serpenekıran: İnce kabuklu, yuvarlak
taneli bir çeşit ak üzüm.
DS/5:3592 *Siverek –Urfa

sığma: Gömlek. DS/5:3606 –Urfa

sıyımca: Kaygan, kayıcı. DS/5:3628
–Urfa

sillem: Merdiven. DS/6:4698 *Birecik
–Urfa

sipeçen: Sinsi, kurnaz. DS/5:3646
–Urfa

siye: Sana: Siye söylüyorum. DS/5:3652
–Urfa

siyeç: Kara ve ufak taneli erik. DS/5:3652
*Halfeti –Urfa

siyenç: Tarla ve bağ çevresine çekilen çalı
vb. çit. DS/5:3652 –Urfa

siyrık: Arsız, yaramaz (çocuk için).
DS/5:3655 –Urfa

söyleme: Kıta, beyit, mani. DS/5:3686
–Urfa

susma: Kundağın üstüne sarılan süslü
sargı. DS/5:3702 –Urfa

suyarpuzu: Su nanesi. DS/5:3705 –Urfa

süre: Gelin giysisi yapılan bir çeşit kumaş:
Sürenin arşınıni iki kaymeye
aldım. DS/5:3719 –Urfa

sürecek (I): Damlardan kar süpürmeye
yarayan tahta araç. DS/5:3719
–Urfa

sürecek (II): Ağaçtan yapılmış kapı
mandalı. DS/5:3719 –Urfa

sütal: Eğitimsiz, terbiyesiz. DS/5:3728
–Urfa

süvink: Duvar sırtı, duvarın üstündeki
kabartı. DS/5:3650 *Siverek
–Urfa

şakşako: Gelincik bitkisi. DS/5:3740
–Urfa

şapşak (II): Dalkavuk. DS/5:3749 –Urfa

şapşal: Dalkavuk. DS/5:3749 –Urfa

şataf: Neşe. DS/5:3754 Değirmendere,
Tombak –Urfa

şebbek: Demir ya da tahta parmaklık.
DS/5:3757 –Urfa

şehir: Köylü kadınlarının başlarına, fes
üstünden sardıkları renkli örtü.
DS/5:3758 –Urfa

şellek: Yığın, küme. DS/5:3761 –Urfa

şeytane: Mandal. DS/5:3767 *Siverek
–Urfa

şırıldak: Havuz. DS/5:3774 –Urfa

şırpık: Sakat göz. DS/5:3775 –Urfa

şırpıntı: Uygunsuz kadın. DS/5:3775
–Urfa

şilif: Gübre taşımakta kullanılan çul torba.
DS/5:3779 –Urfa

şirbik: Çapak. DS/5:3777 *Halfeti –Urfa

takra: Çok zayıf (kimse). DS/5:3813

–Urfa

tapşa: Tavan arası. DS/5:3830 –Urfa

tarıf: Toprak mangal. DS/5:3801 –Urfa

taşırgan: Otomobil. DS/5:3842 –Urfa

tatarham: Şiddetli karın ağrısı. DS/5:3845

–Urfa

tatı: Çocuk dilinde yavaş. DS/5:3845

–Urfa

taylık: Üzüm küfesi. DS/5:3855 –Urfa

teh: Kütüğünde kendiliğinden kuruyan

üzüm. DS/5:3861 –Urfa

tehennavı: Çok tatlı bir çeşit üzüm.

DS/5:3862 –Urfa

tek: Peştemal. DS/5:3864 –Urfa

telbeği: Ekşi. DS/5:3870 –Urfa

telesmek: 1. Ezginlik duymak. DS/5:3872

–Urfa

telgören: İnce kabuklu, sarımsı bir çeşit

üzüm. DS/5:3872 –Urfa

tellüs: Keten ya da kendirden seyrek

dokunmuş çuval. DS/5:3873

*Birecik –Urfa

tetirbe: Çıkmaz sokak. DS/5:3901 –Urfa

tetirgin: Şaşkın, başboş. DS/5:3902 –Urfa

teturbe: Çıkmaz sokak. DS/5:3901 –Urfa

tılf: Posa (koruk, üzüm vb. şeyler için).

DS/5:3915 –Urfa

tınaz etmek: Alay etmek. DS/5:3916

–Urfa

tihnik: Uçuk benizli, sıska. DS/5:3931

*Birecik –Urfa

tilbeki nar: Ekşimsi nar. DS/5:3932 –Urfa

tirnik: Burundaki Urfa çıbanı izi.

DS/5:3941 –Urfa

tolaka: Mendil ucu düğümlenerek

oynanan bir çeşit oyun.

DS/5:3954 –Urfa

toloz: Edepsiz, utanmaz. DS/5:3955 –Urfa

tongallı: Zengin. DS/5:3961 –Urfa

topşa: Tavan arası. DS/5:3967 –Urfa

totik: Akıl, zekâ: Bu adamın totiği yok.

DS/5:3976 –Urfa

töl (I): Güç kuvvet, erk: Töllü adam.

DS/5:3981 –Urfa

töl (II): Çelikçomak oyununda çeliğin

değnekle vurulup atılması.

DS/5:3981 –Urfa

töl (III): Elverişli, uygun durum: Tölüne

gelirse kazanırım. DS/5:3981

–Urfa

tölübüne gelmek: Uygun biçimde gelmek,

sağına gelmek: Tölübüne gelse

bu taşı kaldırırım. DS/6:4774

*Birecik –Urfa

tölüp: Kural, düzen, yol, usul. DS/5:3982

*Birecik –Urfa

tumanakaçan: Kapsül. DS/5:3992

**Siverek –Urfa*

tumanbozan: Tenya, şerit. DS/5:3992

**Siverek –Urfa*

tutaj: Genç kız. DS/5:3999 –Urfa

tutarga: Yol, neden, elverişli durum.

DS/5:4001 –Urfa

tütüzdürmek: Ateşle tutuşturmak.

DS/5:4018 –Urfa

uçkun: Soğuk yerlerde baharda yetişen

mayhoş bir yemiş. DS/6:4023

–Urfa

uruturmak: Hayvan, koşmaya hazır

olmak, eşinmek. DS/6:4044

–Urfa

üçayak: Bir yerel oyun. DS/6:4057 –Urfa

ürün: Yöntem. DS/6:4797 **Birecik –Urfa*

üsküf (II): Büyük elek. DS/6:4075 –Urfa

ütüzlemek: Gözetlemek, gizlice izlemek.

DS/6:4083 –Urfa

ütüzmek: Gözetlemek, gizlice izlemek.

DS/6:4083 –Urfa

vık vık: Eldiven. DS/6:4102 –Urfa

vıllık: Bulgur. DS/6:4102 **Birecik –Urfa*

yaldırbak gezmek: Ceketsiz gezmek.

DS/6:4145 –Urfa

yanukturmak: İyilikle, tatlılıkla

alıştırmak. DS/6:4177 –Urfa

yarıntı: Utanmaz. DS/6:4188 –Urfa

yastıktaklası: Gençlerin oynadığı bir

oyun. DS/6:4198 –Urfa

yazıcı: Oyunda ikinci oynayan. DS/6:4218

–Urfa

yellehçi: Dalkavuk. DS/6:4238 –Urfa

yellehlemek: 1. Yalpa vurmak, anlamsız

ortada dönüp dolaşmak.

DS/6:4238 –Urfa

2. Emeklemek. DS/6:4238

–Urfa

yeregir: Öl, geber (ilenç). DS/6:4252

–Urfa

yilleme: Yelleç, vantilatör. DS/6:4279

**Siverek –Urfa*

yolpuk: Katmanlı, katmanları kolay

ayrılan taş. DS/6:4293 –Urfa

yoluk: Evden uzaklaşmış güvercini geri

getirmek için kullanılan eşi.

DS/6:4294 –Urfa

yonacak: Taşçı kalemi. DS/6:4295

**Birecik –Urfa*

yuğurtçiçeği: Papatya. DS/6:4288

**Siverek –Urfa*

yürek buyruğu: Duyunç, vicdan.

DS/6:4335 –Urfa

yüzünüze gülsuyu: İğrenç bir şeyden söz

etmek gerekince, söze

başlarken kullanılan özür

deyimi: Yüzünüze güller, kedi

halıya gusmuş.DS/6:4341

–Urfa

zarzanba: İriyarı. DS/6:4353 –Urfa

zimzirik: Yumruk. DS/6:4372 –Urfa

zimzirik: Yumruk. DS/6:4372 –Urfa

zoğnak: Kapının ağaç sürgüsü. DS/6:4394

–Urfa

zonguldatmak: Eşeği tırıs yürütmek.

DS/6:4396 –Urfa

Derleme Sözlüğü’nde Şanlıurfa özelinde 332 kelime tespit edilmiştir. Bunun hâricinde dar bölge kelimeleri olarak kabul edeceğimiz bazı kelimeleri de taranan diğer eserlerden hareketle ortaya çıkardık:

‘acızmak [‘ecizmak]: Sıkılmak, bıkmak. TUU:368, UMA:255

kuşhana [kuşkana]: Küçük tencere. Ancak kuş pişirecek büyüklükte olduğundan bu ad verilmiştir. TUU:576, UA:124, UAS:109

nehit [nehid]: Ulusal mimarîde “Urfa taşı” olarak bilinen kireç taşı. TUU:685, UMA:265, UAS:126

rik: Kin, inatlaşma. ŞADS:183, UA:130, UAS:139

rik atmak: Musallat olmak, kinleşmek. (bkz. tirkeşmek). UA:130, UAS:139

sitar êtmah: Korumak. SMA:292, UMA:267

suhra: Başkasının işini ücretsiz yapma, angarya. UAS:149

Derleme Sözlüğü’nde “**sitar êtmah**” fiili geçmemesine karşılık, “**sitar:** 1. Tanrı 2. Koruyucu, sığınılan yer. DS/5:3622 –Urfa” anlamlarına gelen bir kelime bulunmaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

ŞANLIURFA AĞZINDAKİ BAZI KELİMELERİN TARİHİ UZANTILARI

Dilin sürekli bir değişim içinde olduğu bilinmektedir. Dildeki değişmelerde etkili olan iki önemli unsur zaman ve zemindir (coğrafya). Zamana bağlı ortaya çıkan değişmeler tarihsel dilbiliminin konusuyken, coğrafyaya bağlı olarak ortaya çıkan değişmeleri, ağız araştırmaları incelemektedir. Gerçekten de ağız araştırmaları, ses, biçim, söz varlığı gibi dilin birçok alanında coğrafyaya bağlı olarak ortaya çıkan değişmeleri konu edinir (Sarı ve Sözer, 2013: 2205).

Her bölgede olduğu gibi Şanlıurfa'nın da ses, biçim, söz varlığı bakımından kendine özgü birtakım ağız özellikleri bulunmaktadır. Şanlıurfa ağzının söz varlığı yerli ve yabancı unsurlar bakımından çok çeşitlidir. Asırlardır işlek olan İpek Yolu'nun üzerinde kurulmuş olması, çeşitli medeniyetlere beşiklik etmesi ve günümüzde de etnik açıdan kozmopolit bir yapıda oluşu gibi nedenler dolayısıyla söz varlığındaki bu çeşitlilik zenginleşmiştir. Buna bağlı olarak Şanlıurfa ağzı, bir yandan Eski Türkçeye ait bazı arkaik kelimeleri, diğer yandan farklı dillerden ödünçlenmiş çok sayıda kelimayı bünyesinde barındırmaktadır (Sarı ve Sözer, 2013: 2205).

1. ağmak: Yükselmek, yukarı çıkmak: *Gönülsüz namaz, göklere ağmaz. Sürü yamaca ağdı.* DS/1:103 *Halfeti, –Urfa

BK D37 *yışka ağdı (ormana çıktı)*, TT 111:58 *ağmak inmek ajunlarığ körgittiniz*, KB 1959 *uruğ edgü bolsa er edgü toğar / er edgü bolup ötrü törke ağar*, (Ata, (2000): 71-72).

2. bay: Zengin, ağa. DS/1:574 *Birecik –Urfa

KT G10 yok çıgany bodunug kop kubratdım. Çıgany bodunug bay kılıtım (Öztürk, 2014:103).

(Aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zenginleştirdim.)

3. bayak/ bayah

bayağ: Demin, az önce, şimdi: *Aradığınız adam bayak burada idi.* DS/1:576 *Birecik –Urfa

bayah: Demin, az önce, şimdi: *Aradığınız adam bayak burada idi.* DS/1:576 –Urfa, UA:95

bayaḥki: Deminki; biraz önceki. UA:95

bayaḥtan: Demin, az önce, şimdi: Aradığınız adam bayak burada idi. DS/1:576 –Urfa, UA:95

bayaktan: Demin, az önce, şimdi: Aradığınız adam bayak burada idi. DS/1:577 –Urfa

Türkçe Sözlük’te “Aşağılık, basit, her zamanki gibi, hemen hemen, çok, oldukça, epey, çok iyi” gibi birbirinden farklı altı anlamla açıklanan *bayaḡı* kelimesi, günümüzde tarihî süreçteki anlamlarından sıyrılmış gibi görünmektedir (Sarı ve Sözer, 2013: 2210).

Gabain *baya* kelimesinin Eski Türkçede “Evvelce, önceden, demin” anlamlarında geçtiğini belirtir (Gabain 1988: 267). Clauson da erken dönemde çok az kullanılan bu kelimenin “demin, yakın bir geçmişte” anlamıyla kullanıldığını kayderer (Clauson 1972: 384).

Divanü Lüḡati’t-Türk’te “az önce” anlamıyla kullanılan *baya* kelimesi şu örnekte geçmektedir: **baya ok keldim** “Az önce geldim” (I-37) (Sarı ve Sözer, 2013: 2210).

4. bildir: Geçen yıl (bir evvelki yıl). UA:96, ŞADS:181

Türkçe Sözlük’te *bildir* kelimesinin anlamı şu biçimde verilmiştir: “Geçen yıl, bir yıl önce.” Kelime ile ilgili benzer bilgiler hem *Divan*’da (Atalay 1991: 456) hem de Clauson’un (1972: 334) sözlüğünde geçmektedir. Kelimenin *Tarama Sözlüğü*’nde geçen biçimleri aşağıdaki gibidir:

“Eger **bildir** hac bana karşı geldiyse bu yıl ben hacca karşı varayın” (I-538)

5. bongalmak: Usanmak, yorulmak, bunalmak, darda kalmak. DS/1:791 *Birecik –Urfa

Kelime, Eski Türkçedeki **buñ** “dert, sıkıntı” kelimesinden türemiştir:

BK K12 *kök teyenîḡ türüküme bodunuma kazganu bértim éti bértim [.....]in buñsuz kılım* (Öztürk, 2014: 103).

[mavi sincabını Türküme, milletime kazanı verdim, tanzim edi verdim... kedersiz kıldım] (Ergin, 2008: 61).

6. ök: Anne. DS/5:3326 *Harran –Urfa

KT D11 *Türk budun yok bolmazun tiyin budun bolçun tiyin kangım İltiriş Kağanıḡ öḡüm İlbilge Kätunuḡ tengri töpüsünde tutup yügerü kötürmiş erinç.* (Öztürk, 2014: 76).

[Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İlderis Kağan'ı, annem İlbilge Hatun'u Tanrı tepesinde(n) tutup yukarı kaldırmış şüphesiz.] (Öztürk, 2014: 76).

7. sımık: Kırık, çıkık. *DS/5:3613 –Urfa*

Kelime, Eski Türkçedeki **sımak** “kırmak, tahrip etmek” fiilinden türemiştir:

KT G11 *Mening sabımın sımadı.* (Ergin, 2008: 6).

[Benim sözümü kırmadı.] (Ergin, 2008: 7).

SONUÇ

Bir dilin düşünce ve kültür zenginliğini ortaya koyan, dilin söz varlığını gelecek nesillere aktaran önemli kaynaklardan biri sözlüklerdir. Dil öğreniminin de vazgeçilmez kaynakları olan sözlükler ve sözlükçülük üzerine birçok çalışma yapılmıştır (Ölker, 2011: 46).

Şanlıurfa ağız söz varlığını gün ışığına çıkardığımız bu çalışma, bir ağız sözlüğü çalışmasıdır. Ağız sözlüğü, belirli bir bölgede konuşulan, yazı dilinde yer almayan yahut anlam farklılığı olan kelimelerin sözlüğüdür. Bu sözcükler, aynı zamanda konuşulan dilin kelimelerini içermeleri bakımından dilin eşzamanlı sözlükleri olarak sayılmışlardır (Akar, 2009: 4).

Taradığımız eserlerden toplamda 5436 kelime elde ettik. Çalışmamızın esas kaynağı olan Derleme Sözlüğü'nden fişlediğimiz kelime sayısı 1266'dır. Bunun yanı sıra Kemal Edip KÜRKCÜOĞLU'nun *Urfa Ağız (UA)* adlı eserinden 986, M. Emin ERGİN'in *Urfa Ağız Sözlüğü (UAS)* adlı eserinden 1459, Sadettin ÖZÇELİK'in *Urfa Merkez Ağız (UMA)* adlı eserinden 790, Sadettin ÖZÇELİK ve Erdoğan BOZ'un *Siverek Merkez Ağız (SMA)* adlı eserinden 702, Mehmet Adil SARAÇ'ın *Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü (ŞADS)* adlı eserinden 163 ve *Tanıklarıyla Urfaca Urfalica (TUU)* adlı eserinden 70 kelime tespit ettik. Elde ettiğimiz kelimelerden 2011'i bahsi geçen eserlerde ortak kelime olarak karşımıza çıkmıştır. Birden fazla çalışmada karşımıza çıkan, aynı anlamlı kelimeleri tek madde içerisinde gösterdiğimizden ötürü madde başı olarak 3425 kelime, dizinimizi teşkil etmektedir. Ayrıca taradığımız hiçbir kaynakta karşımıza çıkmayan ancak Şanlıurfa ağızında yaygın kullanımı olan “pılı etmağ (çocuk dilinde kesmek)” tâbiri sözlüğümüzde yerini almıştır. Bunun yanı sıra Derleme Sözlüğü'nde Şanlıurfa ili özelinde (dar bölge kelimeleri) 332 kelime elde ettik. Dar bölge kelimeleri olarak kabul edeceğimiz 7 kelimeyi de taranan diğer eserlerden hareketle ortaya çıkardık. Bunlardan “acızmak [ecizmak]” fiili dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Kelimenin “âciz” isim kökünden türeyerek fiil şeklinde kullanılması Şanlıurfa ağızının zenginliğini ortaya koymaktadır.

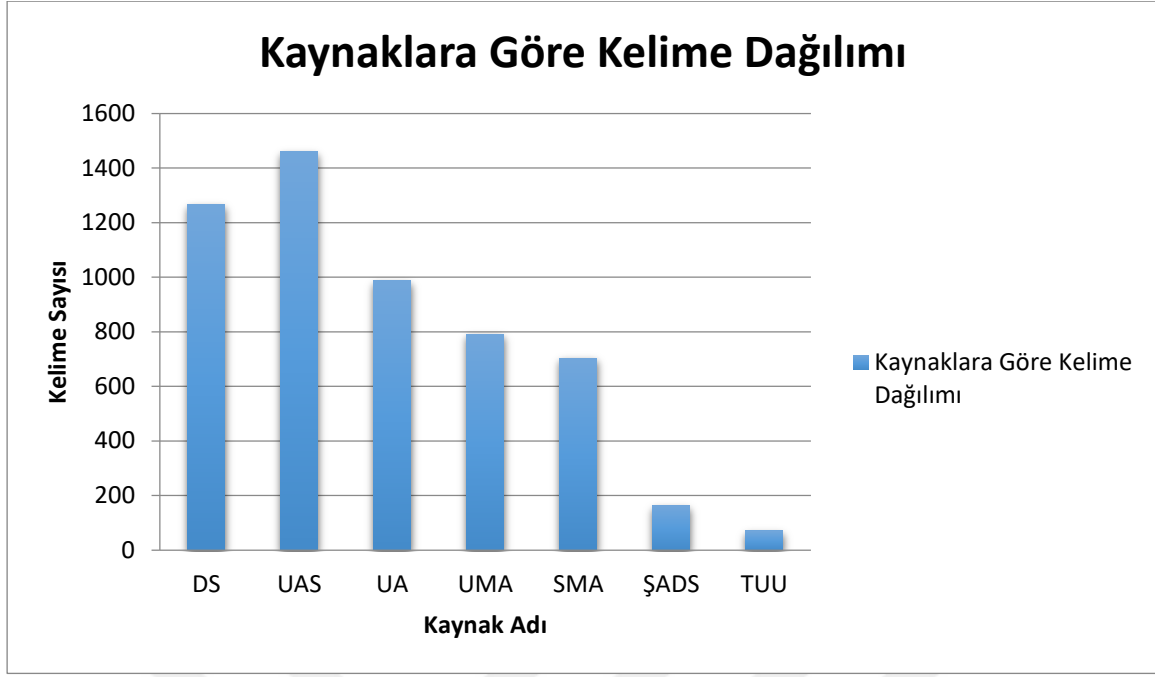
Çalışmamızın dizin kısmından sonra elde ettiğimiz söz varlığını tematik olarak 22 başlık altında gruptandırıdık. Ziraat ile ilgili 281 kelime, hayvancılık ile ilgili 180, mutfak kültürünü yansıtan kavramlardan 155, eşya isimlerinden 366, akrabalık isimlerinden 57, kişiler için kullanılan tâbirlerden 251, çocuklar ile ilgili kavramlardan 39, oyun isimlerinden

20, meslek isimlerinden 72, mimarî kültürü yansıtan terimlerden 37, hastalık isimlerinden 37, düğün âdetleri ile ilgili kavramlardan 33, gök bilimi ile ilgili terimlerden 18, renk isimlerinden 9, organ isimlerinden 38, zaman bildiren ifâdelerden 49, ünlemlerden 18, deyimlerden 48, beddualardan 7, musiki ile ilgili terimlerden 24 ve ikileme grubundan 24 kelime fişledik. Ayrıca tarama sonucunda 488 fiil elde ettik.

Bu tasnif neticesinde, Şanlıurfa'nın sosyal hayatına dâir önemli çıkarımlarda bulunduk. Özellikle birçok ovayı barındıran bölgede, tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu yadsınamaz. Buna mukabil çalışmamızda buğday, arpa, mercimek, isot, patlıcan, domates gibi kelimelerin sıklıkla karşımıza çıkması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca küçükbâş hayvancılığın önemli bir geçim kaynağı olmasından ötürü hayvan isimlerinin bu yönde sıklık kazanması, Şanlıurfa'nın mimarî kültürünü yansıtan “nehit, tetirbe, kabaltı” gibi dar bölge kelimelerinin varlığı ve mutfak kültürü ile ilgili yüzlerce kelimenin karşımıza çıkması sosyoekonomik kültürün dile yansıdığını göstermektedir. Hülâsa, insan ve toplum hayatındaki her türlü kültürel gelişme ve değişme, doğrudan dil üzerinden gerçekleşmektedir. Diğer taraftan sosyal değişme, kültürün âdeti öznesi olan dili de etkilemekte, bu süreç ile dilin iç gelişmesi birbirine koşut olarak yürümektedir (Akar, 2009: 2).

Kelimelerin tasnifinin akabinde, Şanlıurfa ağızındaki bazı kelimelerin tarihî seyirleri hakkında bilgi verdik. Bu kelimelerin Orhun Abideleri'nde de karşımıza çıkması, kelimelerin kadimliğini kanıtlar niteliktedir. Dikkat çeken bir başka husus ise Şanlıurfa ağızındaki birçok kelimenin Arapça ve Farsça kökenli olmasıdır [*farş olmağ*: Suçu açığa çıkarak rezil olmak. (Far. fâş), *esseh*: Gerçek, hakikat (Ar. esah), *hulh*: Neşe, moral, bir işi yapabilme isteği, bir iş için gösterilmesi gereken sabır (Ar. hulk)].

Elbette, toplumların yaşam biçimleri, zihniyetleri o toplumun dilinde de kendini gösterir. Dil, aynı zamanda bir milletin kültürünün aynasıdır. Cemil Meriç'in ifâdesiyle “Kâmûs, bir milletin hâfızasıdır. Hâfızası olmayan bir millet düşünülemez.”

Tablo 1: Kaynaklara göre kelime dağılımı

KAYNAKLAR

- Akar, A. (2009). Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar I. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (4), 1-11.
- Ata, A. (2000). Derleme Sözlüğü'nde Geçen En Eski Türkçe Kelimeler I. *Türkoloji Dergisi*, 13 (1) , 67-97.
- Boz, E. & Özçelik S. (2009). *Siverek Merkez Ağzı (dil İncelemesi, metinler, sözlük)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Buran, A. (2011). Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (1), 41-54.
- Caferoğlu, A. (1959). Die anatolischen und rumelischen Dialekte. *PhTF I*, 239-260.
- Ergin, M. E. (1982). *Urfa Ağzı Sözlüğü*. Şanlıurfa: Harran Yayınları.
- Ergin, M. (2008). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Güzel, A. (2020). Şanlıurfa İli Doğal Coğrafya Özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (71), 195-215.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaynak, M. (2020). Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine. *Kafdağı*, 5 (2), 292-309.
- Kürkçüoğlu, K. E. (1991). *Urfa Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ölker, G. (2011). Sözlük Türleri ve Kelime Sıklığı Sözlüğü Üzerine. *Dil Araştırmaları*, 9, 45-60.
- Özçelik, S. (1997). *Urfa Merkez Ağzı (inceleme, metinler, sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, R. (2014). *Köktürkçe El Kitabı*. Konya: Palet Yayınları.
- Saraç, M. A. (1987). *Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Şanlıurfa: Dal Yayınları.

Saraç, M. A. (2018). *Tanıklarıyla Urfaca Urfalıca*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Sarı, M. & Sözer, A. (2013). Şanlıurfa Ağzında Yaşayan Bazı Kelimelerin Tarihî ve Coğrafi Uzantıları. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (1), 2205-2218.

Şimşek, A. (2020). *İskeçe ili ağızları (inceleme-metinler-dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Turan, A. N. & Tuncel, M. (2010). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 38, s. 36-342, “Şanlıurfa”, İstanbul.

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük (I-II)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2019). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (I-VI)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yıldırım, F. (2002). Türkiye Türkçesinin Ağızları ve Etnik Yapı: Çukurova Ağızları Örneği. *Türkbilig*, 24, 136-153.

http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari5.html (Erişim tarihi: 02.01.2023)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Şanlıurfa> (Erişim tarihi: 01.01.2023)